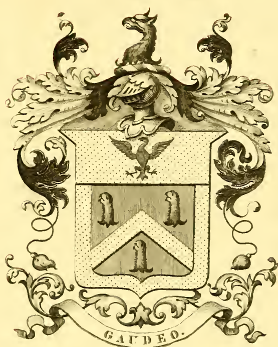

GAUDEO.

HEDENDAAGSCHE HISTORIE;

OF,

TEGENWOORDIGE STAAT

VAN

GROENLAND,

EN

STRAATDAVIDS.

HEDENDAAGSCHE HISTORIE;

OF,

TEGENWOORDIGE STAAT

VAN

GROENLAND,

EN

STRAAT DAVIDS,

MET BETREKKING TOT DERZELVER LIGGING, BEWOONERS, GEBOUWEN, ZEDEN, GEWOONTEN, GODSDIENST, REGEERING KOOPHANDEL, LANDBOUW, LANDZIEKTEN, PLANTEN, DIEREN, EN ANDERE ZAAKEN TOT DE NATUURLYKE HISTORIE DIER LANDEN BEHOORENDE;

BENEVENS,

EENE UITVOERIGE BESCHRYVING,

VAN DE

WALVISCH- EN ROBBEN-VANGST:

Met Plaaten en Kaarten.

I. DEEL.

Te AMSTELDAM,
By W. VERMANDEL en J. W. SMIT,
MDCCLXXXVI.

VOORBERICHT.

IE *hier, genegen Leezer! eene nieuwe* Historie van Groenland, *behelzende ene nauwkeurige beschrijvinge van 's Lands ligging, en gesteldheid, binnen- en buiten-Zeeën, drijvende en vaste Ys-bergen en Velden, als ook derzelver oorsprong, het drijf-hout en waar van daan het komt, de lucht en jaar-getijden, lucht-verschynzelen, steen- en aard-zoorten, aard- en zee-gewassen, kruiden, land- en zee-dieren, vogelen, visschen, enz.*

Verders: *van den aart, de leevens-wijze en bedrijven, het zedelijk bestaan en bijgeloof, de kundigheden der Inwooneren aan de west-zijde, als mede derzelver taale, door voorbeelden opgehelderd;* Dan *van 's Lands aloude geschiedenisse, bebouwing door de Yslanderen en Noormannen, de uitroeijing dezer volkeren en de aankomste der tegenwoordige Wilden, Volkplantingen der* Deenen, *poogingen, om de oost-zijde te ontdekken, tegenwoordige gesteldheid der oost-zijde;* en eindelijk *van de verrichtingen der* Missionarissen *van de Broeder-Kerke aldaar, en hoe dezelven twee kristelijke Gemeenten uit de heidenen by de* Straate Davis, Nieuw-Hernnhut *en* Lichtenfels *genoemd, gesticht hebben; alles door den Heere* David Cranz, *bij deszelfs verblijf in dat land, in het Hoogduitsch opgesteld, en vervolgens in die taale uitgegeeven.*

'Er waren, wel is waar, voorheen reeds eenige berichten van de gesteldheid dezes lands, als mede van den aart, de zeden en gewoonten der Inwooneren voorhanden: doch genen, die gelijk dezen, eene meer dan dertig jaarige ondervindinge en onafgebrokene verkeeringe met de Natie tot een grondslag hebben.

Ten aanzien der natuurlijke Historie zal men hier veel vinden, dat volstrekt nieuw is, en elders te vergeefs gezocht wordt.

De eenvoudigheid, die in het verhaal van de verkeeringe met, en den arrebeid onder, deze Heidenen overäl doorstraalt, zal elk oplettend Leezer als een merkteken beschouwen der onopgesmukte waarheid en dus der geloofwaardigheid.

Deze innerlijke waarde van dit werk; de genegenheid, met welke hetzelve, overeenkomstig hier mede, in Duitsland ontvangen en daar in de meeste maand-schriften en letter-Couranten beoordeeld is; de aftrek der oorsprongelyke uitgave, die de verwachting verre te boven gaat; het genoegen, waar mede men het in Engeland heeft zien verschijnen; en meer andere omstandigheden, zijn zo veele redenen, die ons aangespoord hebben, om ook eene Nederduitsche vertaalinge dezer Historie, door twee bekwaame pennen op verzoek van goede vrienden vervaerdigd, het licht te doen zien.

Uit de verschillende spellinge, die in het eerste en de

twee

twee laatſte deelen dezes werks gevonden wordt, zou een oplettend leezer, zonder onze erinneringe, wel bemerkt hebben, dat twee Mannen aan deze vertaalinge gearbeid hebben: echter hebben wij noodig geoordeeld, zulks vooraf te melden.

Beiden zullen bevonden worden voldaan te hebben aan hunnen plicht, aan nauwkeurigheid en getrouwheid.

Aangaande de vaerſen, die in de twee laatſte Deelen, uit geeſtelijke liederen overgenomen, voorkomen, durven we ons wel niet vleiën, dat dezelven aan kieſche Nederduitſche ooren voldoen zullen, noch bevonden worden, naar de regelen der Dicht-kunde vervaerdigd te zijn: echter durven wij onzen edelmoedigen leezer wel verzoeken, dat hij, in aanmerkinge van de zwaarigheden, die zich bij het overbrengen van Liederen uit de eene taale in de andere opdoen, derzelver gebreken goedgunſtiglijk verſchoone; ten minſten hunne onvolmaaktheid geenszins aan den Vertaaler dier Deelen, daar zij in gevonden worden, wijte, alzo dezelven uit zijne penne niet zijn voortgekomen. Voor het overige zijn, onzes bedunkens, zodanige evangeliſche Waarheden, als deze vaerſen behelzen, noit duidelijker en krachtiger, dan wanneer zij in een eenvoudig en onopgeſmukt gewaad verſchijnen.

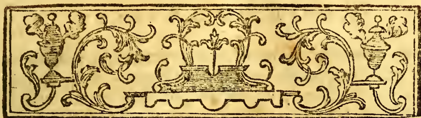
Ten aanzien der Plaaten, die in deze Nederduitſche Vertaalinge gevonden worden, durven wij zeke-

zekeren, dat ze die van de Hoogduitſche uitgave overtreffen, niet alleen voor zo verre onze vertaaling eene Plaat meer heeft, maar ook om dat ze allen veel grooter van beſtek, en door eene bekwaame hand vervaerdigd zyn, zommigen zelfs naar het leeven en de origineele voorwerpen.

De Kaarten zijn insgelijks met alle moogelijke oplettenheid en nauwkeurigheid opgeſteld.

Dit was 't, 't geen wij noodig oordeelden nopens dit Werk, bij wijze van Voorbericht, te melden, wijſende voor het overige den genegen Leezer naar de Voorreden van den Schrijver.

VOOR-

VOORREDE
VAN DEN
SCHRYVER.

Meer dan dertig jaaren zyn 'er verloopen, waarin het Gode behaagde, den Evangelische Broederen gelegenheid te geeven, om hunnen arrebeid, ter bekeeringe van het blinde heidendom in verscheiden deelen der waereld, aan te leggen. God was met hen, en, om hun op verscheiden plaatsen eenen rijken oogst toe te voegen, zondt hij zijnen zegen op het woord van hun getuigenis, op hunne gebeden en traanen, hun zweet en moeite. Wij, die hen van verre gade sloegen, hebben de berichten, waarvan zij ons van tijd tot tijd wilden voorzien, wel niet zonder ontroeringe der zielen en inwendig mededoogen over zo veele harde beproevingen als zij ondergaan moesten, doch meest met traanen van dankbaarheid en verheuginge over de heerelijke vorderinge in hun oogmerk, en de menigvuldige overwinninge, die de Heere hun verleende, geleezen en aangehoord; wordende tevens door hun voorbeeld opgewekt, om ook volhardend en getrouw te zijn in 's Heeren dienst. Zelfs veele zielen, die in haaren

loop achterlijk en moede geworden waren, werden, de gezegende werkingen van het Evangelie op de harten van heidenen verneemende, befchaamd en bemoedigd, om zich op nieuw aan haaren Heiland over te geeven, eenvouwdig in hem te gelooven, en hem aan te hangen.

Wanneer de berichten, die wij ontvingen, aan de Gemeente maandelijks op de zogenoemde *Bede-* of *Gemeente-dagen* werden voorgeleezen, en zommige uitheemfche vrienden of andere opmerkzaame reizigers met zeer veel aandoening daarbij tegenwoordig waren, gaven zij gemeenelijk hunne verwonderinge te kennen over het aarzelen, om ter eere van God en ter ftichtinge des naaften het een of ander dier berichten openbaar te maaken. Zij gaven te kennen, dat die geene zelfs, die van de onderneemingen der Broederen denken onderricht te zijn, (fchoon zij het dikwijls zijn op eene zeer verkeerde wijze) eigenlijk niets weeten van hunnen wezendlijken en waaren zegen onder de heidenen. Zij verzochten niet alleen, maar eifchten het als een plicht, dat men, zo wel het te onrecht bericht, als het onweetend en onfchuldig gemeen, ten minften den nakomelingen, dat geene zoude aanbieden, waaruit zij zich een waar begrip van den grond des geloofs en den arrebeid der Broeder-gemeente zouden kunnen vormen.

Men wilde dan de begeerte dezer redelijke mannen niet afwijzen; maar deelde in de *Budingfe Verfaamelingen*, gedeeltens der dag-verhaalen van hen, die als Boden onder de *Negeren*, *Indiaanen*, *Groenlanderen* en *Hottentotten* gezonden waren, benevens brieven, door bekeerde *Negeren* en *Indiaanen* gefchreeven, getuigeniffen van aanzienelijke mannen aangaande den arrebeid en zegen der zendelingen onder het heidendom, ja zelfs bevelen (*Refcripta*)

van overigheden, betrekkelijk tot de bezendingen der Broederen, gulhartig mede. Doch dit bragt het door goede vrienden verwachtte voordeel niet mede; (den zegen, dien zommigen 'er door voor zich zelven gewaar werden, uitgezonderd) maar ſtrekte tot een voorwerp van liefdelooze veroordeelinge en ligtvaerdige ſpotternije, waardoor veelen aan het Werk des Heeren zich bezondigd hebben.

Om nu den voortgang van dit nadeel te beletten, hieldt men met het uitgeeven der opgenoemde geſchriften op, en vereerde liever het werk des Heeren in ſtilte, geevende alleenlijk hun, welken men verplicht was rekenſchap te geeven, behoorelijke kenniſſe van het geene voorviel. Hierom geloofden zommigen, en zochten ook het gemeen te overreeden, dat de arrebeid der Broederen ter bekeeringe van het heidendom van niet de minſte vrucht ware, ja thans ten eenemaal geſtaakt zij: en dat, het geene men 'er van gemeld hebbe, of in verdichtzelen of opgeſmukte berichten beſtondt. In deze meeninge is men naar alle gedachten beveſtigd geworden, doordien in de berichten uit die landen van *America*, daar de Broeders onder de heidenen arbeiden, hunner wel dikwijls in zeer ſmaadelijke bewoordingen gedacht, doch van derzelven arrebeid en zegen onder de heidenen als met voordacht niet gerept werdt. Men heeft gegronde redenen gehad, waarom men tot heden toe op zulke onheusheeden niet één woord geantwoord heeft. Men vertoefde tot nu toe, bezadigder tijden verwachtende, waarin men redelijken gemoederen, die niet alles, wat niet met hunne opvattingen en ſaamenſtelzels overeen komt, terſtond verwerpen, verdraien en verderven, het een of ander konde aanbieden, waaruit zij een waar begrip van den arrebeid der

Broe-

Broederen zich zouden kunnen vormen: vertoefde men tot nu toe.

Deze bezadigde en kalme tijden vertoonen zich zedert de ſtormen van den jongſten algemeenen oorlog een weinig nader aan het ooge onzer verwachtinge. Want geduurende denzelven hebben duizenden van menſchen, van allerleie begrippen en natien, en bijzonder de opper-bevelhebbers van bijna alle de legers, alle moogelijke gelegenheid gevonden, om, met eigene oogen door geſtadigen omgang en dikwijls zeer nauwkeurig onderzoek, de Gemeentens der Evangeliſche Broederen van eenen geheel anderen kant te leeren kennen, dan zij hun door de menigvuldigheid der tegen- en vooräl in de openbaare laſter-ſchriften zijn vertoond geworden. Het geduld, waarmede men zich onder alle die mishandelingen bukte, wekte niet alleen achtinge en verwonderinge bij deze vreemdelingen, maar tevens eene oprechte begeerte, om de leere en huishouding der Broeder-gemeente tot op den bodem in te zien: en de middelen, die men hun daartoe aan de hand gaf, deeden gewis eene zeer gezegende werking.

In 't bijzonder verwekte de arrebeid der Broederen onder 't heidendom bij hen nadenken, en maakte zelfs op de gemoederen van zommigen eenen zo diepen indruk, dat ze niet nalaaten konden, om bij de Goddelyke kracht en 't gewigte van het Evangelie hunne overdenkingen nader te bepaalen. Naar maate zij nu zo in het een als het ander licht ontvingen, werdt ook hunne verwonderinge grooter en ongemeener, waarom men toch van zo heerlijke werken Gods zo weinig liet bekend worden Zij deeden alles, om de Broederen tot het openbaarmaaken van dezelven over te haalen: en dit verlan-

gen

gen heeft men ook in veele braave Godgeleerden en Geschicht-schrijveren bespeurd.

Men dacht derhalven, dat eene breedvoerige beschrijvinge van het begin en den voortgang des arbeids onder de heidenen door veelen, zo niet door de meesten, die tot dus verre op den gang der Gemeente en hunne poogingen acht gegeeven hebben, thans wel zoude opgenomen, ten minsten door zodanige zielen met vreugde en stichtinge geleezen worden die het goede, onverschillig waar zij 't vinden, beproeven en op deszelfs echte waarde schatten. Ten dienst en nutte van deezen, en van onze eigene Gemeenten, vooräl der nakomelingen, vonden wij ons alzo verplicht eene waare, ineengetrokkene, en nogtans voldoenende beschrijvinge op te stellen van een Werk Gods, waarvan de weinigsten den aanvang en deszelfs waar verband anderszins zouden te weeten krijgen: ten einde het onzen nakomelingen bekend zij, uit welke gronden hunne voorvaders gehandeld hebben; welke zwaarigheden zij doorworstelen moesten, om toebereidselen te maaken tot den tijd des oogsts, waar in zij, onze kinderen, gekomen zijn; daaruit te gelijk verneemende, welke wijze van handeling de vaderen gevolgd hebben, ja welke misslagen 'er begaan en hoe dezelven door de Goddelijke genade verbeeterd zijn; op dat zij door de ervaaringe der ouden wijs, en door derzelven geloove tot eene getrouwe navolginge in den dienst en het werk des Heeren opgewakkerd moogen worden.

Dit werdt reeds ten tijde van den nu zaligen *Opziener der Broederen* besflooten: ook toen al goed gevonden, om met eene *Historie der zendinge der Broederen naar Groenland* den aanvang te maaken, waarbij vooraf eene beschrijvinge des lands en der inwooneren zou gegeeven worden. Men zag ras in, dat

om het eerſte deel van mijnen arrebeid te rugge te houden, en mij ſlechts op deze *beſchrijving*, die ik wel zeer kort en afgebroken, echter alleszins getrouw bevond, te beroepen. Dan door 't verzoek van veelen mijner vrienden werd ik tot het tegendeel overreed; en men zal, gelijk ik vertrouw, gewaar worden, dat mijn arrebeid niet overvloedig is. Want om hier niet daarvan te ſpreeken, dat den geenen, die de beſchrijvinge van onze zendinge ter bekeeringe der Groenlanderen leezen, het een en ander ter noodige inzicht in de uiterlijke omſtandigheden ontbreeken zoude, zoo zij dezelven hier niet beſchreeven vonden, en geene andere beſchrijvinge bij de hand hadden: ook zij, die het boek van den Heer *Egede* bezitten, zouden niet ten vollen voldaan zijn, doordien deze Heer veele zaaken of geheel niet of maar even en ter loops aanſtipt. Die de beſchrijvinge des genoemden Heere reeds bezit, kan de mijne als eene verklaaringe en aanvullinge van dezelve nazien, doordien ik die hoofdzaakelijk ten grondſlag voor de mijne geſteld, uit het vervolg daarvan, door deszelfs zoonen uitgegeeven, zaakelijkheden getrokken, en even daarom deze ſchriften niet telkens aangehaald hebbe.

Uit den inhoud mijner beſchrijvinge van het land zal men daarenboven zien, dat ik eenige, tot heden toe onbekende of ten minſten zeer onduidelijk verklaarde, omſtandigheden van de noordelijkſte gewesten opdelve, waardoor de leezer tevens in de geſteldheid der bezendinge meer licht ontvangt.

In het eerſte boek, nopens DE LIGGINGE EN GESTELDHEID DES LANDS, vindt men onder anderen eene wel nog onvolledige echter nuttige en noodzaakelijke *Geographiſche beſchrijvinge van het Land*, van de Volkplantingen of *Colonien*, van de *Bezendingen*, wier doel de uitbreiding van het Evange-

lie is, benevens eene uitgebreide befchrijvinge van de gefteldheid, verfcheidenheid en den oorfprong van het *drijf-ijs* en de *ijsbergen*, als ook van het *drijf-hout*, waarvan men tot hier toe geen, of ten minften geen grondig, bericht gegeeven heeft. Insgelijks is het weinige, dat men uit het *rijk der fteenen en kruiden* heeft kunnen opfpooren, duidelijker en volkomener befchreeven.

In het twede boek nopens DE DIEREN, blijve ik wel niet lange bij de *vogelen* en *viffchen* ftille ftaan, en in de befchrijvinge der *walviffchen* volge ik ten voornaamften deele den Heere *Anderfon:* dies te uitgebreider maake ik de befchrijvinge der *zeehonden*, die eigenlijk verftrekken ter voornaame voedinge der Groenlanderen en befte neeringe der koopluiden.

In het derde boek nopens DE GROENLANDSCHE NATIE, maake ik zo duidelijk, als mogelijk is, de middelen, waardoor, en de wijze, waarop de Groenlanders hun *voedzel* zoeken, en befchrijve *de leevenswijze, zeden en gewoonten* dier volkeren redelijk breedvoerig. Ook houde ik mij in 't bijzonder op, om van de *deugden* en *ondeugden* der Groenlanderen te gewaagen, en pooge hunne begrippen, die zij zich van de *zielen* der menfchen en van de *geeften* vormen, hun *bijgeloof*, en bekrompen inzicht in natuurelijke zaaken, in een faamenhang en verbinding te brengen, die ik nergens elders hebbe aangetroffen.

In het vierde boek nopens de GESCHIEDENISSE DES LANDS, hebbe ik alle moeite aangewend, om alle de berichten, die ik dien aangaande hadde opgefpoord, na mijne te rugge komfte uit de fonteinen zelven te fcheppen, het een met het ander te vergelijken, *'t verlooren Groenland* uit *Torfæi Grœnlandia antiqua*, en uit de berichten, die

onze zendelingen in de tien laatſte jaaren door de Groenlanderen nopens de *ooſt-zijde* verkreegen hadden, als ook de *afkomſte* der tegenwoordige *Wilden* en het uitſterven der voormaalige *Noorweegſche Inwooneren*, volgens de waarſchijnelijkſte vermoedingen, op te maaken en te beſchrijven. De geſchiedeniſſe der eerſte volkplantinge en bezendinge naar dit land tot op het jaar 1736 is een uittrekſel uit *het verhaal van het begin en den voortgang der zendinge naar Groenland*, *uitgegeeven door den Heer Egede*.

Wat den ſchrijfſtrant belange, 'k heb zo zeer den ſieraad niet, dan wel de duidelijkheid op het ooge gehad. Doordien ik, om niet te wijdloopig te zijn, en echter geene omſtandigheden voorbij te gaan, veele zaaken te ſamen moeſt vatten, en de denkbeelden op elkanderen ſtapelen, zo zal zulks den leezer wel meenigmaal wat ophouden.

Dewijle ik echter, door meer dan eene proeve, hebbe opgemerkt, dat allen en voornaamelijk ongeletterde luiden, daadelijk, bij het leezen of hooren leezen, den zin des inhouds begreepen hebben; zo verbeelde ik mij, dat ik de eigenſchappen, die eene hiſtorie vordert, door niet te kort of te onduidelijk te zijn, hebbe in acht genomen. Zodanigen leezeren te gevallen, welke niet met opzet op de natuurelijke Hiſtorie zich hebben toegeleid, biede ik de *Naturaliën*, niet volgens den aangenomen en Natuur-kenneren noodigen leidraad ten opzichte der verdeelingen en kenmerken van dezelven, maar geregeld naar eene zekere onderlinge vergelijkinge, aan, ten einde het gemoed zich daadelijk eene leevendige en duidelijke voorſtellinge der zaaken vormen moge: ook wachtte ik mij in 't bijzonder, om door eenen verren omweg tot de oorzaaken te komen, of, onder veele waarſchijnelijke eindelijk de waare oor-

zaak

zaak te bepaalen, wanneer dezelve zich niet duidelijk vertoont.

Thans ga ik over tot de Hoofd-zaak, DE GESCHIEDENISSE VAN DE ZENDINGE DER BROEDEREN NAAR GROENLAND. De bronnen, waaruit ik dezelve ſchepte, zijn de dagverhaalen der *Miſſionariſſen* en zommige brieven van dezelven. Dezen heb ik opmerkzaam doorgeleezen, 't geen mij aanmerkelijk voorkwam overgenomen, en in bepaalde hoofdſtukken vervat, als bij voorbeeld: hoe het Euangelie zo wel door de bekeerde Groenlanderen als de *Miſſionariſſen* is uitgebreid geworden; hoe het den gedoopten uit- en in-wendig ginge; hoe zij in de genade en kenniſſe van Kriſtus toegenomen hebben, voor afwijkingen bewaard of van dezelven te rugge gebragt en in veelvuldige gevaaren behoed of uit dezelven gered zijn; hoe eindelijk de Gemeente toe of afgenomen is; waarbij ik ten laatſten voege eene korte beſchrijvinge van den leevensloop en het *Character* zommiger ontſlaapenen.

Dit bragt mij wel dikwerf tot de noodzaakelijkheid, om het eene, gelijk het andere, jaar te vertoonen. Daarom onderzocht ik meer dan eens, of ik niet mijne wijze van voorſtellen in eenen anderen en beknopter vorm zoude overgieten. Dan zulks werdt mij afgeraaden. En hierin moeſte ik mij naar zodanigen ſmaak regelen, als ik vermoedde, dat de meeſten mijner leezeren hebben zouden. Onder deze meeſten telle ik de leden onzer Gemeente en derzelver nakomelingen, en die zijn ten uiterſten begeerig omſtandig te weeten, hoe het hunnen Broederen —— hoe het hunnen Vaderen —— hoe het hunnen Voorgangeren in het werk des Heeren —— gegaan zij.

Ook verlangen naar zulk eene breedvoerige beschrijvinge onze Vrienden, die, in de uitbreidinge van Jesus Rijk belang en deel neemende, reeds door het weinige, dat zij van het werk der Zendinge tot dus verre vernomen hebben, gesticht zijn; echter, onkundig nopens deszelfs eersten aanvang, verband en samenhang dien aangaande missen. Maar ook andere oprechte gemoederen, die van de Broeder-Gemeente en derzelver bemoeijingen of geen of een verkeerd begrip hebben, zullen verheugd zijn, dat ze nu gelegenheid vinden, om de denk- en handel-wijze der Broederen in een, schoon klein, echter gewichtig gedeelte hunnes arrebeids ten klaarsten te ontdekken en daaruit een met de waarheid bestaanbaar besluit voor het geheel af te leiden. Deze driederlei leezeren nu, die zich niet vergenoegen met den tijtel en korten inhoud van een boek te weeten; die een geschiedenis-schrijver niet straks op zijn woord, in 't geen hem behaagt voor te stellen, gelooven; maar belust zijn, om den dagelijkschen gang der zaaken, in deszelfs menigvuldige en afwisselende omstandigheden na te gaan en te beoordeelen; zullen de wijze, waarop ik geschreeven heb, noch te wijdloopig noch te langdraadig vinden.

Om deze zelfde reden deele ik eenige brieven en dag-verhaalen mede, en voer de Zendelingen dikwijls spreekende in: waarbij ik alleenelijk de vrijheid nam, om derzelver gedachten over een en dezelfde zaak, dewelken ik op verscheide plaatsen verstroid vond, ter plaatse te samen te trekken daar het de orde scheen te vorderen, met wechlaatinge van het overvloedige; zo nogtans, dat ik hunne, en niet *mijne*, gedachten en uitdrukkingen aanbiede.

Onder de Groenlanderen heeft men geene talrijke en schielijke uitbreidinge van den kristelijken Gods-

Godsdienſt, noch veele zeldzaame gebeurteniſſen te verwachten. Dit volk is in 't geheel niet talrijk; en die, met nodigen aandacht, den inhoud des derden boeks leeſt, zal zekerlijk als een der grootſte Genade-wonderen Gods aanmerken, dat uit zulk een volk, zo dom, en dermaaten woeſt van zeden, nog zo veelen onder het juk van het Evangelie zich buigen, trouw blijven, en in de kenniſſe van Jeſus Kriſtus dagelijks waſſen en toeneemen. Hunne geſprekken, laatſte oogenblikken des leevens, ja zelfs meenige afwijkingen, daarop gevolgde tucht en verbeteringe, kunnen toonen, dat zij op den eenigen waarachtigen grond gebouwd en als tedere ranken in den waaren wijnſtok ingelijfd zijn, aan welken wijnſtok zij groeiën en vruchten voortbrengen.

Zulke getuigeniſſen konde ik in het beſchrijven eener geſchiedeniſſe, die niet zo wel de uitwendige vermeerdering des volks als in 't bijzonder den innerlijken wasdom aan inzicht en genade ten doel hadde, zo min nalaaten mede te deelen als zommige brieven, waarvan eenigen door de Groenlanderen zelven en de anderen op hun voorzeggen door eenen der Zendelingen geſchreeven zijn: en doordien de meeſte leezers, tot nu toe, in dezelven het meeſte genoegen gevonden hebben, hoope ik dat men ze niet voor noodeloos of iets overvloedigs in deze geſchiedeniſſe zal aanzien, te minder, daar ik maar eenige weinige dier brieven, en dezelve dan nog zeer verkort, hebbe overgenomen. De eenigſte vrijheid, waarvan ik mij hierbij bediend heb, is deze, dat ik ſomtijds uit veele brieven van even denzelfden Groenlander, in verſcheiden tijden geſchreeven, de gedachten, in die brieven vervat, welke mij 't opmerkelijkſte voorkwamen, in éénen brief hebbe te ſamen getrokken, (dit echter duide-

lijk aanwijzende door onderfcheidings-teekenen) doordien het mij niet om veele en lange brieven, maar daarom te doen was, dat ik het pit der denkwijze en de waare Evangelifche gemoeds-gefteldheid van dit volk den leezer mogt vertoonen.

Ik heb dikwerf gewenfcht, dat onze Zendelingen een weinig breedvoeriger gewaagd hadden van zommige ontmoetingen, toevallen, en veranderingen onder dit volk, in 't bijzonder dat ze meer aangetekend hadden van de opentlijke redevoeringen der Groenlandfche medehelperen, en hoe zich de gedoopten over de Evangelifche waarheden, en derzelver uitwerkfelen in hunne harten, bij gelegenheid ge-uit hebben. Ik heb, bij mijn één jaarig verblijf in Groenland, van zommige aanmerkelijke omftandigheden dikwerf eerft, nadat dezelve al lang voorgekomen waren, gevallig onderrichtinge gekreegen, en vernomen, hoe zich deze of geene Groenlander van verfcheiden ouderdom en genade, zo eigenaartig en met gevoeligheid des harten hebbe uitgedrukt; en hieruit befloot ik, dat in de dag-verhaalen dien aangaande het weinigfte moefte zijn opgetekend. Ja ik heb zelfs daarin dagen en weeken aangetroffen, in welken niets, of ten minften dat niet, wat ik het meefte zoude gewaardeerd hebben, gevonden werdt. De uitwendige omftandigheden verontfchuldigen dit gebrek genoegzaam. Onze Groenlandfche Zendelingen hebben dikwijls, door uiterlijken arbeid belet, vooräl als de meeften, eenige dagen achter een, ten bezoek van de hunnen op reis zijn, noch tijd, noch gelegenheid, om terftond alles aan te tekenen, wat hun voorkomt, terwijl ik hier bij aanmerke, dat de befte *Practici* flechte *Theoretici* zijn, en liever de zaaken *uitvoeren*, dan het uitgevoerde *befchrijven*. Dit gebrek gaf mij menigmaal geene geringe moeite, om den leezer met verfcheidenheid der ftoffe genoegelijk

lijk te onderhouden. Dan dit zelfde gebrek heeft mij tevens van de geloofwaardigheid der brónnen, waaruit ik geſchept heb, verzekerd, al had ik geen andere gelegenheid gehad, om van de oprechtheid, eenvoudigheid en trouwe der Zendelingen door den omgang met hen, door het nagaan hunner bedrijven en door het aanſchouwen der gezegende werkingen van hunnen arrebeid onder de Groenlanderen, overtuigt te worden. Luiden inderdaad, die 't geen zij uitvoeren, niet gewoon zijn aan te tekenen, en hiertoe ook niet eens tijd hebben, zijn zeker nog minder genegen, om hunnen verrichtingen eenig optoizel toe te voegen. Zij ſchrijven van tijd tot tijd op eene eenvoudige wijze dat geéne op, wat hun bejegent, ten einde zij, na 't verloop van eenigen tijd, zich het gebeurde in 't verband kunnen voorſtellen, en denken 'er niet om, welke gevolgtrekkingen een vreemd leezer daaruit zal opmaaken. Geen gering voordeel echter brengen de *Dagboeken* mede aan zodanige opmerkzaame leezeren, die luſt hebben, om de voorkomende zaaken van ſtap tot ſtap na te gaan, en in ſtaat zijn, om zich van de verſcheiden voorvallen, die ze ontmoeten, een aan een geſchakeld begrip te vormen. Dan doordien ze gewoonelijk den meeſten leezeren al te wijdlóopig zijn, en veele zaaken te veel herhaalen, of zaaken dikwijls verhaalen, daar dezelven niet te pas komen: heb ik getracht uit de dag-boeken onzer Broederen uittrekſelen te leeveren, en derzelven zaakelijken inhoud als met éénen opſlag voor 't oog te brengen. Een nog meer ja al te zeer ſamen getrokken verhaal der voornaamſte ontmoetingen en veranderingen zoude zekerlijk bij de weinigſten der leezeren het gewenſchte doel bereiken. Hierom nam ik de wijze der jaarelijkſche berichten aan, ten einde de leezer in ſtaat geſteld werde, de uit- en inwendige geſtalte der

Groenlandſche Gemeente van jaare tot jaare te kunnen nagaan, en liet hem zelven doorgaans over, om een oordeel naar zijne keuze te vellen.

Deze jaarelijkſe berichten hebbe ik naar eenige hoofdzaakelijke en bijzonders merkwaardige gebeurteniſſen in vijf afdeelingen, *Perioden* of tijdmerken, geſplitſt.

In het *eerſte tijdmerk* zal men zien, hoe zeer moejelyk en echter bijna vruchteloos de arrebeid der Broederen was, en tevens gewaar worden, met welke trouwe, met welk geduld zij, onder alle zwaarigheden en beproevingen van buiten en van binnen, volhard hebben. Uit den jammerlijken toeſtand der heidenen in dien tijd, en uit de toenmaals gebruikte leerwijze der Broederen om dezen te gewinnen, zal men meteen in de navolgende geſteldheid der Bezendinge meer lichts ontvangen.

In het *tweede tijdmerk* zal men, na de *Viſitatie* van een Ouderling en de terug komſte des eerſten *Miſſionaris* van een bezoek in de Hoogduitſche Broedergemeenten, de kracht Gods in het eenvoudig prediken der bloedige verdienſten van den Heere Jeſus ter opwekkinge, bekeeringe en bijeen-vergaderinge der zo zeer doode, blinde en toomlooze heidenen ten duidelijkſten beſpeuren en vereeren.

Na dat nu dezen eene gevoeglijke kerk-zaale en andere tot uitwendige goede orde noodzaakelijke gebouwen bekomen hadden en in 't bijzonder met het hoge goed, het heilig Avondmaal, begenadigd geworden waren; zo ſtelt ons het *derde tijdmerk* eene waare ingerichte Gemeente uit de Groenlanderen voor de oogen, die in- en uit-wendig zich bouwt, en, alle ellenden en gebreeken niet tegenſtaande, den *Heere* des *huizes* ter eere is.

Bij een tweede *Viſitatie*, in het *vierde tijdmerk* wordt deze Gemeente in haare inrichtingen be-

krach-

krachtigd, meer verbeterd, en door eenige uit den volke aangeſtelde mede-helperen zo wel in zich zelven geſticht en opgebouwd, als door woord en wandel der leden van buiten vermenigvuldigd; ondertuſſchen dat de *Heere des oogſts* veele zielen in zijne *ſchuure verſamelde*, welkers ontſlaapen wel dikwerf ſmartelijk, echter voor haar zelven tot vreugde, en den overblijvenden tot zeegen is.

Het *vijfde tijdmerk* geeft den Groenlanderen hunnen oudſten *Miſſionaris* weder, die eene nieuwe zendinge opricht, en zeer ſchielijk het genoegen heeft van eene tweede Gemeente in Groenland te zien, die de eerſte in alles evenaart. Beſchrijvingen der inwendige geſteldheid der Groenlanderen, naar derzelver bijzondere vorderingen, korte uittrekſelen uit de redevoeringen van eenige Groenlandſche mede arbeideren, leevens-omſtanden, *Charakters* en brieven van zommige ontſlaapene Groenlanderen; maaken deze en de voorgaande afdeeling wel wijdlopiger, echter des te nuttiger.

Hierop volgt in het tiende en laatſte boek eene beſchrijving van *de in- en uitwendige geſteldheid der Groenlandſche Gemeente*, en het *Bijvoegſel* behelſt eenige nog overige brieven en de korte leevens-beſchrijvinge van den *Miſſionaris Bœhniſch.*

Bezig zijnde met het vervaerdigen van dit werk, raakte ik met een naburig prediker in geſprek over den arrebeid der Broederen onder de heidenen, die mij verhaalde, hoe zeer verſcheide braave mannen verlangden naar eenige gegronde berichten nopens onze poogingen en uitvoeringen ten dezen opzichte; en mij tevens te leezen gaf de openbaare gedrukte uitdaaging des zalige Heer *Abt Steinmets.* Dezelve vindt men in het *geeſtelijk Magazijn*, de eerſte verſameling, 't vierde Stuk, uitgegeeven te Maagdeburg 1762, bladzijde 428. Daar wordt in het hoofd-

ſtuk, *Berichten uit Weſt-indiën*, §. 4. (*) gezegt:
„ Doordien de zogenoemde *Hernnhutters*, gelijk
„ bekend is, zedert veele jaaren, met genadige ver-
„ lof-geevinge van den Koning, op deze ijlanden
„ (†) een vaſt verblijf en vrijheid hebben, om on-
„ der 't heidendom te arrebeiden: vordert de bil-
„ lijkheid en voorzichtigheid acht te geeven, dat
„ zij onzen Zendelingen, en die weder hun, geen
„ het minſte hinder in dezen onderlingen arrebeid
„ toebrengen, en nog veel minder door ſtrijdighe-
„ den verwarring en ſchade veroorzaaken; en dat te
„ meer, dewijl de *Herrnhutters*, door ondervinding
„ van veele jaaren, zo wel ten aanzien der ſpraa-
„ ke, als der wijze, waarop men met de heidenen
„ heeft om te gaan, de onzen verre vooruit zijn."

Hier over maakt de Heer *Abt*, ſchrijver van het *geeſtelijke Magazijn*, de volgende aanmerking:
„ Dit alleen willen wij hier nog bij voegen, dat
„ de van den Heer *Lork* genoemde *Herrnhutters*
„ niet alleen op deze *Deenſche ijlanden*, maar ook
„ in meer anderen *Americaanſchen landen*, en, ge-
„ lijk wij vernomen hebben, niet zonder voortgang,
„ zich verledigen, om de *Negers* en *Mooren-ſlaaven*
„ tot den kriſtelijken Godsdienſt te brengen. Al-
„ leenlijk heb ik, ten opzichte dezer werkzaamhe-
„ den, in zich zelven loffelijk, dit aan te merken, dat
„ de *Herrnhutters* aanleiding tot verdacht geeven,
„ en niet onbillijken achterdogt verwekken, door-
„ dien zij zo zeer geheim zijn in hunne uitvoerin-
„ gen, en niemand buiten hunne Gemeente zo min
„ iets laaten weeten van de wijze hunner verkeerin-
„ ge

(*) Uit de *Bijdragen tot de nieuwſte Kerkelijke Geſchiedeniſſen* van den Heer *Joſias Lork*, hoogduitſch predikant in onzes Verloſſers-kerke te *Coppenhagen* II. band pag. 92.

(†) Te weeten *St. Thomas*, *St. Crux*, en *St. Jan*.

„ ge met- en predikinge aan de Negeren, als van
„ de uitwerkingen, die daaruit voortvloeiën. In-
„ dien zij nu vastſtellen, dat hun arrebeid een werk
„ Gods zij, zo moeſten zij zich ook gedraagen vol-
„ gens de leeringe in het boek van *Tobias* Cap. XII.
„ vſ. 8. *De geheimeniſſen en den raad van Koningen en*
„ *Vorſten zal men verzwijgen, maar Gods werk zal*
„ *men heerlijk prijzen en openbaar maaken.* Anders-
„ zins hindert men den lof en prijs, die den Heere
„ toekomt, waarop toch alle geloovige harten be-
„ dacht zijn moeten. Ten minſten maaken zij zich
„ verdacht, dat zij niet onderneemen durven, hun-
„ ne handelingen, en de wijze, waarop zij met de
„ Moorſche ſlaaven omgaan, voor anderen te open-
„ baaren, om getoetſt te worden, of ook wel de-
„ zelve met Gods voorſchriften overeen ſtemme.
„ De bedenkingen van het vernuft, waardoor zij,
„ voor zo verre het mij bekend is, naar hun voorgee-
„ ven terug gehouden worden, om 'er iet van bekend
„ te maaken, kunnen met het waare vertrouwen op
„ den grooten en machtigen Heiland niet beſtaan.
„ Want wat Hij te doen beſloten heeft zal niemand
„ weeren, en men heeft geenszins noodig, zijn
„ werk te verdekken en te verbergen, uit vreeze,
„ dat deszelfs verdere uitvoering mogte geſtremd
„ worden."

Deze verklaring nu van den zaligen Heer *Abt*, voor wien de Broeder-kerke reeds lange eene zeer groote achtinge gehad heeft, beweegde mij, om de uitgaave van dit werk niet langer te vertraagen, daar 'er zich van te vooren verſcheiden grondige redenen, die men juiſt niet *bedenkingen van het vernuft* noemen kan, opdeeden om in dezen niet al te haastig te zijn. Hierbij heb ik den leezer toch dit te vermaanen, dat de Broeders noit hunnen arrebeid onder de heidenen aan die geenen, die 'er onder-

zoek

zoek naar deeden, verzweegen hebben. Zij hebben alles niet alleen den Landheeren, in welkers landen zij den heidenen het Evangelie predikten, en derzelver aangeſtelde *Collegien*, genoegzaam en tot voldoening bekend gemaakt; maar ook veelen anderen, buiten de Gemeente, die gaerne van alles wilden onderrecht worden, deelden zij hunne verrichtingen volvaerdig mede. Van de ſtuksgewijze berichten, den *Budingſche Verſamelingen* ingelaſcht, en dus het gemeen bekend gemaakt, wil ik hier niet eens ſpreeken. Daar en boven vertoont zich hun arbeid op alle plaatſen, daar Gemeenten uit het heidendom geplant zijn, aan het oog van ieder een, en de vruchten moeten bewijzen of de boom goed dan kwaad zij, of de grond naar den regel des goddelijken Woords geleid, en op denzelven, overeenkomſtig met den waaren Evangelie-weg, gebouwd worde.

Om dit in het volle daglicht te ſtellen zou men zich kunnen bedienen van zeer veele voortreffelijke getuigeniſſen, die door oog-getuigen buiten onze Gemeente ter behoorlijke plaatſe aan hunne Heeren op derzelven begeeren, zo wel mondeling als ſchriftelijk, gegeeven zyn. Doch de omſtandigheid van den tijd, waarin wij ons thans nog bevinden, gedoogt zulks nog niet. Derhalven zal ik den leezer voor ditmaal alleenelijk wijzen naar het getuigenis van den Heer *Johan Lorens Carſtens*, *Directeur* der Deenſche Weſt-Indiſche *Compagnie* op het ijland *St. Thomas*, vervat in deszelfs *Declaratie nopens den arbeid der Broederen op het zelfde Yland*, welke in de *Budingſche Verſamelingen* 2de deel, bladz. 197 tot 215, te vinden is; (*) en dan nog drie getuigeniſſen aan-

(*) Miſſchien kon de genegene leezer ook merkelijk licht beko-

aangaande drie verſcheiden bezendingen onder de heidenen, waarvan het eerſte en laatſte, zonder ons weeten, in het licht gegeeven is, mededeelen.

Nopens de Groenlanderen ſchrijft de Heer *Lars Dalager*, toen Koopman bij de *Colonie Friderichshaab*, in het ſlot van deszelfs *Groenlandſche relation* van den jare 1752, bladz. 91. aldus:

„ Ik wil alleen met eenige woorden te kennen „ geeven, dat de *Moraviſche Broeders* niet minder „ door hunnen vernuftigen en zachtmoedigen om- „ gang, dan door liefderijke uitnoodigingen hunner „ Evangeliſche Leerredenen dat groot getal van „ groenlanderen, waarmede wij ze thans omgeeven „ zien, verkreegen hebben. 't Is mijn oogmerk „ niet, om hunne leere en hunnen leertrant aan te „ toonen of te verdedigen, doordien zulks te over „ bekend is: alleenlijk merke ik aan, dat, wanneer „ ik nadenke, in hoe grooten nood, kommer, en in „ hoe veele verachtinge zij de eerſte jaren in dit „ land hebben moeten doorbrengen, en hoe zij nu, „ na 't verloopen van zommige jaaren, zich eene „ ſchoone kleine kerke of vergaderings-huis opge- „ bouwd hebben, en hoe men in dezelve, telken „ ruſtdage, eene menigte van meer dan drie hon- „ derd groenlanders ziet te ſamen vloeiën, en dank- „ en lof-liederen hoort opheffen; zo ſta ik hierover „ verbaasd, doordien mijn vernuft en zinnen gee- „ nen grond daarvan kunnen vinden; en eindelijk „ moet

bekomen wegens der Broederen beroep, oogmerk, leergrond en wijze der arbeid bij de heidenen, door *het eenvoudig verhaal der Evangeliſche Moraviſche Kerke*, *betreffende derzelver tegenwoordigen en toekomenden arrebeid onder de Wilden*, *Slaaven en andere Heidenen*, van 11 Juli 1740, te vinden in de *Budingſche Verſamelingen* 1ſte Deel bladz. 182.

„ moet ik uitroepen: *ziet, hier is meer dan der menschen vinger.*"

Nopens de *Indiaanen in Noord-America* vindt men, in de *Bubingsche Versamelingen* 3de band bladz. 282 van 't jaar 1743, het volgende schrijven eens koninglijken Rechters, *Conrad Weizer*, die anders van de Broederen niet altijd het beste gesproken heeft:

„ Het geloove der *Indianen* aan den Heere Jezus, de eenvoudigheid en 't ongeveinst gelaat, als ook de waare ondervinding dezer volken van de genade door het bloed van Jezus te wege gebragt, en hun door de Broederen verkondigd, gaf mij een zeer sterken indruk en die geloofs-verzekerdheid, dat de Heer met u zij. Ik dacht in dat volk de eerste Kristenen te beschouwen. Hunne ouden zaten in de vergaderinge gedeeltelijk op banken, en door de kleinheid der plaatse ook gedeeltelijk op den grond met groote deftigheid en aandacht, en luisterden zo vlijtig naar het prediken van den Broeder P. als of zij hem de woorden uit het harte neemen wilden. *Johannes* (*) was tolk, en verrichtte zulks zeer schoon. Ik houde hem voor een man, die met geest en kracht van boven gezalfd en aangedaan is. Om kort te gaan: mij was het eene zo groote genade, als ik 'n mijn leeven ondervonden heb, dat ik in *Schekomeko* geweest ben. De tekst: *Jezus Kristus is gisteren en heden dezelve en in der eeuwigheid*; was geheel nieuw en leevendig in mijn harte, als ik de *Patriarchen der Americaansche Kerke* daar zag zitten als zo veele getuigen van het offer der ver-

„ zoe-

(*) Een *Indianer*, van wien men een zeer fraiën brief vindt in de *Budingsche Versamelingen*, tweeden band, bladz. 685.

„ zoeninge van onzen Heere Jezus Kriſtus. Hun „ gebed moet tot God opklimmen, en uit den he„ mel zelfs moet tegen hunne vijanden geſtreeden „ worden! ” en zo voort.

Bij deze twee oog-getuigen wil ik het roemwaerdig getuigenis voegen, dat de zalige Heere *Procanſelier*, *Pontoppidan*, te *Coppenhagen*, in eene voorrede voor het *Bericht nopens de kuſte van Guinea*, door *Ludwig Ferdinand Rœmer* in het jaar 1760 uitgegeeven, heeft afgeleid, betreffende den arrebeid der Broederen onder de *Negeren* op de *Deenſche Weſt-Indiſche Ylanden.* Doordien ik het ſchrift zelf nog niet vertaald gezien heb, wil ik het deenſche den leezer vertolkt mededeelen.

„ Volgens het beſtek van mijn oogmerk is het „ genoeg, dat gemelde Negers daar ten minſten „ (naamelijk op de *Zuiker-plantagien in Weſt-Indiën*) „ nader dan in hun vaderland het licht der waarheid „ gekomen zijn. Hier bij komt, dat de zogenoem„ de *Moraviſche Broeders*, (welkers woorden en han„ delingen ik in *Europa* niet volkomen kan goed„ keuren) toch zekerlijk in *America*, en in 't bij„ zonder op *St. Crux*, dank verdienen, en door „ veelen zeer gepreezen worden, die daar oog„ getuigen van hunne bemoeijingen, om den hei„ denen het Evangelie te verkondigen, geweeſt zijn. „ Dan welk een *Evangelie*? mogte men vraagen. „ 't gebeurt hier te lande toch dikwijls, dat de „ voortgang van het waare Evangelie door denzel„ ven tegenſtribbelenden en toomeloozen geeſt, die „ ten tijde der hervorminge, ja reeds ten tijde van „ Paulus, de Wet door de leere van de genade „ zocht krachteloos te maaken en te niette te doen, „ geſtremd wordt, waardoor dan het laatſte der „ menſchen erger wordt dan het eerſte was. Ik

„ ant-

„ antwoord: 't was mijne vreeze, dat zulks ook
„ hier plaats zoude hebben, tot dat ik met eenige
„ oprechte Kriſtenen, die uit *Weſt-Indiën* te rugge
„ gekomen, en juiſt *geene verbondenen der Herrn-*
„ *hutteren* waren, in geſprek raakte, welke mij op
„ eene wijze verzekerden, die mij deedt verbaazen,
„ dat, hoe ook de *Herrnhutters* op andere plaatſen
„ zijn of niet zijn mogten, zij toch op *St. Crux* on-
„ gelijk grooter en kenbaarer vruchten voortbrag-
„ ten, dan men op andere plaatſen door verorden-
„ de Leeraaren der gemeenten beſpeurt: Want men
„ vinde daar onder de ruwſte en wildſte *Neger-Slaa-*
„ *ven*, die in hun vaderland alle menſchelijkheid
„ ſcheenen uitgetrokken te hebben, zeer veele voor-
„ beelden eener zo oprechte en blijvende bekeeringe
„ tot Kriſtus, dat is, tot zijnen zin en de navolgin-
„ ge van zijn Exempel, dat, zo de regel nog plaats
„ hebbe: *aan hunne vruchten* (naamelijk der Profee-
„ ten) *zult gij ze kennen*; zo moeſt men hier de waar-
„ heid beveſtigen, Gode eere geeven en toeſtaan,
„ dat in veele geregelde gemeentens menigmaal zo
„ veele zalige en heerlijke vruchten der bedieninge
„ niet gevonden worden dan onder de *Slaaven* door
„ den dienſt der Broederen op de meer gemelde
„ *Deenſche Colonien*. Hier van kan men onder an-
„ deren ten bewijze bijbrengen, dat veele Heeren
„ daar ter plaatſe, die door hunnen handel en wan-
„ del genoeg toonen, dat zij geene vreeze Gods be-
„ zitten, en gevolgelijk den *Herrnhutteren* om Gods
„ wille niet genegen zijn, dezelven echter uit eene
„ andere oorzaake, naamelijk om hun tijdelijk voor-
„ deel, lief hebben, gelijk *Laban Jakob* lief hadt,
„ om dat hij hem ten trouwen bekwaamen en ge-
„ lukkigen knecht verſtrekte. Eén Heer voor den
„ anderen wil op zijne plantagie de *Broeders* gaerne

„ heb-

„ hebben, om dat zij de *Slaaven* tot *Kriſtenen* maa-
„ ken: en dat zulks daadelijk geſchiedt, beſpeurt
„ men hieruit, dat de door hen gewonnen Slaaven
„ noch liegen noch ſteelen, noch eenig oproer of
„ voorgaande wanbedrijven verder pleegen, ja dan
„ eerſt, naamelijk na hunne bekeeringe, de nuttig-
„ ſte, bekwaamſte, en getrouwſte arbeiders en bes-
„ te dienaaren hunner Heeren worden, en blijven.
„ Ik verheuge mij, dat ik gelegenheid vinde, om
„ der waarheid thans onpartijdig getuigenis te gee-
„ ven; en dit doe ik met alle moogelijke vrijmoedig-
„ heid, doordien ik mij, ten bewijze hiervan, op het
„ eenpaarig getuigenis van verſcheiden braave man-
„ nen, die thans hier woonen, beroepen, ja derzelver
„ naamen den geenen, die de zaake in twijffel trek-
„ ken, opgeeven kan. *Gode alleen zij daar voor eere!*"

Den zelfden God en den Lamme, dat geſlagt is en ons met zijnen bloede gekocht heeft uit allerlei tongen, volkeren en natiën, zij alleen eere en heerelijkheid voor dit gezegend werk! 't Geen de menſchen ten dezen opzichte, door hun trouw en geduldig volharden, door de prediking van het Evangelie, en door zorgvuldige waarneeminge der zielen, bijgebragt hebben, is verre 't minſte. De Geeſt des Heeren is het, die het woord kracht gegeeven en deze arme Heidenen door het Evangelie geroepen, verſameld, verlicht, geheiligd en tot heden toe bij Jezus Kriſtus bewaard heeft in het waar geloove. Die zelfde goede God zegene ook dit *eenvoudig bericht van de Groenlandſche Heiden-Gemeente*, en geeve, dat ieder leezer iets ondervinde van de genade onzes Heeren Jezus Kriſtus, welke de arbeiders dier Gemeente bij het verkondigen van het Evangelie, en de leden van dezelve onder het gehoor, en beiden door de bediening van de heilige Sacramenten, in rijken maate genieten, en die ook de leezers der voorheen ſtuks-

wijze medegedeelde weinige narichten van dit Werk Gods, zo wel als mij geduurende eenen tijd van veertien maanden, die ik daar doorbragt, en bij de afwerkinge dezer geſchiedeniſſe, tot vreugde, dankbaarheid en beſchaaminge, heeft opgewekt.

Herrnhut op den gedenkdag der eerſte Bezending onder de Heidenen, den 21ſten Auguſtus 1765.

Nieuwe Kaart
van
GROENLAND
van den 59sten tot den
73sten Graad.
Noord
Zuid
West
Oost
FRETUM DAVIS
GROENLAND
YS ZEE
YSLAND
NOORD OCEAAN
Circulus Arcticus
Primus Meridianus
Het verzonken Land van Bus, eertyds Friesland
Cap Farewel
Staatenhoek
Yl. Nennortalik
Cap Discord
Cap Frobisher
Freta incognita
Cap Desolation
Yl. Grims
Cap Noord
Meuwen Klip
M. Hekla
Skalholt
Hola
Yl. Enkhuizen
Yl. Papey
Womens Yl.
Disko
Diskobay
Ruttenbenk
Jacobs haven
Cumberland bay
Eriks fiord
Eriks Zond
Isa fiord
Lang Yland
Ravenfiord
Brattahlid
Dyrnaes Kerk
Nieuw Hernhut
Zuid bay
Wilde Yl.
Yl. Onartok
Yl. Sermesok
Beer Zond
Bridshaven

HISTORIE
VAN
GROENLAND.
HET
EERSTE BOEK.

Van de ligging en gesteldheid des Lands, der Zee, Lucht, en Aarde, de Steen-zoorten en Gewassen.

INHOUD.

EERSTE AFDEELING.

Van het Land over het geheel.

TWEEDE AFDEELING.

Van de Zee en het IJs.

DER-

DERDE AFDEELING.

Van de Lucht en Jaargetijden.

VIERDE AFDEELING.

Van de onderscheiden zoorten der Steenen en Aarde.

VYF-

VIJFDE AFDEELING.

Van de Aard- en Zee-gewassen.

EER-

EERSTE AFDEELING.

Van het Land over het geheel.

§. I.

GROENLAND is het uiterste stuk lands, dat in het Noorden, tusschen *Europa* en *America* gelegen is, en van den *Geographist* gemeenelijk onder de nog onbekende noordelijke landen gerekend wordt. Het strekt zich van den zuidelijksten hoek, het voorgebergte *Farewell* of *Vaar-wel* (*) en *Statenhoek*, in den 59sten graad, ter rechte zijde, noordoostwaard, tegen Spitsbergen toe, tot in den 80sten graad uit, en ter slinke zijde, tegen over het noordelijke *America*, noordwest- en noord-waard, tot omtrent in den 78sten graad. Zo verre zijn de kusten dezes lands ontdekt geworden.

Of het een IJland zij, of met andere landen te saamen hange, heeft men tot heden toe niet kunnen beslissen; doordien tot nog toe geen Schip, wegens het ijs, het uiterste einde tegen het noorden bereikt heeft. De vermoeding, dat het tegen het oosten met *Spitsbergen*, *Nova Zembla*, en *Tartarijen* vereenigd zij, valt, volgens de nieuwe ontdekkingen der Hollanderen en Russen, zo niet in 't geheel, echter tamelijk waarschijnelijk weeh. Dat dit land, ter noordwest zijde, aan *America* grenze, is met eene meerdere waarschijnelijkheid te vermoeden: *voor eerst*, doordien de *Straat Davis*, of liever *Baffins-Baij*, tegen het noorden in den 78sten graad van plaatse tot plaatse enger wordt; *ten tweeden*, om dat het land, 't welk anders bij de open en ruime zee zeer hoog is, hier, tegen het noorden, telkens laager wordt; en om dat *ten derden*, de vloed, die bij *Statenhoek*, ja zelfs bij *Cokkinszond* in den 65sten graad, bij nieuwe en volle Maane, achtien voeten stijgt, in het noorden over *Disko* heen dermaate afneemt, dat hij in den 70sten graad niet veel boven de acht voeten uitmaakt, en zich, naar vermoeden, eindelijk in 't geheel ver-

(*) Om dat men hier de vorige zee en het land *vaar wel* zegt.

verlieſt (*). Waar bij nog *ten vierden* der Groenlanderen vertelling komt, (waarop echter niet veel te betrouwen is) dat namelijk de Straat zo enge worde, dat zij, die op het ijs zijn, 't welk aan de eene zijde ligt, den inwooneren op de andere zijde, toeroepen, en met hun te gelijk van beide kanten eenen viſch treffen; maar wegens den ſtroom, die uit het noorden zeer ſterk in de Straate is, niet tot elkanderen komen kunnen.

§. 2.

Den naam *Groenland* heeft de ooſt-zijde dezes lands, voor eenige honderd jaaren, van de Noorwegeren en IJslanderen, die het zelve 't eerſt ontdekt hebben, ontfangen; doordien het groener ſcheen bewasſen te zijn dan IJsland. Deze zijde, die men gewoonelijk het oude of verlooren Groenland noemt, is ons bijna in 't geheel onbekend, om dat men dezelve, van wegens het veelvuldig drijf-ijs, tot nog toe niet heeft kunnen bezeilen.

Zommige laaten zich voorſtaan, als of dat oude Groenland, 't welk door de IJslandſche Schrijveren zo heerelijk en met kerken en dorpen aangebouwd, beſchreeven wordt, thans verlooren en niet meer te vinden zij, weshalven zij vraagen, of men bij de Groenlanderen geen naricht daarvan bekomen kan? men kan echter de weſt-zijde, met even zo veel recht als de ooſt-zijde, het oude verlooren, en, ſedert men het weder bezeild hebbe, het weder gevonden Groenland noemen; doordien de oude *Noorwegers* daar even zo wel hunne wooningen en kerken gehad hebben, waarvan geene duiſtere ſpooren te vinden zijn, en het land, ten minſten tegenwoordig, niet minder voortbrengt, als op de zo zeer geroemde en gezochte ooſt-zijde.

Wanneer de zeeluiden Groenland noemen, begrijpen zij daaronder gemeenlijk het over Lapland, tuſſchen den 75 en 80ſten graad, gelegen ijland *Spitsbergen*, benevens de daar tegenover liggende *ooſt-zijde* van Groenland; en wanneer

(*) *Ellis reize naar Hudſons Baij tot ontdekkinge der noordweſtelijke doorvaart*, *pag.* 48. *en* 51. Om deze rede heeft de Engelſche Zeeman *Baffin* de hoope, om eene doorvaart, door de *Straat Davis* in de Zuidzee te vinden, opgegeven, en daaruit beſlooten, dat Groenland met America te ſaamen hangt.

neer men denzelven van eene Bezendinge ter bekeeringe der Heidenen in Groenland verhaalen wilde, zouden zij een zodanig verhaal voor een verdichtzel houden; doordien hen bewust is, dat daar om streeks geene menschen woonen. De *west-zijde*, die thans weder van den 62- tot den 71sten graad, door de Europeaanen bewoond wordt, noemen zij *Straat Davis*, dus genoemd, uit hoofde van den grooten Zee-Boesem, die Groenland van America scheidt; en in den jaare 1585 door den Engelsman, *John Davis*, op deszelfs onderneeminge, om eene noordwestelijke doorvaart te vinden, eerst ontdekt, en sedert dien tijd, ter Walvisch-vangste, door allerlei volkeren, bijzonder de Hollanderen, die 'er ons ook de beste kaarten van bezorgd hebben, sterk bevaaren is. Eigenlijk noemt men alleen de zee-engte, die zich tusschen het *Voorgebergte Walsingham* op *James-ijland* in Noord-America en de *Zuidbaij* in Groenland, van den 67- tot in den 71sten graad, over Disko-IJland heen, uitstrekt, en omtrent 30 mijlen breed is, de *Straat Davis*; want tot zo verre is tusschen *Groenland* en *Terra Labrador* eene breede zee. De Schippers echter doopen doorgaans de zee der geheele westzijde met dezen naam.

Deze zijde is een hoog, rotsachtig en dor land, en verheft zich, meest op alle plaatsen straks uit de zee tot hooge bergen, en ontoegangbaare klippen, die men, meer dan 20 mijlen verre, in zee zien kan. Dezelven zijn, behalven de bovenste zo zeer steile en gladde rotsen, altijd met ijs en sneuw bedekt, waarmede al bereids alle de verhevene vlaktens en veele dalen aangevuld zijn, en dat vermoedelijk van jaare tot jaare toeneemt. De klippen en rotzen, die van sneuw ontbloot zijn, vertoonen zich van verre donkerbruin en geheel kaal; maar van nabij bespeurt men, dat dezelven met veele aderen van gekleurde steenen doorstreept zijn, hier en daar met een weinig aarde en turf bedekt, met klein gras en heide, en in de dalen, waar in verscheide kleine beeken en staande wateren gevonden worden, met laage struiken bewassen.

Deze kust is met veele bogten, en verre in het land loopende *Fiörden* of zee-boesemen doorsneeden, en met eene ontelbaare menigte van kleine en groote ijlanden, als ook zichtbaare en blinde klippen bedekt.

Die de kusten van *Noorwegen* gezien heeft, kan zich eene tamelijke voorstellinge van Groenland maaken, met dit

onderſcheid nochtans, dat de rotzen hier niet met boomen en de dalen niet zo met gras bewaſſen zijn, en dat ook de bergen niet eerſt van verre, maar aanſtonds bij de zee, zeer hoog en ſpits toeloopen, hoe wel ook hier en daar aanéén geſchakelde vlakke gebergtens, (*Juga Montium*) echter met altijd duurende ſneuw en ijs bedekt, te zien zijn.

§. 3.

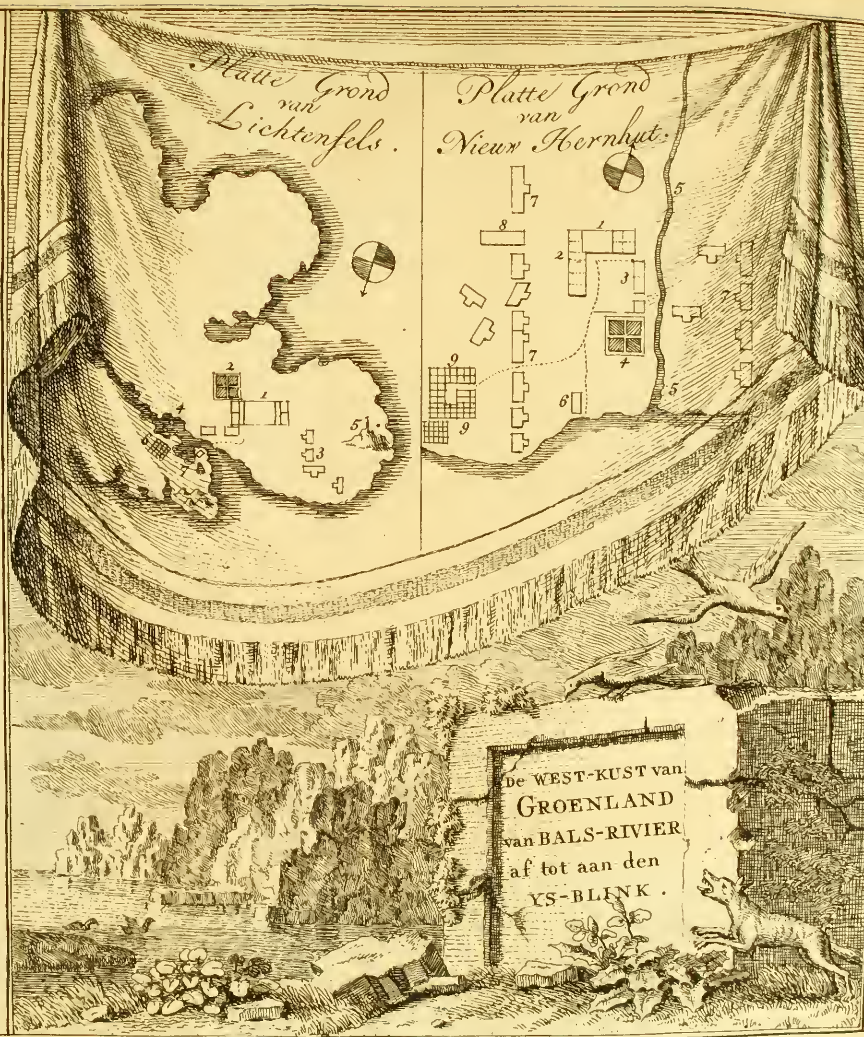
Aangaande dit woeſt en zo weinig bewoond land is wel geene breedvoerige *Geographiſche* beſchrijvinge te maaken, want, behalven de kuſt, is het land in 't geheel niet, en aan den zeekant zelfs zeer ſchaars, bewoond. Nochtans wil ik eene kleine *Geographiſche* ſchetze maaken, en uit de beſchrijvinge van die kuſt, door eenen Koopman, die veele jaaren in het land gediend hêeft, opgeſteld, eenige merkwaerdigheden mededeelen.

Van *Statenhoek* tot in den 62ſten graad, of, gelijk de inwooners gewoon zijn te zeggen, in het *zuiden*, woonen wel de meeſte Groenlanders, doch geene Europeaanen. Om deze reden is ons dat land weinig of niet bekend. Van het zelve zo wel, als van 't geene ons noordwaard nog onbekend is, wil ik ten ſlot nog iets uit de verhaalen der Groenlanderen aanmerken. Dus is

Eerſtelyk, de *Colonie* of volkplanting *Friderichs-haab*, dat is, Frederiks-hoop, in den 62ſten graad, in den jaare 1742, door den koopman *Jacob Severin*, die ten dien tijde uit Jutland den koophandel naar Groenland dreef, op eenen *Næs* of *Neus*, dat is *Uithoek* van het vaſte land, door den Groenlanderen *Pamiut*, een *Staert*, genoemd, aangeleid; eene goede handelplaats en haven, gelegen het vierde deel eener mijle van de open zee. In de IJlanden, waar eertijds de Hollandſche Scheepen eene haven gehad hebben, woonen veele Groenlanders, en hebben eene goede Viſch- Zeehonden- en Rendieren-vangſte. De eerſte koopluiden *Gelmyden*, en *Lars Dalager* en de eerſte *Miſſionaris Arnold van Weſten Sijlo*, wierden van *Godhaab* derwaard heen gebragt. Het ging met deze volkplantinge in den beginne zeer ongelukkig. Het eene ſchip, 't welk de eerſte inwooneren van *Godhaab* derwaard heen voerde, verongelukte op de terug reize naar Jutland met man en muis. Het andere ſchip, 't welk bouw-ſtoffen over gevoerd hadt, moeſt in Noorweegen, met zwaare onkoſten overwinteren. In den

jare

Okeitsut
Ujaraksoak
Rudera
Bals
Rivier
Kookörnen
Zuider Gat
Blauwe Yl.
Zwarte Yl.
Kellingarsoak Yl.
Omenak
Priester Fiörde
Merkoitsok
Drie Broeders
Spek Haven
Kellingeit Yl.
Monster Plaats
Graeder Fiörde
Innuksuk
Kikkertarsueitsiak
Rudera
Visscher Fiörde
Lichtenfels
Loge
Neitsersoak Yl.
Beer Zond
Ysblink

Platte Grond van Lichtenfels.
Platte Grond van Nieuw Hernhut.
De WEST-KUST van
GROENLAND
van BALS-RIVIER
af tot aan den
YS-BLINK.

jare 1743 verongelukte ook het daar heen beſtelde proviantſchip in volle zee, en van den proviant, dien *Godhaab* hun overdeedt, ging de helfte met twee mannen verlooren. In het volgende jaar 1744 werdt acht mijlen van de volkplantinge af bij klaaren dag, door een jisbrok een gat in het ſchip geſtooten, alleen het volk kwam in eenen boot aan land, na dat het zelve twee dagen en nachten in zee doorgebragt hadt. In de volgende jaaren kon het ſchip, eenige maalen, door hinder van het drijf-ijs niet in loopen, weshalven men ten dien tijde den proviant bij de volkplantinge *Godhaab* ontlaaden, en meer dan dertig mijlen verre met booten derwaard voeren moeſt. Zints eenige jaaren heeft men zulken grooten nood van het ijs niet gehad. De volkplanting is als op nieuw weder opgebouwd, en drijft heden eenen goeden handel met ſpek van zee-honden, en vellen van voſſen en zee-honden. De tegenswoordige koopman is *Peterſen*, de *Miſſionaris Mullenfort* en de *Catecheet Joachim Grœnbek*. Daar beneven zijn hier zes of acht bootsluiden, en onder dezelven eenigen, die met Groenlandſche vrouwen gehuwd zijn.

Eenige mijlen van de volkplantinge af ten noorden is eene *Fiörde*, waarin, buiten den gewoonelijken *Angmarſet*, of Groenlandſche kleine haringen, ook menigmaal groote haringen gevangen worden.

Zes mijlen van de volkplantinge ligt de bekende *ijs-blink*, in de kaart de *witte-blink* genoemd. Dezelve is een groot en hoog IJsveld, wiens glinſtering in de lucht, gelijk het noorder licht, veele mijlen verre in zee kan gezien worden. De mond der *Fiörde*, die daar gevonden wordt, is met veele groote ſtukken ijs, die door de ebbe uit dezelve gedreeven zijn, dermaate verſtopt geworden, dat zich van lande tot lande over eenige ijlanden heen, als 't ware eene gewelfde ijsbrug van vier mijlen lang en eene mijle breed, vertoont. De openingen of gewelven derzelve, worden van 40 tot 120 voeten hoog gerekend, en men zou 'er kunnen doorvaaren, zo men niet te vreezen hadde voor de dikwijls afvallende ijsſtukken. Door deze gewelven drijft de ebbe de van de bergen afgeſtorte ijsſtukken in de zee. Wanneer de Groenlanders in deze *Fiörde* willen zijn, torſchen zij hunne vaartuigen op het hoofd over het land, en vinden dan, tien mijlen lang en omtrent eene mijle breed, open water. Ook vindt men plaatſen, daar eertijds Groendlandſche wooningen geſtaan hebben, die te kennen geeven, dat de mond

der *Fiörde* weleer open geweest is. De landhoeken, die zich aan beide zijden van den IJs-Blink in zee uitstrekken, bestaan uit zand-banken, en het zand van dezelven is zo fijn en ligt, dat de geringste sterke wind de lucht daarmede, als met eenen nevel, verdonkert, en den menschen, wel zes mijlen daar van daan, oogen en mond vol waait.

Omtrent zestien mijlen van de volkplantinge af gaat eene met ijs bedekte opening het land in, welke in de kaarte de *Bær-Sund* of Beer-Zond genoemd wordt, en eertijds eene doorvaart naar de oostzijde schijnt geweest te zijn. Aldaar bevinden zich, naar 't verhaal der Groenlanderen, nog *Rudera*, overblijffelen, van oude noorweegsche gebouwen.

Niet verre daar van daan is in het land eene zee van brak of half zout water, doordien het zee-water door twee kleine openingen met den vloed 'er in dringt. In 't voorjaar komen de gesprengelde zee-honden bij menigte deze zee in, en worden, na dat het water met de ebbe gevallen is, door de Groenlanderen met geringe moeite gevangen.

In den 63sten graad, achtien mijlen ten noorden van *Friederichs-Haab* (*) is eene smalle *Fiörde*, vijf mijlen lang, welke de eerste *Missionaris Egede*, wegens eene menigte van verscheiden visschen, de *Visch-Fiörde* genoemd heeft (†). In den mond dezer *Fiörde* liggen, buiten de kleinere, twee groote ijlanden, hebbende elk drie of vier mijlen in den omtrek. Aan het einde van het zuidelijke ijland, eene grote mijle van de zee, ligt

Ten tweeden, de *Visscher-Loge* in eene aangenaame en met veel groot gras bewassen streeke. De Groenlanders noemen deze streek van het tegen over liggend ijland *Kikkertarsueitsiak*, en richten zich in 't vaaren naar eenen daar ge-

(*) Men kan de graaden en minuuten eener plaatse niet wel bepaalen, en de afgelegenheid eenes oorts rekent men naar de kromte tusschen de ijlanden, naar noordsche mijlen, die iets grooter zijn, dan de Duitsche, zo veel men omtrent in twee uuren roeijen kan bij stil water.

(†) Tegenwoordig worden daar zeer weinige visschen gevangen, en eenige zoorten ziet men in 't geheel niet meer. De Groenlanders zeggen, dat eenigen hunner den *Nepiset* of kuit-visschen de ruggen, uit moetwil, hadden afgesneeden, en ze dus weder in 't water gezet, en dat van dien tijd af deze visschen die plaatze geheel verlaaten hadden.

gelegen hoogen berg, naar welkers ſtand met andere bergſpitſen zij de plaatzen, waar zich de zee-honden ophouden, weeten te vinden.

Deze *Loge* is in den jaare 1754. op laſt der algemeene maatſchappij des koophandels van den *Adſiſtent* op *Godhaab*, *Anders Olſen* aangeleid; de thans daar zijnde Koopman of *Opper-Adſiſtent* is *Schade* genoemd. Eene *Loge* is hierin ſlechts van eene *Colonie*, of volkplantinge onderſcheiden, dat namelijk derzelver koopman onder de naaſte *Colonie* ſtaat, en minder manſchap heeft. De koophandel is hier middelmaatig, doordien weinige Groenlanders daar omtrent woonen. Eene groote halve mijle daar van daan op het zelfde ijland zee-waard hebben de Euangeliſche Broeders, ſedert den jaare 1758, hunne tweede zending opgericht. Dezelve wordt genoemd *Lichtenfels*, en zal ter behoorelijke plaatſe omſtandiger beſchreeven worden.

Boven in deze *Fiörde* vindt men nog oude overblijfſelen en ook ſtukken ertz, als dat van klokken; de welke vermoedelijk van de oude noorweegſche kerken-klokken overgebleeven zijn.

Twee mijlen van de *Loge* is *Innukſuk*, eene Groenlandſche woonplaats, en drie mijlen verder de *Græder-Fiörde*, daar ook Groenlanders woonen. Eene mijle daarvan daan is eene groote bogt met een effen zandig land, 't welk, wegens zijne grootte en vlakte, de *Monſter-plaats* genoemd wordt, doch onbewoond is. Zo verre ſtrekt zich de koophandel dezer *Loge* noordwaard uit, welke, nevens de volkplantinge *Frederiks-Haab*, door één ſchip bezeild wordt.

§. 4.

Na dezen komen twee mijlen verder de ijlanden *Kellingeit*, of gelijk het de *Deenen* noemen *Klingarne*, die reeds onder het beſtier des handels der naaſtvolgende volkplantinge behooren, waar eene voortreffelijke en gemakkelijke zee-honden-vangſt is, doordien men hun in de enge wateren tuſſchen de ijlanden zeer ligt- en gereedelijk den pas kan affnijden.

Vier mijlen daarvan daan is *Merkoitſok*, en dan de *Buxefiörde*, met de *Hollandſche Haven*, waar ook dikwijls omzwervende Groenlanders overwinteren.

Het ijland *Kellingarſoak*, twee mijlen verder, is voor-

heen ook ſterk bewoond geweeſt, en eene mijle daarvan daan in *Kariak* op het vaſte land woonen nog geſtadig eenige Groenlanders.

Eene mijle verder loopt de groote *Amaralik-Fiörde*, die tien mijlen lang en twee mijlen breed is, noord-ooſtwaard ten lande in, en aanſtonds, bij derzelver begin, zuid-ooſtwaard de kleine *Prieſter-Fiörde*, dus genoemd, wijl de eerſte Prieſter Heere *Egede*, wegens het veelvuldig gras en boſſchaadje, aldaar de eerſte ſchikkingen heeft laaten maaken, om de volkplantinge op te richten. In de *Amaralik-Fiörde* is eene goede *Angmarſet-* (dat is, kleine haring) zee-honden- en rendieren-vangſt. Men vindt ook nog overblijfſelen van de oude noorweegſche gebouwen, als ook veel gras en kleine ſtruiken, benevens week-ſteen en aderen van roode granaaten. Echter woonen daar tegenwoordig weinige Groenlanders.

Eene mijle daarvan daan vaart men bij den voet van de *Hiorte-Zak* of *Harten-Tak* heen. Deze is de hoogſte berg in dezen ſtreek en mogelijk wel in het geheele land. Den operſten van zijne drie takken, of ſpitſen, kan men twintig of dertig mijlen verre in zee zien en is, wegens deszelfs ſteilte, alleen in de ſpleeten met ijs en ſneuw bedekt.

Deze berg ſtrekt den zee luiden tot eenen wegwijzer, en den Groenlanderen ten kenteken van het weder, doordien, bij eenen naakenden ſtorm uit het zuiden, de top van denzelven met eenen dunnen nevel omringd wordt.

Onder aan denzelven vloeit de *Robe-Fiörde* twee mijlen landwaard in, alwaar eene beek benevens andere kleine binnen-wateren zich in deze loozen, en eene goede weide voor rendieren is. Daarvan daan heeft men, bij den *Malina-* en *Ryper-berg* heen, nog eene mijle verre tot

De derde volkplantinge *Godhaab*, gelegen in den 64ſten graad, veertien minuuten, achtien mijlen van de *Viſcher-Loge*, bij *Bals-Rivier* (*), zijnde een inham, die zich van het uiterſte ijland van twaalf, tot veertien mijlen in de lengte, en op zommige plaatſen twee mijlen in de breedte noord-ooſtwaard in het land uitſtrekt. De uiterſte ijlanden, waar van eenige honderden, in een omtrek van drie mijlen, bij elkanderen liggen, worden genoemd *Kookernen* of Kook-ijlan-

(*) Zo veel ik weet, heeft deze Golf den naam verkreegen van een zee-man, die *Balthaſar* genoemd was.

landen, bij de Groenlanderen *Kittikſut*. Tusſchen dezelven, en *Kangek* tegen het noorden is de gewoonelijke invaart, het *Noordergat* genoemd. *Kangek*, door de Deenen ook *Hoope-ijland* genoemd, doordien de volkplanting *Godhaab*, of *goede hoope*, in den beginne daarop geſtaan heeft, is door veele kleinere ijlanden omringd, en grenſt aan het zogenaamde *Weſterland*, 't welk door eene kleine zee-engte ten vaſten lande is afgereeten. Deze zee engte wordt naar de kuit-visſchen de *Nepiſet-Engte* genoemd, in welke de Groenlanders, in den herfstijd, de beſte zee-honden vangſte hebben. Tegen het zuiden zijn de *Kookernen* door eene invaart, het *Zuider-gat* genoemd, afgeſcheiden van eene menigte groote ijlanden, als het *Blauw-* het *Raven-* het *Ryper-* het *Afgoden-* en het *Hout-ijland*, tusſchen welken eene doorvaart is, die de *Hamburger-Straat* genoemd wordt. Van de *Kookernen*, drie mijlen noordooſtwaard over de rivier, is de invaart in de ſcheepshaven, op een half-ijland, waar het ſpek-huis ſtaat. Het vierde eener mijle weſtwaard om het land heen ziet men de Groenlandſche Broeder-gemeente *Nieuw-Herrnhut*, en even zo veel verder ten noorden de tegenswoordige volkplantinge *Godhaab*, welke, buiten het hoofd-gebouw, waar in de koopman en *Miſſionaris*, benevens de hunnen, woonen, nog een proviant-huis, ſmeederij en brouwerij heeft. De kerke ſtaat niet verre daar van daan bij eene beeke, en de huizen der Groenlanderen zijn hier en daar verſpreid.

Eene mijle verder om de *Wildemans-Næs* heenen, waar ter plaatſe alle winter-avonden veele eider-vogels geſchooten worden, ligt het ijland *Zaelberg* of *Zadel-Berg*, dus genoemd, wijl de hoogſte top op het zelve, dien men twintig mijlen verre zien kan, de gelijkenis van een zadel heeft; niet verre daar van daan het *Beeren-ijland*, en nevens het zelve het ijland *Aupillartok*. Beide ijlanden zijn van vier tot vijf mijlen lang, en zeer hoog, en deelen de rivier in twee armen; de eene ſtrekt zich ten zuid-ooſten naar *Piſſikſarbik*, alwaar men de meeſte haringen vangt, en uit dezen gaat een kleine boezem, *Kook* genoemd, ten vaſten lande in. De noordelijke arm heeft op de weſtzijde *Kanneiſut*, een wijd vlak land, met kleine heuvelen, waar eene goede zalmvisſcherij is, en eene ten minſten vier mijlen lange, nochtans niet viſchrijke zee van zoet water. En deeze *Fiörde* of inham verdeelt zich andermaal in verſcheiden armen, waar van de eene *Ujarakſoak* genoemd wordt, alwaar de

ſchoonſte week-ſteenen en de meeſte overblijſſelen der oude Noormannen aan te treffen zijn; maar de andere, veele mijlen lang, met ijs bedekt is. Deze arm is door eene ſmalle ſtreeke lands van de *Piſſikſarbik-Fiörde*, en deze insgelijks van de *Amaralik-Fiörde* door eenen kleinen heuvel afgezonderd.

Godhaab, de oudſte *Colonie* of volkplanting des lands, werdt in het jaar 1721. bij onderſteuninge eener maatſchappije *in Bergen* door den eerſten *Miſſionaris Hans Egede*, en den koopman *Jentoft* in *Kangek* geſticht, en in het jaar 1728. door den Gouverneur *Paars* op het vaſte land verplaatſt. De koophandel is hier een der beſten van het land. De tegenswoordige koopman is *Lars Dalager*, en deszelfs *Adſiſtent* of onderkoopman *Raven*. De naam van den *Miſſionaris* is *Gregerzen*, en deze heeft twee Deenſche en twee Groenlandſche *Catecbeeten*, of helpers.

Wel eer is deze ſtreek, die op de geheele kuſt niet ligt haars gelijken heeft, door eenige duizend Groenlanderen bewoond geweeſt: maar zedert eene kinder-ziekte in den jaare 1733 zijn dezelven zo afgenomen, dat, behalven de geenen, die op de *Colonie* woonen, en zonder de heen en weder trekkende Zuidlanderen te rekenen, die zich gaerne, geduurende den winter, in *Kangek* op houden, zeer weinige vaſte heidenſche inwooneren aldaar zijn aan te treffen.

Ter dezer gelegenheid wil ik uit de berichten van eenen koopman, die veele jaaren in het land geweeſt is, en door de Groenlanderen eene tamelijk geloofwaerdige onderrichtinge van alles bekomen heeft, zo veel mogelijk zij eene nauwkeurige berekeninge van het getal der Groenlanderen op de weſtzijde bij brengen. Hij vindt in den omtrek van zijn handel, die zich op omtrent twintig mijlen uitſtrekt,

In Kellingeit - - - - -	90	zielen.
Kariak - - - - -	20	
Amaralik-fiörde - - - -	8	
Kookernen - - - -	10	
Kangek - - - - -	11	
Nieuw-Herrnhut, nam: in den jare 1761,	440	
Godhaab - - - - -	200	
de *Fiörde* van Balsrivier - -	68	
Piſſugbik - - - -	110	
	957	

die

die daar haare vaste woonplaatse hebben; de af- en toereizende zuidlanderen kan men niet rekenen. En deze streek is, behalven *Disko-Bogt* en het Zuidland, wel eene van de volkrijksten, daar men anders wel 10 mijlen vaaren kan, zonder eene ziele aan te treffen. Wanneer men nu vooronderstelde, dat het land op 200 mijlen verre bewoond ware, en men wilde op 20 mijlen 1000 zielen rekenen, in aanmerkinge, dat het ten zuiden en noorden volkrijker is, zo kwam 'er een getal uit van 10000 zielen. De gedachte koopman wil echter, van wegens de veelvuldige woeste plaatsen, slechts een getal van 7000 laaten doorgaan, en beweert, dat voor het jaar 1730 de groenlandsche natie 30000, en in het jaar 1746, wanneer hij den eersten overslag gemaakt heeft, noch 20000 zielen sterk geweest zij, en gevolglijk zedert tot op het derde deel, ten minsten tot op de helfte, hebbe afgenomen.

Van *Kangek* is de eerste groenlandsche woonplaats vijf mijlen noordwaard, *Pissugbik*, gedeeltelijk op het vaste land en gedeeltelijk op de ijlanden, en twee mijlen verder is eene *Visscher-Fiörde*, alwaar, wegens de visscherij en het sterk gras, de eerste Missionaris insgelijks verzocht heeft, zich neder te zetten. Deze landstreek is zeer smal, en in vergelijkinge der rondom heen overäl zo hooge landen, zeer vlak, en loopt *Parallel* of recht streeks met de *Balsrivier*.

Vijftien mijlen van *Godhaab* komt men bij de *Napparsok*-ijlanden, alwaar zo wel als ten vasten lande, goede weilanden, en op de kusten drijfhout, visschen, vogels, en zee-honden te vinden zijn. Het drijf-ijs, dat met den stroom en eenen sterken zuiden-wind van den oostkant om *Staatenhoek* heen aangedreeven wordt, gaat niet verder dan op deze hoogte, doordien de stroom afneemt en zich verder noordwaard geheel verliest. In den jaare 1756 moest het *Godhaabsche* schip, wegens het ijs, hier inloopen en vertoeven, tot dat een oost- en noorden-wind het ijs van het land af naar het westen gedreeven hadt.

Niet verre daar van daan is *Omenak*, eene groenlandsche woonplaats, wier oude inwooners, wegens hunne moorderijen, in den ganschen lande berucht zijn geweest.

Dan volgen de door de Hollanderen zo genoemde *Zaël*- of *Zadel*-bergen, mitsgaders veele groote en kleine ijlanden, van de welken zij het eene, naar het welke zich de schippers richten, *Kin van Zaël* noemen.

Hier

Hier ter plaatſe wordt veel *Asbeſt* of ſteen-vlas, criſtallen, roode verw-aarde, en wit marmer gevonden, als ook de laatſte overblijfſelen der oude Noormannen, ten minſten kan men van dezen verder noordwaard niets zekers meer ontdekken.

In den 65ſten graad 46 minuten, 28 mijlen van *Godhaab*, is de van de Hollanderen zo genoemde *Bruine-Baij*, en aldaar op een klein ijland, *Kangak*, dat is, Voorhoofd,

De vierde *Colonie Zukkertop*, in den jaare 1755 op laſt der maatſchappij, door den koopman *Anders Olſen*, die 'er heden nog is, aangeleid. Dezelve heeft den naam gekreegen van drie ſpitſe bergen, die zich in 't verſchiet als een zuiker-brood vertoonen, en naar de welken zich de ſchippers bij het inkomen richten. De haven, eene van de beſte en veiligſte in het land, is ſlechts het vierde eener mijle van de opene zee tuſſchen twee kleine ijlanden gelegen; maar het rondom liggend land is zeer dor en kaal, en heeft daarom ook geene rendieren. Daar en tegen geeft de zee, behalven de gemeene visſchen, zee-honden en vogelen, zomtijds eenige walviſſchen, die zich in de zuidelijke ſtreeken zeer zelden vertoonen. De walvisſchen komen hier in Januarij en Februarij, maar worden door de Groenlanderen zelden, en door de Europeaanen, bij mangel aan behoorlijk vaar- en werktuig, in 't geheel niet gevangen. De koopman hadt eens eenen walviſch geworpen, en door dien hij te weinig touw hadt, bondt hij aan het einde eenige leege vaten vaſt, zo als de Groenlanders met eene blaaze doen, nochtans ontging hem de viſch.

Niettegenſtaande in dezen oort weinig Groenlanders zijn; gaat 'er de koophandel echter tamelijk voorſpoedig. Tot heden toe is hier geen Miſſionaris geweeſt, maar een *Catecheet*, *Berthel Larſen*, de oudſte uit de Deenſche bezendinge en de geoeffendſte in de ſpraake. Deze Colonie wordt nevens *Godhaab* door één ſchip bevaaren.

Nadat men eenige *Fiörden*, van welken de eene zeſtien of achtien mijlen lang is, en veel gras en boſſchaadje heeft, is voor bij gevaaren, komt men, tien mijlen verder, aan een groot ijland, door veele kleinere ijlanden omringd, op 't welk eenige diepe dalen en vlakke landen, ook goede zalm-viſſcherijen, zijn aan te treffen. Aldaar vindt men ook eene witte, als ſilver blinkende pot-aarde, die niet in 't vuur ſpringt. Van de klippen is 'er eene zeer groote, en heeft in haar midden een diep dal, 't welk, bij hoog water, onder

der loopt, wanneer 'er dan met den vloed bij ſtil zomerweder zomtijds meer dan honderd zee honden in gaan, welken, nadat het water gevallen is, van de Groenlanderen als in een poel gevangen en gedood worden.

§. 5.

In den 67ſten graad is de *Wijde Fiorde* (*), en voor dezelve ligt het ijland *Nepiſet* of *Nepiſene*. Op het zelve werdt in het jaar 1724 eene plaats voor den koophandel, en de Walvis-visſcherije aangeleid, maar het jaar daarna weder verlaaten; de huizen zijn door vreemd ſcheeps-volk verbrand geworden. In het jaar 1729 werdt andermaal eene Colonie en een Kaſteel daar opgericht, maar ook haaſt weder op koninglijken laſt verlaaten en geſloopt.

Niet verre daar van daan en omtrent 20 mijlen van *Zukkertop* is de *Amarlok-Fiörde*, in welke ſtreeke 's jaarlijks eenige walvisſchen door de Groenlanderen gedood worden. Daar is in den jaare 1759

Ten vijfden de Colonie *Holſteinburg* ter eere en gedachteniſſe van den toenmaaligen geheimen Raad en Voorzitter bij het Collegie der voortplantinge van het geloove onder de Heidenen, grave van Holſtein, aangeleid. De tegenswoordige koopman is de capitein *Niels Egede*, een zoon van den eerſten *Miſſionaris*. De tegenswoordige *Miſſionaris* is *Jacob Borch*, en deszelfs *Catecheet*, welke te gelijk de hand heeft in den koophandel (zo als de koopman ook de hand biedt ter uitbreidinge van het Chriſtendom) is *Chriſt. Wulf.* Deze Colonie is eene der bekwaamſten zo wel om te woonen als handel te drijven.

Zes mijlen verder komt

Ten zesden, de bekende *Zuid-baij*, in den 67ſten graad en 30 minuuten, daar de Hollandſche Walviſchvangers hun-

(*) Hier nu van daan en verder heb ik geene uitgebreide en zekere narichten kunnen machtig worden, doordien de koopman, die mij het tot hiertoe gemelde heeft medegedeeld, het land niet verder dan tot dezen oort in perſoon bevaaren, en gezien heeft. Het land verder naar het noorden verſchilt weinig van 't geen wij tot hiertoe beſchreeven hebben. En ik zoude zekerlijk met het aanhaalen der grootere en kleinere inhammen, rivieren, ijlanden, viſſchen en vogelen niets nieuws zeggen.

hunne beſte haven gehad, en, na volbragte vangſte, zich tot de terug reize verzameld hebben. Men heeft daar in den jaare 1756 eene Colonie opgericht, maar die, nadat de voorgedachte Colonie opgekomen is, ſlechts van eenen man bewoond wordt, die van de weinige Groenlanderen het ſpek inzamelt.

Acht mijlen verder in den 68ſten graad ligt

Ten zevende de Colonie *Egedes-minde*, dat is, Egedes-aandenken, in den jaare 1759 door den Capt. *Egede* opgebouwd, en ter gedachteniſſe van zijnen vader alzo genoemd. De tegenswoordige koopman is *Joh. Peterſen*, en is te gelijk *Catecheet*. De walviſchvangſt is zomtijds in de ſtreek van de drie laatſt genoemde handelplaatſen zeer voordeelig; de Groenlanders echter hebben zich meeſt wech begeeven, ſchoon die kant anders rijk van visſchen en vogelen is. Maar rondom deze plaats is, den geheelen winter door, alles bevrooren, en gaat eerſt in Maij, als de walviſchvangſt voorbij is, open. Daarom is men daarop uit, deze Colonie verder noordwaard, naar de *Wilde ijlanden* te verplaatſen.

§. 6.

Nadat men de *Rifkol*, en dan de Noordbaij voorbij gevaaren is, dringt de zee naar 't zuid-ooſten landwaard in, en vormt de bekende groote *Disko-Bogt* benevens eene menigte kleine ijlanden, waaronder de voornaamſten zijn de *Weſter- Walviſch- Groen- Honden-* en *Wilde-ijlanden*, die zich gedeeltelijk ten ooſten tot in de *Spiring-Baij*, gedeeltelijk ten noorden tot aan *Disko ijland*, uitſtrekken. Dit ijland heeft omtrent 80 mijlen in den omtrek. Het is een hoog, van boven vlak, en met ijs bedekt land. Beneden bij de reede is het vlak en effen. Men zou daar, volgens opgave der hollandſche kaarten, op eene plaatſe, die zij den Schans noemen, goede ſteenkoolen gevonden hebben, die echter niet gezocht worden. Op dit ijland bevinden zich ook veele rendieren, welke anders op geen ijland gezien worden. Het water, van hier tot bij het vaſte land gelegen, noemt men het *Waygat*, en is drie mijlen in de breedte. De viſſcherije in de Bogt is de beſte van het geheele land. De Groenlanders dooden in den winter, wanneer deze Bogt toevrieſt, eene menigte zee-honden op het ijs, en in het voorjaar vangen zij daar kleine, ook menigmaalen groote

wal-

walvisfchen. Herwaard komen ook 's jaarlijks veele hollandfche walvifch-vangers.

Behalven het uiterfte zuiden, daar echter tot nog toe geene Colonien zijn, is *Disko-Bogt* het fterkfte door de Groenlanderen bewoond, en geeft daarom ook den beften koophandel. Om die reden is reeds in den jaare 1734 op order van den heere *Jacob Severin*

Ten achtften, de Colonie *Chriftiaans-Haab*, in de *Vurebaij* in den 69ften graad, 30 minuten, aangeleid. De eerfte Zendeling derwaard was de oudfte Zoon van zijn Eerw. den Zaligen *Superintendent Egede*, Heere *Paul Egede*, thans Profeffor te *Coppenhagen*, en *Prooft* of Voorftander der Koninglyke Deenfche bezendinge naar Groenland; derzelver koopman is *Svanenhielm Lilienskiold*. De woonplaats der bezendinge echter is in den jaare 1752 door den toenmaaligen Zendeling *Bloch* vier mijlen verder noordwaard verplaatft, en daar metéén

Ten negenden, de plaats *Claushaven* opgebouwd geworden. De daar zijnde koopman is *Hammond* genoemd, de *Miffionaris Stage*, en deszelfs *Catecheet Jens Peterfen Meurk*. Dezen zullen nu ook eene kerke verkrygen.

Eenige mijlen noordwaard ligt de *Ys-Fiörde*, die, volgens het zeggen der Groenlanderen, voormaals eene open vloed tot in de ooft-zijde des lands geweeft, tegenswoordig echter geheel door 't ijs verftopt is. Uit deze Fiörde drijven alle jaaren veele en de grootfte ijsbergen voort. Hier woonen zeer veele Groenlanders. En daarom is reeds in den jaare 1741 niet verre daar van daan in de Fiörde *Maklijk oud*

Ten tienden, de Colonie *Jacobs-Haven*, ter gedachtenisfe van den toen maaligen Handel-Directeur *Jacob Severin* aangeleid geworden. De tegenswoordige Opper-Koopman heet *Peter Hind*, de Miffionaris *Fabricius*, en de Catacheet *Jacob Paulfen*; alle drie laaft-genoemde Colonien worden door één fchip bevaaren, het welk dikwerf bij de vier honderd vaten fpek, en meer, inneemt, en dus het befte bevracht wordt.

§. 7.

Van *Jacobs-Haven* vaart men noord- en dan weft-waard twaalf mijlen de *Disko-Bogt* uit, en vindt tuffchen den 69 en 70ften graad

Ten elfde, de Colonie *Rittenbenk*, in den jaare 1755 door

den

den koopman *Carel Dalager*, die 'er heden nog is, aangeleid. Aan dezen oort vindt men fijne witte Slijp-ſteenen, die men anders Olie-ſteenen noemt. De laatſte Colonie is

Ten twaalfden, *Noogſoak*, dat is, de groote *Neus*, in den 71ſten graad, ten einde van het Waigat, in den jaare 1758 aangeleid. De koopman heet *Johan Bruun*. Beide deze Colonien worden door één ſchip bevaaren, zij hebben echter tot hier toe niet veel opgebracht, doordien de laatſte, naar het oordeel van veelen, niet op de rechte plaatſe ſtaat, weshalven al ſchikkingen gemaakt zijn, om dezelven eenige mijlen verder in de *Jacobs-Bogt*, daar veele Groenlanders woonen, te verplaatſen.

Op beide is nog geene wooning voor Zendelingen, en de eerſte heeft ſlechts eenen Catecheet, dien de Groenlanders *Jakungoak*, dat is, den kleinen Jacob noemen.

Hoe dit land 'er nu verder noordwaard uitzie, daar van heeft men geene zekere berichten. *Willem Baffin*, welke met den Capitein *Robert Bijlot*, in den jaare 1616, door de Straat-Davis de doorvaart gezocht, en der zee over den 72 tot in den 78ſten graad den naam van *Baffins Baij* gegeeven heeft, meldt, dat hij in den 73ſten graad in de *Hooren-Baij* nog met Groenlanderen gehandeld, in den 74ſten echter geene menſchen, maar wel veele plaatſen, daar tenten geſtaan hebben, aangetroffen, en daar uit opgemaakt hadt, dat op zekere tijden in den zomer zich aldaar menſchen ophouden, dat de zee vol is van zee-honden, en eenhoorn-visſchen, en dat hij de grootſte walvisſchen in den 78ſten graad in *Thomas-Smiths-Baij* aangetroffen hadt. De Groenlanders in *Disko* vertellen, dat het land nog over de 100 mijlen, en dus tot in den 78ſten graad, thans echter door zeer weinige menſchen bewoond is; want ſchoon zich daar veele eider-vogels, witte beeren, zee-honden en walviſſchen opdeeden, zo hadt nochtans niemant luſt, wegens de bedroefde lange winter-nachten, aldaar lang te woonen; hun ontbrak daar ook hout en ijzer, 't welk zij van de zuidwaard woonende Groenlanderen voor eenhoorn moeſten ruilen; niets werdt 'er gezien dan naakte rotzen en ijs, en daar groeide niet zo veel gras, als zij in hunne ſchoenen gebruikten, weshalven zij het zelve ook koopen, en de huizen in plaatſe van met houte ſparren en gras-zooden, met eenhoornen, klei, en zee-honden-vellen moeſten dekken. Voor het overige ſtrekt zich het land ten noord westen, en dus naar America heen, en is met veele ijlanden be-

bedijkt. Hier en daar zijn ſteenen opgericht met armen, bijkans als de zogenaamde weg-wijzers in Duitſchland. De vrees heeft den inwooneren ook diets gemaakt, dat 'er in eenen berg een groot *Kablunak* of Europeër ſtaat, den welken de voorbijvaarenden een ſtuk van eenen walviſch-ſchonk opofferen.

§. 8.

Het zuidelijke, door de Europeaanen nog onbewoond, gedeelte is ons beter dan het noordelijke bekend. Want in den herfſt van het jaar 1723 heeft de heer *Egede* eene reize, ter ontdekkinge, tot omtrent in den 60ſten graad, gedaan, waar van wij op zijnen tijd iets melden zullen; en in den jaare 1749 en 1752 heeft een bediende van den koophandel derwaard heenen eene reize ondernomen, met welke hij twee zomers en eenen winter in het zuiden heeft doorgebragt: nochtans is 'er niets van bekend geworden. De meeſte berichten heeft men tot hiertoe uit de vertellingen der groenlanderen moeten ontleenen, van welken een merkelijk aantal alle jaaren uit het zuiden naar het noorden, en daar van daan weder te rugge trekt.

Van *Frederiks-haab* tot kaap *Farewell*, het uiterſte des lands, rekenen zij vijf dag-reizen, welke omtrent 40 tot 60 mijlen langs de kuſt draagen zullen; zij noemen de volgende plaatſen, waar zij pleegen te overnachten, en uit te ruſten:

Eerſtelijk, *Sermeliarſok*, dat is, de groote ijs-fiörde, alwaar eene goede zee-honden- en *Angmarſet-* of kleine-haring-vangſt is. Vermoedelijk is deze fiörde de voorheen genoemde *Frobisher-ſtraat*, die tans geheel met ijs verſtopt is. Dezelve wordt doorgaans in den 61ſten graad 20 minuuten gezet.

Ten tweeden, *Kudnarme*, een volkrijk oord op een hoog en vaſt land, nevens veele ijlanden. Een weinig verder ſtrekt zich eene lange, ſmalle en laage ſtreek lands in de zee uit, die de groenlanders *Ittiblik* noemen, en die zij, wegens de onſtuimige zee, niet gaerne om vaaren. Daarom ontlaaden zij hunne booten, en draagen dezelven over het land.

Ten derden, *Kikkertarsoak*, dat is, het groote ijland, met eene haven, waarin eertijds de hollandſche ſcheepen

goeden handel gedreeven hebben. In het jaar 1742 werdt daarin een hollandſch ſchip van het, door eenen zuidſtorm, ingedreeven ijs, verbrijzeld, en het volk moeſt zich met den boot bij de walviſch-vangeren in de zuid-baij redden.

Ten vierden, *Ikkerſoak*, dat is, de groote breede fiörde of inham. Niet verre van dezelve ligt de fiörde *Igalik*, dat is, kook-plaats, daar veele kantige doorzichtige ſteenen gevonden worden, die zo hard zijn, dat men met de zelven het glas kan doorſnijden. Dan volgt *Tunnuliarbik*, dat is, de winkel-fiörde, met eene goede haven, insgelijks *Kangek* en *Anglutok*. Hier woonen veele Groenlanders, en deze is vermoedelijk de beſte, vruchtbaarſte en aangenaamſte ſtreek in geheel Groenland. Want niet alleen hoort men dezelve door alle de Groenlanderen roemen, en ons derwaard nodigen, maar hier ontdekt men ook nog de meeſte overblijfſelen van de wooningen der oude Noormannen.

Ten vyfden, *Onartok*, dat is, het warme; een ſchoon, groen-ijland, in den mond eener insgelijks vruchtbaare fiörde gelegen. Dit ijland heeft den naam van eene *warme bron*, welke zo wel in den winter als in den zomer kookt, en zo heet is, dat een ſtuk ijs, daar in geworpen, daadelijk ſmelt. In deze ſtreek is ook eene goede *Angmarſet*-vangſt, om welke de Groenlanders van het ooſten vijf dagreizen verre heen komen.

Hier op volgen twee insgelijks ſterk bewoonde ijlanden, *Sermeſok*, dat is, IJs-ijland, met hooge rotſen, en *Nennortalik*, dat is, Beeren-ijland. Beide liggen omtrent in den 59ſten graad, en maaken het bekende voorgebergte *Farewell* uit. Daar neven liggen nog meer groote en kleine ijlanden. Tusſchen dezelven en het vaſte land is eene tamelijke breede zondt, of zee-engte, waardoor een ſterke ſtroom gaat. Door deze Zondt vaart men op de ooſt-zijde. De groenlanders zeggen, dat zij op de ooſt-zijde van deze ijlanden in den zomer de Zonne niet meer over het land, maar uit de zee zien opklimmen; waar uit op te maaken is, dat dit de uiterſte zuid-ooſtelijke landſpitſe, en bij gevolg *Staten-hoek* zij.

TWEE-

TWEEDE AFDEELING

Van de Zee, en het ijs.

§. 9.

Voorwaard §. 8. is aan de *Frobisher-ſtraate*, en §. 3. aan de *Beer-Zondt* gedacht. Beide zijn in de hollandſche Kaarte van Straat-Davis als doorvaarten aangemerkt. Daar bij komt de *Ise-Fiörde* in *Disko-Bogt*, welke de derde doorvaart zou geweeſt zijn. Maar vermits noch de Heer *Egede*, die in den jaare 1723. de *Frobisher-ſtraate* gezocht heeft, om daar door op de ooſt-zijde te vaaren, dezelve heeft kunnen vinden, noch de ijslanders, in hunne beſchrijvingen van het oude Groenland, derzelver gedenken; zo heeft men beginnen te twijffelen, of *Martin Frobisher*, welke in het jaar 1576 door de Koninginne *Eliſabeth* uit Engeland herwaard gezonden werdt, ooit eene zodanige ſtraate ontdekt en bevaaren hebbe. Ik wil dit niet onderzoeken; men is echter tegenwoordig van gedachten, dat de bovengenoemde groote ijs-fiörde, *Sermeliarſok*, eene dag-reize ten zuiden van *Frederiks-haab*, tusſchen den 61 en 62ſten graad, de *Frobisher-ſtraate* zij, die nu, wegens het ijs, niet meer te bevaaren is. Een koopman, die veele jaaren in *Frederiks-haab* geweeſt is, heeft mij zijne gedachten daarover medegedeeld, welken, doordien zij tevens van de gedaante des lands en het ijs een denkbeeld geeven, verdienen aangemerkt te worden. Hier geeve ik 'er een uittrekſel van.

„ Ik heb op mijne handel-reizen veele gelegenheden ge-„ had, dat geweſt te onderzoeken. In den beginne kon „ ik niet begrijpen, hoe toch zulke eene menigte ijs, uit „ eene aan het einde geſlooten, al ware het ook nog zulk „ eene lange fiörde, in de zee drijven konde, zonder in „ het minſte af te neemen. Dit gebeurt van Julij tot in „ November met den ſterken ſtroom bij ſtil weder, in „ den tijd van drie of vier dagen, in zulke eene menig-„ te, dat het zich in zee van tien tot vijftien mijlen in de „ lengte, en van twee tot drie mijlen in de breedte „ uitſtrekt, zo niet een ſterke wind het wijder van „ het land af, en uit elkanderen drijft. Wanneer ik den

 „groen-

„ groenlanderen naar de oorzaak vraagde, ontfing ik tot ant-
„ woord: die opening is groot en zonder einde, en onze
„ Voorvaders hebben gezeid, dat men dezelve heeft kun-
„ nen doorvaaren.

„ Doordien mij niemand verderen grond konde geeven, zo
„ waagde ik mij in den jaare 1747. aan de zijde, daar de
„ groenlanders op de rendieren-jagt vaaren, tot zeven mij-
„ len door het ijs in de fiörde, en beklom toen met eenige
„ groenlanderen eenen berg, om een gezicht van de *Fro-*
„ *bisher-ſtraate* te bekomen. Ik zag evenwel weinig of niets.
„ Want het opperſte des lands, zo verre ik, omtrent 20
„ mijlen heen, zien kon, was niets dan bergen en ijs; maar
„ de landſtreek, die de zee-engte zijn zou, merkelijk laa-
„ ger, doch geheel met ijsſchotſen, die veelvoudig op el-
„ kanderen lagen, bedekt. Echter was 'er meer te hoo-
„ ren, dan te zien, namelijk een zodanig prangen en kraa-
„ ken van het ijs, als of 'er veele kanonnen op eenmaal
„ werden afgeſchooten, waarop een ſuizen volgde, gelijk
„ het bruisſchen van eenen waterval; 't welk bij mij te
„ ſaamen zo wel ſchrik als verwonderinge en vergenoe-
„ gen verwekte. Schoon ik nu het laage ijs heel duidelijk
„ zien, het water onder het zelve hooren bruisſchen, en
„ alzo daaruit afneemen konde, dat daar een ſterke door-
„ vloed van water zijn moeſte, zo konde ik toch niet be-
„ grijpen, hoe zich deze zee-engte dermaate met ijs hadde
„ kunnen verſtoppen, en hoe het mogelijk ware, dat zich
„ nog jaarelijks in weinige dagen een ijsveld, van ettelijke
„ mijlen lang en breed, onder dezelven van daan, en in de
„ zee in, dringen kon. In het jaar 1751 bekwam ik daar-
„ over eene nadere opklaaringe, wanneer ik in Septem-
„ ber met eenige Groenlanderen, bij den *ijsblink* eene rei-
„ ze zo diep landwaard in voornam, als oit een groen-
„ lander, maar noit eenig Europeër, ondernomen hadt, waar-
„ van een uittrekzel uit het dag-verhaal, in den *aanhang*
„ *tot de groenlandſche berichten* naar te zien is (*). Hier
„ vond

(*) In dit Werk, 't welk mij in geſchrift is medegedeeld, heeft de Schrijver, die, ſchoon een ongeletterd, echter een zeer beleezen, en daarbij verſtandig, en op het doen der Groenlanderen opmerkzaam man is, op verzoek, de temperamenten, zeden, gewoontens, en bijgeloovigheden der Groenlanderen beſchreeven, en in den jaare 1752 met eene opdragt aan zeker voornaam Heer
naar

„ vond ik, dat, ſchoon zich aan den zeekant niets dan vaſt
„ land, met ijs overdekt, vertoonde, binnen 's lands toch open
„ water zijn konde, insgelijks, op wat wijze de ijs-ſtukken,
„ door middel van den ſtroom, onder het vaſte ijs eenen
„ weg in de open zee vinden. Hoe en wanneer de mond
„ dezer fiörde, die de *ijsblink* genoemd wordt, zij ver-
„ ſtopt geworden, is onbekend. Vermoedelijk is, in het
„ midden van den winter bij lang aanhoudend ſtil weder,
„ het drijf-ijs in de openinge blijven ſtaan, waarop een ſter-
„ ke koude en zwaare ſneeuw gevolgd is, die in het voor-
„ jaar bij dage doiende, en bij nachte weder vriezende, het
„ ijs dermaate beveſtigd heeft, dat het in den volgen-
„ den zomer, noch door de warmte der zonne, noch door
„ ſtroom en wind, kon worden los gemaakt, en na zo
„ veele jaaren door den menigvuldigen tot ijs geſtolden
„ ſneeuw tot zodanige grootte is uitgedeid, dat de ope-
„ ningen of gewelven onder het zelve, die door haare
„ engte de magt des ſtrooms vermeerderen, op veele plaat-
„ ſen wel twintig vademen hoog zijn. De in de open
„ fiörde jaarelijks van de bergen afſtortende ijs-ſtukken
„ worden door den ſtroom dezen ijs-gewelven aan-, en de
„ kleinere door-gedreeven, de grootere nogtans, die
„ twintig en meer vademen hoog zijn, door herhaalde aan-
„ vallen verbroken, tot dat zij 'er mede door kunnen. Op
„ zodanige wijze is het met de *ijsblink* geleegen. Op ge-
„ lijke wijze kan ook dat ontzagchelijk en veelvuldig ijs
„ onder meer, dan één zodanig ijs-gewelfſel uit de zee van
„ de ooſt-zijde door de thans met ijs toegeſtopte *Frobisher-
„ ſtraate* naar onze weſt-zijde drijven, en even zo kan ook
„ deze Zee-Engte, zo goed als de ijs-blink-fiörde, land-
„ waard in op eenige plaatſen, en aan de ooſt-zijde des
„ lands, nog open zijn. Men merkt ook aan de ijs-ſtukken,
„ die uit deze Zee-engte voortkomen, dat zij niet gelijk
„ andere ijs-ſtukken, glad en gaaf, maar gebroken, ge-
„ ſcheurd en uitgedeid zijn; 't welk aantoont, dat zij
„ langen tijd in de Zee-engte door den ſtroom heen en we-
„ der zijn gedreeven en verbroken geworden."

§. 10.

naar Copenhagen gezonden. Bij mijne terug komſte uit Groenland vond ik dit Werk gedrukt onder den titel: *Grönlandske Relationer indeholdende —— af Lars Dalager.*

§. 10.

Tot duidelijker inzicht in de gedaante van het land, wil ik uit de berigten van den voorgedachten Koopman, het artikel van zijne reize op de ijs-blink, bij wijze van uittrekzel, bijbrengen.

„ In den jaare 1751 den 28ften Auguftus zond ik de
„ groote boot, om brand-hout ten noorden van den ijs-
„ blink te zoeken, en ik geleidde die in mijne jagtboot. Bij
„ deze gelegenheid had ik bij na beflooten, eene reize
„ over het ijs-veld na de ooft-zijde te doen, doordien een
„ Groenlander in verloopen *Julij* op de jagt zo verre heen
„ gekomen was, dat hij, gelijk hij zeide, de ouden Kabluna-
„ kifchen bergen (*) op de ooft-zijde gezien hadt. Hier uit
„ kreeg ik luft, dat land te zien, en begaf mij met den Groen-
„ lander en zijne Dochter, benevens drie jonge Groenlan-
„ deren, in eene fiörde ten zuiden van den ijs-blink, op
„ de reize. Den 2den September bonden wij onze pro-
„ viant-zakken, en ons nacht-goed te faamen, en gaven het
„ de Dochter te draagen. Wij overigen namen een ieder zij-
„ nen Kajak (†) op het hoofd, en den fnaphaan op den
„ fchouder, en vingen met eenen ftaf in de handen on-
„ zen tocht aan. De eerfte halve mijl, langs eene
„ Beek in het dal, was effen en goed. Maar nu moeften
„ wij over eenen hoogen en zeer oneffen rots, daar wij
„ dikwerf, met de boot op het hoofd, omvielen. Met
„ den ondergang der zonne kwamen wij aan de ande-
„ re zijde naar beneden, aan eene groote fiörde, die
„ voor een Kajak-roeier eene groote dag-reize, dat is, tien
„ mijlen, lang is. Voormaals konden de Groenlanders
„ daadelijk uit zee hier in vaaren. Na dien tijd heeft het ijs
„ de openinge der fiörde, op beide de zijden des lands, op
„ eene halve mijle, en aan veele oorden geheele mijlen dik
„ toegeftopt. Den 3den zetteden wij onze Kajaken in
„ het water, en roeiden drie vierde mijlen dwars over de
„ fiörde aan de noord-zijde. Daar bragten wij onze vaartui-
„ gen, met fteenen bedekt, aan land, en zetteden onze rei-
„ ze

(*) Een Europeër noemen de Groenlanders Kablunak.
(†) Het Vaartuig der mannen.

„ ze naar het noord-ooften over eenen rots te voete voort.
„ 's Avonds kwamen wij aan het vaft ijs. Den 4den be-
„ gaven wij ons vroeg op het zelve, om de eerfte bergfpit-
„ fe te naderen, die te midden op den ijs-blink gelegen
„ is, om welke te bereiken, wij onbepaald eene mijle
„ nodig hadden. De weg derwaard was zo effen als de
„ ftraaten te Coppenhagen. Een uur na zonnen opgang,
„ kwamen wij op de hoogte: op deze gingen wij den gehee-
„ len dag ter rendieren-jagte, en fchooten 'er een, waar
„ van de Groenlanders het vleefch kreegen. Doordien 'er
„ echter noch hout noch gras op dezen velde te vinden
„ was, om vuur te maaken, en te kooken; zo moeft ik
„ mij met een ftuk kaas en brood te vreeden houden. Den
„ 5den reisden wij weder over het ijs, om tot den opper-
„ ften rots op de ijs-blink te komen, waarheen wij ook
„ omtrent eene mijle hadden, over dewelke wij evenwel
„ zeven uuren doorbragten, doordien het ijs oneffen en vol
„ fpleeten was, die wij mijden moeften. Te elf uuren kwa-
„ men wij tot den rots, en, nadat wij een uur geruft had-
„ den, vingen wij aan, hem te beklimmen. Te vier uuren
„ kwamen wij, na veel zweet en moiete, op de fpitfe. Hier
„ geraakte ik in verwonderinge door het groot uitzigt van
„ alle kanten, in 't bijzonder over het uitgeftrekt ijs-veld,
„ langs het land, en daarover heenen tot aan de ooft-zijde,
„ wier bergen, even als deze, met fneeuw bedekt waren.
„ In den beginne kwam het mij voor, als konde het niet
„ over de vier of zes mijlen verre zijn. Maar doordien ik
„ even zo wel de bergen bij *Godhaab* (*) zien kon, die zich
„ juift zo groot opdeeden, en den afftand overwoog, zo
„ moeft ik het fchatten verder te zijn. Wij bleeven tot
„ zeven uuren in den avond op de fpitfe des bergs, voorts
„ gingen wij een weinig nederwaard, en begaven ons te
„ rufte. Mijne overpeinzingen echter, en de koude, lieten
„ mij niet veel flaapen. Den 6den werdt in den morgenftond
„ digt bij onze flaapftede een rendier gefchooten, en,
„ doordien ik in vijf dagen geene warme fpijze genooten
„ had; zo dronk ik een goed gedeelte van het nog warme
„ bloed, dat mij in 't geheel geen hinder deedt. De Groen-
„ landers aten een goed ftuk raauw vleefch tot hun ont-
„ bijt, en namen eenen bout mede. Schoon ik nu wel
„ gaer-

(*) Vier en twintig mijlen daar van tegens 't noorden

„ gaerne nog eene dag-reize langer op het ijs-veld zou „ hebben willen voortgaan, om over de afgelegenheid „ van de ooſt-zijde eenige gisſinge te maaken; zo moeſten „ wij toch, om veele redenen, op de terug reize bedacht „ zijn, onder dewelke deze gewigtig was, dat wij na- „ melijk, zo goed als barrevoets, gingen. Want ſchoon „ een iegelijk van ons met twee paar goede laerſen voor- „ zien was, zo waren dezelven nochtans door het ſcherp „ ijs, en de ſteenen geheel doorſneeden, en de groenland- „ ſche Dochter kon ze niet herſtellen, doordien zij haar „ naai-goed verlooren hadt."

„ Het geen ik van het land, naar de ooſt-zijde heenen, ont- „ dekken kon, beſtaat in het volgende: tegen noord-ooſt of „ ooſt-noord-ooſt zijn de naaſte bergen van de ooſt-zijde, en „ kleiner, dan die tegen den weſt-kant, 't welk ik beſluite „ uit het luttel ſneuw, daar zij mede bedekt zijn. De land- „ ſtreek, daar de *Fobisher ſtraate* zijn zal, ſchijnt meeſt ef- „ fen en met geduurzaam ijs bedekt te zijn, en ik weet niet, „ of ik twee of drie kleine heuvelen gezien heb, die land „ kunnen aantoonen, daar in tegendeel ten noord-ooſten en „ noord-weſten de rotſen duidelijk zich over het ijs opdoen, „ en eenige ſpitſen derzelven geheel van ſneuw ontbloot „ zijn. In 't bijzonder zag ik eenen langwerpigen heuvel, „ tusſchen twee magtige bergen, wiens geheele rugge eene „ natuurelijke aard-verwe ſcheen te hebben.

„ Mag ik mijne gedachten over de groote *ijs-vlakte* op- „ geeven, die de gemeenſchap met de ooſt-zijde verhindert; „ zo geloof ik, dat de reize, wat den weg betreffe, wel on- „ derneemelijk ware, doordien de ijs-velden ons op verre „ na niet zo gevaarelijk, en de ſcheuren ook niet zo diep „ voorkwamen, als men wel voorgeeft. Want in eenigen de- „ zer ſcheuren kan men gaan, als in eene valeie, over eeni- „ gen kan men ſpringen, gelijk wij dikwijls deeden, door „ middel van onze ſnaphaanen, en doorgaans heb ik dezel- „ ven niet dieper dan vier of vijf vademen gevonden. 't Is „ wel waar, dat men hier en daar ſcheuren aantreft, die, „ naar allen oogenſchijn, grondeloos zijn, nochtans zijn de- „ zelven niet lang, en kunnen omgegaan worden. Maar om „ de volgende redenen kan 't wel wezen, dat het niet mo- „ gelijk zij, eene zodanige reize te beproeven: *vooreerſt*, „ doordien men niet wel zo veel mond-behoefte met zich „ voeren kan, als daar toe behoort, en *dan* houde ik het „ voor onmogelijk, dat eenig ſchepzel in eene zo onlijdelijk

„ har-

„ harde koude leeven kan, bijzonderlijk daar men zo „ veele nachten achter elkanderen op het ijs-veld moet „ doorbrengen. Want ſchoon wij ons nacht-leger op den „ blooten aardbodem hadden, en met pelſen wel voorzien „ waren, doordien ik twee warme onder-kleederen, en „ eenen rendieren-pels aanhad, en de voeten in eenen „ voet-zak van beeren-vellen ſtak; zo was het toch, wan- „ neer wij een uur gezeten of gelegen hadden, als of de „ leeden wilden verſtijven; zo dat in alle de winter-nach- „ ten, die ik in Groenland op den velde doorgebragt heb, „ de koude mij zo groot geen ongemak veroorzaakt heeft, „ als in deze eerſte September-dagen.

„ Den 7den tegens den avond kwamen wij weder tot de „ fiörde, waar wij onze Kajaken bewaard hadden. Den 8ſten „ voeren wij vroegtijdig over, en kwamen 's avonds bij on- „ ze tenten."

§. 11.

Uit het geene wij tot dus verre beſchreeven hebben, kan men zich het land, dat ten meeſten deele van boven met ijs bedekt ligt, als ook het in de fiörden en zee drijvend ijs eenigermaate voorſtellen. Ik wil hier niet onderzoeken, hoe het ijs in de rivieren en zeeën ontſtaa en weder afneeme; dat behoort tot de natuur-kunde, en zal wel niemand geheel onbekend zijn; alleenlijk wil ik aantoonen, hoe de ontzagchelijke ijs-velden en ijs-bergen in de groenlandſche zee geſteld zijn, en waar dezelven uit ontſtaan.

De ſchepen, welken den doortogt naar China, ten deele ten noord-ooſten bij *Nova Zembla* voorbij, ten deele noordweſt-waard door de *Straat-Davis* en de *Hudſons-baij*, hebben willen zoeken, zijn gemeenlijk door het ijs verhinderd geworden, hun oogmerk te bereiken, en eenigen zijn zelfs daar in verongelukt. Men kan hier over leezen de *Recueil des voyages au Nord.* Zo heeft ook het ijs tot hier toe de ontdekkinge der onbekende landen tegen den zuidpool verhinderd, waar de ſchippers op eene gemaatigde hoogte meer ijs, en gevolgelijk eene kouder lucht, als op eene gelijke hoogte tegens het noorden, vinden. Men heeft het in den jaare 1749 al in den 47ſten graad zuiderbreedte aangetroffen. Daar is echter in de beſchrijvingen van het ijs eene zekere wanorde, doordien de drijvende ijs-bergen en de ijs-ſchotſen of het drijf-ijs niet duidelijk uit

elkander geſteld zijn, en daarom ook nopens den oorſprong zo van 't een als 't ander niet bepaald genoeg geſproken wordt.

De *ijs-bergen* zijn in de zee drijvende ijs-ſtukken van eene wonderbaare gedaante en grootte. Eenigen hebben de gedaante van eene kerke of kaſteel, met veele ſtompen en ſpitsachtige toorens, of van een ſchip met volle zeilen, en men heeft al dikwijls in Groenland vergeefſche moeite gedaan, om aan boord te vaaren, en het ſchip in de haven te brengen. Anderen gelijken grooten ijlanden met vlaktens, dalen, en groote bergen, die zich dikwerf meer dan 400 voeten uit de zee opdoen. Ja mij heeft een geloofwaerdig *Misſionaris* verhaald, dat in *Disko-Bogt* op eenen, naar het getuigen der walvisvangeren, drie honderd vademen diepen grond, eenige zulke ijsbergen zints veelen jaaren vaſt ſtaan, waar van zij den eenen de ſtad *Haarlem* en den anderen *Amſterdam* noemen. Aan dezelven maaken zij zomwijle hunne ſchepen vaſt, en pakken op het vlakke ijs hunne ſpek-vaten uit.

Dit ijs is ten meeſten deele zeer hard, helder, en doorſchijnende, gelijk glas, van verwe bleek groen, en menige ſtukken zijn hemels-blauw. Maar wanneer men het ſmelt, en weder bevrieſen laat, zo wordt het wit. Eenige zeer groote ſtukken zien 'er grauw en zwart uit, en als men dezelven van nabij beſchouwt, zo vindt men ze vervuld met aarde, ſteenen en ſtruiken, welken van de bergen, die nog boven het ijs uitſteeken, door den regen afgeſpoeld, en met nieuw ijs bedekt worden. Ja *Buffon* (*) brengt, uit eene reize der Hollanderen in de noord-zee, bij, dat men eens aarde, en neſten met vogel-eieren, in een dier ijs-ſtukken gevonden heeft. Zommigen dezer ſtukken hebben op eenige plaatſen eene dikke korſt van zout-water, dat daar is aan gevrooren, na dat zij eenen reeks van jaaren bij eene ondiepen zee-oever vaſt gelegen hebben, en door het afſtorten van de opperſte ſtukken, die de zonne vol gaten geſcheenen heeft, weder vlot geworden zijn.

Deze ten deele kleine, ten deele groote ijs-klompen, laaten zich bij menigte in de *Straate Davis*, toch meeſt in het voorjaar, na eenen hevigen ſtorm, in de fiörden zien, daar zij, twintig of dertig ſtukken achter den anderen, uit- en we-

(*) *Hiſtoire Naturelle*, T. II. pag. 96.

weder in-drijven, eenen tijd lang op den ondiepen oever ftaan blijven, en ten deele vervallen, ten deele van eenen hoogen vloed en ftroom weder vlot gemaakt, en in de zee gedreeven worden; tot dat zij, of door het geduurig aanfpoelen der baaren week gemaakt en verbrijzeld, of door den ftroom verder zuidwaard tot op de kuft van *Terre Neuve* en nieuw Schotland, tuffchen den 50 en 40ften graad gedreeven, en door de warmte der zonne geheel gefmolten worden.

Martens verhaalt in zijne reize naar Spitsbergen, dat aldaar aan den voet der bergen zulke groote ftukken ijs ftaan, die gedeeltelijk zelfs hooger zijn dan de bergen. Inzonderheid ftaan daar zeven zulke ijs-bergen in eenen rij tuffchen de hooge rotfen. Zij zijn blauw, vol fpleeten en gaten, die de regen veroorzaakt heeft, en van boven met fneuw bedekt, door welkers fmeltinge zij van jaare tot jaare grooter worden; dat ijs is digter dan het drijf-ijs, en vormt voor het gezichte allerlei zoort van zeldzaame en fchoone gedaantens. Zommige ftukken zijn boomen met takken gelijk, en wanneer het daar op fneuwt, kan men zich de fneuw-vlokken als bladeren voorftellen. Zommigen doen zich op als eene kerke, van boven met toorens, en aan de zijden met pijlaaren, venfteren, gewelven, en deuren, zijnde de blauwe verwe, die van binnen uitfchiet, zeer gelijk aan een luifterrijk en uitmuntend licht.

Men vindt dat zoort van ijs ook tegens den zuid-pool, gelijk, ter dezer zaake, *Buffon* uit *Wafers* reizen bijbrengt, dat men bij de zuidelijkfte fpitfen van America, bij *Terra del Fuogo*, ijs-ftukken aangetroffen hebbe, die de zee-luiden in den beginne voor ijlanden gehouden, en van een tot twee franfche mijlen lang, en van vier tot vijf honderd voeten hoog, gefchat hebben. *Ellis* heeft in de *Hudfons-baij* ftukken van vijf tot zes honderd *jards* dikte gevonden (*). En *Baffin* heeft een zodanig ftuk gemeeten, en het gedeelte, dat van de vlakte des waters zich opdeedt, 't welk toch maar het zevenften deel is van het geheele, honderd en veertig voeten hoog bevonden, waar uit men de hoogte en dikte van het ganfche ftuk kan afleiden. Ja bij *Nova Zembla* zouden zich eenige ijs-ijlanden over de honderd vademen uit de zee opdoen.

Waar,

(*) Zie deszelfs reize naar Hudfons-baij pag. 133. een *jard*, zijnde een engelfche maat, bedraagt drie voeten.

Waar, en hoe die ontzagchelijke ijs-bergen ontſtaan, losbreeken, en vergroot worden, daar van kan men bezwaarelijk iet zekers, echter uit zoortgelijke gevallen iet waarſchijnelijks zeggen. Eenigen meenen, dat zij hunnen oorſprong uit het zee-water hebben, dat in de bogten tot op den grond toe toevrieſt, daar dan in het voorjaar bij het ontdoien van den ſneuw dergelijke ijs-ſtukken door eene ſterke overzwemminge losgereeten, door nevel en regen, die ſtraks tot ijs ſtremmen, vergroot, en eindelijk door eenen ſterken wind voortgeſtuwd worden. Maar om nu niet bij te brengen, dat het zee-water bezwaarelijk, en zelfs in de engſte en ſtilſte bogten niet ten gronde toe, maar alleen eenige ellen diep vrieſt; (anders konden de Groenlanders niet op het ijs visſchen) deze ijs-ſtukken zijn niet zoutachtig, gelijk het zee-water, maar zoet, en kunnen dus niet anders dan ten deele, (nochtans ſlechts ten opzichte van de kleinere ſtukken) in de rivieren, ten deele (en wel ten aanzien van de meeſten en grootſten) op de bergen, en in de groote klooven der rotſen ontſtaan.

De bergen namelijk zijn niet alleen zo hoog, dat de ſneuw, in 't bijzonder aan de noord-zijde, zo ligt niet ſmelt, als in de dalen, en bij nachte ſtraks tot ijs wordt, maar daar zijn ook zodanige klooven, waar de zon noit, of ten minſten zeer zeldzaam in ſchijnt. Daar beneven hebben de ſteilſte bergen hier en daar klooven en laagtens, daar het regen- en ſneuw-water zich verzamelt, en tot ijs ſtolt. Wanneer nu van de nog over deze trappen verheven berg-ſpitſen de ſneuw naar beneden rolt, of met den regen afvloeit, ook wel hier en daar kleine berg-beeken over het reeds aangezette ijs zich heen ſtorten; zo vrieſt allengskens een ijs-klomp teſaamen, die door de zonne volſtrekt niet kan ontbonden worden, en door het doiën wel iets afneemt, echter door den jaarelijkſen toevloed van ſneuw en regen gedurig grooter wordt. Zulk een ijs-klomp hangt dikwijls verre over de rotſen heen, ſmelt niet op de oppervlakte, maar van onderen, berſt gevolgelijk in veele groote en kleine ſpleeten, uit welken het geſmolten water voortvloeit, en wordt daardoor in 't einde zo bros, dat hij, door zijn overwigt meteen beſwaard, losbreekt, met ſterk gekraak langs den rots afrolt, en, daar hij over eene ſteilte heen hangt, in geheele en zo groote ſtukken, als wij dezelven zien, in de fiörde

neder

neder kantelt, met een gedruis als dat van den donder, en met eene beweeginge des waters, die eene boot, ſchoon verre daar van daan zijnde, kan omwerpen; daar dan ook menig Groenlander, die onbezorgd bij het land heenen vaart, zijn leeven laaten moet.

De groote ijs-ſtukken, die niet onmiddelijk in het water vallen, maar op eenige vlakte des bergs blijven liggen, worden van nieuw af aan door het ſneuw-water vergroot, en tevens met aarde, ſteen en takken, die van de bergen afſpoelen, vermengd, welke vergrooting en vermenging ook den ſtukken wedervaaren kan, die in eene bogt of fiörde invrieſen, en, eer zij door ſtorm worden losgerukt, veele jaaren blijven liggen, door ſneuw en regen zich geduurig vergrootende, dat men zich over derzelver hoogte en dikte niet meer zodanig te verwonderen hebbe.

Wie de *Glætſchers* of ijs-bergen in Zwitſerland, in Pundten, en Tijrol, gezien, of derzelver beſchrijvinge geleezen heeft, zal zich kunnen voorſtellen, hoe in de groenlandſche gebergtens zulke vervaarelijke ijs-klompen, door middel hunner ſpleeten los raaken, en naar beneden glijden kunnen. Men zie hier over *Gruners* ijs-gebergtens van Zwitſerland *Tom. III.* De ſpleeten in dezelven, kunnen door het van onderen geſmolten, den winter, of ook ſlechts den nacht door, weder gevrooren, en met veel lucht aangevuld ijswater veroorzaakt worden, 't welk des morgens, bijzonder in den zomer, eene grooter ruimte zoekt, en dus, zo als het, bij eene felle koude, in een vat beſlooten water, het bovenſte ijs ſcheurt, met zulk een hevig gekraak, en trillen, 't welk men eene ijs-beevinge noemt, dat de menſchen, die 'er digt bij zijn, zich moeten nederzetten, om niet om geworpen te worden. Daar worden dan ook aarde, hout, en ſteen, (gelijk ik ten deele zelf in de maand Julij op eenen zodanigen ijsberg gezien heb) ja menſchen en beeſten, die 'er zijn ingevallen, mede voortgeworpen. Alsdan glijden, geheele ſtukken en velden van ijs in de laagere berg-ſtreeken. Door zodanige ijs-velden zijn veele groote weilanden, en in het *Grindel-Woud*, in het *Canton Bern*, een nog voor zestig jaaren open weg tot het *Visſcher-bad* in *Walliſerland*, benevens de Capelle van de heilige *Petronella*, en geheele Boſſchen van *Lerken-boomen*, die men hier en daar nog ziet uitſtaan, overdekt geworden.

Hoe groot diergelijke afgerolde *Glætſchers* of ijs-bergen zijn

zijn kunnen, kan men uit de beſchrijvinge afneemen, die dezelfde Schrijver ons geeft van den *Rhijn-Woud-Glætſcher*, gelegen in het *Graauw-Verbond*, (Tom. II. pag. 170.) en die te gelijk de geſteldheid van de ijs-blink in Groenland opklaart. Deze *Glætſcher* zou eene mijle lang, en half zo breed, en eenige honderd tot duizend vademen hoog zijn, en uit enkel naaſt elkander ſtaande, lood-regt afgeſneeden *Glætſcher-Bergen* beſtaan, die door en door geheel ijs zijn, dat ten bergen af neder geſtort is. Aan den Weſt-kant doet zich een troebel water op, maar verlieſt zich terſtond weder onder het ijs; aan den ooſt-kant loopt een prachtig, uit enkel ijs beſtaand, gewelf ten *Glætſchere* in, uit het welk een chriſtal-klaar water voortvloeit. Volgens opgave der bewooneren des lands zou men een geheel uur onder dit ijs-gewelf regt op kunnen voortgaan.

Daar nu zulke vervaarelijke ijs-ſtukken van de *Zwitſerbergen* naar beneden ſtorten, en de *Cordilleras de los Andos* in *Peru*, (een gebergte dat vijf en twintig mijlen lang is, en waarvan de *Chimboraſſo*, als de hoogſte berg, vermoedelijk in de geheele waereld, niet verre van *Quito*, regt onder den Evenaar ligt), met geduurzaamen ſneuw en ijs bedekt zijn; zal men zich niet meer verwonderen, waar van daan in de groenlandſche wateren zulke ontzagchelijke drijvende ijs-bergen komen. Dit hebbe ik ſlechts hier nog bij aan te merken, dat men te verre gaat, wanneer men meent, dat de *linie*, waaronder het vrieſt, en die men zich in de verzengde lucht-ſtreek twee duizend twee honderd en dertig vademen boven de zee voorſtelt, tegen de poolen toe, trapsgewijze dermaate naar beneden zakke, dat zij aan gindſe zijde der pools-kringen de vlakte der zee, of des vlakken lands raaken zou. Daar tegen ſtrijdt de ondervinding. Want niet alleen woonen Groenlanders tot in den 75ſten, en Europeaanen tot in den 71ſten graad; maar ik heb ook meer dan eens gezien, dat het op de ſpitſen der hoogſte groenlandſche bergen, die wel niet als de *Chimboraſſo* 3200, of als de *Gottbard* 2750, nochtans ten minſten 1000 vademen zullen hoog zijn, in den zomer niet altijd ſneuwt; maar ten meeſtendeele regent, en wanneer 'er ook ſneuw valt, dezelve haaſt weder wech ſmelt.

§. 12.

§. 12.

De ijs-bergen, die in de zee omdrijven, maaken wel de fcheep-vaart in deze zee bezwaarelijk en gevaarelijk. Doch doordien zij zich flechts hier en daar, en in eenen ruimen afftand opdoen, in diervoegen, dat men dezelven zeer wel ontwijken kan, ten zij dat, in eenen zwaaren nevel of hevigen ftorm, en vooral bij eene geheele ftilte des winds, een fchip door den fterken ftroom daar tegen worde aangedreeven; zo hoort men zelden, dat hier en in Hudfons-baij een fchip bij dezelve verongelukt. Nacht en dag nochtans moeten eenige mannen een waakend oog houden, en waarfchuwen. Het vlakke drijf-ijs is veel gevaarelijker. Dit ijs-veld bedekt wel niet alle, doch de meefte jaaren, in de zomer-maanden den oever der *Straate Davis* van *Staaten-boek* af tot in den 65ften graad (*), en moet van de fchippers zorgvuldig vermijd en omgevaaren worden, tot zij eene, daar den ftroom of wind veroorzaakte, openinge vinden, daar zij doorvaaren kunnen, hoewel met veel gevaar, doordien dikwijls een andere wind, of een tegenvloed en ftroom, zo niet een geheele ftorm, het ijs weder te faamen drijft, het fchip kwetft, en in den grond boort.

Ik heb zulken ijs-veld niet gezien. Maar volgens de berichten der fchipperen, vergeleeken met de verhaalen der Groenlanderen, die ten gelijken tijde verre van de ooftzijde van daan komen; zo zou zodanig een ijs-veld over de 100 mijlen lang, en op veele plaatfen 20, 30 tot 40 mijlen in de breedte zijn. Daar nu noch wind noch ftroom eene openinge gemaakt heeft, daar volgt het eene ftuk zo dra op het andere, dat men van het eene op het andere fpringen, en de voegen, daar het van elkanderen is afgebroken, duidelijk zien kan. De dikte van het ijs is onderfcheiden. Gemeenlijk is het van 10 tot 12 voeten dik. En dit ijs is ziltig, doordien het zijnen oorfprong uit het zee-water heeft. Nochtans zijn 'er ook groote ftukken van zoet

(*) Zo verre ftrekte zich het ijs-veld uit in den jaare 1756, zedert is'er geen ijs in de ftraate geweeft, en eerft in dezen jaare 1762 tot in den 62ften graad gekomen.

zoet-water-ijs onder, die men zonder moeite aan derzelver lichte, en doorſchijnende kleure onderkennen kan. En dezen zijn, gelijk *Ellis* (*) van het ijs in de Hudſons-baij en doctor *Gmelin* in deszelfs reize door Siberien (†) aanmerken, van 4 tot 10 vademen dik, naar gelang zij, of uit enkelen of uit op elkanderen gehoopte, en teſaamen gevrooren ſtukken beſtaan. Dezelven doen zich ook veel meer uit het water op, en op dezelven ſtaat dikwijls eene menigte zoet water, als in eenen poel; gelijk zij dan ook op het ſchip, waarmede *Ellis* heeft gevaaren, de vaten daarmede hebben aangevuld. Heen en weder zijn 'er ook kleine en groote ijs-bergen onder, welke, als 'er eene opening ontſtaat, door wind en ſtroom, waardoor zij ſterker dan wel het vlakke ijs kunnen bewoogen worden, door die openinge heen gedreeven worden. Om die reden vertoont zich zulkeen ijs-veld, op het eerſte aanzien, als een land met bergen en dalen, ſteden en dorpen met hunne huizen, kerken en toorens. Wanneer men het ijs nadert, wordt de lucht daarom heen merkelijk kouder, en dit houdt men, gelijk ook, wanneer een dikke, ſchoon laage, nevel het ijs verzelt, voor een vaſt kenteken, dat men het haaſt zal aantreffen (§). In tegendeel hebben zommige ſchippers in de *Straate Davis* aangemerkt, dat de anders zeer dikke nevel verdwijnt, zo ras men digt bij het ijs komt; insgelijks, dat zij, hoe verder ten noorden, hoe minder ijs aangetroffen, en dus ook de lucht warmer bevonden hebben.

§. 13.

Niemant heeft meer gelegenheid, om het drijf-ijs en deszelfs gevaarelijkheid te leeren kennen, dan de ſchippers hebben, die naar ſpitsbergen, ter walviſch-vangſte, vaaren, en het zelve niet altijd vermijden of om zeilen kunnen, maar zich dikwijls in het zelve moeten waagen. Ik wil derhalven, in hoope, dat het den zodanigen leezeren, die tot het leezen van diergelijke reizen niet veel gelegenheid hebben, aangenaam zijn zal, uit *Martens reize naar Spitsbergen*, het hoofdzaakelijkſte van het ijs, en hoe zich de ſchip-

(*) Pag. 135.
(†) Tom. II. pag. 425.
(§) *Ellis* pag. 148, 149.

schippers in het zelven gedragen, kortelijk te saamen vatten.

In April en Maij breekt het ijs in deeze streeken, en komt in groote menigte, ten deele oost-waard van *Nova Zembla*, ten deele en meest west-waard van het oostelijke Groenland. En dit wordt het west-ijs genoemd, gelijk het andere het zuid-ijs. Het west-ijs komt altijd in groote stukken of velden, die met dikken sneuw bedekt zijn. Wanneer het ijs reeds overäl los geborsten is; zo vindmen het zelve in het noorden van *Spitsbergen* nog vast, en daar uit besluit men, dat tegens de pool nog meer land zijn moet. Voordat men het vaste ijs nog in het gezicht krijgt, verraadt het zich door eenen witten glans in de lucht. Het is niet glad en doorschijnende, gelijk het zoet-water-ijs, maar heeft de gedaante van zuiker, is daarbij zeer sponsachtig, doordien het van onderen smelt en afneemt, en heeft eene bleek groene kleure gelijk vitriool. Wanneer de walvisch-vangers zich nog niet in het kleine drijf-ijs durven waagen, maaken zij het schip aan het vaste ijs, of aan een groot los ijs-veld vast. Dit nogthans is eene gevaarlijke ligging: want wanneer het door de beweeginge der baaren breekt, maaken de veele honderde en duizende kleine stukken, zonder van de gesting der zee te spreeken, eene draijing en trekkinge naar het middelpunt. Krijgen zij nu het schip in het midden, zo is het met hetzelve gedaan. Voor de kleine stukken hebben zich de scheepen het meest te wachten, doordien zij gezwinder drijven, en het schip insluiten en verbrijzelen kunnen. Dezelven hoopen zich, door stroom en wind gedreeven, op elkanderen gelijk hooge klippen, die dikwijls hooger dan het schip zijn. Wanneer dit nu hen niet meer wijken kan, zo wordt het van de ijs-stukken, die zich gestadig op hoopen, op de zijde geworpen, of in de hoogte geheeven, en menigmaal geheel doorboort. Om deze reden moeten deze scheepen veel sterker dan wel anderen gebouwd worden, en nogthans worden veelen in het ijs vernietigd; daar zich dan de menschen over het ijs, of in eene boot bergen, tot dat zij van 't een of ander schip kunnen opgenomen worden (*). Nogthans moeten de schee-

(*) Van zoortgelijke bezwaarlijkheid, gevaar, en wonderbaarelijke behoudenis, is niet ligt iets met zulk een beevend vergenoegen

scheepen den walvisch in het drijf-ijs volgen, waarin hij zich gaarne begeeft, wanneer hij met de harpoen geworpen is. Men hangt dan een stuk ijs achter aan het schip, op dat het daardoor bij sterken stroom en wind opgehouden worde, en niet van vooren tegens het ijs stoote. De aan de zijde toedringende stukken zoekt men, door middel van lange met ijzer beslagen stengen, af te houden, of men hangt eenen dooden walvisch, ook wel maar eenen staert of eene vinne van denzelven aan de zijden des schips, om het tegens het geweld van het ijs te beschutten.

§. 14.

Om nu weder op het ontzagchelijk lang en breed ijs-veld in de *Straate Davis* te komen, is de vraage, waar het zelve ontstaa, en waar het van daan kome, niet zo gemakkelijk te beäntwoorden, zo lang men geen toereikend naricht van de zo genoemde ijs-zee hebben kan. Dat het in de *Straate Davis* niet ontsta, zien wij daar uit, wijl de zee wegens haare onophoudelijke beweeginge, die door ebbe en vloed en wind veroorzaakt wordt, ook zelfs in de fiörden, niet bevriezen kan, en het weinige ijs, dat zich tusschen de enge ijlanden, en in buiten den wind gelegen kleine bogten, ja ook in de grote *Disko-bogt* aanzet, schielijk vergaat, of door den stroom op de americaansche Kust gedreeven wordt.

Het ijs-veld komt met den stroom van Groenlands oost-zijde. Aldaar is echter ook geen ijs-veld aan het land vast, maar slechts drijvend ijs, gelijk de Groenlanders vertellen. Het

za

gen te leezen, als *Willem Barents*, en des namaals zo beroemde hollandschen Zee-helds *Heemskerk* reize ter ontdekkinge eene noord-oostelyke doorvaart in den jaare 1596 en 1597., die, den winter op de oost-zijde van *Nova Zembla* in den 76sten graa doorgebragt, en hun schip in het ijs verlooren hebbende, i een open boot eenige honderd mijlen, door het ijs, over het welk zij hunne boot en lading ettelijke maalen een goed stuks weg hadden moeten sleepen, om niet te spreeken van de herhaald aanvallen der witten beeren, tot na Kola in Lapland gevaare zijn, alwaar zij door een hollandsch schip wierden in genomen Een uittrekzel hier van kan men leezen in *Zorgdragers groenlandsche Visscherij*.

zal dus wel zijnen oorſprong uit de ijs-zee hebben, en een iegelijk zal op de kaarte kunnen zien, dat het *Mare Glaciale*, 't welk zich van den tartariſchen oever en tot onder de pool uitſtrekt, zo lang en breed is, dat het wel meer dan één zodanig zwemmend ijs-veld konde afgeeven. Maar, indien onder de Pool enkel zee ware, konde het daar niet ontſtaan, om dat de door wind en ſtroom veroorzaakte golven het water niet laaten toevrieſen, zelfs in de noordelijkſte ſtreeken, waar het evenwel, volgens de ondervinding, niet zo aanhoudend kout is, als men naar de *Climaaten* reekent. Daar ijs ontſtaan zal, moet land zijn, aan het welke het ijs zich 't eerſte aanzetten, en zo allengskens verder uitſtrekken kan, en ook breidt het zich daar niet zeer verre in zee uit. Zal men vermoeden, dat 'er onder de Pool land zij, en giſſen, dat daar in eene groote ſtille bogt de zee toevrieze, en in den zomer door doi-weder, en ſtorm zulk een ijs-veld afgeſcheurd, en voortgeduwd worde, (en deze waren mijne eerſte gedachten over den oorſprong van het drijf-ijs) zo ſtrijdt hier tegens de bijgebragte ondervinding van *Buffon* (*), bijaldien zij niet, gelijk het ſchijnt, ten meeſtendeele op hooren-zeggen beruſt. Een engelſch Zee-capitein *Monſon*, die een noord-ooſtelijken doorvaart tegens de Pool gezocht heeft, zou namelijk tot op twee graaden van de Pool gekomen zijn, en geen ijs gevonden hebben. Een hollandſch Schipper heeft voorgegeeven, dat hij om de Pool gezeild, en het daar zo warm als in Amſterdam gevonden hadt; Een engelſch Capitein, *Goulden*, heeft den Koning Karel den IIden verzekerd, dat twee hollandſche Scheepen, bij Spitsbergen geene walvisſchen gevonden hebbende, zich van hem afgewend hadden, in veertien dagen weder waren gekomen, en hem verteld, en ook uit hunne *journaalen* beweezen hadden, dat zij tot in den 89ſten graad gevaaren, en geen ijs ontdekt hadden.

Derhalven is meer te vermoeden, dat het drijf-ijs ten deele uit de veelvuldige en groote ſtroomen, die zich uit de groote *Tartarije* in de zo genaamde ijs-zee uitgieten, kome; (en daarvandaan is het hier en daar in het ijs-veld zich opdoende zoet-water-ijs) ten deele, en wel het meeſte, jaarlijks van den tartariſchen oever, *Nova Zembla*, Spitsber-

(*) L. c. T. I. pag. 310.

bergen, en in 't bijzonder der oost-zijde van Groenland afbreeke; en dan door den wind, en de in die wateren tegen elkanderen loopende stroomen te zaamen gedreeven worde, tot dat het in den regelmaatig loopenden stroom, op de oost-zijde, geraakt, welke het tusschen IJsland en Groenland om Staten-hoek, ook wel door de *Frobisher-straate* onder het ijs heen, in de *Straate Davis*, tot op den 65sten graad drijft, waar het door een' *tegen-stroom* verder van het land af, naar de amerikaansche Kust, en zo verder zuidwaard gedreeven wordt, tot dat het door de Zonne kan ontbonden worden.

§. 15.

Winter op winter worden de kleiner bogten, en fiörden, die zich zo verre achter de hooge bergen uitstrekken, dat wind en stroom geene sterke beweeginge in het water kunnen veroorzaaken, met ijs-stukken bedekt, welken met het zee-water te saamen vriesen, en in het voorjaar door storm-winden los gebrooken, en in de zee gevoerd worden. De noordelijke arm der *Balsriviere* is veele mijlen in de lengte met zodanige te saamen gevroren ijs-stukken bedekt. Ik wil dezelve kortelijk beschrijven.

Ik bezocht den *Missionaris* in *Pissiksarbik*, waar ter plaatze hij met de groenlandsche Gemeente op den haring-vanst stondt. Den eersten Junij liet ik mij drie mijlen verder tot aan het einde der fiörde brengen, die daar als nog bevroren, en alleenlijk bij het land open was. Ik ging hierop eene halve mijle verre het dal in, om bij een Meer van zoet-water de overblijfselen der oude Noormannen te zien, ik zag echter aan dezen oort verder niets, dan eenen vierkanten met hoog gras begroeiden puin-hoop. Het dal kwam mij voor, eene goede mijle lang, en de helfte zo breed te zijn. Te midden in het zelve loopt eene kleine beek. De naaste bergen verheffen zich niet aanstonds zo steil, als die aan de zee; zij zijn met veel mos, gras en struiken begroeid, en doen zich voor het ooge bijkans op als de *Vogelsberg* in Duitschland. De zonne, die tusschen de bergen sterk brandt, dreef mij wel schielijk weder te rugge. En terwijl zich mijne groenlandsche Boots-luiden, met zalm te visschen, bezig hielden: ging ik alleen op eenen heuvel, van den welken ik de noordelijke fiörde vol ijs be-

schouw-

fchouwde. De Nieuwsgierigheid dreef mij over een met veel gras bewasfen moeras, eene vierde mijle breed; over 't welk de Groenlanders, met derzelver Kajakken op het hoofd, tot de Fiörde gaan, om zee-honden op het ijs te dooden. Doordien ik evenwel het ijs niet in de lengte zien kon, ging ik nog even zo verre op eene verheven landfpitfe. Daar zag ik met verwondering een ijs-veld van omrent zes mijlen lang, en eene halve mijle in de breedte. Niet ver daarvandaan ziet men op eenen berg eene vlakte van ien mijlen lang en breed, welke, gelijk eene zee, geheel net blauw ijs overdekt is. En toch konde ik weft- of zeewaard, zo verre ik door de bergen zien kon, geen open vater ontdekken. Slechts de waterdamp, (het was juift bij het ondergaan der zonne tegen tien uuren) gaf te kenien, dat de fiörde aldaar open zijn moeft. Ooft- of landvaard ftrekte zich dit ijs-veld in eene vlakte uit, die omrent eene halve mijle lang en de helfte zo breed fcheen te ijn. Maar dan verhefte het zich, naar mijnen oogenchijn, wel tot de hoogte van eenen hoogen tooren, en vertoonde zich van den eenen berg tot den anderen, als eene ange ftraat vol huizen met fpitfe gévelen. Hier vermoedle ik het einde der fiörde te zijn; want van daar af ftrekt ich het ijs, over de drie mijlen in de lengte, tusfchen de ergen trapsgewijze verheven uit, zo als de water-vallen n eenen tusfchen de bergen bruifchenden ftroom. Dit ange ijsveld fcheen met een dwars ftaande berg verre weg e eindigen. Die berg vertoonde zich laag en met weinig ieuw bedekt te zijn. Dan fcheen 'er aan beide zijde, o wel noord- als bijzonderlijk zuid-waard, nog eene tamejk breede ijs-ftreeke, wie weet hoe verre, landwaard in e gaan.

§. 16.

Die alleen in 't oppervlakkige gewag hoort maaken van et ontzaggelijk ftroomen der ijs-fchotfen, zonder de ooriake daar van te weeten, denkt, dat de ooftzijde van groennd heden zodanig met ijs befłulpt zij, dat de arme inooners 'er niet weer uit, en de fcheepen niet tot het land aderen, kunnen; hij vreeft, dat de weftzijde eens hetzel- lot zal hebben, en betreurt alzo te ontijdig het rampzag noodlot der arme inwooneren. Hoe het op de ooftzijde ge-

geſteld zij, willen wij een andermaal hooren. Op de weſtzijde is dit ongeluk niet te vermoeden, voordat zich de geheele natuur verandere. Men hoeft maar op de oorzaake van het drijf-ijs aanmerking te maaken. Het komt met de ſtroom, en wordt door denzelven en den wind altijd verder gedreeven. Is de wind weſtelijk, en daar bij wat ſtormachtig, drijft het met den vloed alle bogten in. Zo ras de wind noord- en ooſtelijk wordt, zo drijft het met de *ebbe* weder uit de bogten, en volgt als dan den ſtroom, zo verre die tegen het noorden gaat; drijft namaals op de amerikaanſche kuſt, en eindelijk zo verre ten zuiden, dat het door de warmte der zonne geſmolten wordt. Zo lang gevolgelijk ebbe, vloed, en ſtroom, zuide, weſte, en ooſte winden in deze ſtreeken zijn zullen; zal ook deze kuſt met ijs bedekt, en weder van hetzelve verloſt worden. Wanneer het ijs op eene zekere hoogte is, en 'er te gelijk een weſte wind wait, zo kunnen zeker noch de Groenlanders uit, noch de ſchippers in vaaren, en zijn dus menigerlei bezwaarenis, ja leevens-gevaar onderworpen. De Goddelijke voorzienigheid heeft 'er echter voor gezorgd, dat deze nood niet lang, en zelden veertien dagen duurt.

§. 17.

Aan dit hinder heeft de Stichter der natuur eene groote weldaad verknocht. Want aan dit koud en ſteenachtig land den groei des houts ontzeid hebbende, heeft hij zorg gedragen, dat de ſtroom der zee ten deele zonder, ten deele en wel meeſt met het ijs te gelijk, veel hout met zich brengt, en tuſſchen de ijlanden zitten laat. Ware dit zo niet, hadden wij geen hout om te branden, en de arme Groenlanders, die wel geen hout, maar ſpek gebruiken om te branden, hadden dan geen hout, om hunne huizen te dekken, hunne tenten op te richten, hunne booten te bouwen, of hunne pijlen te vervaerdigen, waar mede zij zich voedzel, dekzel, en ſpek om te lichten, te warmen en te kooken, bezorgen moeten. Het zijn ten deele groote met den wortel uitgerukte boomen, die door een veel jaarig omdrijven, en aan het ijs ſtooten en wrijven, zo wel van takken als ſchorſſen geheel ontbloot, en door groote houtwurmen doorvreeten zijn. Weinige van dit drijfhout zijn wilgen- elzen- en berken-ſtruiken, die uit de fiörden in het zui-

zuiden komen; insgelijks groote ſtammen van abeelen-hout, die wel verder van daan moeten komen. Het grootſte gedeelte echter is greene- en denne-hout. Men vindt ook veel hout met zeer fijne aderen en weinig takken, 't geen ik voor Lerken-hout houde, dat gemeenelijk op hooge ſteenachtige bergen groeit; als ook een digt roodachtig hout van aangenaamer geur, dan het gemeene denne-hout met kenbaare dwars-aderen, welk ik van één zoort houde met het op de hoogſte *Puntnerbergen* waſſende, ſchoone en naar den Ceder ruikende *Zirbel-hout*, waar mede de kamers bekleed worden.

Dus kan men wel nagaan, dat dit hout uit een wel vruchtbaar, doch tevens koud, en bergachtig geweſt zijnen oorſprong hebben moet. Maar waar dit geweſt zij, valt bezwaarelijk te bepaalen. Uit het nabuurig America, bij voorbeeld van *Terra Labrador*, kan het niet komen, doordien het gemeenelijk met het ijs komt, 't welk met den ſtroom niet daarvandaan, maar derwaard heenen drijft. Wilde men zeggen, dat het uit *Canada* kome, en met den ſtroom noord-ooſt-waard drijve, tot het valle in den ſtroom, die van Spitsbergen afdaalt, en herwaard gedreeven worde; zo moeſt 'er toch eenig hout van dien landaart, als eiken, onder gevonden worden, dat, buiten eenige planken van verongelukte ſcheepen, zich hier in 't geheel niet zien laat. *Ellis*, die het ook in *Hutſons-baij* gevonden heeft, verhaalt, pag. 132., dat zommigen het uit Noorwegen afleiden, nochtans gelooft hij, dat de ſterke noord-weſtelijke winden deezer ſtreeken het zouden beletten, herwaard te komen; zo als de hevige ſtroomen, die uit de *Straate Davis* en *Hudſons-baij* zuid-waard gaan, hetzelve in den weg moeſten zijn, wanneer het van de Americaanſche kuſt zoude afzakken. Hij leidt het dan zelfs uit het zuiddelijke gedeelte van Groenland af, en grondt zijn gevoelen op een misgevat naricht van den eerwaerdigen Heere Egede. Deze ſpreekt wel van Berken- en Elzen, die een ſchenkel dik zijn; maar het drijf-hout beſtaat uit pijn-boomen, diergelijken hier in 't geheel niet waſſen, en is dikwils zo groot als een maſt-boom.

Ik wil toch deze zonderlinge zaake een weinig verder naarſpooren. Dat het met den ſtroom en het ijs komt, is een vaſtgeſtelde zaak. Dit ijs komt uit het ooſten. Waar de grootſte meenigte van drijf hout gevonden wordt, daar moet het ook van daan komen, en hoe verder heen men

het bespeurt, hoe verder men deszelfs oorsprong hebbe op te zoeken. Nu wordt het bij IJsland meer dan wel hier ter plaatze gevonden; en zo veel ik uit eenen ouden hollandschen *Zee-spiegel* zien kan: zo vindt men ook ten zuidoosten van *Jan-mayen-ijland* in den 75sten graad twee houtbogten, daar insgelijks met het ijs zo veel hout in gedreeven word, dat men 'er een schip mede bevrachten kan. Men moet derhalven deszelfs oorsprong nog verder, of tegen de Pool, of tegen 't oosten zoeken. Schoon 'er nu onder de pool al land ware, zo konde het hout nochtans daar ter plaatze zo min wassen als in Groenland. Het moet gevolgelijk uit Siberien, of het Asiatisch Tartarijen komen, waar het door de wilde berg-wateren, opgezwollen van den regen, die geheele plekken, zo van het land als van de rotsen, met de boomen wegspoelen, van de bergen afgescheurd, in de grooter rivieren nedergestort, en ter zee in gevoerd wordt. Van hier word het te gelijk met het drijfijs door den oostelijken stroom naar de pool gedreeven, en dan met den stroom, die, Spitsbergen voor bij, uit het noorden vloeit, tusschen *Ys-* en *Groenland* oostelijk heenen, *Staatenhoek* om, in de *Straate Davis*, tot op den 65sten graad, gevoerd. Doordien nu deze stroom aldaar afneemt, zo dringt het niet verder naar het noorden, waarom men hetzelve bij en over *Disko* niet meer vindt, en de weinige overblijfsels van dit hout worden door eenen tegen-stroom westwaard naar America gedreeven.

Ik heb ook in *Gmelins* reize, door Siberien het een en ander aangaande dit drijf-hout gevonden. Het Russisch vaartuig, dat in den jaare 1735, ter ondekkinge eener noord-oostelijke dooryaart, op hoog bevel uit de rivier *Lena* naar *Kamtschatka* vaaren zou, trof in zijne winterhaven eene menigte groot drijf-hout aan, waar van zich het manschap huizen bouwde. De Schrijver voegt 'er deze aanmerking bij: (*) „Men vindt aan de ijs-zee op twee „ honderd Wersten (†) verre van den oever geene bosschen, „ en nochtans de zee bij de oevers met hout bedekt, 't welk „ van elders zodanig aangedreeven wordt, dat op veele „ plaatsen, als het ware, hooge bergen van drijf-hout opgesta- „ peld staan. Het bestaat geheel uit Lerken-boomen en den- „ nen ". Naar luid der narichten van dien Schrijver vindt men

(*) Tom. II. pag. 415.
(†) 7. of 8. maaken eene duitsche myl.

men tusschen den *Ob-* en *Jenisei*-stroom aan den zee-oever ook groote houthoopen van cederen en dennen. Het frissche hout ligt digt aan den oever, en verder landwaard in vindt men verdorde en verrotte stammen. Bij de rivier *Tura*, die zich in den *Ob* ontlast, en op meer plaatsen van Siberien, als ook op het *Riphaische* gebergte, dat Siberien van Rusland scheidt, groeit wel geen eiken- en beuken evenwel eene menigte pijnboomen-hout, en in 't bijzonder de zogenaamde Siberische *Ceder*, die, volgens de beschrijving, met den boven gemelden *Zirbel-boom* overeen komt. Zou 'er nu, volgens opgave van dezelfde narichten, tusschen den *Jenisei-* en *Lena-stroom* aan den zee-oever geen drijfhout gevonden worden, en oost-waard af van den *Lena*, alwaar het toch bij groote hoopen ligt, niet uit het land kunnen komen, door middel van de rivieren, die tot bij *Kolyma* slechts klein en ondiep zijn; zo moest men een groot gedeelte van dit drijf-hout nog verder heen opspooren. Nu vindt men dit drijf-hout ook op de kust van *Kamtschatka*, daar nochtans geene Dennen wassen, maar volgens het verhaal der inwooneren door eenen oosten wind en dus vermoedelijk uit het tegen overliggend *America* aangedreeven worden (*). Doordien nu de beweeginge der zee, en gevolgelijk ook de meeste en sterkste stroomen van het oosten naar het westen gaan; konde men ligt op de gedachten vallen, dat een gedeelte van dit hout door den *Ob* uit Siberien, maar ook een gedeelte uit de westzijde van America, om Kamtschatka heenen, tot aan den *Lena* kome, van waar zich dan een partij nader naar de *Pool* heen, van daar naar Spitsbergen, en vervolgens naar Groenland wendt.

§. 18.

De wonderbare ijs-bergen, het onzagchelijk drijf-ijs en zeldzaam drijf-hout, voorwerpen, die een opmerkzaam gemoed bezig houden, en allerlei bedenkingen verschaffen kunnen, hebben mij tot eene wijdloopendheid verleid, die ik in 't vervolg, als ik van meer bekende dingen spreeken zal, door kortheid zal zoeken te verbeteren.

De

(*) *Mullers* versameling der Russische geschiedenissen III. Band pag. 67. de inwooners visschen groote balken tusschen de ijlanden op, en onderstutten met dezelven hunne van aarde opgebouwde huizen.

De vloed, die aan den ſtroom den rechten drai geeft, en het ijs en hout tuſſchen de ijlanden en in de bogten indrijft, wiſſelt hier met de ebbe alle zes uuren, zo evenredig met het af- en toeneemen van de maan, als op andere plaatſen. De vloed gaat van het zuiden naar het noorden, en klimt in het zuiden drie, op deze hoogte twee, in *Disko* eenen vadem hoog, en neemt als dan zo af, dat hij verder noordwaard niet veel meer dan eenen voet aangroeit. In den *ſpring-tijd* nogtans, dat is, bij nieuwe en volle maan, klimt hij hier over de drie vademen hoog. Met den vloed neemt de wind toe, bijaldien 'er een van te vooren gewaid heeft, en drie dagen voor- en na den ſpringvloed, vooräl bij het *Æquinoctium*, of als dag en nacht even lang is, ſchroomt men voor ſtormend weder, 't welk echter niet altijd grond heeft. De afwijking van 't Kompas bedraagt omtrent twee en een halve ſtreek tegen het weſten. Geheel boven bij 't einde der *ſtraate Davis* in *Baffins-baij* zou het vijf ſtreeken, of zes en vijftig graaden afwijken: 't welk de grootſte afwijking is, die men ergens bemerkt heeft. Aanmerkelijk is het, dat de bronnen op het land insgelijks met de maane en vloed evenredig af- en toeneemen, en dat bijzonder in den winter, wanneer alles met ijs en ſneeuw bedekt is, in den ſpring-tijd, nieuwe, geheel onbekende, en ſterke water-bronnen ontſtaan, en weder verdwijnen op plaatſen, daar anders geen water is, en dewelke verre boven de vlakte der zee zich opdoen.

Anders is dat land niet zo water-rijk als de berg-landen in warmere geweſten, en de meeſte bronnen, die een zeer rein en gezond water geeven, hebben geen verderen toevloed dan het geſmolten en doorgekleinsd ſneeuw-water. Hier en daar zijn in de dalen tamelijk groote ſtaande wateren, die door het ſmelten van ſneeuw en ijs, afſtroomende van de bergen, onderhouden worden. Der *Zalm-Elven* of kleine bergſtroomen zijn maar weinigen, en niet zo ſterk, als de berg-wateren in Switzer-land. Daar konnen ook in deze landen niet wel groote ſtroomen zijn. De dalen zijn niet lang, doordien de bergen ſtraks bij hun beginne zeer hoog opſteigen, en met altijd duurend ijs bedekt zijn, 't welk weinig of geheel niet ſmelt, en dus aan de bronnen ook weinig toevoer geeft. Daarvandaan droogen in den zomer veele bronnen uit, en in de winter vriezen de meeſten toe. Menſchen en beeſten moeſten alsdan van dorſt ſterven, zo niet de wijze voorzienigheid hadde goed gevonden,

den, in den hardſten winter dikwerf doi-weder en regen te beſchikken; daar men dan onder het ijs het doorgekleinsde ſneeuw-water kan inzamelen.

DERDE AFDEELING.

Van de Lucht, en Jaar getijden.

§. 19.

Doordien dit land bijna aan alle oorden met beſtendig ijs en geduurzaamen ſneeuw bedekt is, kan men ligtelijk begrijpen, dat het zeer ruw en koud zijn moet. Waar men in den *winter* nog een of twee uuren des daags de zonne geniet, daar is de koude nog verdraagelijk; alhoewel buiten de warme kamer, ja in dezelve, zelfs de ſterke dranken bevriezen. Maar waar de Zonne in 't geheel niet meer ſchijnt, daar kan wel, bij het thee-drinken, het even ledig gemaakte kopje aan de tafel vaſt vriezen. De Heer *Paul Egede* haalt in zijn dag-boek onder den 7den Jan. 1738. deze volgende wonderbaare uitwerkingen der koude bij *Disko* aan: „ 't ijs en de rijp ſtrekken zich door „ den ſchoorſteen uit tot aan de opening der kachel, „ zonder nochtans 's daags over door het vuur ontdoit te „ worden. Over den ſchoorſteen is een gewelfſel van rijp „ en ijs met kleine gaten, waar de rook door dringt. Deur „ en muuren in de kamer zijn door de vorſt wit overtrokken, en twee onderbedden zijn, 't geen men nauwelijks „ gelooven zou, dikwils aan de bedſtede vaſt gevrooren. „ Het linnen in de kaſſen bevrieſt; overbedde en hoofdkuſſens worden geheel ſtijf door den aangevrooren adem. „ De vleeſchvaten moet men in ſtukken houwen, wanneer „ men het 'er wil uitneemen, en het vleeſch in ſneeuwwater ontdoien, en wanneer men het op het vuur zet, „ zo is het buitenſte gantſch week gekookt, eer men het „ binnenſte met magt kan van een trekken ".

In de *Hudſons-baij*, daar *Ellis* 1746 in de 57ſten graad overwinterde, was de bogt reeds op den 8ſten Oct. toegevroo-

vrooren. De inkt bevroor bij het vuur, en het bier, in vlesſchen, binnen de warme kamer, in hennep gewonden. Alle ſterke dranken vrooren tot ijs, en deeden de vlesſchen barſten. De brande-wijn, en zelfs de uit wijn geſtookte *ſpiritus* werden dik als bevrooren oli. In de warme kamer hechtten zich de dampen aan de muuren gelijk ſneuw, en de bedlakens vrooren aan den wand vaſt. Nogtans merkt hij ook aan, dat de ſcherpe koude, en ſnijdende lucht zelden langer dan vier of vijf dagen aanhoudt, en dan met doiend weder afwiſſelt.

De grootſte koude ſtelt zich, gelijk overal, eerſt na Nieuwe-jaar in, en is in Februarij en Maart zo hard, dat de ſteenen ſpringen, en de zee gelijk een oven rookt, bijzonder daar eene Fiörde is. Dit noemt men *Vorſt-rook.* Dezelve is niet zo koud, als de drooge lucht. Want wie van het land in zodanig eenen Vorſt-rook invaart, bevindt de lucht lauwer, en niet meer zo fel koud, al is 't, dat kleederen en haïren van rijp en ijs nog ſtijf blijven. Echter trekt de Vorſt-rook in de huid eerder blaazen op, dan de drooge koude, en zo ras hij in de koude lucht komt, bevrieſt hij tot kleine ijs-deeltjes, die door den wind voortgedreeven worden, en op het land eene zo ſnerpende koude veroorzaaken, dat men nauwelijks uit het huis gaan kan, zonder dat gezicht en handen bevrieſen. Wanneer men dan water kooken wil, bevrieſt het ten eerſten over het vuur, tot dat de hitte de overhand neemt. Alsdan vrieſt ook de zee tuſſchen de ijlanden en in de kleinere bogten, en fiörden toe. En dan is het, dat onder de Groenlanders gemeenelijk hongersnood ontſtaat, doordien zij wegens koude en ijs hun voedzel niet kunnen ophaalen.

§. 20.

Den *zomer* kan men wel van den beginne van Maij tot het einde van Sept. rekenen, doordien de Groenlanders deze vijf maanden op de velden in tenten doorbrengen. De bodem ontdoit echter eerſt in Junij, en ook dan ſlechts in de oppervlakte. 't Sneuwt 'er ook nog wel eens, en vangt in Aug. al weder regt aan te ſneuwen, hoewel de ſneuw zelden voor October liggen blijft. Over het geheel zal 't hier minder regenen en ſneuwen, dan in Noorwegen, en in der daad, ik heb den ſneuw aan den zeekant, buiten daar hij

te zaamen gewaid word, niet ligt over eenen voet diep gevonden, en is niet lang blijven liggen. Want hij wordt of door de zonne verteert, of door den wind verwait, en dit verwekt eene zo fijne ſneuw-jagt, dat men zich niet wel buiten's huis durft wagen. Ik hadde echter eenen buitengewoonen lijdelijken, en veranderlijken winter. In zommige jaaren nogthans blijft de ſneuw van September tot in Junij liggen, wait in eenige oorden tot de hoogte van veele vademen te ſaamen, maar vrieſt wel haaſt zo hard, dat men met ſneuw-ſchoenen ligtelijk daar over kan heen gaan. Maar dan moet het ook eenige dagen ſterk regenen, eer hij verſmelt.

In de langſte zomer-dagen is het, bijzonderlijk in de fiörden en dalen, alwaar zich de zonne-ſtraalen te ſaamen trekken, en de nevelen en winden uit de zee niet in komen kunnen, zo heet, dat men genoodzaakt wordt, de kleederen af te werpen, en dat het, bij het afloopen der zee, op de klippen blijvend zee-water zich tot ſchoon wit zout te ſaamen ſtremt. Ja in de opene zee kan het, bij ſtil weder en helderen zonne-ſchijn, zo heet worden, dat het pek aan de ſcheepen ſmelt, nochtans heeft men van de warmte niet het regt genot, gedeeltelijk wegens de door de ijs-velden doorgedrongen koude lucht, die des avonds zo gevoelig wordt, dat men gaerne weder den pelsrok aantrekt, en dikwerf nog eenen daar over verdraagen kan: gedeeltelijk wegens de veelvuldige nevelen, die aan den zeekant meeſt alle dagen van April tot in Aug. regeeren, en dikwils zo dik zijn, dat men niet de lengte van een ſchip verre voor zich heen zien kan. Menigmaal valt de nevel zo laag, dat men hem bezwaarelijk van 't water onderſcheiden, daarentegen de bergen en de boven-lucht dies te klaarer zien kan. In den herfſt is eerſt het ſchoonſte en beſtendigſte weder; echter kan het alsdan niet lang meer duuren, en wiſſelt met ſterken nacht-vorſt af.

Wanneer de nevel in de koude lucht tot rijp wordt, kan men de fijn gevrooren ijs-deeltjes, bijzonder wanneer de zonne-ſtraalen door eene ſchaduwe ſchieten, gelijk kleine naalden en zonne-ſtofjes zien. Dezelven bedekken het water met eene korſte, die zich als ſpinnenwebben of als dun ijs opdoet.

Men heeft ettelijke maalen opgemerkt, dat het weder in Groenland regt tegens over het weder in Europa ſtaat, zo dat, wanneer in de gematigde lucht-ſtreeke een zeer koude

de winter is, het hier ongewoonelijk zoel is, en omgekeerd. Altijd valt het zo niet uit; nogthans vinde ik in het dag-boek van den Heere *Egede*, als iet bijzonders aangemerkt, dat in den bekenden kouden winter tusſchen de jaaren 1739. en 40. in *Disko Bogt* eene zo gematigde lucht geweeſt zij, dat de wilde Ganzen in Jann. derwaard hunne toevlucht genomen hadden; en in de bogt, die anders van October tot Maij met ijs bedekt is, tot verre in den Maart geen ijs geweeſt zij, insgelijks dat men de zonne, die zich daar toch ras na nieuwe jaar weder zien laat, tot in Febr. bij helderen klaaren hemel niet hebbe konnen zien. 't Welk, zo het een als het andere, de ſchrijver aan de warme en daar bij zeer fijne dampen toeſchrijft, die door de ſtrenge koude uit de zachtere lucht-ſtreeken herwaard zijn gedreeven.

In des Heeren *Procansler Pontoppidans natuurelijke hiſtorie van Noorwegen*, vindt men, dat zich in de koude winteren van 1709. en 1740., uit even de zelfde oorzaake de Zwaanen voor de eerſtemaal naar Noorwegen begeeven hebben. „ Toenmaals (dus ſchrijft hij) was de vorſt ook
„ zo ſterk in Vrankrijk, dat de ſchild-wachten op hunne
„ poſten van koude ſtierven, en de vogels uit de lucht
„ dood neder vielen. Toen was over de geheele Ooſt-
„ zee als 't ware een brugge, in diervoege, dat men daar
„ over, als over eenen land-weg, van Coppenhagen naar
„ Dantzig reisde. Maar, alzo alle zoute wateren hier te
„ lande toenmaals open waren, zelfs ook de haven bij *Ber-*
„ *gen*, zo toonde de wonderbaare voorzienigheid Gods,
„ aan verſcheidene, ons voorheen onbekende water-voge-
„ len, en onder anderen ook den Zwaan, dezen wonder-
„ baaren weg, denwelken hun een Philoſoof ſterk zou
„ hebben afgeraden, om namelijk in het noorden open
„ water te zoeken, dat hun in 't zuiden mangelde ".

De nieuwſte berichten uit Groenland brengen mede, dat de winter van het jaar 1763, die bijkans in geheel Europa buiten gewoon koud was, aldaar zo zacht geweeſt zij, dat het dikwerf in den zomer veel kouder is.

§. 21.

Anders is hier eene regt gezonde, reine, ligte lucht, waar in men, bij goede warme kleederen, een matig dieët en

en genoegzaame beweginge des ligchaams, frisch en gezond kan blijven, weshalven men, buiten scheurbuik, en zweeren (*), en eenige borst- en oogen-kwaalen, die voor een gedeelte door de Groenlandsche zugtige spijzen, en gedeeltelijk door de koude en sneuw-glinstering veroorzaakt worden, en toch niet zeer gemeen zijn, zelden iets van gewoonelijke Europeesche krankheden hoort. Ten blijke hier van verstrekt, dat de eerste duitsche *Missionarissen* alrede in het dertigste jaar bij hunnen regt bezwaarelijken, en bijzonder in den beginne zeer slegten en kommerlijken levens-aart, tot op den dag van heden uitgehouden hebben, en vrij van buiten gemeene toevallen, gezond, en wel, gebleeven zijn; daar een aanmerkelijk getal hunner Broederen op andere bezendingen in warmere landen zeer schielijk in de eeuwigheid gegaan is. Want schoon de koude hier sterk en aanhoudende zij, weet men 'er echter wel raad voor. En wanneer zij ten bezoeke naar Duitschland komen, lijden zij meer door de Europeesche zomer-hette en het nevelachtig, nat- koud winter-weder, dan door de Groenlandsche aanhoudende heldere koude.

Het weder is wel veranderlijk, 'er valt evenwel zelden een lang aanhoudende *regen*, bijzonderlijk in *Disko*, daar het bijna den geheelen zomer door schoon weder is. Van Plasregen en Hagel weet men hier weinig. De *winden* zijn hier even zo veranderlijk als in andere streeken; toch komen de meesten van het land en uit de bergen, evenwel niet stormende, noch zo koud, als men het hier wel vermoeden zou. Want bij zulk een wind is dikwils het aangenaamste weder (†). Wanneer het echter begint te stormen

(*) Zo wel *Ellis* pag. 223 als *Gmelin* Tom. II. pag. 419 beschryven den oorsprong en de werkingen van den Scheurbuik in de koude landen breedvoerig. ,, Gebrek aan beweeging, zeggen zij, en onmatig gebruik van den brandenwijn, bevordert ,, den zelven wel het meeste ". En in der daad, die den brandewijn slechts tot zijnen hoogen nooddruft geniet, en zelfs in de grootste koude zijn voedzel met de jagt zoeken moet, blijft gezonder, dan die alles in overvloed heeft.

(†) *Buffon* verdeelt die winden in *Zonas*, en meent zo als in de *Zona torrida*, of verzengde lucht-streek, de ooste wind bijkans alleen heersche, even zo moesten in de *Frigida* of koude luchtstreek, altijd noorde winden waien, welken dan die streeken zo koud maakten. Maar de winden veranderen hier ook, en hoe ver-

men ('t welk meeſt al in den herfſt geſchiedt) ſtormt het ook zo hevig, dat de huizen ſidderen en kraaken, de tenten en ligte booten in de lucht ſtuiven, en het zee-water, gelijk eene ſneuw-jagt, over het land heen vliegt. Ja de Groenlanders zeggen, dat de ſtorm ſteenen van twee ponden gewigts los rukt, en in de lucht op voert. Wie dan uit het huis moet, om de booten te bergen, moet zich gemeenelijk voor over nederleggen, en heen kruipen, om niet door den wind omver getrokken te worden. In den zomer ontſtaan 'er ook wervel-winden, die het water uit de zee opheffen, en eene boot eenige maalen omdraien. De meeſte en hevigſte ſtormen ontſtaan uit het zuiden, en loopen om naar het noorden, daar zij met helder weder ſtil worden. Alsdan wordt ook het ijs in de Fiörden los geſcheurd, en gaat bij hopen ter zee in. Men ziet het als een teken van eenen aanſtaanden ſtorm aan, wanneer de maan eenen kring, en de lucht veelerhande ſtraalende *verwen* heeft.

Daar komt menigmaal een *onweder* op, met blikzemen en ſtraalen, echter zonder donderſlag; en wanneer men een geluid van dien aart hoort, weet men niet, of het door eene verre afzijnde donder-bui, of door het gekraak der ſteenen en ijs-ſtukken, die van de bergen nederſtorten, ontſta. Zints dertig jaaren weet men maar van eene beweeging te ſpreeken, die de *aardbeevinge* gelijk geweeſt is. En van *Vulcanen* of vuur opwerpende bergen, die toch in IJsland zijn, weeten de Groenlanders niets, gelijk men dan ook hier, mijnes weetens, geen zwavel vint.

§. 22.

In den zomer is in deze ſtreeken geheel geen nacht, vermits boven den 66ſten graad heenen de zonne in de langſte dagen geheel niet, en hier bij Godhaab in den 64ſten graad eerſt te 10. uuren 10. minuuten onder, en ten een uur 50. minnuten al weder op gaat, zo dat zij maar 3. uuren 40. minuuten onder den *horiſont* vertoeft. In Junij en Julij is het hier den ganſchen nacht door zo licht, dat men zonder kaars in de kamer het fijnſte ſchrift leezen, en ſchrijven kan

verder men naar het noorden komt, hoe meer 'er zuide winden waien, die in den hardſten winter doiend weder veroorzaaken.

kan, en in Junij kan men de toppen der bergen bij nacht zien befchijnen door de ftraalen der zonne. Eene groote weldaad, zeker, zo wel voor de Groenlanderen, die bij den korten zomer den geheelen nacht door jaagen en visfchen kunnen, als voor de fchippers, die anders bij het menigvuldig ijs groot gevaar zouden loopen! Daar de zonne in het geheel niet ondergaat, fchijnt zij echter des nachts zo helder niet als op den middag, maar verlieft haare ftraalen, en fchijnt gelijk eene regt heldere maan, zo dat men, zonder dat het gezicht verblind worde, 'er kan in zien. Daar en tegen zijn ook de winter nachten dies te langer, en in *Disko Bogt* ziet men van den 30. November tot den 12. den Jann. de zonne geheel niet opgaan. Alsdan genieten de inwooners flechts eene maatige fchemering, die van den wederfchijn der zonne-ftraalen aan de hoogfte bergfpitzen en in de koude lucht-dampen ontftaat. Echter valt hier zulk een donkere nacht niet, als wel in andere ftreeken der waereld: want maan en fterren geeven bij de heldre lucht en koude, bij de veelvuldige fneuw en al dat ijs, eenen zo heldren weder-fchijn, dat men in open lucht zonder kaars te regt komen, en een middelmaatig fchrift duidelijk leezen kan (*). Wanneer de maan niet fchijnt, vervult het *Noorder-licht* met deszelfs regt aangenaame ftraalen van verfcheiden verwen, derzelver plaatze dikwerf nog beter. In de onderzoekinge der oorzaaken dezer wonderbaare lucht-verfchijninge, wil ik mij niet inlaaten, maar dit alleenlijk aanmerken, dat noch ik, noch de veeljaarige inwooners dezer gewesten het regte noorder-licht in het noorden of noord weften, (behalven eenen kleinen blauwen glans aan den *Horifont*, die echter wel uit den weder-fchijn der zonne ontftaan kan) maar altijd in het ooften en zuid-ooften hebben zien opftijgen; daar het dan, fchoon niet altijd, nochtans dikwils over den geheelen *Horifont* heenen, tot in het noord-weften zich uitftrekt. Menigmaal ziet men het aan alle vier hoeken des hemels te gelijk. Het heeft derhalven eene heel andere en regt tegen overftaande ftelling, tegen die men in Noorwegen, Lapland, Rusland en alle overige ftreeken van Europa waarneemt. Vermits wij

(*) In de kortfte dagen ziet men de maan menigmaal geheel niet ondergaan; daar en tegen ziet men in den zomer weinig van dezelve, en de fterren van May tot in Aug. geheel niet.

wij nu hier bij *God-baab* tegen het ooſt en zuid-ooſten, de meeſten ijs bergen, die even als het noorderlicht van tijd tot tijd toeneemen, insgelijks ook het zwavelrijk IJs-land liggen hebben; zo mogt deze aanmerking, bij nadere onderzoekinge der oorzaaken van het noorder-licht niet geheel onnut zijn, vooral wanneer men de gedachten van den Deenſchen Zee-Capitein, *Johan Heitman*, over de werkinge der zonne-ſtraalen, insgelijks over het noorderlicht, en het zee-vuur (*moor-ild*) met den Baron *Holberg* eenige opmerkzaamheid waardig achtte.

Bijzondere aanmerkingen over de gevolgen van het noorder-licht hebbe ik niet vernomen, behalven dat op het zelve, wanneer het ſtil en onbeweegelijk ſchijnt, zoel, en zo het eene zeer roode gedaante hebbe, en zich de ſtraalen hevig beweegen, ſtormachtig weder uit het zuiden volgt, 't welk insgelijks met de waarneemingen in onze gematigde landen, ſchijnt te ſtrijden.

Zedert eenige jaaren heeft men ook *vuur-ballen* gezien, die in den winter uit de lucht zijn gevallen. Om nu niet van den regen-boog, de verſchietende ſterren, en andere lucht-tekenen gewag te maaken; merken wij aan, dat zich hier meer dan wel elders *By-Zonnen*, en *Kringen om de Maan* zien laaten, welken uit den Vorſt-rook ontſtaan, al is het dat de lucht zeer klaar ſchijnt te zijn. Op de terug-reize heb ik een regen-boog gezien, die in plaatſe van bonte verwen te hebben, ſlechts wit was met eenen bleek-grauwen ſtreep. Het was juiſt buiachtig weder met hagel. *Martens* heeft hetzelfde ook bij Spitsbergen opgemerkt. Niets heeft mij echter meer verwonderd, en aartiger toegeſcheenen, dan wanneer bij heldere warme en ſtille zomer-dagen de *Kokernen*, of de twee mijlen van Godhaab tegen het weſten gelegen ijlanden, eene ganſch andere gedaante, dan zij natuurlijk hebben, voorſtelden. Men ziet ze niet alleen, als door een *Verre-kyker*, veel grooter, en alle ſteenen, en de met ijs aangevulde reeten, zo duidelijk, als of men 'er digte bij ſtondt; maar, wanneer dit eenigen tijd geduurd hebbe, vertoonen zij allen één éénig land, en ſtellen een woud, of een geſchooren haag voor. Hier op ziet men ze allerlei zeldſaame beelden, als ſchepen met zijlen, wimpels en vlaggen, oude kaſteelen met vervallen toorens, oijevaars-neſten, en honderd diergelijke dingen, voorſtellen, die zich in de hoogte of wijdte trekken, en dan verdwijnen. De lucht is alsdan geheel ſtil en

klaar,

klaar, echter toch, gelijk bij zeer heet weder, met fijne dampen vervuld, waardoor, naar mijne gedachten, wanneer zij tusschen het oog en de ijlanden in den behoorlijken, gepasten afstand zich bevinden, de voorwerpen, als door een vergroot-glas, zich veel grooter vertoonen; en gemeenelijk volgt eenige uuren daarna een zachte westewind met eenen zichtbaaren nevel, en daar mede neemt die *Lusus naturæ* een einde (*).

§. 23.

Ten besluite wil ik eenige slechts oppervlakkig gemaakte waarneemingen nopens het weder van Aug. 1761. tot 1762. hier bij voegen; vooraf echter aanmerken, dat de winter buiten gewoonelijk zacht en veranderlijk geweest, en weinig sneuw gevallen is.

In Augustus, warme zonneschijn; nu en dan vermengd met nevel en regen uit het zuiden. Tegen het einde rijp, en ijs in zoet water, en warme zonneschijn, daar na sneuw, of koude regen.

In September, bij het begin noord-ooste-wind, en warme zonne-schijn, daarbij ijs ter dikte van eenen vinger op die plaatse, daar de zonne niet schijnen kon. Hier na zuiden-wind met ongewoon warm en bestendig weder. Dan stormachtig weder met veel regen uit het zuid-westen, en eindelijk harde storm uit het zuiden, en daarop uit het noorden. Aarde en vensters vrooren, zonder bij den zonne-schijn te ontdoïen, het ijs in zoet water ter diepte van twee tot drie vingeren.

In October, noord-ooste-wind, en veel sneuw, die 'er eenlijke dagen bleef. Dan noord-oostelijke storm en koude. Eindelijk sneuw ter hoogte van eene hand, die liggen bleef, met stormend weder uit het zuiden.

In

(*) Iets dergelyks hebbe ik by *Bern* en *Neufchatel* ten opzichte an de tegen het zuiden gelegen *Gletschers*, of ijs-bergen, opgemerkt. Wanneer dezelve zich nader, duidelijker en grooter als gewoonelijk vertoonen, rekent de landman op eenen nabij zijnde regen, die ook gemeenelijk den volgenden dag komt. De Tartaaren bij den mond des *Jeniseï*-strooms in *Siberien* houden 't voor eenen voorbode des storms, wanneer de ijlanden grooterschijnen. *Gmelins* reize Tom. III. pag. 129.

In November, in den beginne eene ongewoone koude uit het noord-ooſten, zo dat alle ſterke dranken buiten, en het water in, de warme kamer bevrooren. De afgelegen Bogten dreeven vol ijs-ſchotſen, welke met het zee-water t' ſaamen vrooren. Daarbij ſcheen de zonne bij dage zo warm, dat de ſneuw, die tot hier toe gevallen was, geheel verteerd werdt. Hierna ſtorm uit het zuid-ooſten en ſtuiving van ſneuw. Dan doïend weder, regen, ſneuw en ten leſten ſtorm uit het zuiden.

In December, werd alles met ſneuw overdekt. Op een klein blikzem-vuur volgde eene zo ſterke koude, als men oit ondervonden hadt; maar wiſſelde ras af met zoel, ſchoon weder bij zuid-ooſte-winden, waarmede het jaar ten einde liep.

In Jannuarij ſtelde zich de koude wel ras regt ernſtig in met noord- en noord-ooſte-winden, welke veele groote ijs-ſtukken aan het bovenſte einde der fiörde los rukten, en uitdreeven. Daarop zoel, ſneuwend, weder, met klaare koude bij beurten, die echter maar van vier tot zes dagen duurde.

In Februarij, in den beginne even zo. Dan regen en glad-ijs, als ook helder zoel weder met weinig ſneuw. Daarop doi- en regenachtig-weder met ooſte en zuide winden, en eindelijk koude en regen onder elkanderen.

In Maart, bijkans eene beſtendige ſchoone warme lente, beter dan het op dien tijd in Duitſchland pleegt te zijn, met zuide, ooſte, ook wel noord-ooſte winden, bij dag ten meeſten deele ſtille, men vermoedde daarom, dat het eene koude April, en 'er uit hoofde der zuide en ooſte winden veel drijf-ijs zijn zou.

In April, in den beginne zeer koud met noord-ooſte, dan lijdelijk koud, daarop regenachtig weder met zuide-wind. Men kon het zonder te ſtooken uitſtaan. De koude werdt echter tegen het einde weder zeer hevig, en aanhoudende, en eindigde met ooſte wind en doijend weder.

In Maij, doi-weder met tuſſchen invallenden vorſt, en veel ſneuw, hierna heete dagen en koude nachten, en ten leſten regen.

In Junij, in den beginne warm. De aarde doide tamelijk diep op. De hoven werden bezaid. Hierna koud ſneuwachtig weder met ſtormende zuid-weſte winden, dan aangenaam zomer-weder met noord-ooſte-wind, en eindelijk veel nevel en regen uit het zuid-weſten.

In

In Julij, in den beginne regenachtig weder, daar op vee-
le dagen ſchoon, warm, ja heet weder, met een zuide- en
oofte-wind, doch voor het meeſte ſtille.

Daarbij is nog aan te merken:

Eerſtelijk, dat in deze waereld-ſtreek veel ſtil weder
valt, 't welk men wil, dat hoe verder ten noorden hoe aan-
houdender is.

Ten tweeden, dat de winden hier even zo veranderlijk
zijn, als elders, en 'er dikwils bij het land tuſſchen de
jlanden een hevige wind wait, wanneer het buiten op de
zee geheel ſtille is; en zo omgekeerd. In den zomer waien
ook dikwijls bij goed weder land-winden, die over dag met
zee-winden afwiſſelen.

Ten derden, dat dikwils in den hevigſten winter ſterke
zuide winden waien, en milde lucht en regen met zich
voeren. Dit vindt men zo, bijzonderlijk in *Disko*, en ver-
der noord-waard. Zo wil men ook, dat het in *Finmarken*
en *Lapland* zij, 't welk eene groote verlichting voor men-
ſchen en beeſten is, doordien alsdan toch zo veel ſneuw
ſmelt, dat zij water om te drinken, bekomen kunnen. Ech-
ter waſt het ijs hierdoor dies te meer aan, doordien de re-
gen en het ontdoide ſneuw-water, zo als water, dat warm
geweeſt is, in de koude nachten des te ligter en harder
bevrieſt. In *Disko* is het dikwils twee tot drie maanden
beſtendig ſtil, de lucht helder, evenwel met veele dampen
opgevuld, waarop veel hevigere zuider-ſtormen dan in het
zuiden volgen, die het ijs in het water en in de bergen
losrukken. In Spitsbergen, zegt men, is insgelijks veel
wind ſtilte, en in den herfſt heerſchen de zuide winden.
Hieruit kan men ligtelijk vermoeden, dat het verder heen
tot onder de pool zeer ſtille zij, en geene andere dan zui-
de winden aldaar waien kunnen, die zoel, doiend weder
met zich voeren, waardoor evenwel, bijaldien daar land
zij, het ijs des te meer aangroeit.

VIERDE AFDEELING

Van de Steen- en Aard-zoorten.

§. 24.

NOpens het geene de bergen van dit land in zich beſluiten, kan men geen nauwkeurig en omſtandig bericht geeven, doordien men dezelven nog niet geopend en doorzocht heeft. Dus moet men alleenlijk dien aangaande uit het bloot uitwendig aanzien der bergen en uit de afgebroken ſtukken van rotſen oordeelen. De bergen beſtaan uit vierderlij zoorten. De *hooge ſpitſen der rotſen*, die boven de bergen uitſtijgen, zijn wel, mijnes oordeels, zo hoog niet als de Switzer-gebergtens. Voor lange heeft men, trouwens, aangemerkt, dat de bergen hooger zijn, die nader aan de *linie*, dan die tegen de *poolen* liggen. Echter zijn dezelven veel ſteiler en ſpitzer, en daarom ook, bijzonder ten zuiden, met minder ſneuw en ijs bedekt, allen ſchijnen zij een harde rotsſteen van ligt grauwe verwe te zijn, zonder bedden en laagen van verſchillende ſtoffe, alleenlijk hebben zij veele diepe en breede ſpleeten of gooten, die met ijs zijn aangevuld. De *middel-bergen*, die, als het waare, eenen langen breeden rug vertoonen, zijn beſtendig met ſneuw en ijs bedekt. Hier en daar vallen van dezelven, zo als ook van de ſteile rotſen, groote ſtukken af, die nedervallende in hunnen weg veele kleinere ſtukken mede losrukken; waardoor het dan aan den voet des bergs uitziet gelijk in eene ſtad, die ten puinhoope vervallen is. Uit dezen konde men den aart der bergen, en het gene zij in zich hebben, kennen, indien het aldaar niet zo moeijelijk ware te gaan, dat men, bij de grootſte koude, terſtond ſterk in zweet geraakt, en in den puin beducht is, hals en been te zullen breeken; om nu niet daar van te ſpreeken, dat men geen minuut voor eene nieuwe nederſtortinge zeker is. De kleine bergen of *rots-heuvels* zijn het inſtorten nog meer onderhevig, en zommigen zijn van ouderdom zo bros, dat zij in de lucht tot ſtof verwandeld worden. Dezen zijn ten meeſtendeelen van eene donker grauwe en bruine verwe, en uit derzelver ſtukken zou

men

nen vermoeden, dat allerlei zoort van ertz daarin verholen lage. De *klippen* aan de zee en de ijlanden zijn gemeenelijk harder dan de voorgaande, en door het geduurig aanſpoelen en de geweldige ſlagen der golven, of zo glad en hard als marmer, of in lange diepe ſpleeten uitgehold.

De meeſten rotſen zijn meer, dan ik ergens in bergachtige landen hebbe aangemerkt, vol ſpleeten, die evenwel zelden breeder dan een voet zijn, meeſt lood-regt open zelden *boriſontaal* of lijn-regt, door den rots heen loopen, en met ſpat, quaartz (*), granaat, marien-glas, en dergelijke ſteen-ſtoffen van verſchillend zoort zijn aangevuld. Slechts weinige rotſen hebben zodanige bedden en laagen als de Zandſteen heeft, en deze zijn zelden lijnregt, maar gemeenelijk ſchuins.

§. 25.

De meeſten rotſen beſtaan dus uit ligtgrauwe, ten deele kies- ten deelen pot-aard-achtige harden *kei-ſteenen* (†), en eenigen *Zandſteen*, dergelijken in andere landen zo wel tot bouw- als molen-ſteenen gebruikt worden. Onder dezelven zijn eenige fijne *Wetſteenen* van roode en geele verwe, die men anders Olie-ſteenen noemt. In een grover zwart Wetſteen, met *glimmer*-achtige (§) ſtraalen, die in lange leïen valt, vindt men kleine vierkantige heldere granaaten. Uit het zuiden brengen de Groenlanders eenen fijnen rooden *Zandſteen* met witte ronde vlekken. Denzelven gebruiken zij als eenen Wetſteen. Ook vindt men daar nog overblijfſels eener kerke, uit dezen ſteen beſtaande, en de plaveijng is 'er met groote vier-kante ſtukken van beleid. Hij laat zich polijſten als grof marmer. Van den *vuur-ſteen* weet men hier zo weinig als in Noorwegen. Dezen moet men uit het Vaderland haalen. Mij is hier ſlechts een zoortgelijke bleeke *agaatſteen* bekend geworden.

Aan-

(*) Zynde eene zware bergſtoffe van veelderlei kleur.

(†) *Saxum concretum. Linn. Saxum micaceo-corneum*, *geisbergerſteen*, waaruit ook de hoogſte met ijs bedekte bergen in Zwitſerland beſtaan.

(§) Een Berg-ſtoffe.

Aangaande de *kalksteenen*, vindt men aan den zeekant veel grof marmer van allerleie kleuren; doch ten grootsten deele wit en zwart met doorloopende aderen. Aan het strand vindt men afgebrooken stukken van rood marmer met witte, groene en andere aderen, die door het geduurig omrollen en aanspoelen der baaren eenen zodanigen glans verkrijgen, dat zij het beste Italiaansche marmer niet veel toegeeven. Nopens den eigenlijken *lei-* of *dak-steen* is mij geheel niets bekend geworden, niet tegenstaande hier en daar bedden van fijne zwart grauwe steenen zijn, die door het slaan en aanspoelen der zee in vierkantige stukken vallen. Dezen mogen veelligt *Spat* zijn, dergelijken in de meeste spleeten der klippen van allerlei verwe, en gedeeltelijk half doorschijnende, worden aangetroffen. Uit het zuiden hebben ons de Groenlanders, als iet zeldsaams, groote stukken van eenen witten half doorschijnenden steen mede gebragt, die gelijk *Spat* breekt, en daar bij zo week is, dat hij met het mes gesneeden, en met de tanden zonder zwaarigheid verbrijzeld kan worden; insgelijks witten *Alabaster-steen*, die noch schittert, noch gepolijst kan worden, en bij het snijden tot fijn meel als hair-poeder vervalt.

Van *Vuur-vaste-steenen* vindt men verscheidenen, *Glimmer*, *Kat-zilver*, en wit, zwart en grauw *Marien-glas*, doch niet in zulke groote schijven, dat men, gelijk in Rusland, vensters uit het zelve maaken kan.

Van den eigenlijken *Talk-steen* hebbe ik niets gezien, ook geenen *Serpentijn-steen*. Hier tegen vindt men aan verscheiden oorden, bijzonder in *Bals-rivier* den *week- of Pot-steen*, *Olaris* (*), dien eenigen, om deszelfs marmeren aderen, onecht marmer noemen. Dezelve heeft eenen tamelijk langen en diepen loop tusschen de rotzen. De uiterste grove schors bestaat gemeenelijk uit *grauwe glimmer* en hard glas gelijkende *amianth-straalen*. De meeste week-steenen zijn van eene asch-grauwe, ook geelachtige gemarmerde verwe, en niet doorschijnende. De beste is zee-groen, en doorschijnende, en heeft dikwerf schoone roode, geele, en andere streepen, die echter

(*) *Lebetum*, *lavetsch-steen*, *Lapis comensis. Plin. Lapis, qui cavatur tornaturque in vasa coquendis cibis utilia, vel ad esculentorum usus, quod in comensi Italiæ lapide viridi accidere scimus. Sed in siphnis singulare, quod excalefactus oleo nigrescit durescitque, natura mollissimus. Plin. Hist. nat. L. XXIII. c. 22.*

ter zelden doorſchijnende zijn. Men wil ook, dat 'er geheel witte en zwart geſprengelden gevonden worden. Hij beſtaat niet uit zand, maar uit de fijnſte ſlijmachtige potaarde, die bij het bearbeiden gelijk het fijnſte witte meel zich voordoet, en den vinger ſmeerig maakt. Hij is zo week, dat hij zich laat wrijven, ſnijden, en met de tanden vermorzelen, daarbij nochtans zwaar, en vaſt, en doordien hij niet bedden- of laagen-wijze ligt, ook niet ſchilfert, zo is een geheel ſtuk, zonder het te verbreeken, en te vergruizen, zwaar los te maaken. Die ſteen laat zich gemakkelijker dan het hout beärbeiden, zo wel in het ſnijden als draaien. Hij is op het gevoel week en ſmeerig gelijk zeep of ongel, neemt door het wrijven met olie eene ſchoone marmere gladheid aan, en ik heb aan den geenen, die hier te lande valt, niet gemerkt, dat hij in de lucht dezelve verlieſt, en gatig wordt, veeleer wordt hij bij het vuur nog vaſter. De Groenlanders houwen 'er hunne ketels en lampen uit, die zij in groote waarde houden, en zich duur laaten betaalen. En doordien de ſpijzen in dezelven welſmaakender en gezonder worden toebereid, dan in onze ijſeren of koperen vaten; worden eenigen dezer ketelen naar Denemarken aan voornaame luiden gezonden, en van dezelven zeer hoog geſchat. Men kan ook de beſte en duurſaamſte ſmeltkroezen 'er uit vervaerdigen. En ik ſtel vaſt, dat uit dezen fijnen vaſten ſteen veel betere vaten gemaakt en met meerder voordeel konden vertierd worden, dan de bij *Chiavenna* aan de *Comerzee* gemaakte, en in geheel Italien zo zeer geliefde *Lavetſch*-vaten, die de Groenlandſchen op verre na niet evenaaren (*).

De

(*) Zij worden daar in half eironde vorm uit de bergen gehouwen, met het eene einde door pik aan een hout gehecht, dan op den door een water-moolen gedreeven draiſtoel vaſt gemaakt, en dus, eerſt met lijn-regte, dan met altijd meer kromme ijſeren werktuigen uitgehold, zo dat vyf tot zes vaten uit een ſtuk gemaakt worden. Om den rand maakt men eenen ijſeren ring, om dezelve over het vuur te hangen. Het voormaalige ſteedeke *Plurs* zou jaarlijks zeſtig duizend ducaten door het vertier dezer vaten gewonnen hebben. De ſpijzen kooken 'er eer en beter in, en behouden haaren goeden, en natuurelijken ſmaak. *Johan Jacob Scheuchzer natuurelijke geſchiedenis van Switzerland. Tom. I. pag.* 379.

De *Amianth*, of *Asbeſt*, word in menigte gevonden in verſcheiden bergen. Zelfs bij den weekſteen vindt men 'er eenige groove, weeke, aſch-grauwe aderen, met groene, glasgelijke, doorſchijnende ſtraalen dwars over doorſchooten. De eigenlijken *Asbeſt* gelijkt wel naar verrot hout, wit-grauw, groen- of roodachtig, heeft lange vezelen, en omtrent ter lengte van eenen vinger eene breuke, is aan de gebroken einden hard en fijn als een Wetſteen, maar wanneer 'er tegen geſtooten of gewreeven wordt, vervalt hij tot fijne witte vlas-vezelen. Wanneer deze ſteen geklopt, eenige maalen in warm water van zijne kalkachtige deelen, die de vezels tot eenen ſteen binden, gezuiverd, daarna op een zeef gedroogd, en met digte lakenmaakers-kammen als wol of vlas gekamd wordt; kan men 'er garen van ſpinnen, en het als linnen weeven, dat niet verbrandt, maar, in plaatſe van in de loog, in het vuur gereinigd wordt. In dergelijk zoort van lijnwaad, dat niet verbrand, hebben de ouden hunne dooden gewonden, verbrandt, of begraaven. Men maakt 'er ook heden in Tartareie en de Pijrineeſche bergen als eene zeldzaamheid, geld-buidels en dergelijk zoort van waaren uit. Uit dit zoort van lijnwaad kan men papier maaken; de gezuiverde vezelen laaten zich ook voor het pit in eenen lamp gebruiken. Men moet echter niet denken, dat de Groenlanders zo vindingrijk zijn. Zij bedienen zich van denzelven alleenlijk in traan gedoopt, in plaats van een houtje, om licht te ontſteeken, doordien de ſteen, zo lang 'er olie aan is, brandt, en toch niet verbrandt.

Het mangelt 'er ook niet aan ſchoone, en op allerlei wijze geverfde, donkere, en doorſchijnende *Kei-ſteenen*, waar van mij in 't bijzonder een geele aartig geteekende, en roode Jaspis, met doorſchijnende witte aderen in handen gevallen is.

Quartze en *Criſtal* valt hier ook in tamelijke groote ſtukken, daaronder bevinden zich ook geele en zwartachtige, of *Topaſen*, gelijk ook, die als een *Opal* eene blaauwe en geele verwe vertoonen, al na dat men dezelven draait.

Den groenlandſchen granaat reken ik ook onder de Quartze, dewijl hij in de bovenſte klip-ſpleeten zit, en in ongelijke ſtukken brokkelt. Hij is echter van eene heldere doorſchijnende bloedroode verwe, die iet van de *violet* heeft, en daarbij zo hard, dat de ſteen-ſnijders hem onder

der de *robijnen* ftellen. Alleen de ftukken zijn zo brokkelig, dat men zeer zelden een ftuk zo groot als eene kleine boon flijpen kan.

Van zeshoekige *criftallen* hebbe ik eenige zeer heldere van ftaal-koleur bekomen, die aan elkander gebakken en daaruit weder kleinere gewaffen zijn; en eenen witten, met fijne roode vlammen doorftreept. Ook heb ik dunne, gelijk fcherven van porcelein doorfcheinende, fteenen, in breede fchijven, die bij twee en twee door eenig rootachtig flijm aan elkander gebakken zijn, en vuur flaan, van de Groenlanderen bekomen.

§. 26.

Dat in de bergen verfcheiden *mineralen* en *metalen* verborgen zijn, daar van vindt men wel eenige fpooren; niemand heeft 'er echter nauwkeurig genoeg naar kunnen zoeken. Eenmaal is een berg-kenner, en ook een bekwaam *Phyficus* of kenner der natuure, in dit geweft geweeft. Of en wat hij ontdekt hebbe, is onbekend gebleeven. En bijaldien men ook al metalen ontdekke, zoude men dezelven door mangel aan hout, niet bewerken, en, weegens den verren overvoer, de koften bezwaarelijk kunnen goed maaken.

Van *zout*, *nitrum*, *aluin* en *vitriool*, is mij niets te vooren gekomen. Nogtans zeggen de groenlanders, dat aan den kant der boven gemelde warme bronne in het zuiden, in dewelken zij zich van uitflag, en hun pels-werk van rottige vlekken reinigen, eene groene ftoffe gevonden wordt.

Van zwavelachtige fteenen vindt men hier weinig. In *Disko* heeft men eenige *fteenkoolen* gevonden, die echter flecht branden en ftinken. Men vindt hier en daar *marcafiten*, of *kies-kriftallen* die 'er gelijk geel koper uitzien, en zo hard zijn, dat zij, door het aanflaan met ftaal, veele vonken geeven. Gemeenelijk zijn dezelven vierkantig en vlak, en hangen met eenige ftukken aan elkanderen. Eenigen loopen met de vier hoeken van boven fpits te faamen gelijk een Criftal.

Aan *ijfer-fteen* en *aarde* mangelt het hier niet. Aan eenige oorden zijn de klippen blauw en groen uitgeflaagen, en daar gift men, dat *koper* is. Aan eenen donker-grauwen fijnen rots hebbe ik ook eenen bleek-geelen glanfenden uit-

flag

ſlag gelijk zwavel, en het gruis in die ſtreek roodachtig gevonden. In den week-ſteen vindt men menigmaal *waterloot*, dat ten deele vaſt is, ten deele zich in dunne bladeren laat verdeelen. De groenlanders brengen eenige kleine en groote ſtukken *Ertz* te ſaamen, die zeer zwaar zijn en glinſteren. Eenige hebben dezelve voor waare ertz-achtige ſteen-ſtukken gehouden. Na dat men echter dezelven beproefd, en bevonden heeft, dat zij niet anders dan een grof klokken-ſtof zijn, houde ik dezelven voor ſtukken van klokken, waar van zich de oude Noormannen in hunne kerken bediend hebben.

Van *Steen-wordingen* hebbe ik maar eene verharde pot-aarde, gelijk eenen vlakken knoop van gedaante, gevonden, kort voor mijn vertrek echter van de groenlanderen vernomen, dat aan eenige afgelegen oorden allerlei verſteende viſſchen gevonden worden, gelijk zij mij dan ook een afgebroken ſtuk gebragt hebben, dat de gedaante van den ſtaart eenes viſch hadt, inwendig uit eenen groenachtigen ſteen beſtaande, die met een ijzer-verwige harde korſt omgeven is. De buiten-ſchors, die geel is en zich ſchaaven laat, is met tedere ſtreepen, die vierkantig door elkander loopen, en met puiſten gelijk Linzen, geteekend. Een ander ſtuk doet zich als een ei, naar zijnen vorm en verwe, regt natuurlijk op, beſtaat uit voorgezeide ſtoffe, en is zo hard en zwaar als ijzer.

De *Puim-ſteen* is hier zeldzaam, doordien men van geene vuurſpuwende bergen weet. Echter vindt men witten, grauwen en ten meeſten deele zwarten, dien vermoedelijk de zee van IJsland herwaard aanvoert.

§. 27.

Van de *aard-zoorten*, kan men nog minder dan van de ſteenen verhaalen, doordien hier over het geheel zeer weinig aarde, en dezelve nergens diep is.

De landſtreek om *Godhaab* heen, beſtaat ten meeſtendeele of uit pot-aarde, of zand, of turf-aarde. De *pot-aarde* is bleek-blauw, zeer zandig, onvruchtbaar, en van geene waarde. In andere ſtreeken vindt men eene ligt-grauwe zeep-achtige pot-aarde met Katte-zilver vermengd, die in het vuur houdt. Van het zelve zoort vindt men ook een zeer fijn en ligt *Glimmer-zand*, dat zeer ſmeerig is; als

ook een geheel fijn wit *paerel-zand*, dat met veele zwarte en roode doorſchijnende graanaten aangevuld en zeer zwaar is. Het meeste zand in deze landſtreek is grauw of bruin, met veele ſteenen vermengd, en waar het gemeſt wordt, is het vruchtbaar. *Turf-aarde* vindt men in alle moeraſſen, met een weinig zwart mul, zand en keiën, vermengd, en is niet goed om te branden. De regte turf is met veele wortelen, verrotte zooden en gras, ook wel vermollemd hout en beenen doormengd, en men vindt denzelven in laage landen, gedeeltelijk op zand, gedeeltelijk ook op vaſte rotsachtige gronden. Men vindt ook een zoort ſlakken-ſchulpen in dezen turf, dewelke men tans niet meer in deze land-ſtreek aantreft, en daar men uit zou kunnen vermoeden, dat de zee aldaar afgenomen ware. Men kan echter even zo goed en nog waarſchijnelijker bewijzen, dat die turf-grond ontſtaan is door de ſtof-aarde en het gras, dat op dezelve gegroeid is, welke beide door den regen van de nabij gelegen bergen afgeſpoeld worden. De beſte turf waſt op de hoogſte kruinen der kleine onbewoonde ijlanden en de naakte klippen, op welken zich eene menigte vogelen des nachts uitruſten, of hunne eierneſten maaken. Uit derzelver onreinigheid en eenige te ſaamen gewaide aarde groeit door den tijd mos en gras; daaruit en uit de daarbij komende nieuwe onreinigheid, insgelijks uit de rottende viſch-graaten, vederen, ſchulpen en beenen, die men in de diepte nog heel duidelijk bekennen kan, ontſtaat een tai Turf-bedde van twee tot drie voeten dik, 't welk de kruin der klippen, ook wel eenen, door de ſchipperen van ouds ten ſpie-toren opgerichten, ſteen-hoop overdekt. En dezen noemt men den *Kupp-turf*. Dezelve is wegens de veelvuldige taie wortelen zeer moeielijk door te ſteeken, echter geeft hij een goede vlamme en hitte.

VYF-

VYFDE AFDEELING

Van de Aard- en Zee-gewaſſen.

§. 28.

UIT de ligginge en geſtalte des lands kan men ligtelijk een beſluit van deszelfs vruchtbaarheid maaken. De dalen brengen ten meeſten deele niets dan mos en eenig zuur gras voort. Op de laage klippen, die hier en daar met een weinig zand en aarde bedekt zijn, insgelijks op de onbewoonde ijlanden, alwaar de vogels neſtelen, en door hunne vuiligheid de aarde meſten, waſſen eenige kruiden, heide en ſtruiken; alles echter blijft wegens de dorheid des bodems, en de koude lucht zeer klein. Slechts bij der Groenlanderen huizen en tent-plaatſen, alwaar de bodem, al is hij niets dan dor zand geweeſt, veele jaaren lang door het bloed en vet der zee honden is gemeſt geworden, waſſen de heerelijkſte kruiden in ongemeene menigte en grootte. Nogtans worden de weinigſten zo ſterk als in Europa; komen ook uit, en bloeijen gemeenelijk, eene maand laater. Onder dezelven bevinden zich verſcheidenen, die ik mij nergens kan errinneren gezien te hebben, en zonder twijffel den hier zijnde inwooneren voor hunne krankheden zeer heilzaam zijn zouden, als zij 'er zich van wiſten te bedienen. Zo veele derzelven als ik heb kunnen verſamelen en benoemen, ſchoon die de weinigſten zijn, wil ik naar Alphabetiſche order voordraagen.

Acetoſa arvenſis lanceolata, *wilde zuuring*, met ſpitſe bladeren, ter lengte en breedte van eenen vinger, gelijk eene ſpies van gedaante, waſt op zandige vlaktens.

Acetoſa montana rotundifolia; deze *zuuring* met donkergroene ronde bladeren, gelijk het lepel-kruid, die in andere oorden niet gemeen is, waſt hier ſterk. De ſteel is een voet, en de zaad-ſcheut, die gelijk de zo even genoemde rood bloeit, wel twee voeten lang. Hij waſt bij de puinen der rotſen en de ingevallen groenlandſche huizen. De groenlanders, die zeer weinig kruid eeten, zoeken dit toch op, echter alleenlijk ter dier plaatſe waar geen miſt geweeſt is.

Acetoſella, *klaver-zuuring*.

Adiantum aureum, *goude-ſteen-ruit*, of *Venus-hair* groeit in het mos.

Alchimilla vulgaris, *leeuwen-voet*, groeit ongemeen ſterk en groot.

Alſine, *vogelkruid*, van veelerlei ſoort.

Angelica, *Engelkruid*, waſt op vochtige plaatſen in de nauwe dalen, daar het warm is, in menigte, zeer hoog, en ſterk. De Noorwegers geeven het den naam van *Quanne*; en doordien de groenlanders het bijna ook zoo, *Quannek* namelik, noemen; zo gelooft men, dat zij dit woord, als ook nog eenige weinige gelijk-luidende woorden, van de oude Noormannen ontleend hebben. Zij eeten het zap van den ſteel en wortel dezes kruids zeer gaerne. Het heeft hier ook veel aangenaamer ſmaak dan het geene in warmere landen waſt, 't welk wel ten aanzien van meeſt alle de bergkruiden zal intreffen.

Anſerina, *ganſſerik*, zilverkruid.

Aſperula Walmeeſter.

Biſtorta minima, *Nater-wortel*, of *barts-tonge*, het groeit hier in menigte, echter is het klein. Den wortel, die eenen te ſaamen trekkenden en meelachtigen ſmaak heeft, eeten de Groenlanders gaerne.

Caryophyllus montanus, *bergnageltje*, *ſteen-angelier*, of duizend-ſchoon, dezelve heeft eenen aangenaamen nogtans geenen ſterken reuk.

Cochlearia, *Lepelkruid*, het beſte geneesmiddel tegen den Scheurbuik, groeit hier in eene onbeſchrijflijke menigte, op alle plaatſen, daar het zand ſlechts eenigermaaten door zee-honden-vet en andere vuiligheid gemeſt word, of ook waar op de klippen, bijzonder op de onbewoonde ijlanden, daar de vogels neſtelen, van derzelver miſt iets heen valt. In 't bijzonder zijn de oude vervallen huizen der Groenlanderen daarmede geheel begroeid, en aldaar is de vruchtbaarheid van hetzelve kruid zo ſterk, dat uit eenen wortel, die echter maar eenen winter kan doorſtaan, twaalf en meer ſpruiten uitloopen. Verſcheidene zoorten zijn 'er van, zommigen hebben ronden, zommigen langwerpige ingekorven bladeren, die gemeenelijk bruinachtig, en daarbij dikker, zappiger en ſmaakelijker zijn, dan wel de ronden. Het zaad, dat zich in den herfſt uitzait, en ook wel door de kleine landvogelen, die zich ten dezen tijde zien laaten, omheen geſtroid wordt, komt in de lente zelfs van onder den ſneeuw op, onder denwelken de planten van

het

het voorige jaar groenen, maar zeer klein blijven. Men ſamelt het in den herfſt in, en bewaart het den geheelen winter door met ſneeuw overdekt, om kool-zop uit hetzelve te kooken, die, ten minſten in deze dorre landen, voortreffelijk ſmaakt, en het beſte genees-middel voor allerlei zoort van toevallen is. Men eet het ook wel als ſalade, en met den beſten ſmaak, terſtond, als men het van de planten hebbe afgebroken. Ook is het niet zo wrang, gelijk in onze landen; maar heeft eene aangenaamen bitterzoeten ſmaak. Indien men 'er echter 's avonds veel van eet, belet het den ſlaap; een kenmerk, dat het het dikke en ſtramme bloed vloeijende en vlug maakt. Zo menigmaal in den winter, bij mangel eener genoegzaame beweeginge, de voortekens van ſcheurbuik, als loomheid, drukkinge op de leden, hitte, duizeling, benauwdheid op de borſt, waarop dan ſchielijk eenige heete zweeren volgen, zich bij mij opdeeden, heb ik in eene hand vol lepel-kruid, en het daar bij drinken van koud water mijn beſt en ſchielijkſt hulp-middel gevonden. Dit kruid ſchijnt derhalven eigelijk voor de bewooneren van het Noorden, op welkers kuſt het zeer menigvuldig en ſterk groeit, geſchapen te zijn, en zou tot een algemeen middel voor alle krankheden der Groenlanderen ſtrekken kunnen, ten ware zij niet eenen onoverwinnelijken afkeer hadden voor alle kruiden, die op hunnen eigen meſt groeijen.

Conſolida media, *Senegroen*, zijnde een wond-kruit.

Equiſetum, *paerde-ſtaert*, een kruid, dat men gebruikt om te polijſten, of glad te maaken.

Eryſimum, *edele rakette.*

Filix petræa minor, klein *Steen-varen.*

Felix ramoſa en *cornuta*, groot-varen. 't Strekt dengeenen, die niet ſpaarzaam genoeg met zijnen tabak geweeſt is, bij gebrek ten tabak.

Gentianella, klein *bitter wortel.*

Jacobæa maritima, *St. Jakobs-kruid*, of *Aſch-kruid.*

Leviſticum, *Lavas*, heeft benevens den wortel eenen regt aangenaamen ſmaak, bijna gelijk Selderij.

Lyſimachia ſpicata, *flore albo*, *Vederik* met witte bloemen.

Morſus Diaboli, *foliis hirſutis*, gemeen *veld-ſchurft-kruid.*

Naſturtium pratenſe, *gras-kers*, van hetzelve heb ik ſlechts op een plaats een weinig gevonden.

Ophrys, *twee blad.*

Pedicularis, *luizen-kruid*, wilde *haane-kam.*

Pen-

Pentaphyllum, *vyfvingerkruid.*
Polypodium, *Enge-voet*,
Pyrola spicata florida. Winter-groen.
Ranunculus aquaticus, *flore luteo & albo*, *water-ranun-kel*, groeit gaerne in mest-putten, doch zeer klein.
Rosmarinus sylvestris, *wilde rosmarijn*; ruikende zeer ſerk naar terpentijn, groeit op drooge mosachtige landen veelderig, en is van twederlei aart, het eene heeft lange, pitse en van onderen geel-wollige, het andere korte en an onderen witte bladeren.
Sanicula diapensia, *Berg-Sanikel.*
Saxifraga alba, witte *Steen-breek.*
Serpillum, *Quendel*, *wilde tijm*, ten meesten deele rood-chtig, heeft eenen sterken reuk, en wast op de klippen an die kanten, die door de zonne beſcheenen worden. Men an het zelve voor thee gebruiken.
Taraxacum, *Dens Leonis*, *Leeuwen-tand*, *Papen-kruid*, roeit sterk op vochtige plaatsen. De Groenlanders vinden maak in den wortel, echter ongekookt.
Telephium, *Smeer-wortel.* De wortel van dit kruid, waar-an de Groenlanders den naam van *Sortlak* geeven, die nders de gedaante van kleine langwerpige nooten heeft, s hier zeer lang, knoestig, inwendig roodachtig, en heeft, oornamelijk in de lente en den herfst, eenen sterken roozen-f angelieren-geur, den welken hij ook, schoon geheel dor ijnde, behoudt. De Groenlanders eeten denzelven, als ok het kruid, zeer gaerne. Hij groeit in menigte op de lippen, gelijk ook in veen-grond. Toen ik dezen wortel, adat hij jaar en dag in papier gewonden, en, voor het rootste gedeelte des tijds, in de warme kamer gelegen hadt, veder bezag, vond ik aan denzelven eenige uitgeslagen pruiten, gaf hem daarom aan eenen Geneesheer, die hem en naam van *Radix Rhodia* gaf, op dat hij hem zoude lanten. Hij groeide eenen tijd lang; doch, op een te ochtig land geplant zijnde, verrotte hij.
Tormentilla, *seven-blad.*
Trifolium fibrinum, *bittere klaver.*
Veronica flore cœruleo, *Eerenprijs.*
Viola alba, *& cærulea*, witte en blauwe wilde *viooltjes* onder reuk.

§. 29.

Gras groeit hier niet alleen op moerassige, zandige en turf-gronden, daar het gemeenelijk zeer klein en slecht is; maar ook in zodanige kluften der klippen, die met eenige aarde zijn aangevuld, en bijzonder omstreeks de huizen der Groenlanderen, alwaar hetzelve zich digt en lang opdoet. Men zoude mogelijk veele zoorten van hetzelve hier aantreffen, echter zal ik slechts van twee gewag maaken. Het eene zoort, dat gaerne tusschen de rotsen groeit, gelijkt aan het riet gras, (*gramen arundinaceum majus*) echter is het zeer dun, en uit hetzelve vlechten de Groenlanders zeer nette korfjes en mandjes; het andere, dat ik nergens elders gezien heb, en het gerst-gras (*gramen hordeaceum*) zeer nabij komt, groeit bij de Groenlandsche woonplaatsen in zand- en kijzel-bodemen, en tusschen de steenen met lange breede bladeren, en met eenen dikken halm, ter lengte van drie voeten, gelijk de tarwe, waaraan ook de aire, die dikwijls zes duim lang word, meest gelijkt. De korrels hebben de gedaante van haver; echter worden dezelven, door de kortheid van den zomer, zeer zelden rijp. De Groenlanders gebruiken hetzelve, als stroo, om het in de schoenen en laersen te leggen, ten einde zij zacht en droog gaan mogen (*).

Men heeft ook menigmaal getracht, gerst en haver te zaien. Het wast zo schoon en hoog als in onze warmere landen, echter schiet het zelden airen, en wordt, zelfs op de warmste plaatsen, wegens den vroegen Nacht-vorst, niet rijp. Om diezelfde reden is het, dat men zeer weinig voordeel uit de vruchten der hoven haalen kan, doordien men niet wel, dan te midden in Junij, kan zaiën. Ook alsdan is de grond van onderen nog bevrooren, en van boven vriest hij al in September weder vast. Men is derhalven genoodzaakt, op dien tijd alles uit den grond te neemen en in te haalen, uitgezonderd het *biezenlook*, dat zonder hin-

(*) Naar alle gedachten is dit hetzelfde gras, dat men in IJsland wild Koren noemt, waarmede men daar de huizen dekt, en waarvan men het meel beeter acht te zijn dan het Deensche. *Niels Horrebow beschrijving van IJsland* §. 23,

inder overwinteren kan. *Salade* en *kool* kan men niet verplanten, ook blijven zij zeer klein. De *radijzen* hebben hier eenen zodanigen goeden wasdom als in andere landen; de *rammelassen* blijven zeer klein, en de witte *raapen* worden zelden grooter dan een duive-ei; echter kan men dezelven met de bladeren, die zij schieten, eeten, en zij hebben eenen zeer goeden smaak. Dit is alle de vrucht, die men hier in de hoven kweeken kan, welke hoven men daarenboven nog wel dermaaten hebbe aan te leggen, dat zij voor den noorden wind en het stuiven van het zeewater beveiligd blijven.

§. 30.

Het voornaamste, dat hier groeit, is *Mos*, en dat wel in zulk eene menigte, en van zo veele zoorten, dat ik eens, zittende op eenen klip, rondom mij heenen, zonder dat ik behoefde op te staan, twintig zoorten konde tellen. Het eene heeft de gedaante van een dikken zachten pels; met het zelve stoppen de Groenlanders de scheuren hunner wooningen, en gebruiken het ook, tot het einde, waar toe wij misdruk of scheurpapier bezigen. Het andere, welkers vezelen dikwijls de lengte eener spanne uitmaaken, en, gelijk de hout-zwam, aan malkanderen vastkleeven, strekt den Groenlanderen tot tondel of pit in de lampen. Een derde zoort gelijkt zeer veel naar tedere dennen-spruiten, of den *Lycopodius*, echter draagt het noch bloemen noch meel. Onder de zoorten van mos, die bladeren hebben, is 'er een geheel wit zoort, dat in den winter den rendieren ter spijze verstrekt, en ook wel in hoogen nood den menschen, dien 't aan voedzel mangelt, ter behoudenisse van het leeven dienen kan, om 't welke te bevestigen mij een IJslander verzekerd heeft, dat, ten zijnen lande, een ander donker-bruin zoort, met breede bladeren, de gedaante hebbende van jonge kool, dat hier ook groeit, in stee van brood gegeeten, en gelijk gort met melk gekookt wordt. Men noemt dit ter dier plaatse *fiallagras* of berg-gras. Beide hebben zij in den beginne eene wrangheid; wanneer men dezelven echter fijn kauwt, en dan eet, eenen zoetachtigen smaak gelijk rogge. Het eerste heeft bijna de gedaante van *Muscus terrestris coralloides*, en dit laatste die van *Muscus pulmanorius*.

Van *Paddenſtoelen* of *Aard-zwammen* groeien hier de geelachtige Champignons, als ook verſcheide roode, en eenige nagel-vormige; doch allen zeer klein.

§. 31.

Onder de ſtruiken, die op de *Heide* groeien, of houtachtige gewaſſen, vindt men hier een zoort, dat als *Quende* zeer laag op den grond blijft, en veele roode bloemtjes zonder reuk, maar geene beſiën, draagt. Een ander zoort is voorzien van kleine ronde gladde bladeren, telkens twee naaſt elkander, en tuſſchen dezelven van kleine wolachtige bloemen. Dit zoort wil men, dat den rendieren ter ſpijze zij. Die zoorten, die beſſën draagen, en hier beſiën gras genoemd, en tot het aanſteeken van het vuur gebezigd worden, zijn

Voor eerſt, de zodanigen, die de Noorwegers *Krækkebær*, of *Krai-beſiën* noemen, een laag taai kruid, voorzien met kleine dikke bladeren en witte bloemen, die zwarte beſiën, vervuld met een rood zoet zap, voortbrengen. Dezen groeiën hier in eene zeer groote menigte. Een ander zoort, aan dit kruïd geheel gelijk, draagt eene violette klokken-bloem, ter groote van eenen Coffij-boon, en echter geene beſiën.

Ten tweede, zwarte *Boſch-beſiën.*

Ten derden, roode *Preiſſel-beſiën.*

Ten vierden, *Moltebær*, *Chamæmorus Norvegica*, groeit hier ook, nochtans wordt het niet rijp. De bladers en de vrucht, welke brand-geel is, komen de Moerbeſiën ten naaſten bij. De ſteel heeft de lengte van eenen vinger, en de bloem, die wit is, vier bladeren. Alleenlijk in noordelijke landen komen zij voort, en worden in kleine vaten ingemaakt, en verzonden. Zij zijn zeer verkwikkende, en eene goede artſenije voor de zodanigen, die het Scheurbuik hebben.

Alle deze beſiën, in 't bijzonder de *Krai-beſiën*, die ook den winter onder den ſneeuw kunnen doorſtaan, verſamelen en eeten de Groenlanders zeer gaerne. In tegendeel achten zij de Jenever-beſiën zeer weinig. Dezelven groeiën hier veel grooter, en in den aart krachtiger, dan in Europa, ſchoon derzelver ſtruik langs den grond kruipt.

Behalven dit hout groeiën hier drieërlei zoorten van *Wilgen*,

en, het eene met bleek groene, het andere met heldergroe-e ſpitſe, en het derde met breede wollige, bladeren. De ıadvaten der laatſten zijn met veel wol aangevuld. Zij blij-en echter, door de ſtrenge koude, gelijk heide, digt bij en grond. De *Berken* groeien insgelijks niet hooger; eeni-ermaaten veſchillen zij van de onzen, en hebben kleine ekartelde bladeren. In de fiörden echter, alwaar eene eel ſterker en aanhoudender warmte is, groeiën deze ruiken, benevens de *Elzen*, die aan de water-beeken aan, eene mans-hoogte, en worden tuſſchen de drie en ier duimen dik; maar dezelven zijn zo krom, dat men 'er einig van in eenen boot laaden, en gevolglijk, hoe ſterk j ook groeien mogen, zich 'er niet wel van bedienen kan, n te branden, maar genootzaakt is, turf te ſteeken, drijf-out te verſamelen, of ſteenkoolen en brandhout van over e te laaten aanvoeren.

Naar de opgave der Groenlanderen, zouden deze ſtrui-en in het zuidelijke gedeelte des lands eenige Mans-hoog-ns, en ter dikte van een been, groeien. Ook groeit daar in ene groote menigte *Vogelbeſiën-hout*, dat zijne vrucht tot jpheid brengt. Daar, beſluiten wij, dat ook *Abeelen* moe-n groeien, wijl de zee menigmaal eenige zodanige tak-en hier uitwerpt. Zij ſpreeken ook van een zoort wilde *rwten*, die zij, nadatze gezien hebben, op wat wijze ij dezelven gebruiken, kooken en eeten. Ook zou aldaar ne vrucht vallen, die, naar luid hunner beſchrijvinge, er nabij komt aan onze groote pruimen, en die zij zelfs et den citroen willen gelijk ſtellen. Hoe verder men echter gen het noorden heen trekt, hoe naakter men het land evindt, zo dat men ten laatſten niets dan bloote klippen ntreft.

§. 32.

Het verhaal der land-gewaſſen eindigende, zal ik nog t zeggen van de *zee-gewaſſen*, van dewelken der men-hen oogen wel de weinigſten tot nog toe gezien hebben, die evenwel zo talrijk en verſcheiden, mogelijk even nuttig, als de gewaſſen des lands, kunnen zijn, zo dezelven chts bekend waren. Voorlange heeft men reeds aangemerkt, t in de zee eene even zo groote verſcheidenheid zij als

ten lande; dat aldaar effen ftreeken en vlaktens, als de groote zandbanken, gelijk ook bergen en dalen zijn. De ijlanden en klippen zijn flechts de opperfte kruinen der zee-bergen, weshalven men ook bevindt, dat, hoe hooger en fteiler de oever eenes lands zij, hoe dieper de zee digt bij denzelven is; en het werp-of peil-loot, dat dan leem en modder, dan allerlei zoorten van zand, ophaalt, toont genoegzaam aan, dat ook in de zee verfchillende bedden of laagen van aarde zijn. Dus kan men ook hieruit vermoeden, dat de grond der zee niet alleen met veel gras en kruiden, van dewelken een ftormwind nu en dan gedeeltens los fcheurt en op het ftrand werpt; maar misfchien ook wel met hooge en fterke boomen bewaffen zij, van dewelken de viffchers met hunne fnoeren, die 'er zomtijds aan blijven hangen, nu en dan afgebroken takken optrekken, waarmede als met groote zeldzaamheden de Natuurbefchouwers hunne *Kabinetten* wel kunnen opfieren, maar niet het waare nut daarvan bepaalen. Ondertusfchen moeten zij toch veelen, en, wanneer men ze allen kende, hadt men recht om te zeggen, den meeften zee-dieren en gedrochten, die ons of zelden of in 't geheel niet ten gezichte komen, tot fpijze verftrekken; gelijk ik dan ook aangemerkt heb, dat de kleinfte en tederfte zeekruiden, die niet verre van het ftrand groeien, met eene menigte kleine en nauwelijks zichtbaare wormen opgevuld, en als van dezelven doorknaagd zijn, en dat meenigmaal de grootere en ftevigere zee-bladers, die uit de diepte der zee worden opgeworpen, op verfchillende wijze, beknabbeld en doorboord zijn.

Gemeenelijk is de *Tang* of het *Zee-gras*, (dat hier meer de gedaante heeft van kruiden, dan wel van het gras, 't welk flechts in de dieptens opfchiet) van eene donker groene en bruine verwe. Door zijne tedere wortelen (die evenwel meer tot fteunzel dan wel tot voedzel der plante verftrekken, doordien zij dezelven, als dobberende in het water, overal infchieten kan) kleeft hetzelve zo vaft aan de klippen, loffe fteenen, ja ook aan fchulpen dat het met moeite daar van afgezonderd en flechts door hevigen ftorm en de beweeginge der baaren, die ook groote fteenen met zich voortwentelen, losgefcheurd, en op het land geworpen, wordt. Digt aan het land groeien de kleinfte zoorten, die ter lengte van eenen vinger af tot de lengte van

eenen voet opſchieten. En van dezen hebbe ik eens wel twintig verſchillende zoorten geteld. Hoe verder men in zee komt, hoe langer en breeder zij ook zijn, en geheel verſchillende van die zoorten, die nader bij het land groeien. In de kleinere zoorten kan men de zaad-vaten, van gedaante als erwten en boonen, en opgevuld met kleine zwarte korrelen, duidelijk zien. Echter hebbe ik noit kunnen bemerken, dat deze korrels tot eenige vol- en rijpheid komen, om zaad ter voortplantinge des kruids op te leveren. Veel eer zou men kunnen denken, dat het taie ſlijm, waarin zij gewonden zijn, het zaad derzelven uitmaake. Zommige vertoonen zich als het loof van eiken, anderen weder als erwten-ſtroo, als een hand vol haïren, pauwen-veders, en dergelijken. Maar verder van het ſtrand af vindt men het lange zee-gras, dat min of meer de gelijkeniſſe heeft van dat gras, 't welk op de vijver-wateren drijft. Dit vlecht zich in de zee door het wentelen der baaren, als tot een touw, te ſaamen, dat dikwijls eenen arm dik en eenige vademen lange is. Een gedeelte van 't zelve ziet 'er uit als het gedarmte van een groot kalf. Het grootſte zoort heeft eenen hollen ſteel ter lengte van tuſſchen de twee en drie vademen; van onderen bij den wortel is hij dun, en van boven een of twee duimen dik. Zijn blad is insgelijks tuſſchen twee en drie vademen lang en meer dan twee voeten breed. Een ander van het lang en breed zoort heeft eenen ſterken, ineengedrongen, breeden ſteel, die te midden door het blad loopt. Wanneer men deze twee zoorten, in 't bijzonder de ſteelen, in de ſchaduwe droogt, zo vertoont zich aan het eerſte een fijn zout in zeer dunne, lange criſtallen, maar aan het laatſte zuiker. Dus kan het zijn, dat dit de *Alga Sacharifera* zij, die, volgens het verhaal van *Bartholinus* door de IJslanderen met boter gegeeten wordt. De Schaapen eeten het zeer gaerne in den winter, en de Groenlanders (zelfs de Europeaanen, wanneer zij niets anders hebben) moeten zich daar mede te vreeden houden. Gemeenelijk echter eeten de Groenlanders een helder-rood, en groen blad, dat zeer teder is, tot verkwikkinge, gelijk wij de Salade, welk hun in den Scheurbuik van nutte is.

Van de ten deele weeke en vooze, ten deele ſteenharde zee-gewaſſen of boomen, zoortgelijken als men bij Noorwegen aantreft, en in de *natuurlijke hiſtorie van Noor-*

wegen door *Pontoppidan* (*) beſchreeven vindt, heb ik hier geenen, en van de *Coraal-boomen* ſlechts een klein takje bekomen; hoewel een tamelijke groote boom van dezen naar Coppenhagen gezonden, en het te vermoeden zij, dat ten opzichte van de eerſt-genoemden hier ook geen gebrek zal te vinden zijn.

(*) Cap. 6. §. 3.

HIS-

HISTORIE
VAN
GROENLAND.
HET
TWEEDE BOEK.

Van de Dieren, Vogelen en Visschen.

INHOUD

EERSTE AFDEELING.

Van de Land-dieren.

TWEEDE AFDEELING.

Van de Visschen.

DERDE AFDEELING.

Van de Zee-dieren.

VIERDE AFDEELING.

Van de viervoetige Zee-dieren, of Zee-honden.

EERSTE AFDEELING.

Van de Land-dieren.

§. 1.

Hoe onvruchtbaar nu ook dit land zijn moge, levert het echter eenige, ſchoon wel zeer weinige zoorten van Dieren, die den inwooneren tot voedzel en ter kleedinge verſtrekken kunnen, en gedeeltelijk alleen in de koude Noorder-landen, zelfs in de zodanigen, daar geene menſchen woonen, gelijk in *Spitsbergen*, beſtaan kunnen.

Van eetbaar wildbraad vindt men hier *haaſen* en *rendieren*, in eene tamelijke menigte, echter zijn de laatſten reeds zeer ſchaars geworden.

De *Haaſen* zijn, zo wel in den winter als zomer, wit, ten minſten heb ik 'er geene grauwen gezien. Zij zijn dus naar alle gedachten van een ander zoort dan in Noorwegen, welken in den zomer grauw en in den winter wit zijn. Zij hebben eene tamelijke groote, en draagen eenig vet tuſſchen huit en vleeſch; zij voeden zich met gras en witten Mos, en zijn bij de Groenlanderen in geene de minſte waarde.

De *Rendieren* zijn de Noordſche Herten, die niet alleen hier, maar ook in Spitsbergen, Siberien, Noorwegen, Lapland, en in het noordelijkſte gedeelte van America, gevonden worden; echter niet in warmere landen, daar zij de zuivere berg-lucht en het tedere gras en mos niet vinden, beſtaan kunnen. Dat de Laplanders geheele kudden van tamme rendieren, ten getale van eenige honderden tot duizenden, hebben, die hun, gelijk het rund-vee, vleeſch, melk en kaas verſchaffen, derzelver ſleeden met have en goed trekken, en voor poſt-paerden dienen, is eene bekende zaak. De geenen, die hier te lande vallen, zijn wild, kunnen ſterk loopen, en laaten zich, doordien zij eenen zeer fijnen reuk hebben, niet ligt betrappen, wanneer de wind van den jaager naar hen toe blaaſt. Men heeft eens een jong rendier gevangen en opgebragt. Het werdt zo tam gelijk een rund: doordien het den Groenlanderen echter veele ſchade toebragt, werdt men genoodzaakt, het te dooden. De grootſten onder dezelven zijn als een tweejaarig rund,

rund, gemeenelijk bruin of grauw van kleur, behalven dat de buik wit is; zij hebben zeer dik hair, dat langer dan een duim waſt. Derzelver hoornen, die zij jaarlijks tegens het voorjaar afwiſſelen, zijn van die der Herten ſlechts hierin onderſcheiden, dat zij glad, grauw en van boven eene hand breed zijn. Zo lange nu het nieuw bekomen hoorn week is, is het met eene wolachtige huit overtrokken, dewelke het dier daarna zelf afwrijft. In het voorjaar krijgen zij ook nieuw hair, dat zeer kort is, en ten dien tijde is ook het dier mager, het vel zeer dun en van geringe waarde; daarentegen is hetzelve in den herfſt zeer dik van huit en hair, daar bij tuſſchen huit en vleeſch met talk voorzien, ter dikte van twee of drie vingeren, en vol van bloed. Deze rendieren kunnen derhalven, gelijk *Anderſon*, in deszelfs *naricht van Groenland*, omtrent alle dieren in de noordſche landen aanmerkt, de warmte van den zomer, en de ontzagchelijke koude van den winter des te beter uitſtaan. Dezelven zijn zeer zindelijk, en ligt voldaan; hun vleeſch is teder, en heeft eenen zeer goeden ſmaak. In den zomer gaan zij ter weide in de dalen op het teder klein gras, en in den winter zoeken zij zich tusſchen de klippen het witte mos van onder den ſneeuw op. Voortijds zijn de meeſte rendieren in Bals-rivier geweeſt, en de Groenlanders hebben dezelven op een zoort van klop-jagt gevangen, doordien vrouwen en kinders eenen landſtreek omringden, en, daar het aan menſchen mangelde, ſtokken, met aarde omgeeven, oprechtten, en dus de beeſten deeden vlieden, tot dat zij den jager door eenen nauwen weg onder den ſchoot liepen. Ook hebben de vrouwen dezelven wel bij eenen zee-bogt te ſaamen, en in het water gejaagd, in het welke zij dan door de mannen met harpoen en pijl doorſtooten werden. Maar zedert de Groenlanders kruid en loot bekomen hebben, hebben zij dezelven zeer ſchaars gemaakt. Heden nog verzuimen veelen de beſte viſch- en zee-honden-vangſte door deze jagt, op dewelke zij de beſte zomer-maanden, om eenige vellen tot pronk te verkrijgen, doorbrengen.

Hoe verder men naar het noorden komt, hoe minder rendieren men aantreft. Nogtans vindt men dezelve op *Disko ijland*; en dit heeft den Groenlanderen aanleidinge tot het verdichtzel gegeeven, dat een machtig Groenlander dit ſtuk lands van *Bals-rivier* afgeſcheurd en derwaard met zijnen Kajak getrokken hadt. Zijn oogmerk ware wel ge-

geweeſt, om het aan het vaſte land te hechten; doch doordien eene kraam-vrouw uit nieuwsgierigheid uit haare tente gekeeken hadt, hadt hij zijn toverſtuk niet geheel kunnen uitvoeren. Ten teken der waarheid, toonen zij nog het gat in den rots, waardoor hij het touw zou getrokken hebben (*).

De *Voſſen* zijn hier kleiner en ook van eene eenigzins onderſcheiden gedaante, als die, die zich in zuidelijke landen ophouden. Zij hebben zeer veele gelijkeniſſe met de Steen-voſſen, of de *Peſzi*, gelijk zij in Siberien genoemd worden. Het hoofd en de voeten zijn als die der honden, gelijk hun gebas dan ook met dat der honden bijna gelijkluidende is. De meeſten zijn blauw of grauw, eenigen derzelven zijn ook wit, en in den winter zijn ze zeer dikhairig. Zij veranderen niet van kleur, uitgezonderd dat de blauwen, wanneer zij verhairen, eenigzins vaaler worden en alsdan van geene waarde zijn. Derzelver voedzel beſtaat uit vogelen en eieren, en wanneer zij die niet bekomen kunnen, uit krake-beſiën, ſchulp-viſſchen, krabben, en 't geen de zee voorts van dien aart opwerpt. Ik heb aangaande derzelver bijzondere liſtigheid niets anders kunnen opmerken, dan dat zij met de voeten in het water dartelen, en op die wijze eenige viſſchen, die nieuwsgierig zijn, wat dat zijn moge, vangen. En dit kunſt-ſtuk hebben hun de Groenlandſche vrouwen afgekeeken. Hun leger houden zij tuſſchen de ſteen-puinen. Ten deele worden zij door de Groenlanderen in vallen gevangen, die gelijk een hutje van ſteen gemaakt zijn, waarin aan een ſtok een ſtuk vleeſch gebonden is, 't welk, wanneer zij 't even aanroeren, door middel van eenen riem eenen breeden ſteen voor den ingang doet nedervallen; ten deele in ſtrikken van balijn, die zij over eene holte, die met haring vervuld is, in den ſneuw leggen, en, in eene hutte van ſneuw zittende, toehaalen; ten deele in een zoort van Wolfs-kuilen, die in den ſneuw gegraaven, van rondomme effen gemaakt, en van boven met haringen beleid zijn. Wanneer de Groenlanders gebrek hebben aan eeten, eeten zij de voſſen, die hun beter ſmaaken dan de haazen. De blauwe voſſen-vellen worden door de kooplieden zorgvuldig opgekocht. Deze

(*) Zie hiervan de *voortzetting der Narichten* door den Hr. *Paul Egede*.

Deze dieren doen geene ſchade, maar zijn veel eer nuttig. De *witte Beeren* daarentegen, die zich meeſt in het zuidelijkſte en noordelijkſte gedeelte van Groenland, in Hudſons-baije, in Siberiën, en voornaamelijk in Spitsbergen ophouden, zijn grimmig en ſchadelijk. Zij hebben eenen langen, ſmallen kop als een hond, en men zegt, dat zij gelijk een hond baſſen. Hun hair is lang en zacht, gelijk wolle. Zij zijn veel grooter dan de zwarten, en dikwerf tuſſchen de acht en twaalf voeten lang. Derzelver vleeſch is wit en vet, en men zegt, dat het den ſmaak hebbe van Schaapen-vleeſch. De Groenlanders eeten het gaerne. Zij hebben zeer veel vet in zich, dat men tot goeden traan ſmelten kan, en het vet der pooten wordt in den Apotheek gebruikt. Zij zoeken hunnen proi aan doode wal-viſſchen en zee-honden op het ijs, gelijk men dan ook, ten bewijze hiervan, in het lichaam van een dier beeſten eenen geheelen zee-hond gevonden heeft. Ook randen deze dieren bij wijlen den Walrus aan, die zich echter met zijne lange tanden dapperlijk verdedigt, en ook wel eens over hen zegepraalt. Zij zwemmen van den eenen op den anderen ijsſchots, en wanneer zij aangerand worden, verweeren zij zich, en grijpen eenen boot met menſchen onverſchrokken aan, brengen ook menig menſch om het leeven. Wanneer zij echter vervolgd worden, duiken zij, en zwemmen onder het water voort, zo als de reis-beſchrijvingen van Spitsbergen getuigen. Op het land leeven zij van vogelen en eieren. verſlinden ook wel, wanneer ze hongerig zijn, menſchen, en de doode lijken uit de graven. In den winter verbergen zij zich in een gat tuſſchen de klippen, of in den ſneuw, totdat de zon weder te voorſchijn komt. Alsdan ſnuffelen zij naar de wooningen der Groenlanderen, daar zij zee-honden-vleeſch ruiken, breeken in dezelven, en rooven. De Groenlanders hitſen en omſingelen deze dieren met hunne honden, en dooden hen met lanſen en Harpoenen; doch moeten menigmaal hun eigen leeven 'er bij inſchieten. Men ziet 'er zelden een omſtreeks Godhaab; echter hebben zij bij de *Colonie* in de *Zuidbaije*, niet lang geleden, eenige Groenlanderen verſcheurd.

De Groenlanders willen ons diets maaken, dat zij ook *zwarte Beeren* gezien hebben, en hunne vrees en inbeelding maaken dezelve wel ter lengte van zes vademen groot. Nog meer verhaalen zij van een zoort van *Tijgeren*, die zij *A-*

ma-

marok noemen. Volgens hunne opgave, zouden dezelven wit en zwart gevlekt, en zo groot als een kalf, zijn. Nogtans heeft geen Europeër dezelven oit gezien. Dezen kunnen wel een zoort van die gevlekte beeren zijn, die over 't ijs uit Groenland naar IJsland komen. *N. Horrebow l. c.* §. 24.

Van tamme dieren hebben de Groenlanders flechts *honden* van middelmatige grootte, die zeer veel naar wolven gelijken. De meeften derzelven zijn wit, echter zijn 'er ook eenigen met dikke zwarte hairen. Zij baffen niet, maar geeven flechts een dof geluid, en kunnen des te fterker huilen. Op de jagt zijn ze, uit hoofde hunner domheid, van geen gebruik, uitgezonderd dat zij den beer in het nauw kunnen brengen. Men gebruikt dezelven voor paerden, van vier tot tien voor eene fleede fpannende, en in dezen optogt elkanderen bezoekende, of de zee-honden van het ijs daar mede naar huis brengende, hoe wel dit flechts in *Disko*, daar de bogt geheel toevrieft, gefchieden kan. Om deze reden houden de Groenlanders dezelve in zulk eene hooge waarde, als wij de paerden houden (*). Eenigen, en, bij mangel van fpijzen, alle de Groenlanders eeten de honden, en gebruiken derzelver huiden tot beddedekens, als ook tot zoomen hunner kleederen.

In den jaare 1759 hadt een van onze Miffionariffen drie fchaapen uit Denemarken naar *nieuw Herrnhut* mede genomen. Dezelven zijn aldaar dermaate vermenigvuldigd, doordien eenigen twee, anderen drie lammeren wierpen, dat men van dien tijd af alle jaaren eenigen geflacht, eenigen naar *Lichtenfels* tot een tuk afgezonden, en ten laatften tien ftuks den winter door gehouden heeft. Hoe zoet en van welke kracht het gras aldaar zij, kan men hieruit afneemen, dat namelijk de lammeren, al komen 'er drie van eene moeder, in den herfft reeds grooter zijn, dan in Duitfchland een jaarig fchaap, en men dikwijls van een bok meer dan 20 ponden fmeer, en 70 ponden vleefch haalen kan. Ten aanzien van het vleefch dezer beeften vindt men weinig, dat mager is, echter is het vet zo zacht en teder, dat men het zonder hinder eeten kan. En deze geringe veeteelte komt onzen Broederen, bijzonderlijk bij de

(*) Dit alles vindt men ook aangemerkt bij *Ellis* van de honden der Indiaanen in de hudfons-baij. pag. 169.

de toeneemende fchraalheid der rendieren, en den geringen voorraad van boter, zeer wel te ftade. Zij zouden op de kleine vlakte, omftreeks nieuw Herrnhut, den zomer over, die flechts vier maanden duurt, wel twee honderd fchaapen kunnen houden, ten ware zij niet, voor eenen zo langen winter, het weinig gras, dat bij de vervallen woon-plaatfen der Groenlanderen opgroeit, met zeer veele moeite, over het water heen, te faamen hadden te zoeken, om welk hinder zij bezwaarelijk in ftaat zijn, oit meer dan tien fchaapen den winter door te brengen.

Voorheen heeft men ook op de *Colonie Godhaab* rundvee gehouden, 't welk zij echter, doordien 'er te veele onkoften en moeite aan vaft waren, hebben moeten affchaffen.

Met minder moeite kon men hier geiten en zwijnen houden; doch doordien dit zoort van dieren fchadelijk is, om dat zij der Groenlanderen tenten, die met vellen bedekt zijn, als ook derzelver levens-middelen, die dikwijls op het open veld liggen, niet verfchoonen, brengt men dezelve hier niet heenen.

§. 2.

Doordien hier weinig voedzel is voor *land-vogelen*, zo vindt men dezelven hier zeer fchaars, en flechts eenige weinige zoorten. Echter treft men hier veele *Rijpen* aan, gelijk men dezelven in Noorwegen noemt, een flag van groote veld-hoenderen of Patrijzen, die zich flechts in koude landen, en op de *Alpen*, onthouden. In Zwitzer-land draagen zij den naam van Sneuw-hoenderen. In den zomer zijn ze grauw, en in den winter wit. Zommigen laaten zich voorftaan, als of deze vogels alleen van verwe, en niet van vederen, veranderden; doch hier te lande heeft men nauwkeurig genoeg opgemerkt, dat zij, bij het begin der lente, en den herfft, hunne oude vederen voor nieuwe verwiffelen. Derzelver fnebben, en de uiterfte tippen der ftaert-vederen alleenlijk, behouden de grauwe verwe. In den zomer hebben zij hun verblijf tuffchen de bergen, waar ter plaatfe zij de meefte krai-befiën vinden, die, zo als ook het kruid daarvan hunne voornaame fpijze zijn; echter gaan zij niet verre van den fneeuw af, doordien zij de koelte beminnen. In den winter worden zij eerft, door al te hevigen

vigen fneuw genoodzaakt, zich digter naar de zee te begeeven, waar de wind den fneuw dermaaten van de klippen afblaaft, dat zij hunne fpijze bekwaamelijk kunnen zoeken, en dus komen zij tevens door eene wijze voorzienigheid meer in het bereik der menfchen, wien zij tot eene gezonde en fmaakelijke fpijze verftrekken.

Men difcht ons zo veele bijzonderheden van dezen vogel, ter eere van de veelvuldige wijsheid en voorzorge Gods voor de arme onvernuftige fchepzelen, op, dat men het met genoegen leeft, fchoon alles, wat men dienaangaande bijbrengt, niet even gegrond zij, en dikwijls zich zelven wederfpreekende worde bevonden. Men zegt, bij voorbeeld, opgemerkt te hebben, dat deze vogels naaft hunne neften, die zij, volgens opgaave, in de hoogfte klippen maaken, eenen voorraad van befiën verfamelen, om in den langen winter geen gebrek te lijden; insgelijks, dat zij tegens den winter hunnen krop zeer vol stoppen, zich aldus, om warm te blijven, in den fneuw begraaven, en den langen winter door op de volle kroppen afteeren.

Bijaldien dit niet een ander zoort van Vogelen is, ftrookt het gezeide met de Rijpen in geenen deele. Want wij zien dezelven, geduurende den geheelen winter, bij menigte rondom de klippen vliegen, waar omftreeks zij gewoon zijn dagelijks hun voedzel te zoeken en te vinden. In andere ftukken blinkt de goede voorzienigheid duidelijker uit. De vogel namelijk is zeer eenvoudig, en zal over de heininge van takken of fteenen, aan dewelken men de ftrikken vafthecht, niet ligt heen vliegen; en door deze domheid valt hij in de strikken. Ik heb ten minften opgemerkt, dat dit zoort van vogelen, zo dra het eenen menfche gewaar wordt, in plaatfe van zich tuffchen de fteenen te verfchuilen, den hals om hoog fteekt, en zich door zijn eigen geluid verraadt; mikt men op eenen, hij blijft zonder zorge ftaan, of jaagt men hem door het werpen van eenen fteen op, hij zet zich daadelijk weder neder, en ziet zijnen vijand aan. In den winter nogtans duiken zij geheellijk op den fneuw neder, om zich te verbergen, als waren zij bij de koude fneiger dan bij de warmte. Doordien nu deze vogel hevig voor de roofvogelen vervolgd wordt, zo komt het mij in de eerfte plaatfe voor, dat in de veranderinge van deszelfs kleur Gods Voorzienigheid, ter zijner behoudinge door-

 ftraalt;

ſtraalt; want in den zomer is hij grauw, gelijk de klippen
en in den winter wit, gelijk de ſneuw, waardoor de roof
vogels hem niet zo gemakkelijk van den grond, waarop hi
ruſt, onderſcheiden kunnen. In geene gemeene aanmerkin
ge komen insgelijks de teenen zijner voeten, dewelken, te
gen den aart der overige landvogelen, met dikke ballen voor
zien, met kleine vederen, gelijk wolle, bewaſſen (on
welke reden hij ook *Lagopus* of haazen-voet genoemd wordt
en niet geheel geſpleeten zijn, ten einde hij aan den eene
kant meer geſtand zij voor de koude, en aan den andere
kant, wanneer hij onbezonnen zich over een breed wate
waagt, en 'er uit vermoeïnge in valt, over hetzelve zwem
men, moogelijk ook zich voor den roofvogel in veilighei
ſtellen kan. Gelijk ik dan zelf, ten dezen opzichte, eenen jor
gen vogel, dien de Groenlanders verſchalken wilden, b
het opvliegen in het water heb zien nedervallen, en i
hetzelve, gelijk een water-hoen, voortzwemmen. Daarb
heb ik ook bevonden, dat deze vogel, die anders zo zach
moedig is, wanneer men hem gevangen heeft, niet tar
kan gemaakt worden, geene ſpijze nuttigt, en, uit wre
vel, zelden meer dan een uure in het leeven blijft.

Van kleinere landvogelen vindt men hier ten lande *Snij
pen*, die meeſt van kleine ſchulp-viſchen en ſlakken aan he
zee-ſtrand leeven, en, ſchoon zeer klein, echter goed zijn or
te eeten. Vervolgens doen zich hier ook in den zomer
wanneer de kruiden, en bijzonderlijk het lepelkruid, zaa
geeven, eenige zoorten van kleine zing-vogels op. He
eene zoort heeft veel overeenkomſte met dat der *mu
ſchen*, uitgezonderd dat het eenigzins grooter, bonter, e
aangenaamer van zang is. Het ander zoort komt den *vla
vink* naarbij, is zeer klein, heeft eenen bloedrooden vla
op het hoofd, en zingt zeer lieflijk. Het draagt bij d
Noorwegeren den naam van *Irisk*. Deze twee zoorten zij
tam te maaken, en met boekweite-gort te voeden; nog
tans ſtaan zij den winter zelden door, wegens de warmt
van de kamer. Menigmaal werpt hen de ſtorm, wannee
men al tuſſchen de veertig en vijftig mijlen van het land
is, op het ſchip. Een derde zoort heeft groote gelijkeniſ
naar de *Kwik-ſtaerten*, en wordt in Noorwegen *Steensquet*
genoemd. Het voedt zich met wormen. Hierbij voege i
nog gezien te hebben, bij de watervallen tuſſchen de or
bewoonde klippen, eenen kleinen zingenden vogel, di
grauw

grauw van rugge en wit van buik was, en die, naar allen schijn, of de *Fosse-fald* (*) (water-vall) of *Sneuw-vogel* (†) zijn moet, dewelke door *Pontoppidan* beschreeven wordt. Deze vogel houdt zich, volgens het zeggen der Groenlanderen, geduurende den winter, in de steen-klooven op.

Van uitlandsche vogelen heeft men hoenderen en duiven herwaard gebragt, die echter al te kostbaar zijn om te onderhouden. De tamme Eendvogels waren hier ligter te houden, indien dezelven zich niet te verre in het water waagende, gevaar liepen, van in eenen storm door de baaren wech gedreeven te worden.

Onder de *Roof-vogelen* vindt men hier groote, donkerbruine *Arenden*, die met uitgestrekte vleugelen wel de lengte van acht voeten uitmaaken. Zij leeven niet alleen van land- maar ook van zee-vogelen, doordien zij op het land afloeren, waar dezen onder duiken, dan over dien plek zweeven, totdat die vogels uit het water opkomen, en ze dan grijpen. Ook trekken zij wel eens eenen jongen zee-hond met hunne klauwen uit het water. Voorts treft men hier ook grauwe en gesprengelde *Valken* aan, als ook *Uilen*, die wit zijn. Deze roof-vogels zijn niet menigvuldig, en schuilen, ten meesten deele, in de bergen. Daarentegen vertoonen zich de *Raaven*, die merkelijk grooter zijn, dan de onzen, in groote menigte bij de huizen, rooven den Groenlanderen de spijze, en beknabbelen ook, uit honger, hunne lederen booten; maar zijn wel genoodzaakt, ten meesten deele, van zee-insecten, als schulp-visschen, stervisschen &c. te leeven, die zij, hoog in de lucht opgevoerd hebbende, op eenen klip laaten nederstorten, waardoor dezelven gebroken, en van hun, wanneer zij regt hongerig zijn, met schulpen en al, opgegeeten worden. Ook voeden zij zich met kraai-besiën. Schoon zij bezwaarelijk te schieten zijn, vangen de Groenlanders dezelven nogtans met strikken, en besigen hunne slag-pennen, bij mangel van balein, tot visch-snoeren. Wanneer dezelven in groote onruste in de lucht heen en weder zwerven en krijten, kan men zulks als een zekeren voorbode van eenen sterken zuide-wind en storm aanzien.

Wat het ongedierte aangaat; men vindt hier kleine en voor-

(*) II. Deel pag. 138.
(†) Ibid. Pag. 182.

voornaamelijk groote *muggen*, en wel in zulk eene menigte, dat men zich in den zomer, bij ſtil weder, nauwelijks voor dezelven weet te bergen, en door hunne ſteekingen opzwelt. Zij houden zich echter ſlechts zes weeken op. Omſtreeks de Groenlandſche wooningen, daar men eene menigte van half verrotte beenen vindt, vliegen duizenden van groote vliegen. Kleine *Steek-vliegen* ziet men weinig, en nog zeldzaamer een klein zoort van hommelen, die van de bloemen leeven. Eenige weinige geele *Kapelletjes* hebbe ik hier aangetroffen, echter geene rupſen.

Men vindt hier ook wel allerlei zoort van *Aard-wormen* of maaden, buiten de kleine ſpinnen, nogtans, geen vergiftig ongedierte, geene ſlangen, padden, kikvorſchen, ratten, muizen, en dergelijken. Deze dieren kunnen zich in dit koud land zo min, als in het Noordelijkſte deel van Noorwegen ophouden.

Van vloïen, en dergelijk zoort van huis-ongedierte, heeft men hier geen den minſten hinder. Ook heb ik zelf, op het ſchip zijnde, opgemerkt, dat een hond, die vol was van vloïen, dezelven, zo ras wij tuſſchen Hitland en IJsland kwamen, kwijt raakte. Daarentegen worden de Groenlanders, zo veel te meer door *Luizen* gekweld.

§. 3.

Zo arm nu dit *land* van ſchepzelen zij, zo rijk is weêr in tegendeel hiervan de *zee*, zo wel in verſcheidenheid van zoorten, als in menigte.

Wat in de eerſte plaatze het *gevogelte* betreft; zo zijn hierin alle zee-vogels elkanderen gelijk, dat zij ganzenvoeten, of liever teenen hebben, die door een zoort van huit aan elkanderen vaſt zijn, en dat dezelven doorgaans zeer verre naar achteren ſtaan, en achterwaard geboogen zijn, 't welk hen, tot gaan onbekwaam, maar des te vaerdiger tot zwemmen en duiken maakt. Allen, en in 't bijzonder, die genoodzaakt zijn diep te duiken, hebben dikke dichte vederen, en daar onder eene menigte week dons, of pluimvederen, dewelken, gelijk ook het vet, dat zij tuſſchen huit en vleeſch draagen, en de rijkheid van bloed, hun zo wel tot warmte als om des te vaerdiger te zwemmen, verſtrekken. Omtrent zommigen merkt men ook aan, dat zij, bij hevigen winde, altijd tegen den wind opzwemmen of

vliegen, ten einde zij hunne vederen in den ploi houden, en men gedwongen is dezelven van achteren te fchieten, door dien het fchroot door de dichte vederen verhinderd wordt, van voren of ter zijde de huit door te dringen. Eenigen hebben maar drie teenen aan de voeten; anderen achterwaard nog een vierde, welke vierde echter zeer kort, nogtans gelijk de anderen met eenen nagel voorzien is. Eenigen hebben korte vleugelen, en zijn des te beter gefchikt tot duiken, weshalven zij zich ook, ten meeften tijde, in het water ophouden. Echter zijn dezen weder in de nebben onderfcheiden; doordien zommigen van dezelven, als de *Eenden*, eenen breeden en ingekerfden, anderen, als de *Alken*, eenen ronden en fpitzen fnavel hebben: weder anderen, als de *Meuwen*, hebben lange vleugelen, kunnen niet wel duiken, en moeten dus, in de lucht vliegende, op hunnen roof loeren; waarom zij ook met eenen langen en eenigzins krom geboogen fnavel voorzien zijn. Doordien nu het verfchil der uitwendige gedaante, in nebben en vleugelen, (de middelen om voedzel te krijgen) duidelijker te bevatten is, dan wel het verfcheiden getal van vleugel- en ftaert-vederen; wil ik deze vogelen in *Eenden- Alken-* en *Meuwen*-zoorten verdeelen; alhoewel eenigen, door middel van een ander onderfcheidings-teken, gevoegelijker tot een ander zoort konden overgebragt worden.

§. 4.

Onder die vogelen nu, die wij onder het zoort der *Eenden* tellen, en die korte vleugelen, als ook eenen breeden ingekerfden fnavel, hebben, behooren:

1.) De *wilde* of grauwe *Ganzen*, die in warmere landen meer dan hier bekend zijn, doordien zij eerft in het begin van den zomer, vermoedelijk uit het nabuurig America in dezen ftreek komen, om hunne jongen uit te broeijen, en tegen den winter zich weder te rugge begeeven.

2.) Van de *wilde Eenden*, die zich zo wel in zoet als in zee-water ophouden, heeft men hier twee zoorten gevonden, het eene met eenen breeden fnavel, wordt door de Groenlanderen *Kertlutok* genoemd en is den tammen Eenden bijna in alles gelijk. Het tweede zoort, in 't Groen-

landsch *Peksok* genoemd, heeft eenen langen spitzen snavel en een kuif op het hoofd. Dezen broeijen hunne jongen bij beeken van zoet water uit. Een derde zoort, dat in Noorwegen *Stok-eenden* genoemd wordt, eene asch-grauwe koleur en zwarte borst heeft, wil men, dat hier ook zij. Men liet zich voorstaan, als of dezelven geene eiëren gaven, noch naar den aart van alle dieren voortteelden, maar uit het Zee-slijm, dat aan het oude in zee drijvend hout vast kleeft, voorgebragt wierden, doordien uit het slijm eerst eene mossel (*concha anatifera*) en in dezelve een worm ontstaan zou, die, met den tijd, vleugelen krijgen, en dan, gelijk een kieken uit het Ei, in de zee kruipen, en een volkomen Eende worden zou, waarvandaan de spreek-wijze komt, dat die eenden op de boomen groeien. Veelen der ouden waren van deze gedachten, en ter ondersteuninge derzelven, gaf eene beroemde hooge schoole de uitspraake, dat men die eenden, als een zoort van visschen, in de vasten, zonder het geweeten te bezwaaren, eeten mogt. Voor lange nogtans heeft men die ongerijmde meeninge vernietigd, en aangetoond, dat de *Stok-eenden*, gelijk andere vogels, eiëren bij menigte leggen, en uitbroeien, en dat de *Concha anatifera*, of de *Angeltasche*, die zich aan verrot hout vast hecht, een zeker zoort van *Polypen* is. Zie hier van *Pontoppidans* natuurelijke Historie van Noorwegen, het II. Deel Cap. 2. §. 12. en Cap. 3. §. 4.

3.) De *Angeltasche*, (dus bij de Noorwegeren genoemd,) die men nogtans niet met het eerstgenoemde zee-insect vermengen moet, of de *Aglek* der Groenlanderen, is kleiner dan de eenden, en vertoont zich van boven grauw en van onderen wit.

4.) *Tornauviarsuk*, (mij schiet voor den zelven geen duitsche naam te binnen) is een schoone zwarte vogel, ter grootte van eene kleine eend, dezelve heeft witte vlakken op het lijf, en roode streepen op het hoofd. Ik duchte, of deze wel in Noorwegen bekend zij, doordien de Professor *Egede*, in deszelfs Groenlandschen *Lexicon*, denzelven geenen naam heeft kunnen geeven.

5.) De *Eidervogel*, *anas plumis mollissimis*, is inderdaad de schoonste en ook de nuttigste der eenden, zo wel om derzelver vleesch, 't geen hier, in plaatse van andere frisse spijzen, zeer greetig genooten wordt, niet tegenstaande alle Zee-vogels, de eene meer, de andere min traanachtig en onsmaakelijk zijn; als in 't bijzonder om hun vel, van het

het welke, zo wel Groenlander als Europeer, de beste en warmste onder-klederen maaken; waarbij wij dan de eieren voegen, die in de maanden Junij en Julij, in groote menigte verzameld en gegeeten worden. Deze vogel is voornaamelijk door het kostbaar *Eider-dons* bekend, dat men hem, na dat hij van zijne grove vederen ontbloot is, in groote menigte afplukt. Echter heeft hetzelve niet veel om 't lijf, doordien het zeer schielijk aan het broeijen raakt, en daardoor zijn veere-kragt, om uit te dijgen, verlieft, om welke reden men het ook den naam van dood dons geeft. Het beste vindt men in de nesten, in dewelken de vogel 't zich zelven uitrukt of ruit, om voor zijne jongen een zacht en warm nest te maaken. In die nesten is het wel met veelerhande vuiligheid vermengd, waarvan men het zuivert op een zoort van harp, over wiens draaden het met eenen stok gewreeven wordt, zo dat de vuiligheid, als het zwaarste, door denzelven heenen valt, maar het dons, ligt zijnde, aan de snaaren vastkleeft of hangen blijft: Wanneer men dezen vogel zijne eieren rooft, gelijk zulks in IJsland, daar hij sterk wordt aangefokt, dikwijls geschiedt, zo legt hij ten tweeden- en derdenmaale telkens vier eieren, en plukt, ter bereidinge van het nest, nieuw dons uit.

Men vindt nogtans twee zoorten van Eider-vogelen. Het eene, 't welk het gemeenste is, noemen de Groenlanders *Mittek*. Dit heeft geele vederen met eenen zwarten zoom, en schijnt daarom van verre grauw te zijn. Het manneke echter is van onderen zwart, van boven wit, en heeft eene violetten verwe op het hoofd, en eenen witten hals. Het tweede zoort wordt bij hen *Kingalik* genoemd, dat is *nasutus*, doordien het op den snavel, tusschen de neusgaten, een groot oranjeachtig gewas heeft, gelijk aan eenen neuze of kam. Hetzelve is ook door eene bruinachtige verwe van het eerste onderscheiden, en het manneke is in 't geheel zwart, heeft witte vleugelen, en ook witte vlakken op den rugge. Beide zoorten zijn grooter dan gemeene Eenden. Van het eerste zoort vindt men wel de meesten. In den zomer, zo lang zij nestelen, komen 'er weinig ten gezichte, in den winter nogtans, vliegen zij, bij drommen, smorgens uit de fiörden op de ijlanden, om voedzel te zoeken, 't welk voor het meeste gedeelte in schulp-visschen bestaat, en keeren tegen den avond naar de stille bogten terugge. Zij vliegen niet over het land, maar volgen het water in alle

deszelfs kromme vloeiingen. Wanneer 'er trouwens een ſterke, en wel een noorde-wind wait, zo houden zij digt bij land. Dan ſchiet men dezelven, ſtaande op eene *Næs* of landſpitſe, en de Groenlanderen haalen ze in hunne *Kajakken* uit het water. Die nu alleen gewond en niet gedood zijn, duiken terſtond onder water, hechten zich door hunne bekken aan het zee-gras, en komen zeer zelden weder ten voorſchijn (*).

§. 5.

Onder de zee-vogelen, die eenen ronden puntigen ſnavel en korte vleugelen hebben, is de verſcheidenheid nog grooter, zo wel ten aanzien van grootte als gedaante. Schoon zij meeſt allen zwart en wit zijn, zijn nogtans de verwen op verſchillende wijze gemengd. Met den grootſten dier vogelen wil ik beginnen.

1.) *Tuglek*, die de gedaante van eenen Spreeuw heeft, is omtrent zo groot als een kalkoen, heeft van onderen witte van boven zwarte vederen, die wit geſprengeld zijn, eenen groenen hals, om den zelven eenen witten kring, benevens eenen regten, ſpitſen ſnavel, die wel vier duimen lang en een duim dik is. De lengte des vogels, van het hoofd tot den ſtaert, is wel twee goede voeten, en met de vleugelen, die, naar deszelfs grootte, zeer klein en ſmal zijn, is hij meer dan vijf voeten breed. Hij heeft zeer lange en ſterk achterwaard geboogen ganze-voeten, met eene zeer kleine achter-teen. Naar vermoeden is dit dezelfde vogel, dien Pontoppidan onder den naam van *Langivie* of *Storfuglen* beſchrijft, en van den welken veele bijzonderheden opgegeeven worden.

2.) De *Zee-emmer*, bij de Groenlanderen *Eſarokitſok*, (dat is, klein-gevleugeld) is niet zeer onderſcheiden van den voorgenoemden, uitgezonderd, dat deszelfs vleugels naauwelijks eene ſpanne lang, en met zo weinig vederen voorzien zijn, dat hij in 't geheel niet vliegen kan. Zijne voeten ſtaan dermaaten naar achteren, en zijn achterwaard zo

(*) Onlangs is eene *Natuurlijke hiſtorie van de Eider-vogels* door *Mort Thrane Brunniche* te *Coppenhagen* in Octavo uitgekomen, waarin men meêr van dezen vogel vinden kan.

zo omgeboogen, dat men zich bezwaarelijk kan voorſtellen, hoe die vogel ſtaan kan. Waarom 't ook de Noorwegers voor zeker houden, dat hij noit op het land gezien wordt, uitgezonderd in de weeke voor Kersnacht, die zij uit dien hoofde ook *Emmer-weeke* noemen; en dat hij zijne twee eieren, (want meer wil men niet, dat hij legge) niet op het land, maar tuſſchen de vleugelen en den romp uitbroeïe.

3.) De *Scharf*, *Okeitſok*, dat is, kleintongig, doordien hij bijna geene tonge heeft, en hierom ook geen geluid van zich geeft, is, de vleugelen uitgezonderd, bijna van dezelfde gedaante; nogtans heeft hij eenen zeer langen ſnavel en lange voeten, en zou wel de Zee-ojevaar kunnen genoemd worden. Dezelve valt ook dermaaten gulzig, dat hij eene ongeloofelijke menigte viſſchen, die hij van 20 tot 30 vademen diep uit het water ophaalt, al zijn zij eenen geheelen voet lang, als ook botten, die de breedte van eenen voet hebben, gelijk een ojevaar geheel opſlokt. Dan alleen, wanneer hij met inzwelgen bezig is, kan hij geſchooten worden; anderzins is hij zeer ſlim, en kan met zijne oogen, die groot en vuurig, en met eenen geelen en rooden kring omzoomd, verre uit het hoofd zijn, zeer ſnedig rondom zien.

Deze drie zoorten zijn niet ongevoeglijk onder de *Mergos*, duikers, te tellen, van de welken *Jonſton*, in zijne *Hiſt. Naturalis de avibus* L. IV. Cap. 7., twaalf zoorten noemt, en van eenigen verhaalt, dat zij tam gemaakt, en op viſſchen te vangen gebezigt kunnen worden.

4.) De *Lumm*, dien de Latijnen *Colymbus* noemen, heeft zeer veele gelijkeniſſe aan den *Scharf*, echter onder de kort gevleugelden den langſten vleugel; waarom hij ook, tegens de gewoonte der anderen, zeer hoog vliegt. Deszelfs hoofd is donker grauw, de rugge ligt-grauw, en de buik wit. Deze broeit zijne eieren dicht aan de zoete binnen-wateren uit, en blijft op dezelven, ſchoon zij overſtroomd worden, getrouwelijk zitten. Hij draagt hier ten lande den naam van Zomer-vogel, doordien men zich geen goel weder belooven kan, voordat zich deze vogel zien laat. Derhalven moet hij, gelijk de wilde ganzen en meer andere zee-vogels van dien aart, zijn winter leger in warmere plaatzen vinden kunnen. Men houdt deszelfs geſchrei, dat het geſchrei der eenden zeer nabij komt, (waarom hij ook, naar alle gedachten, den Groenlandſchen naam van *Kar-*

saak bekomen heeft) ten voorbode dan van regen, dan van daarop volgend schoon weder, naar maate hij zijn gekrijt kort maakt, of, op eene vrolijke wijze, lang agtereen zijnen deun voortzingt.

5.) de *Alk*, in 't Latijn *Alca*, bij de Groenlanderen *Akpa*, heeft de grootte van eene gemeene eend, en is pik zwart van rugge, en wit van buik. Dit zoort van vogelen houdt zich troepsgewijze verre in zee op, en komt eerst, met het naderen der strengste koude, aan land, en dan dikwerf in eene zo groote menigte, dat het water tusschen de ijlanden, als met een zwart doek overtoogen is, wanneer zij dan door de Groenlanderen niet alleen met pijlen geworpen, maar ook troepsgewijze op het land gejaagd, en, doordien zij bijna noch loopen noch vliegen kunnen, met handen gevangen worden. Van deze vogelen, welkers vleesch, onder alle zee-vogelen het tederste en het gevoedste is, leeven de Groenlanders, ten minsten ter dezer plaatse aan de openinge van Bals-rivier, (want deze vogels vertoonen zich niet overal) voornaamelijk in de maanden Februarij en Maart; en uit derzelver vellen worden de meeste onder kleederen bereid.

6.) De *Teist* (bij de Groenlanderen *Serbak* dat is *Stroomvogel*, doordien hij, waar de stroom het hevigste is, zijn voedzel zoekt) is in alle deelen der gedaante van den *Alk* gelijk, uitgenomen dat hij kleiner is, en zeer schoone vermiljoen-roode voeten en ook dusdanigen snavel heeft, die in den winter, benevens de romp, grauw worden.

7.) De *Lund*, of Noordsche *Zee-papegaij* heeft eenen snavel, die eenen duim breed, dun, met geele en roode streepen versierd, krom, en der maaten spits is, als ook zodanige klauwen, dat hij daarmede zijnen vijand, die de raaven zijn, overwinnen, en met zich onder het water voeren kan. Hij gelijkt den *Alk*, uitgenomen dat hij kleiner is.

8.) Een ander zoort van *Zee-papegaijen* geeven de Groenlanders den naam van *Kallingak*. Dit valt in 't algemeen zwart, en heeft de grootte eener duive.

9.) De *Akpalliarsuk*, of *Zee-mussche*, wien hij in snavel gelijk is, is slechts zo groot als een kleine *Leister*, en voor 't overige als een *Alk* van gedaante.

10.) De kleinste vogel is de *Zee-snip*, die, gelijk de landsnippe, zijn voedzel aan kleine witte schulp-visschen vindt

vindt, en een *Amphibion* (een beeft van beiderlij leeven) zonde genoemd worden, doordien twee teenen aan derzelver voeten met een vel, als de teenen der ganzen, te zaamen verbonden zijn, daar de derde nogtans, gelijk die der andere landvogelen, vrij ftaat; weshalven deze, zo wel in 't water als op het land te regt kan komen.

§. 6.

Onder de Zee-vogelen, die lange nebben en vleugelen hebben, worden geteld:

1.) De *Meuw*, bij de Latijnen *Larus*, en de Groenlanders *Navia* genoemd; ook is dezelve wel de bekendfte. Dit flag van vogelen wordt wederom in vier zoorten verdeeld. Het eerfte noemen de hollandfche zee-luiden *Burgermeefter*, gelijk zij dan ook de overigen *Raadsheeren* noemen. Bij de Noorwegeren draagt het den naam van *Schwart-bakker*, of *Zwart-rug*, omdat het zwart is van rugge. Het heeft de grootte eener eende. De andere zoorten worden van dit onderfcheiden, zo wel door de grootte, hebbende het kleinfte zoort flechts de grootte eener duive, als door de verwe, vermits zommigen grauw, zommigen blauw-achtig, en anderen bijna geheel wit zijn. Allen hebben zij eenen langen, fmallen en aan de punt omgekromden fnavel, met eenen knobbel ter meerere vaftigheid, en om den roof des te fteviger te kunnen houden. De Neusgaten, die zeer digt aan het hoofd zijn, vallen langwerpig en wijd. De vleugels zijn zeer lang, met dezelven draagt zich de vogel op de lucht, heen en weder zweevende, loert op zijnen roof, en fchiet, zo ras hij het gewaar wordt, als een havik, naar beneden. Hij kan ook eenigermaaten duiken, nogtans vindt men hem zelden op het water, uitgezonderd dan, wanneer hij, bij gebrek van een ftuk ijs of hout, uitruften wil. Meeft zweeven zij over de blinde klippen, en zoeken de viffchen te grijpen, die door de fchuimende baaren op het drooge worden aangefpoeld. Doch dit zoort van vogelen vindt men in alle zee-landen, en, zoo ik mij niet bedriege, ook op de Zwitferfche land-zeën. *Jonfton* telt wel acht zoorten van dezelven op, die zich voor het grootfte gedeelte bij de rivieren ophouden.

2.) Een vijfde zoort van meuwen draagt bij de Hollandfche

ſche zee-luiden den naam van *Mallemugge*, dat is, domme vliege, nademaal zij zo onbezonnen, gelijk de vliegen, op eenen dooden walviſch vallen, en zich op den zelven laaten doodſlaan; hoewel alle meuwen zeer onbeſuiſt, en dus zeer gemakkelijk te ſchieten zijn. De Noorwegers geeven dezen vogelen den naam van *Havbeſt*, Zeepaerd. Zeer zelden naderen zij het land, zwerven echter des te meer wel veertig mijlen verre in zee, dagelijks rondom de ſcheepen, om eenig uitgeworpen vleeſch op te doen. Wanneer zij te overdaadig gegeeten hebben, ſpuwen zij het verzwolgene uit, en eeten het dan weder, zo lange tot zij 't moede zijn. *Anderſon* levert ons in zijne berichten van Groenland (*) eene zeer breedvoerige en *Anatomiſche* beſchrijvinge van zulk eenen vogel.

3.) Een zesde zoort noemen de Noorwegers *Jo-dieb*, en het hollandſche ſcheeps-volk *Stront-jager*, doordien het de andere meuwen vervolgt, tot zij, gelijk de zee-luiden meenen, uit angſte hunne *excrementen* vallen laaten, waarmede het genoemde zoort zijnen dorſt zoekt te leſſen, dien het door 't eeten van walviſch-ſpek bekomen heeft. Eigenlijk zoekt dit zoort, dewijl het niet op het water, maar op hout of zee-gras ruſten kan, de meuwen, die vaerdiger ter viſch-vangſte zijn, hunnen proi te ontneemen, den welken zij, zo ras zij beginnen te ſchreuwen, laaten vallen. Hierom is het, dat dit zoort met recht den naam van Zee-rover gegeeven wordt, ook geeft het den ſchipluiden, bij ledigen tijd, menig ſchouwſpel. Bij *Linnæus* kan men, onder den naam van *Labben*, *Larus rectricibus intermediis longiſſimis*, van het zelve eene uitvoerige beſchrijvinge vinden.

4.) De *Tattaret*, (naar vermoeden de Noorweegſche *Krijkkie*) dus door de Groenlanderen, wegens derzelver gekrijt, dat met het geluid des naams overeenkomt, genoemd, zijn de ſchoonſten en kleinſten onder de meuwen, geheel wit, en van rugge hemels-blauw. Zij behooren onder de trek-vogelen, die in warmere landen overwinteren, en hier in de lente van allen 't eerſte opdaagen. Zij hebben de meeſte overeenkomſte met de duiven, hebben eene korte ingetrokken geele nebbe, en ſlechts drie teenen aan de voeten. Dezen volgen den heirtogt der kleine haringen.

(*) Pag. 177. tot 183.

gen. De Groenlandfche jongens weeten dan dezelven zeer vaerdig te vangen in eenen ftrik, vaftgehecht aan een takkebofch, en waaraan een klein vifchje hangt. Zij nefteen bij menigte te faamen aan de wanden der fteilfte klippen, en wanneer men dezelven voorbij vaart, vliegen zij allen op, en maaken, om den voorbij vaarende af te fchrikken, een fchrikkelijk gefchrei.

5.) De kleinfte vogel met lange vleugelen is de *Tærn*, *Hirundo marina*, bij de Groenlanderen *Imerkoteilak*, dat is duiker, die in grootte, hoofd, en voornamelijk in den lang gefpleeten ftaert, der zwaluwe zeer gelijk is. Zijne veders zijn witachtig, alleenlijk op het hoofd heeft hij eenen zwarten plek als een mutsje, en is, naar de evenredigheid zijner grootte, met eene zeer lange fpitfe nebbe voorzien. Hij is insgelijks een trek-vogel. *Martens* noemt hem, in zijne befchrijvinge van Spitsbergen, *Kirmeuwe*, en heeft hem, gelijk de meeften der daarzijnde zee-vogelen, nauwkeurig afgetekend.

Men vindt zo wel ten zuiden als ten noorden nog andere soorten van vogelen, die op deze hoogte niet gezien worden, zo als de hier zijnde niet overal zijn aan te treffen. Zo doet zich verder ten noorden een zoort van *Alken* op, dat doorgaans wit, en veel kleiner is dan het zwarte zoort. De Groenlanders, die in het uiterfte van het noorden woonen, daar geene volkplantingen zijn, verhaalen, dat aldaar in den zomer kleine vogels, die bij hen *Akpallit* genoemd worden, en de gedaante van duiven hebben, over het water, naar giffinge uit America, in zodanige menigte aankomen, dat zij de zoete wateren geheel onrein maaken. Dezen zouden, naar hunne vertellinge, zo tam zijn, dat zij binnen de hutten komen; de Groenlanders nogtans wachten zich wel dezelven aan te raaken, doordien zij het een voorfpooke eener doode houden, wanneer zich een vogel in hunne tent vertoont. Ook beuzelen zij van zekere *Zee emmers* in het Noorden, die zo kwaadaartig zouden zijn, dat zij de Groenlanderen in derzelver vaartuigen zelfs aanvallen.

§. 7.

Nopens deze menigte en verfcheidenheid der zee-vogelen, zo veelen 'er mij flechts op deze hoogte zijn bekend ge-

geworden, zoude het niet onvermaakelijk zijn aan te mer ken, waarvandaan, en op wat wijze, dezelven hun voedze haalen en bekomen. 't Is waar, dat ik noch genoegzaame tijd, noch behoorelijke gelegenheid, gehad hebbe, om iet ze kers daar omtrent te ontdekken. Echter vermoede ik, da de eerften, namelijk het zoort van *Eenden*, wegens der zelver breeden en ftompen fnavel, geene viffchen, maa des te gemakkelijker fchulp-viffchjes, flakken, zee-gras en het gewormte in hetzelve befllooten, te eeten bekwaan zijn; zelfs heeft men mij, ten bewijze hiervan uit de maa ge van eenen Eider-vogel, eenen nog gaven ronden fchulp vifch gebragt, die ten minften nog eens zo breed was al de fnavel van den vogel. Waarom ook dit zoort van vo gelen minder traanachtig fmaakt dan de anderen, doordie het geene of ten minften zeer weinige kleine viffchen, e in 't geheel geen traanachtig fpek eet. Den minften traan fmaak van allen heeft de eider-vogel, die men wil da meeft zee-gras eet. Het andere zoort, namelijk dat de *Alken*, giffe ik, dat wel meeft bij kleine viffchen leeft die het met zijnen fpitfen fnavel ftraks doorftoot, en gehee verflindt. Beide zoorten hebben korte vleugelen en ftaer ten, opdat zij hun in het duiken niet hinderen zullen Van veelen dezer vogelen heeft men opgemerkt, dat zi wel meer dan 20 vademen diep duiken. Daarentegen kunnen de *meuwen*, doordien zij lange vleugelen en ftaer ten hebben, niet zo wel duiken, maar des te beter vliegen Dezen leven ook wel bij kleine viffchen, die zij, in de lucht zweevende, op de oppervlakte van het water, en bij zonderlijk op de ondieptens, zien, en met hunnen langen fnavel opgrijpen, fteunende met de vleugelen, ter berei kinge van hun oogmerk, op het water, om des te gemak kelijker het hoofd onder te dompelen; hoewel ook eenigen voor eenen korten tijd geheel onder duiken, en anderen door het te faamen knellen hunner vleugelen den proi in het water vaftklemmen en ophaalen. Voor het grootfte gedeelte leeven zij echter van doode Walvisfchen en zee honden, om welken te verflinden zij niet alleen eenen langen en fpitfen, maar ook eenen omgeboogen fnavel hebben, die van vooren met eenen knobbel voorzien is, met denwel ken zij beter inhouwen, en een ftuk van den roof kunnen lostrekken. Evenwel hebbe ik onder deze geheele menig te geenen vernomen, die, volgens den aart der roof vogelen, de kleinere zoorten van zee-vogelen achtervolgen

of

of eeten. En voor de roof-vogelen en dieren, die op het land zijn, zijn zij, door verfchil dier beide elementen, vrij zeker.

Op wat wijze zij echter zich, hunne eieren en jongen voor de roof-vogelen, en dieren, poogen te verfchuilen, kan men, in eenige zonderlinge aanmerkingen, bij *Anderzon* (*) vinden. De meeften leggen hunne eieren in de holen en reeten der fteilfte klippen, alwaar hen noch vosfen, noch beeren, noch menfchen overvallen kunnen; ook weeten zij zich, om dat zij daar in groote menigte nestelen, tegen de roof-vogelen kloekmoedig te verdedigen, en hunne nog tedere, ongeoeffende jongen, ten deele onder de hol liggende ftukken der klippen te doen kruipen, ten deele, vliegende, dezelven op hunne ruggen in het water te brengen. Doch, indien zij allen zo voorzichtig waren, zo zouden de Groenlanders, die niet zo geoeffend zijn als de Noorwegers, om zich aan touwen langs de rotfen naar beneden te laaten, geene eieren bekomen. Veelen ftellen zich hier op geruft, dat zij hunne neften op de kleine ijlanden en klippen maaken, waar ter plaatze zij geene vosfen verneemen. Ja de *Eider-vogel* legt zijne eieren op het vlakke land, 't welk gelegenheid geeft, dat men die het meefte kan krijgen. Voorheen heeft men op de ijlanden van Bals-rivier in weinig tijds eenen boot vol van Eider-vogelen-eieren kunnen verzamelen, ja men marde op het land den voet te zetten, om dezelven niet te vertreeden. 't Komt ons voor, dat dezelven echter van tijd tot tijd afneemen, en des niettegenftaande vindt men 'er nog eene ontzagchelijke menigte. De eiers der meefte zee-vogelen zijn groen, eenigen echter geel of grauw met zwarte en bruine vlekken, en allen, naar evenredigheid des vogels, veel grooter, dan de eiers der land-vogelen, fchoon dezen dezelven in grootte mogten gelijk zijn. De fchaal en vooral het vlies, is ook veel fterker, de doier roodachtig, en bijzonder die der meuwen geheel rood, die daarenboven ongemeen veel wit om zich heen hebben, en daarom ook grooter zijn dan de eieren der anderen. Men kan hierin insgelijks eene wijze voorzienigheid befpeuren voor de onderhoudinge en ongemeenevermeerderinge der zee-vogelen, blijvende dus derzelver eieren, niet tegenftaande de menig-

(*) Pag. 174.

menigvuldige afwezendheid van den vogel, voor koud te worden bewaard; te meer daar de meesten zeer weinige, en zommigen slechts twee eieren leggen, die, volgens de opmerkinge der Noorwegeren, in weinigen tijd, en dikwijls in acht dagen worden uitgebroeïd. Hoe rooder de doier is, hoe vetter, en des te onaangenaamer, de eiers smaaken. 't Is hierom, dat zij ook zeer schielijk vuil worden, zo dat men dezelven zelden vier weeken bewaaren kan.

TWEEDE AFDEELING

Van de Visschen.

§. 8.

HET Noorden strekt wel ter eigenlijke woonplaatse der meeste en nutste visschen. Daar vinden zij, onder het ijs, waaronder zij door den Walvisch, die gelijk een landdier adem moet haalen, niet zeer verre kunnen vervolgd worden, eene zekere toevlucht, om zich aldaar, of op eene tallelooze wijze te vermeerderen, of ten minsten vet te maaken. Hierom vindt men omstreeks de landen, die het diepste in het Noorden liggen, als IJsland, Lapland, Noorwegen, en de Orcadische IJlanden, de rijkste visscherijen en de vetste visschen, welken, op meer zuidelijke hoogtens, al magerer bevonden worden. Hiervan heeft men een genoegzaam bewijs in den Haring. Wanneer zij echter, jaar in jaar uit, onder het ijs bleeven, zouden zij anderen zee-visschen, en voornamelijk den menschen, dien toch de heerschappij over de visschen in de zee gegeeven is, ter spijse niet verstrekken. De wijsheid en voorzorge van den Schepper, heeft om deze reden goedgevonden, dat de kleinere visschen, als de haringen, die, zonder tegenspraake, het talrijkste geslacht der visschen uitmaaken, in ontelbaare troepen, gelijk zwermen van Bijën, uit derzelver ontoegangbaare diepte worden voortgedreeven, of door hunne al te groote menigte, of uit mangel aan genoeg-

oegzaam voedzel, of uit drift, om in warmere streeken te eelen, of om eenige andere spijzen te zoeken. Want de zeere oorzaak, die hen ten optogte beweege, kan men niet ast bepaalen. Dan worden zij door de *Dorschen*, *Makreeen*, en andere roof-visschen gejaagd, die op hunne beurt evens met de haringen dermaaten door zee-honden en walisschen angstig gemaakt en vervolgd worden, dat de kleiere eetbaare visschen genoodzaakt zijn, hunnen toevlucht e neemen tot de ondiepe zand-banken, bogten en fiörden an het land, niet alleen om daar hunne kuit te werpen; naar ook om veilig voor den walvisch te zijn, die zich op eene ondiepe plaatsen durft waagen. Hierdoor is het, dat ij den inwooneren des lands als in de handen vallen, wier pijze, en dikwijls eenigste spijze zij niet alleen zijn, maar ie ook door verkoopinge van dezelve in staat gesteld woren, om nooddruftigheden, die hun de onvruchtbaarheid es lands weigert, uit andere landen, daar het aan visschen aangelt, zich te bezorgen, en zelfs in grooteren overloede, dan in het land, waaruit zij gekocht worden, te genieten. Men staat verwonderd, wanneer men van de groo- sommen hoort, die de *harings-vangst* in het kleine Holnd, en de *stokvisch*, benevens andere visschen, in het aners voor zo arm versleeten Noorwegen inbrengt. Nog eer zal men zich verwonderen, en daardoor gemakkelijer de oorzaake der groote sommen kunnen begrijpen, waneer men leest, dat in Noorwegen, 't geen toch, in opzich- van *stokvisch* en *haring*, het rijkste land niet is, zommige aren alleen uit de stad *Bergen*, bij de 1200000. ponden n gezouten *dorschen* en stok-visschen, en meer dan zesen schipsladingen van *dorsch-kuit* vervoerd worden; verer, dat van de *Breislingen* of *Sardellen*, die, ingezouten, nder den naam van *anchois* of ansjovisschen bekend zijn, kwerf in één net en op eenmaal meer dan veertig tonen vol verkreegen wordt; ja, wat nog verder gaat, en geen men, zo als de Bisschop van Bergen schrijft, (*) bezwaarlijk gelooven zou, zo niet de geheele stad ervan ten getuige strekte, is, dat in den omtrek eener ijle tusschen de 300. vischers-booten geteld, en menigmaal, oor het eenmaal uitwerpen van de vischnetten, zo veele harin-

(*) *Pontopp. Natuurlijke Geschied.* Tom. II. Cap. 6. pag. 7.

haringen gevangen worden, die 100., eenigen zeggen 150 *jagden*, zijnde ieder *jagd* 100. tonnen, en dus te ſaamen 10000. tonnen vervullen kunnen.

Zoude men niet haaſt beginnen te duchten, dat zekere zoorten van viſſchen, die zo ſterk gevangen, en naar ver moeden nog veel ſterker van andere viſſchen verſlonden worden, ten laatſten in 't geheel moeten verdwijnen? want de walviſch verſlindt de haringen als bij tonnen vol, en volgens *Doct. Nic. Horrebows*, *Naricht van Ysland* §. 54. zijn in eenen walviſch, die, bij het vervolgen der *Dorſchen* geſtrand was, 600 leevendige *Dorſchen*, als ook veele haringen en vogelen, gevonden. Maar ten dezen opzicht te hebbe men voornamelijk te prijzen Gods onbegrijpelijke wijsheid en voorzorge voor de behoudinge en onderhoudinge van allen, zelfs tot de ſchepzelen toe, die wij het geringſte achten, door wier beleid de gulſigſte dieren, het minſte de onſchaadelijken daarentegen, benevens die, die anderen ſchepzelen ter ſpijze moeten verſtrekken, naar maate hunner nutbaarheid, en dat zij veel gebruikt worden, des te ſterker voortteelen. Ten bewijze hiervan houdt men ſtaande, dat in éénen haring wel 10000 kuitjes gevonden worden. Deze werpen hunnen teelt, gelijk ik aan de Groenlandſche haringen bemerkt heb, niet in de zee, maar zij dringen zich, veele vademen hoog, over elkander in de bogten naar de klippen toe, daar zij hunne kuit, voor hunne vijanden beveiligd, aan de ſteenen en het zee-gras kunnen aanzetten, waar aan het vaſt kleeft, en, door eene gemaatigde warmte der zonne, en het zacht aanſpoelen der baaren, kan worden uitgebroeid. Door dit indringen nu in de bogten bieden zij zich zelven den menſche aan, en zijn op dien tijd, zo onbekommerd voor hunne veiligheid, dat, waar men onder hen een gat maakt, hetzelve terſtond weder vol loopt. En doordien alle de viſſchen niet op dèn zelfden tijd teelen, maar hiertoe zekere maanden hebben, in diervoege dat niet ligt een maand van het jaar in zommige ſtreeken zonder teelen, en bij gevolg, zonder overvloed aan viſſchen, die gemakkelijk te vangen zijn, voorbij gaat; zo kan men, op eene zeer duidelijke wijze, in dit alles de goede voorzorge van den Schepper voor noodruftige ſtervelingen beſpeuren, welke voorzorge des te grooter is, zo veel te meer dezelve overdacht, erkend en met dankbaarheid genooten wordt.

Hi

Hij, dien 't gevallen mogt, eene nauwkeurige kennisse of weetenschap van de visschen voor zich op te doen, diende zich aan de oeveren der noordelijke Landen, als op de beste hooge schoole dezer wetenschap, eenige jaaren, en hagchelijk zijnen leevens-tijd, optehouden, om niet alleen de uitwendige gedaante der visschen, hunner schubben, vinnen, en dergelijken, maar daar 't voornamelijk op aankomt, de natuur, de eigenschappen, de wegen, om hun voedzel te vinden, den heirtocht, en het einde van ieder bijzonder zoort, grondig te leeren kennen. Dit alles konde een uitgestrekt veld voor een opmerkzaam, voor een nasfpeurend gemoed zijn, dat zekerlijk zeer dikwijls in eene aangenaame diepzinnigheid zoude inkomen, wanneer het alle de inwooneren van den grooten Oceaan naar derzelver natuure en einde wilde overpeinzen, van het kleinste, nauwelijks voor de oogen kenbaare *insect* af, tot op den grooten, nauwlijks te overzienen walvisch, als ook de bijna fabelachtig schijnende groote zee-gedrochten, en de even zo onbegrijpelijke *Zoophyta*, of half leevende zeegewassen. Daardoor zoude de *historia naturalis piscium*, of de *natuurelijke beschrijving van visschen*, van meer nut, en de toevallige gedachten en overdenkingen gegronder en overtuigender worden, die alrede de natuurelijke geschiedenisse der nieuwere tijden veel meer versieren dan de op één gestapelde, zo ongegronde als belachgelijk geleerde bijbrengsels der ouden; alhoewel het nadenkelijkste en scherpzinnigste menschelijk gemoed noit zal in staat zijn, om de veelvuldige wijsheid van God in zijne schepzelen dermaaten in te zien, dat het van allen, ja zelfs slechts van de geringste, en iedereen in de oogen vallende deelen, den regten grond, en het onwederspreekelijk oogwit, zoude kunnen opgeeven. Maar dit onvermogen zelve dient daar toe, dat men, in het naarvorschen der natuure, niet onverduldig, en in den lof, dien de Heer der natuure van alle zijne schepzelen verwacht, niet moede worde.

§. 9.

Van die geenen, die zich slechts één jaar in het land ophouden, en niet naar alle vischrijke plaatsen komen kunnen, ook geen tijd en gelegenheid hebben, om den aart der weinige visschen, die hun mogten voorgekomen zijn, in

den grond te beſchouwen; van die geenen kan men zo weinig zodanig een gewenſcht bericht, nopens viſſchen en andere ſchepzelen, verwachten, als van de meeſte zendelingen naar dat land, die om zo iets te onderneemen noch tijd noch ook neiginge hebben, om niet door al te groote vermenigvuldiginge en aftrekkinge hunner oplettendheid het hoofd-oogmerk hunner zendinge uit het ooge te verliezen. Daarenboven treft men in Groenland, hetzelve vergelijkende met andere noordelijke landen op diezelfde hoogte, geene zo groote verſcheidenheid aan van viſch-zoorten. Want doordien in dit land geene groote rivieren, ten minſten, dezen, door de belemmeringe van het ijs, dat tuſſchen de bergen alles overdekt, tot nog toe niet verre ontdekt zijn, en de ſtaande wateren tot op den grond toevriezen; zo weet men ook van geene andere *rivier-viſſchen*, dan van *Zalm-forellen*, die zich bij menigte in de beeken ophouden, en redelijk groot en vet zijn. Men vindt hier te lande ook op zommige plaatſen Zalm; echter is die zeldſaamer, en komt ten aanzien van grootte en vettigheid in geene vergelijkinge bij dien in Noorweegen en andere landen. De Groenlanders vangen deze viſſchen onder de ſteenen met hunne handen; of ſteeken dezelven met eenen ſtaak, waaraan twee beenen of ijzeren pinnen gehecht zijn. Wanneer de zalm uit de zee in de rivieren ſtijgt, bouwen de Groenlanders, bij ebbe, een zoort van ſteenen-dijk bij den mond der riviere, waarover dan de zalm met den vloed indringt, en, bij het vallen van 't water, op de droogte liggen blijft. De Europeërs vangen deze viſſchen met netten, doch zijn genoodzaakt altijd eenen Groenlander in den *kajak* bij zich te hebben, die het net van tuſſchen de ſteenen op ligt.

§. 10.

Men mag veilig vooronderſtellen, dat 'er in de zee eene groote menigte en verſcheidenheid van viſſchen zij, doordien 'er eene menigte vereiſcht wordt, om zee-honden en walviſſchen te voeden. Doch om dezer hunner vijanden willen, die hen verſlinden, komen zij in geene al te groote menigte of verſcheidenheid den menſchen te voorſchijn; gelijk dan eenigen zich daar ten eenenmaal van daan begeeven, waar veele zee-honden heen komen, en weder anderen zich, zeer

zeer verre van het land, in de diepte der zee ophouden, daar zij door de zee-honden, die lucht moeten ſcheppen, niet verre genoeg kunnen vervolgd worden. De eigelijke haring, die zo zeer veelen eetbaaren viſſchen ter ſpijze dient, komt ook niet op deze hoogte. En deze menigvuldigheid van roof-viſſchen zo wel, als ook het gebrek aan ondieptens, aan zand-banken, miſſchien ook aan verſcheiden zee-kruiden, mag men wel als de oorzaak bijbrengen, waarom veele viſſchen hier in 't geheel niet gevonden worden, die zich in Noorwegen in menigte opdoen.

De gemeenſte ſpijze der Groenlanders is wel *angmarſet*, een zoort van *Lodden* (*) of Stinten ter langte van eenen halven voet. Van rugge, die breed en daarom met kleine dwarsloopende graaten voorzien is, zijn dezelven, donker groen, en van buik zilverwit, echter hebben zij geene taſtbaare ſchubben, en kunnen in zo verre wel onder de haringen geteld worden, als zij denzelven in gedaante gelijk zijn, en eveneens, in zo groote menigte, dat de zee er als zwart van uitziet, den *fiörden* in zemmen, om hunnen teelt of kuit aan de klippen te hechten. Zij komen eerſt in Maart en April te voorſchijn, en de bovengenoemde *Tattaret* zijn derzelver verraaders; in Maij en Junij teelen zij, ten welken tijde 'er de Groenlanders, door middel van eenen uit peeſen geknoopten ſchepper, in weinig uuren geheele booten van vol ſcheppen, dezelve in de lucht op de klippen droogen, en, tot hun dagelijks brood of hunne toeſpijze, in groote lederen zakken of onbruikbaare kleederen tegens den winter bewaaren.

Van groote haringen worden 'er eenige weinige in het zuiden gevangen, die, naar vermoeden, van den grooten heir-togt derwaard afdwaalen, dewelke uit de IJs-zee, IJsland voorbij gierende, naar America trekt. Hoe zich deze won-

(*) Byaldien de *Lodden* in *Noorwegen* zodanigen ſtank van zich geeven, dat men de geiten, die 'er zich mede voeden, niet eeten kan, en zij alle andere viſſchen verjaagen, gelijk de Heer *Peter Das* in zijne *Poëtiſche beſchrijvinge van Noordland* gewaagt; zo kan men de *Angmarſet*, die gedroogt wel ſterk ruiken, echter niet ſtinken, en nog veel minder het ſchaape-vleeſch eenen onaangenaamen ſmaak geeven, geenzins zo noemen. Mijns oordeels komen zij het naaſte bij de *Stremlingen*.

wonderbaare togt der haringen in twee groote heiren in de zuidelijke streeken van de noord-oost- en west-zee verdeelt, van welken het westelijke ter rechter hand af naar America heen trekt, maar het oostelijke in verscheiden *divisien* of afdeelingen naar de Noorweegsche, Jutsche, Schotsche en Ierlandsche Kusten zich begeeft, en voornamelijk, na St. Jan, bij Hitland, de Hollandsche netten zo vol maakt: daarvan kan men aangenaame en geleerde aanmerkingen leezen in *Andersons berichten van Ysland*, en het 77ste stuk van het bekende weekelijkse blad, de *Artz* of Geneesheer genaamt.

Na den *Angmarset* eeten de Groenlanders voornaamelijk den *Ulken*, bij de Latijnen *Scorpius marinus*. Deze visch houdt zich, het geheele jaar door, in de groote en kleine bogten aan het land op, echter in de diepte, en wordt door de Groenlanderen, in 't bijzonder in den winter, door arme vrouwluiden en kinderen gevangen, met een snoer van balein of vogel-pennen, ter lengte van 30 tot 40 vademen, aan wiens einde zij eenen blauwen langwerpigen steen, om te zinken, bevestigen, benevens den visch-haak, welken zij in plaatse van met lok-spijze, met witte beenen of glas-paerlen, ook wel lappen van rood laaken, overdekken. Deze visch is gemeenelijk eenen voet lang en vol graaten. De huit is geheel glad, en daarbij zo vol van geele, groene, roode, en zwarte plekken, gelijk die eener hagedisse. Hij heeft een zeer groot, dik, rond hoofd, en eenen ruimen mond, en de vinnen, bijzonder, die op den rugge zijn, zijn breed en stekelig. Zo wanschapen 'er deze visch uitzie, zo welsmaakend en gezond is daarentegen zo wel het zop, dat van denzelven gekookt wordt, als zijn Vleesch, uit welken hoofde het ook alle kranken eeten mogen.

Ook vindt men *Dorschen* in eene tamelijke menigte en van allerlei zoort, dezelven zijn echter voor het grootste gedeelte klein en mager. Hoe deze visch ingezouten, en benevens den kabeljauw, dien men ook hier, schoon niet zeer veel, vangt, en die slechts een bijzonder zoort van dorsch is, in IJsland en Noorwegen, op velerhande wijze, in de lucht gedroogd, en onder den gemeenen naam van *stok-visch*, overal heen gevoerd wordt; kan men in *Anderzons berichten van Ysland* pag. 81. leezen. In den maag van den kabeljau vindt men lange, smalle visschen, van gedaante als haringen, die wel een en het zelfde zoort met de zandharingen in IJsland zijn kunnen.

De

De *Roodvisch* heeft zijnen naam van de roode verwe zijner schubben; en deze is, buiten den regten zalm, de eenige schubbige visch, dien men hier aantreft. Hij heeft de gedaante van eenen karper, uitgenomen dat de vinnen groot en stekelig zijn. Deze visschen zijn vet en van goeden smaak, maar men krijgt dezelven zelden.

Makreelen en hoorn-visschen vindt men hier niet, daarentegen komen hier de *Nepiset*, die van de Deenen, om derzelver veelvuldige kuit *Rogen-kall*, en Zee-katten genoemd worden, in April en Maij aan de kusten, om hunne kuit te werpen, en worden dan door de Groenlanderen, gelijk de zalm, bij menigte met puntige staaken doorstoken, daar zij anders niet gezien worden, doordien zij zich in het zee-gras in de diepte onthouden. Deze visch is omtrent eenen voet lang en zeer breed en dik. Hij heeft geene huit van eenen visch, maar een dik, tai, knobbelachtig zwoort, dat met scherpen punten bezet is. Door de donker-grauwe huit schijnt het vleesch roodachtig door, en, wanneer hij regt vet is, groenachtig. Op zijnen rugge, en ter beider zijden, als ook aan den buik, heeft hij vijf rijen hoornachtige knobbelen. Zijn hoofd is zeer breed, ook komt hij door zijne groote oogen eene katte, of eenen uil, zeer nabij. Even onder het hoofd aan de borst heeft deze visch eenen vleeschachtigen weeken plek, ter grootte van een daalder, door middel van welken hij zich zo vast aan eenen steen hecht, dat men hem niet dan met groote moeite van denzelven kan afrukken. Zijn vleesch is wit, nogtans dermaate week en vet, dat men 'er heel schielijk van walgt. Wanneer men het echter in den wind gedroogd hebbe, kan men het beter verdraagen. De Groenlanders eeten het, gelijk ook allen vet van visch, zeer gaerne, en de kuit, die het grootste deel der visschen uitmaakt, kooken en eeten zij, als breij van gierste.

De *Steenbijter*, een zeldzaame visch, bijkans 2 voeten lang, wordt bij de Groenlanderen *Kigutilik*, dat is, *Dentatus*, genoemd, om dat hij niet alleen gelijk andere visschen, in de kiewen, maar de geheele kaaken door van onderen en boven, lange, scherpe, beenen tanden heeft, die meer overeenkomst hebben met de spitse tanden der honden, dan met die van visschen, met welke tanden hij alles, wat hij aangrijpt, zonder los te laaten, verscheurt. *Horrebow* noemt hem *Lupus marinus*, of *Zee-wolf*, en anderen noemen hem Zee-slange. Hij heeft een rond lelijk

hoofd, loopt van achteren, gelijk de aal, fpits toe, is ook zo grauw en glibberig, en heeft van boven en van onderen, bijna langs het geheele lijf, eenen rij van vinnen. Zijn voedzel beftaat uit moffelen, zee-eegels en kreeften. Het vleefch is als fpek, en wordt door de Groenlanderen zelden, en noit fris, maar gedroogd zijnde, gegeeten.

Een ander zoort van dezen vifch, die echter geheel fmal en een aal gelijk is, alleenelijk dat de ftaert met lange vinnen voorzien is, wordt bij de Groenlanderen in 't geheel niet gegeeten.

§. 11.

Hier doen zich ook groote en kleine *Flunders* of *Botten* op, die echter zelden gevangen worden. Daarentegen visfchen de Groenlanders, op zommige tijden van het jaar, eene menigte *Heelflijnder* of *Hijlbotten*, bij de Latijnen *Hippoglosſus*, door middel van groote vifch-haaken, die vaftgemaakt worden aan eenen riem van balijn, of van zeehondenvel, ter lengte van 100. tot 150. vademen. De grootften dezer viffchen zijn tuffchen de 4. en 6. voeten lang, omtrent de helfte zo breed, en ruim eene fpanne dik. Zij zijn van honderd tot twee honderd ponden zwaar, en menigmaal zwaarer. Men wil, dat dezelven in Noorwegen zo groot vallen, dat één vifch, ingezouten wordende, eene, ook wel eene en eene halve tonne vervult. De huit dezer viffchen is glad, van onderen wit, en van boven donkergrauw met vlakken. Aan de bovenfte zijde hebben zij hunne oogen, die grooter zijn dan die van offen, om welken eene huit is, die ze over dezelven kunnen heen trekken, als oogenleden. In den mond, die niet zeer groot is, vindt men van onderen en van boven eenen dubbelen rij fcherpe inwaard gebogen tanden, en bij het keelgat twee fpitfe klieren, dergelijken ook aan het bovenfte drievoudige kaaken-been gevonden worden. Digt bij het hoofd zit van boven en van onderen een kleine zwem-vin, en aan beide de zijden heeft de vifch van het hoofd tot den ftaert toe eenen rij van Vinnen. Zij leeven voornamelijk van zeekrabben, en uit dien hoofde is het, dat zij zich het meefte in de diepte der zee ophouden. Men zou zich kunnen laaten voorftaan, of deze zwaare vifch, die zo breed en plat is, en zo weinig zwem-vinnen heeft, niet altijd genoodzaakt

zaakt ware, zich op den grond te houden, en niet ſterk te zwemmen, gelijk zulks *Anderſon* in zijn bericht van IJsland, in opmerkinge neemt. De viſſchers echter hebben mij verzekerd, dat deze viſch, zo ras hij aan den haak zich vaſt voelt, van zelven ſneller opvaart, dan men met het ſnoer kan optrekken, en wanneer hij zijnen vijand ziet, zo hevig ter zijde uitſchiet, dat het ſnoer den viſſcheren bijkans de handen doorſnijdt. Zijn vlees is grof, mager, nogtans welſmaakend en wit, aan de huit en wel in 't bijzonder aan de vinnen, vindt men veel en zoet vet. Uit dit vet ſnijdt men de *Raf*, zeer bekend in de Noord-landen, die gerookt wordt; en uit het magere vleeſch lange reepen, die, in de lucht gedroogt, ongekookt gegeeten worden; men noemt dezelven *Rekel.* Het overige van den viſch wordt ingezouten, en tot winterſpijze bewaard. De Groenlanders echter ſnijden alles in ſmalle reepen, en laaten die in de zonne droog worden.

Naar vermoeden zijn de *Heelſlijnders* trek-viſſchen, die van den eenen tot den anderen oord voedzel zoeken. Doch aan zommige oorden, als bij de *viſſcher-fiörde*, vindt men dezelven in 't geheel niet. Bij *Godhaab* worden zij in Maij gevangen: echter voornamelijk en wel de meeſten, in de maanden Julij en Auguſtus, hoewel noit in de bogten en zee-engtens, maar in de open zee. Verder ten noorden bij *Zuikertop*, worden zij eerſt in Auguſtus en September gevangen, waar ter plaatze men ook een kleiner zoort van Heeflijnders vindt, die de helfte zo groot is als de opgenoemde.

§. 12.

Van viſſchen, die geen bloed hebben, en of ten deele in weeke, ten deele in vaſte ſchaalen, gelijk kreeften en ſlakken, ingeſlooten, of geheel week en ſlijmachtig zijn, vindt men hier veele ronde *krabben*, *pagurus*, gelijk ſpinnen van gedaante, met acht lange voeten en twee ſchaaren. De oogen, die vaſt en doorſchijnende zijn als hoorn, ſtaan heel verre uit het hoofd. In ſtée van tanden hebben zij twee breede witte beenderen, met welken zij hun voedzel, als met eene ſchaare, doorſnijden. Zij hebben geen ſtaert. Hun vleeſch heeft eenigermaaten eenen bedorven ſmaak, waaruit men afleidt, dat zij wel voornaamelijk van doode

zee-honden en vogelen leeven. Gemeene rivier-kreeften, met ſtaerten, als ook groote zee-kreeften, of *Lobſters*, vindt men hier niet.

Kleine *Garnaalen* ziet men bij menigte in het zee-gras; doch dezen worden niet zo dra groot, of zij begeeven zich van het land af in de diepte, en ſtrekken den zee-honden ter ſpijze.

De *Zee-eegel*, *Echinus marinus*, is over het geheele lijf met ſpitſe prikkelen voorzien. *Star-viſſchen*, ten deele met vijf, ten deele met zes ſpitſen, of ſtraalen, doen zich hier ook op. Beide hebben zij den mond van onderen, en den aars boven, en de laatſte zijn op de onderſte zijde, met tallelooze kleine hoornen, gelijk die der ſlakken, zitplaatzen van hun gevoel, voorzien. Deze bijde inderdaad verwonderlijke dieren eiſſchen eene hier te wijdloopige beſchrijvinge; men kan'er *Pontoppidans natuurelijke hiſtorie van Noorwegen*, Tom. II. Cap. 7. over na leezen.

Tuſſchen de klippen, daar veel zee-gras is, hangt het vol blauwe *ſchulp-viſſchen*, die redelijk groot en goed zijn om te eeten. In dezelven vindt men paerlen die zo groot zijn als een korrel van gierſte.

Den eigenlijken oeſter vindt men hier niet, maar wel twee zoorten oneetbaare *oeſter-ſchulpen*; van welken het eene zoort diepe ſtreepen in de lengte heeft, en gekarteld is, daar het ander eene gladde en marmer-achtige gedaante bezit, doch zo, dat men de ſtreepen zien kan, die naar de breedte loopen. Men vindt ook eenige *Kam-ſchulpen*, *Pectines*, St. Jakobs-ſchulpen: welkers vleeſch wit is, en eenen goeden ſmaak heeft; *lange eironde ſchulpen*, ter grootte van het ei eener eende, die dan aan het eene dan aan het ander einde plat en ſtomp zijn; nog een zoort van *witte ſchulpen*, gelijk eene paerde-boon van gedaante; *dactijles* of *Zee-meſſen*, die de gedaante van een vinger hebben; *Top-oesters* of *boks-oogen*, *Patellas*, die ſlechts ééne fraai gemarmerde ſchaale, waarmede zij aan de klippen vaſt kleeven, hebben, en om hunne veelvuldige hoornen onder de ſlakken kunnen geteld worden; en eindelijk eenen geheel *kleinen*, blauwen, in de lengte en breedte geſtreepten *ſchulp*, ter grootte van eene Coffij-boone. Men vindt dikwijls op de klippen kleine ſtukken van eenen grooten ſchulp, die, volgens de beſchrijvinge der Groenlanderen, veele overeenkomſt heeft met den paerel-ſchulp, echter hebbe ik 'er geenen van kunnen magtig worden.

Men

Men vindt hier eene menigte *slakken*, die echter niet grooter zijn dan eene erwte, van allerleie kleuren, zij zitten aan de klippen in zee vast, en hebben een dekzel, dat zij voor zich trekken, wanneer zij in zee vallen of opgenomen worden. Ook vindt men, schoon zeer zelden, eenige zeer kleine lange slakken, die ook wel *turbines* genaamd worden. In grooten overvloede vindt men hier den *zee-eikel*, *Balanus marinus*, die, waar hij zich vast hecht, aan klippen, zee-gras, schulp-visschen, krabben, ja ook wel aan den walvisch, zodanig aan dezelven kleeft, dat men hem bij het aftrekken te gelijk breeken moet. Deze slak is wit, glinsterend, en in de lengte met reepen; gemeenelijk zo groot als een wal-noot, en van boven open; onder de openinge met twee beweegbaare dekzelen gesloten, door welkers kloove het diertje, 't welk een geel korrelachtig slijm is, het zee-water, als zijn eenigst voedzel, inzuigt, en wanneer het uit het water in de zonne ligt, twee kromme hoornen uitsteekt, die met eene ontelbaare menigte van kleine veêrtjes voorzien zijn. In een groot getal kleeven deze dieren aan de kiel der scheepen; waarom zommigen, die dezelven in hun vaderland niet gezien hebben, van meeninge zijn, dat van dezelven de hout-wormen voortkwamen, die de scheepen doorknagen.

Aan eenen ouden blauwen schulp-visch heb ik, buiten de zee-eikels, ook eene menigte kleinere slakken, zeer gelijk aan *Ammons-hoornen*, van de grootte eens mostaard-zaads tot die eener linze, gevonden, en door middel van een vergrootglas opgemerkt, dat de onreinigheden, die op den schulp kleefden, ook ontelbaare slakjes waren, dergelijken zich zelfs op de kleine *Ammons-hoornen* vast gehecht hadden.

Waaruit de schulpen, die zich zo vast den steenen aanspinnen, dat men door hun eenen zwaaren steen kan oplichten, en bijzonder de zee-eikels, die geheel onbeweegbaar zitten, ontstaan, is iet onbegrijpelijks. De stoffe, die men menigmaal, en bijzonder, in het voorjaar en den herfst op het water, gelijk zand, ziet vloeien, en die zich aan de klippen vast zet, houdt men voor den kuit, waaruit dezelven hunnen oorsprong hebben (*).

(*) D. Kalms Reize naar Noord-Amerika, pag. 111.

§. 13.

§. 13.

Hierbij vindt men veelerlei kleinere kreeftachtige *infecten*, gelijk wormen of maden, en onder dezelven een, dat in gedaante der rupfe, en in groote naauwelijks den nagel van eenen vinger gelijk is, welk aan de klippen kleeft, en met deszelfs acht, inderdaad zeer fchoon verfierde, en marmerachtige kreeft-fchaalen, ongemeen pronkt.

De *Zee-luis* heeft zeven geele marmerachtige fchaalen, aan ieder van welken een voet gehecht is; de ftaert beftaat uit zes kleinere fchaalen, onder dewelken het dier twee kleine fchaaren heeft, om zich vaft te houden. Het hoofd is als dat van een kever. Deze dieren, die zo lang, en zo breed, als het lid eenes vingers zijn, wil men dat de viffchen en walviffchen dermaate plaagen, dat dezelven, als onzinnig, over het water fpringen.

De *Walvifch-luis*, dien ik niet gezien heb, is driekantig, en heeft zes fchaalen, en zo veel voeten, van gedaante als fikkels, met welken, als ook met de vier mondhoornen, hij zich in de huit der walviffchen, voornamelijk onder de vinnen en aan de lippen, zeer vaft hecht, en daaruit zodanige ftukken fcheurt, dat het vel 'er uitziet, als of het door vogelen gepikt ware.

In de diepte zullen zich waarfchijnelijk nog verfcheide wanftaltige infecten ophouden; waarvan ten bewijze ftrekt, dat men eens met de vifchhaak een dier van gedaante als een ftro-krans of gekromde rupfe met ontelbaare voeten, en eens een ander, dat veel naar een offe-hart geleek, heeft opgehaald.

Onder de geheel naakte, weeke, en flijmachtige zee-infecten, heb ik maar eens de *Sepia* of *Inkt-vifch* gezien, den welken ik, om deszelfs akelige gedaante, ftraks weder wech wierp. Deze is omtrent eene fpanne lang en twee vingeren dik. Het lijf vertoont zich als een open geldzak, waarin hij waarfchijnelijk zijn hoofd, dat wel het wonderlijkfte van dezen vifch is, trekken en verbergen kan. Want behalven de twee groote oogen heeft hij eenen mond, als den fnavel van eenen vogel, bezijden denzelven ftaan acht lange kromme hoornen, waarvan de twee, die in het midden ftaan, langer zijn dan een vinger, de overigen zijn echter maar half zo lang, en alle zijn bezet met takjes, of klootjes,

jet. Dezen zijn, gelijk het lijf, niets dan eene slijmachtige zelfstandigheid; de verwe is aschgrauw, en half doorschijnende. Aan den buik alleenelijk kan men het kool-zwarte zap zien doorschijnen als inkt, waarvan hij ook den naam voert; en dit sap zal ter zijner reddinge, zo men wil, verstrekken, wanneer hij door roof-visschen, die zeer happig naar hem zijn, vervolgd wordt. Want wanneer hij dat zap, 't geen, als men 't op de hand neemt, gelijk vuur brandt, uitspuwt; zo wordt het water daardoor zo troebel, dat hem de roof-visschen niet verder zien, noch vervolgen kunnen. Naar allen schijn zal het dezen visch, om deszelfs slijmachtigen aart, niet ontstaan, allerleie gedaantens aanteneemen; immers ten bewijze hiervan, heb ik in het voorjaar omtrent eene menigte van deze diertjes opgemerkt, die door de ebbe op een leemig strand waren blijven zitten, en die ik aanzag voor jong uitbroedzel van de *Sepia*, dat zij dan rond dan langwerpig waren, en niet eer hunne hoornen uitstaken, voordat ze zich in het water bevonden; in het welke ik ook gezien heb, dat terzijde van het hoofd, aan beide kanten, de vinnen, gelijk voeten, en een langen staert zeer snel zich bewoogen, die zij terstond inhaalden, zo dra zij op het drooge kwamen.

Men ziet ook dikwerf in de zee een wit slijm, dan eens rond, dan lang, en dan weder als eene slange, dobberen. Dit slijm is bekend bij den naam van *Walvisch-aas*, en men gelooft, dat de eigelijk zogenaamde Groenlandsche Walvisch slechts hier van, en van zeer kleine wormen, die de gedaante van vliegen en slakken hebben, en ook week zijn, leeve. De *Manæte*, *Zee-long*, of *Zee-netel*, die vol gift is, en als vuur brandt, is van gelijken aart, maar grooter, omtrent als een klein tafel-bord, hier echter heb ik 'er geen van gezien. Dit *Walvisch-aas*, of slijmig wezen is insgelijks een leevendig schepzel, dat zich van de zee voedt, en in verschillende gedaantens beweegt. Een dier van dit zoort, dat ik nader beschouwde, scheen in het water zo groot als een engelsche schelling, wit van verwe, en doorschijnende. In de hand ontliet het zich als weeke brei, en men bespeurde aan hetzelve, dat zich acht helder-roode streepen uit het middelpunt naar alle zijden uitspreidden; ligtte men het op, zo vertoonde het zich als eene ronde holle mutze, welkers naaden met eenen rooden band belegt zijn.

Dit zoort telt men ook onder de *Zoophyta*, welke dier-zoortige

tige zee-gewaffen, ten deele gelijk eene plante, en ten deele gelijk andere dieren, voedzel in zich zuigen. Echter zwemmen deze dieren niet, maar zitten aan fteenen en het zee-gras altijd vaft gehecht. Van dit zoort heb ik een zeer teder, een mijrthe- of dennen-boomtje gelijkend, gewafch van veel onder elkanderen gegroeide takjes, en een ander gewafch als denne-kroonen, ter lengte van eenen nagel, ook als indiaanfche vijgen, de een op den anderen gegroeid, op eenen hoop van te vooren befchreeven zee-eikels, gevonden, beide zo wit als fneuw; men zoude dezelve voor een louter gewafch der zee houden, ten ware men niet, bij het verpletteren derzelven de dierachtige ingewanden duidelijk waarname.

De zee werpt ook, bij ftormend weder, een neft uit, dat aan het zee-gras vaft kleeft, en zo groot is als een appel; welk neft uit eene menigte wit-geele, en half doorfchijnende, Zee-infecten beftaat, die zich gelijk een te faam gebogen fnoer paerelen, of als korrels van turkfch koorn, of *mahis* vertoonen.

Dus gaat in de natuur alles traps-gewijze. Zij brengt planten voort, gelijk *de herba fenfitiva*, die te leeven fchijnen. Zij geeft leevendige fchepzelen, gelijk de *Zoophyta*, die zo min fchijnen te leeven als eene plante. Bij trappen zijn de fchepzels, het eene volkomener dan het andere, tot zij eindelijk den menfch bijna evenaaren. Hier over heeft de *Profeffor Sulzer* te Berlijn zeer aartige gedachten opgegeeven. Onder de zee-fchepzelen is deze traps-gewijze opklimming van de zoophijtis en fchulpen, af, die zich niet beweegen kunnen, tot de zodanigen toe, die in alle ftukken meer naar land-dieren, dan viffchen, zweemen, duidelijk waar te neemen.

§. 14.

Voor dat ik nu tot de zee-dieren overga, diene ik nog aan twee zoorten van fchepzelen te gedenken, die men bepaaldelijk noch onder de viffchen, noch onder de land-dieren, tellen kan: doordien zij geenen kuit, maar leevendige jongen voortbrengen, en des niettegenftaande uit- en inwendig den viffchen gelijken.

De eerfte is de *Haa* of *Haij-vifch*, bij de Engelfchen *Shark*, bij de Latijnen *Canis marinus*, *Canis carcharias* genoemd; een vifch, dien men niet oneigelijk den zee-

hond

hond noemen zoude, ten deele om deszelfs gulzigheid, en ten deele om de veelerlei zoorten, die onder deze viſſchen, als onder de honden, gevonden worden. Zo vindt men namelijk, dat zommigen ſlechts twee voeten, maar anderen van acht tot tien vademen lang, en van 10 ponden tot 4000 ponden zwaar zijn. Men wil, dat een zodanige viſch den *Profeet Jonas* verzwolgen hebbe, waartoe hij, uit hoofde van deszelfs wijde kaaken, bekwaamer ſchijnt, dan de walviſch. Ten bewijze hiervan brengt men bij, dat in de middellandſche zee, in eenen zodanigen viſch, een geharnasd menſch gevonden zij: zo wijd van muil hebbe ik echter den Groenlandſchen *Hay*, dien ik op de haring-vangſte, digt aan het land met een harpoen zag ſpitten, niet gevonden. Ik wil denzelven beſchrijven.

Hij heeft de lengte van twee tot drie vademen, op den rugge twee, aan den buik zes, zwem-vinnen, de ſtaert is geſpleeten, en het eene einde langer dan het andere. Deszelfs verwe is grauw, ſchoon dezelve zich in het water zo wit vertoont als zilver. De huit is vol van ſcherpe prikkelen, gelijk groote zand-korrels, waarom men dezelve ook gebruikt om te raspen. Aan het hoofd van dezen viſch, dat een paar voeten lang is, en van vooren ſtomp toeloopt, vindt men vooreerſt van onderen twee groote neusgaten. De mond, die een voet breed is, is niet, gelijk bij andere viſſchen vooraan bij de ſnuit, maar eene goede ſpanne van dezelve onder het hoofd in de ſchuinte, en een weinig omgeboogen. Dit belemmert dezen, anders zo gulzigen viſch, zeer in het bejaagen van zijnen roof, doordien de viſſchen, die hij vervolgt, tijd hebben om te vluchten, inmiddels dat hij genoodzaakt is zich op te richten, eer hij kan toegrijpen. In het gehemelte des monds zijn vier, ook zes rijen kleine ronde ſpitſige tanden, als ſnoek-tanden, en in het tand-vleeſch vindt men den aanwaſch van meer tanden. In de onderſte kaaken zijn twee rijen breede, eenigzins ingeboogen, ſpitſe tanden, ten getale van twee en vijftig, van welken de helfte ſlinks, en de andere helfte regts omgeboogen is. Men kan zich alzo dezelven voorſtellen als eene zage, die van beide zijden tanden heeft. Deze twee zagen kan men van elkanderen ſcheiden, en eertijds hebben de Groenlanders dezelven, in ſteê van ijſeren, gebezigd. De oogen zijn grooter, dan die van oſſen, en achter dezelven zitten de ooren, echter zonder oorlappen. Deze viſch heeft, noch graaten, noch bee-

beenen. De rugge-graat, en herſſenen-pan, beſtaat uit een week knor-vleeſch, 't geen men met den nagel tusſchen de vingeren verkneuzen kan. Ook heeft deze viſch geen gewrichten, maar groote holen, die vol zijn van vloeibaar vet. Het vleeſch van denzelven is tweederlei; het eene is wit viſch-vleeſch, dat echter zo week is, dat men het als zeep in de handen wrijven, en tot ſchuim maaken kan; het andere, aan beide de zijden van den viſch, beſtaat uit eenige ſmalle reepen rood vleeſch, als dat der beesten. Het zwoord daarentegen, dat onder de huit gevonden wordt, is zeer taï, en zo dik als een vinger. In Noorwegen en IJsland ſnijdt men het vleeſch van dezen viſch in reepen, droogd het in de lucht, en gebruikt het ter ſpijze. De Groenlanders echter ſtellen hetzelven op geen hoogen prijs, en eeten het eerſt, wanneer het half bedorven, of gelijk zij het noemen, *mikkiak* is. Van deszelfs ingewanden heb ik, doordien de Groenlanders dezelve al te ſchielijk aan ſtukken ſneeden, alleenlijk den lever kunnen beſchouwen, die gelijk riemen, twee ſpannen breed, door den geheelen buik loopt, en geheel uit traan beſtaat. Met dezen traan kan men, naar maate de viſch groot zij, wel twee tonnen vullen. Vier jongen is gemeenelijk de dragt van dezen viſch. Wanneer hij op een ſchip getrokken wordt, ſlaat hij zo geweldig met zijnen ſtaert, dat men, voor ſchaade duchtende, hem zo ſpoedig, als mogelyk zy, dooden moet. De ſtukken, die van hem afgeſneeden zijn, leeven nog eenige uuren, en wanneer men, na verloop van drie dagen, op dezelven ſlaat of trapt, wordt men nog eenige beweeginge gewaar. Men moet hem met eenen ijſeren keten angelen, dien hem niet mogelijk is door te bijten. De Groenlanders vangen hem met de harpoen. Een doode walviſch, waaruit hij 't vet zuigt, is zijn lokaês, aan den welken hij zig zeer happig vaſthecht, daar hem dan de walviſchvangers met een krom mes, dat aan eenen ſtok vaſt gemaakt is, doorſnijden, en den lever uit het lijf rukken. Men wil, dat hij tuk is op menſchen vleeſch, en daarom de ſcheepen volgt, in hoope, dat hem een dood ligchaam zal ten proie vallen. Ook verhaalt men, dat hij dikwijls den matroozen, die zwommen, een' arm of been met één beet hebbe afgebeeten.

Het andere zoort van ſchepzelen, die dieren en viſſchen tevens gelijken, wordt bij de Groenlanderen *Takkalikkiſak* genoemd, echter maar in het zuiden gevangen, en

en kan ook wel de elders bekende *Roch*, *Raja*, zijn. Deze visch is bijkans den *heelslijnder* of Heil-bot gelijk, ter lengte van vier voeten, en ter breedte van drie voeten, echter heeft hij eenen smallen staert, van drie voeten, aan den welken geheel beneden, twee kleine zwem-vinnen zijn, de eenigsten, die de visch heeft. Op de boven-zijde is hij grauw, en heeft veele scherpe prikkelen; de onderste zijde is wit en glad. De mond is, gelijk bij den haijvisch, eene spanne onderwaard, loopt dwars, en boven denzelven zijn de oogen, die hij om- en inwaard draiën kan, zo dat hij door de openinge des monds kan heen zien, wat 'er onder hem op den grond omga. Hij heeft ook noch beenen, noch graaten. De rugge-graat, die een voet breed is, bestaat uit knor-been, en aan denzelven zijn ter wederzijde knorbeenenachtige vinnen, van een en een halven voet lang, door veele gewrichten vast gemaakt, en dik in 't vleesch. Met dezen slaat hij in het zwemmen op en neder, gelijk een vogel met zijne vleugelen. Men zegt, dat het vleesch eenen goeden smaak heeft. Dit dier werpt insgelijks levendige jongen, gelijk de haij.

Men verhaalt, dat, behalven dezen, in het zuiden nog een zoort van visschen gevangen wordt, dat, gelijk de schild-padden, met eene dikke schaale bedekt, en met klauwen en een staert voorzien is. Nog een ander zoort van visschen, dat, gelijk een uil, groote oogen en een groot hoofd heeft, noemen zij *lingminniset*, doordien ze brommen, wanneer zij naar beneden gaan.

DERDE AFDEELING

Van de Zee-dieren.

§. 15.

Thans bepaalen wij ons tot de Zee-dieren, die zich merkelijk van andere visschen onderscheiden, niet zo zeer in derzelver grootte en uitwendige gedaante, (want de zee-hond is kleiner dan de *haij*, en de *walvisschen* zijn den

anderen viſſchen in gedaante gelijk) dan wel in derzelver inwendig beſtaan. Immers hebben zij warm bloed, kunnen zich niet lange achtereen onder het water houden, doordien zij, eene longe hebbende, genoodzaakt zijn, adem te haalen, werpen hunne jongen, en voeden dezen op dezelve wijze als land-dieren gewoon zijn met de hunnen te doen. Zij hebben noch graaten noch zwem-vinnen, maar zodanige vinnen, die met gewrichten voorzien, en met peezen, vleeſch, ſpek, en vel overtrokken zijn. Van deze hoedanigheid is ook de ſtaert, die niet *perpendiculier* (loot-regt) maar *horizontaal* (water-pas) op het water ligt. Het vleeſch dezer dieren, 't geen rood en vol bloed is, is met ſpek van drie vingeren tot twee voeten dik, en dat weder met eene taïe dikke huit, en bij eenigen met een hairig vel overtrokken, 't geen hun zo wel ten gemakke in het zwemmen, als ter behoudinge der inwendige warmte, verſtrekt; eene warmte, hun zo noodzaakelijk in eene zo koude zee, uit welke zij ſlechts, of bij het vervolgen der viſſchen, of bij eenen hevigen ſtorm, in andere zeën verdwaalen. De meeſte zee-dieren draagen de gedaante der viſſchen; dezen zijn den grooten en kleinen zoorten van walviſſchen; anderen nogtans, als bij voorbeeld de zee-honden, den viervoetigen dieren gelijk, met hair en voeten voorzien; waarom men dezen gevoegelijk onder de *amphibia*, of dieren van beiderlei leeven, rekenen kan.

§. 16.

Eene zo groote menigte van zoorten onder de walviſchen, die in alle groote zeeën verdeelt zijn, wordt 'er gevonden, dat men dezelven, voor zo verre 't mij bewuſt is, tot heden toe, in geene rechte afdeelingen, of *claſſen*, heeft kunnen brengen, of beſchrijven. Daar is 'er, die alleenelijk in de noord-zee vier en twintig bijzondere zoorten geteld hebben. In de noordelijke zeeën vertoont zich eene zo groote menigte dezer viſſchen, dat volgens het getuigenis van *Pontoppidan* (*) de zee aan de Noorweegſche kusten, van *Stavanger* tot *Drontheim*, dat is op zeſtig mijlen, dermaate met duizenden van walviſſchen, die de andere vi-

(*) L. cit. Tom. II. cap. 5. pag. 226.

visschen naar het land drijven, vervuld zij, dat deze geheele streek zich als eene groote stad opdoet, waarvan de schoorsteenen rooken; want zo kan men zich de straalen, die ten blaasgaten der walvisschen uitschieten, verbeelden. Zommigen hebben baerden, zommigen tanden in den mond. Eenigen hebben op den rugge vinnen, eenigen niet, zommigen hebben weder voor aan den mond éénen tand of hoorn; aan anderen, die men echter zeldzaam te zien krijgt, bespeurt men andere bijzondere kentekenen, als bij voorbeeld een langen snuit met neusgaten. 't Lust mij, den opmerkzaamen *Anderson*, in de verdeelinge en beschrijvinge dezer visschen, hoofdzaakelijk te volgen.

Onder de zodanigen, die glad van rugge zijn, en baerden in den mond hebben, ja onder alle walvisschen, is

1.) De eigenlijke zogenaamde *Groenlandsche Walvisch*, om wien te vangen, zo veele schepen getakeld worden, de voornaamste, dien ik uit *Martens Reize naar Spitsbergen*, en *Zorgdragers Groenlandsche Visscherij*, hoofdzaakelijk wil beschrijven (*). Deze visch wordt tans slechts van omtrent 50 tot 80 voeten lang gevonden, maar men wil, dat dezelve oudtijds, daar hij zo sterk niet gevangen werdt, en dus tijd hadt, om tot volkomenheid te groeien, meer dan 100 ja wel 200 voeten zoude lang geweest zijn; om nu niet te spreeken van diegeenen, die *Plinius* bij de vier *Jugerten*, (†) dat is, 960 voeten lang opgeeft. Het hoofd maakt het derde deel zijner lengte uit. Op den rugge heeft hij geene vinnen, en de twee eenigsten, die aan weêrskanten van het hoofd zitten, zijn slechts van vijf tot acht voeten lang. Met dezen nogtans kan hij zich zeer snel voortstuwen. De staert heeft de breedte van vier tot vijf vademen, aan de beide einden in de hoogte omgeboogen. Met dezen staert kan hij zulk eenen geweldigen slag geeven, dat hij den sterksten boot verbrijzelt. Echter zal hij noit het eerste aanvallen, doordien hij in zijnen aart schichtig

(*) Hierbij dien ik aan te merken, dat ik wel in de zee veele walvisschen gezien, nogtans den *Wit-visch* en het *Zee-zwijn* uitgezonderd, geene gelegenheid, om dezelven van nabij te beschouwen, gehad hebbe, en dus kortelijk opgeeve, wat anderen gezien hebben.

(†) *Jugerum* begrijpt naar de Romeinsche maate een stuk lands van 240 voeten lang, en 120 voeten breedt.

tig is, en op het minſte geritzel wech vliedt. Hij heeft eene gladde huit, die van boven gemeenelijk zwart als fluweel, van onder wit, en op eenige plaatſen, bijzonderlijk aan de vinnen en den ſtaert, van verſcheiden kleuren is. Op het hoofd is een bogchel, en in denzelven zijn de twee blaasgaten, uit welken hij den adem, als ook water met gedruis, en zoo hij gewond is, met eene loeijinge, als die van eenen ſtorm-wind, dermaate hevig uitblaatſt, dat men het bijkans eene mijle verre hooren kan. Tuſſchen de blaas-gaten en de vinnen zijn de oogen, die niet grooter zijn dan die van oſſen, en oogleden hebben. Hij heeft geene oorlappen; zo dra men echter de bovenſte huit van het hoofd geligt hebbe, beſpeurt men achter de oogen twee kleine openingen, door welken de zee-luiden met een boothaak het zogenaamde *Walviſch-oor* uithaalen, 't welk een knokkel is, dienſtig tot het gehoor. In den mond vindt men geene tanden, in ſteê van dezelven echter in de bovenſte kinnebakke, die wel 20 voeten lang is, de *baarden*, of het zogenoemde *balyn*, aan weder zijde gemeenelijk 350 ſtuks. uit deze 700 neemt men ſlechts 500, die den vereiſchten maat hebben, en *maat-baarden* genoemd worden. Men wil, dat eenige viſſchen, die in volkomen waſchdom zijn, duizend en meer groote en kleine baarden hebben. Zij hangen als orgel-pijpen, de kleinen voor en achter, en de langſten, die wel twee vademen lang zijn, in het midden, en ſluiten in de een weinig uitgeholde onder kinnebakken, als in eene ſchede. Zij gelijken zeer wel naar zeiſſen, en zijn van boven, daar zij in het gehemelte ſteeken, zo breed als een voet, van onderen ſpits toeloopende, zijn ook inwaard dunner dan uitwaard, en hebben lange hairen, gelijk die der paerden, ten einde zij de tonge niet bezeeren, en het voedzel, 't geen de viſch met veel water te gelijk inſlokt, het weder uitvloeien beletten. De tonge is niet anders dan een zeer week en ſponsachtig ſpek, met het welke men wel van vijf tot zeven groote tonnen vullen kan. Deze dieren brengen gemeenelijk een jong, echter ook menigmaalen twee jongen op eenen tijd voort; welke jongen zij, ten tijde van vervolginge, door middel der vinnen vaſt aan het lijf ſluiten. Onder de huit, die zo dik als een duim, en daarenboven met een dun vlies, als pergament, overtoogen is, vindt men het ſpek van zes tot twaalf duimen, en aan de onderlippe wel twee voeten dik. Met dit ſpek kan men, nadat de viſch groot zij, van 50 tot 90 quar-

quarteelen, dat is, zo als andere zeggen, van 2 tot 300 tonnen vullen. Het vleefch is grof en mager, en men wil, dat het den fmaak hebbe van offen-vleefch. 't Wordt van de Groenlanderen met grooten fmaak gegeeten, in 't bijzonder de ftaert, die minder hard, nogtans met veele vezelen en zenuwen doortoogen is, waaruit zij hun garen bereiden, zelfs eeten het de IJslanders gaerne, nadat zij hetzelve in hunne *fijre*, of zuur geworden hui geweekt hebben. Hier bij merkt *Horrebow* aan, dat het vleefch der walviffchen, die tanden hebben, en gevolgelijk vleefch eeten, dermaaten traanig zij, dat het niet kan genuttigd worden. De beenderen zijn hard, en de inwendige holen, als honig-raaten, met traan gevuld.

Mogelijk zal men denken, dat een zo ontzachelijk dier, eene menigte groote viffchen, ter zijner voedinge, nodig hebbe: doch zijn keel-gat ter nauwernood vier duimen breed zijnde, zo beftaat zijn voedzel alleenelijk uit het te vooren aangehaalde walvifch-aas, 't geen de vifch, door het haalen van eenen ftevigen adem, influrpt, daar hij het water, dat hij te gelijk opzuigt, tuffchen de baarden en door het blaas-gat weder uitwerpt. Dit is alles, voor zo verre 't ons bewuft is, waarvan hij leeft en zo vet wordt. Het gedachte walvifch-aas vindt men, ten meeften deele, tuffchen *Spitsbergen*, *Nova-Zembla*, *Jan Maijen Yland* en *Groenland*, en dat wel in eene zo groote menigte, dat 'er de bogten, gelijk een water-poel vol maaden, als van wemelen. Hierom is het, dat zich deze vifch niet ligtelijk uit die ftreek begeeft, en zich daar in eene zo groote menigte opdoet, dat men dikwerf in den omtrek van twee graaden, tuffchen den 77 en 79 graad, 300 en 350 fcheepen van allerlei zoort van volkeren, zijnde ieder fchip met vijf en zeven floepen voorzien, gevonden heeft, die, in eenen tijd van 2 maanden, 1800 tot 2000 viffchen gevangen hebben, zonder die te rekenen, welken, gewond zijnde, den vervolgeren ontvlucht waren (*). Door het aankomen van zo veele fcheepen, die, verzeld van hunne floepen, zich als de grootfte vloot voordoen, zijn de IJlandfche wal-

(*) Volgens Zorgdragers aanteekeninge zijn in 't jaar 1701. door 207 Hollandfche fchepen 2071 drie vierde, en 54 Hamburgfche 544 en een tweede, dus over het geheel 2616 en een vierde Vifchen gevangen.

walviſſchen, welken naam zij bij *Zorgdrager* hebben, hoe tam ook in den beginne, echter zo ſchuw geworden, dat zij zich eerſt uit de bogten in de zee, vervolgens tuſſchen het drijf-ijs, begeeven hebben, en nadat men dezelven ook daar heeft weeten op te zoeken, eindelijk nog verder, vermoedelijk nader onder den pool, verlooren hebben.

2.) De *Noord-Caper*, die zijnen naam van het uiterſte voorgebergte van Noorwegen, *Nord-Cap*, daar hij meeſt gevonden wordt, ontleent, is den eigenlijken walviſch in alle deelen gelijk, uitgenomen, dat hij niet zo groot is, kleinere baerden, en minder en ſlechter ſpek heeft: om welke reden hij ook niet zeer gezocht wordt. Zijn meeſte voedzel beſtaat uit haringen, die hij door eenen zwenk van zijnen ſtaert te ſaamen drijven, en, als bij tonnen vol, op deze wijze, in zijne ſchrikkelijk groote kaaken zuigen kan. Deze viſch maakt, gelijk andere zee-dieren, jagt op kleinere viſſchen, die hem ten roove verſtrekken: echter komt hij zelden, uit hoofde der ondiepten, daar hij voor het ſtranden vreeſt, verder dan IJsland, Noorwegen en Hitland, daar zich in tegendeel de overigen, wegens derzelver ligtheid, verder in zuidelijke zeeën kunnen waagen.

§. 17.

Onder het tweede zoort behooren de walviſſchen, die baerden, en tevens eene vinne op den rugge hebben. Onder dezelven is de voornaamſte

3.) de *Vin-viſch.* De vinne, die op den rugge, naar den ſtaert toe, ſpitzig is, en regt overeind ſtaat, is van drie tot vier voeten hoog. Deze viſch is rond, en ſchoon langer, nogtans ſmaller dan de walviſch, daarenboven ook vaerdiger, grimmiger, en om het geweld, dat hij met zijnen ſtaert maakt, veel gevaarelijker; uit welken hoofde men denzelven zorgvuldig zoekt te mijden, en zich zijner, om de kortheid en knobbelachtigheid zijner baerden, en de ſlechtheid en ſchaarsheid van het ſpek, niet veel bekommert. Daarentegen komt hij bij de Groenlanderen in hoogere waarde, om dat hij veel vleeſch aan zich heeft, dat dien volkeren wel ſmaakt.

4.) De *Jupiters-viſch*, beter *Gubartas* of *Gibbar*, een naam, die hem door de Spaanſche walviſch-vangeren gegeeven

en is, dus genoemd naar den bogchel, *Gibbero*, die hij üiten de vinnen tegens den ſtaert heeft, is langer, van oren en van achteren ſpitſer dan de eigenlijken walıſch, en heeft zeer ſlecht ſpek en ſlechte baerden. Aan en buik heeft hij lange rimpelen, als vooren, die van binen wit zijn. Men wil, dat aan dezen viſch de *Pokken*, f zee-eikels in eene groote menigte gevonden worden.

5.) De *Pflok-viſch* of *Bult-viſch*, dien de viſſchers op de uſt van nieuw-Engeland *Bunch-whale* of *Humpbak-whale* oemen, heeft eenen bult, gelijk een prop, ter hoogte en ikte als een hoofd, in ſteê van vinnen op den rugge. Hij eeft zeer veele overeenkomſte met den vin-viſch in nutgheid.

6.) De *Knoten-viſch* of Knobbel-viſch, heeft in ſteê van innen veele knobbelen op den rugge. Naar zijne gedaan e en het ſpek, gelijkt hij tamelijk naar den eigenlijken alviſch, uitgezonderd dat de baerden wit, en van weiig waarde zijn.

Omſtreeks de Bermudiſche ijlanden in America, wil en, dat ook eenige walviſſchen gevangen worden, die ij de Engelſchen, doordien ze veele groote builen op het oofd hebben, *Cubs* genoemd worden. Men zegt, dat zij nger, ſchoon niet zo dik, als de Groenlandſche walvischen, en achterwaard ſpitzig zijn, en daarbij weinig en echt ſpek hebben.

§. 18.

Onder het derde zoort behooren de walviſſchen, die aan len ſnuit een hoorn hebben. De voornaamſte onder deen is

7.) de *Eenhoorn-viſch*, of *Narhval*, *Monoceros*. Hij eeft gemeenelijk de lengte van 20 voeten; eene gladde warte huit, een ſpits hoofd, en eenen kleinen mond. In de ovenſte lippe aan de ſlinke zijde ſtaat het ronde dubel gedraide hoorn regt uit. Hetzelve is gemeenelijk 10 voeten lang en zo dik als een arm, van binnen hol en van eene witte vaſte ſtoffe. Dit hoorn ſtrekt, naar vermoeden, den viſch zo wel om het zee-gras, zijn eigenlijk voedzel, van den grond op te haalen, als om eene openinge van onderen in het ijs te maaken, om lucht te ſcheppen,

pen, en om zich tegens zijne vijanden te verdedigen. Men vindt, ter rechter zijde van den fnuit, nog een klein hoorn, ter lengte van eene fpanne, dat in het vleefch is verborgen, en, naar gedachten, gegeeven ter aanwaffinge van een ander, indien hij bij toeval het groote verliezen mogt; gelijk men dan, hier toe ten bewijfe, opgeeft, dat in een fchip, 't geen in de zee eenen harden ftoot, als tegen eene klip, gedaan hadt, een afgebroken hoorn gevonden zij. Dezen hoorn of tand heeft men weleer gehouden voor een hoorn van het, tans voor verdicht gehouden, landdier, *Eenhoorn*, *Unicornu*; en voor iet onfchatbaars aan de voornaamfte luiden ten duurfte verkocht, tot dat de Groenlandfche viffcherij opgekomen is, door middel van welke men dezelven, in het noordelijke deel der ftraate Davis, in grootere menigte dan wel elders gevonden, en nog eenen tijd lang het bedrog daarmede voortgezet heeft. Hoe onbekend en van welke eene uitneemende waarde deze hoornen, die in het Noorden van Groenland zo gemeen zijn, dat de Groenlanders, bij mangel van hout, de binten hnnner wooningen van dezelven maaken, zelfs in het einde der voorgaande eeuwe geweeft zijn, kan gezien worden uit *la Payrere Relation du Groenland*, *a Monf. de la Motte Vayer Chap. I.* waar veele bijzondere aanmerkingen dien aangaande gevonden worden. Men heeft ook eenigen dier dieren gevangen, die twee even lange hoornen hadden, die ik nogtans denke dat zeer zeldzaam zijn. De genoemde vifch heeft twee neusgaten in het been, die echter in de bovenfte huit in één loopen. Hij heeft goed fpek, zwemt gezwind voort, fchoon hij flechts twee kleine vinnen heeft, en kan alleenelijk getroffen of geftoken worden, wanneer 'er zich veelen van dit zoort bijeen verfamelen, en elkanderen door de hoornen belemmeren. De fchippers zien dezelven aan als voorboden van de rechte walviffchen.

8.) De *Zaag vifch*, *Priftis*, heeft een dun hoorn, ter lengte van 2 voeten, en ter breedte van drie of vier vingeren, dat aan wederzijden met tanden, gelijk een kam, bezet, voor aan de fnuit uitfteekt. Op den rugge zijn twee en aan den buik vier vinnen. Gemeenelijk is hij 20 voeten lang. Dit zoort van viffchen is de grootfte vijand van de walviffchen, die voor hetzelve zeer fchichtig zijn, door dien veelen hunner den walvifch van alle kanten te gelijk aan-

aangrijpen, en dooden, alleenelijk zijnen tong opeeten, en het overigen den haijen en zee-vogelen ten roove nalaaten.

De *Snavel-visch*, die, schoon zelden in Noorwegen gevangen, 24 voeten lang is, en een' langen snuit, gelijk den snavel van eenen gans, heeft, zou ook hier onder kunnen gerekend worden, indien men van deszelfs gesteldheid eenigzins nauwkeuriger onderricht ware.

§. 19.

Onder het vierde zoort behooren de walvisschen, die tanden hebben, echter alleenelijk in de onderkieuwen; onder dezen behoort

9.) de *Cachelot* of *Pott-visch*, van denwelken het *Sperma Ceti* komt. Van dezen vindt men echter meer dan één zoort; nademaal zommigen zwart, zommigen donker groen zijn, eenigen stompe, anderen kromme, spitse tanden hebben, ook van elkanderen in grootte verschillen, en van 50 tot 100. voeten toe lang zijn. Het hoofd is onevenredig groot, en maakt bijkans de helfte uit van den geheelen visch. Hetzelve loopt aan den mond niet rond of spits toe, maar afgepunt, en van vooren even zo dik als in het midden, en van achteren. Van boven is het breed, gelijk een bakoven, en loopt naar beneden, tot aan de onder-lippen, smal in een, zo dat hij de gedaante van de kolve eener snaphaane, of het achterste van eenen omgekeerden schoenleest hebbe. Het blaas-gat is van vooren voor de oogen, daar de andere walvisschen het hunne in den nek hebben. Hij heeft eene kleine spitse tonge, en schoon een kleineren mond dan de eigenlijke walvisch, echter een zo groot keelgat, dat hij wel eenen geheelen os zou kunnen verslinden, gelijk men dan aanmerkt, dat een dier visschen, door den harpoen gewond wordende, in angste, eenen haij-visch, ter lengte van 12 voeten, geheel uitgeworpen hebbe, en dat in den maag veele beenen en graaten ter lengte van eenen vadem gevonden zijn: uit welk alles zich zommigen laaten voorstaan, dat de Leviathan bij Job en de Walvisch bij Jonas, onder dit zoort van visschen te tellen zij. In de onder-kaaken vindt men van 30 tot 50 tanden, die langer zijn dan een halven voet, en zo dik als een arm, maar in de boven-kaaken, holle tanden, waarin de tan-

den der onder-kaaken paſſen. Echter vindt men ook bij zommigen dezer dieren achter in de boven-kaaken eenige ſtompe kieſen. Op den rugge draagt deze viſch een bogchel, en aan wederzijden, ſtraks achter de oogen, eene vinne, naaſt welke hij zeer ligtelijk kan gewond worden: daar-anders zijne huit zeer tai en bijna ondoordringbaar is. Het ſpek is meer dan een voet dik, en kan, naar maate de viſch groot zij, ter vervullinge van 100 tonnen ſtrekken.

Een zo groot en ijzelijk hoofd was den Cachelot nodig, ten einde het heilzaame brein of Sperma Ceti in de harſſenſchaale plaatſe hadde. Dit vindt men bij zommigen met een ſtevig beenen dekzel, bij zommigen weder met eene taie vaſte huit bekleedt. Het brein ligt in twintig en ook wel dertig *cellen* of vakken, gelijk de helderſte olie; doch runt, zo ras men het 'er uit neemt, gelijk zuure melk. Zelfs vindt men ook overäl in het ſpek kleine blaasjes, die met dezelfde olie zijn opgevuld; gelijk dan ook deze olie niet alleen in de oogen en ooren, maar den geheelen lijve door, door middel van een hoofd-ader, ter dikte van een been, die zich in ontelbaare kleinere aderen verdeelt, gebragt en weder te rugge geleid wordt. Men kan met deze olie 20, zommigen zeggen 50, tonnen vullen. De kop of de nek is ook vol zenuwen, die bij andere walviſſchen meeſt in den ſtaert zijn.

Meer bijzonderheden aangaande dezen viſch, waarvan 'er in den jaare 1723 ten getale van zeventien, bij *Ritzebuttel* in den mond der *Elve*, en eerſt kortelijk zommigen in Holland geſtrand zijn, als ook aangaande de overige walviſſchen, kan men bij *Anderſon* aantreffen.

§. 20.

Het vijfde zoort bevat de kleine walviſſchen, die van onderen en van boven tanden hebben. Onder dezen zijn

1o.) de *Wit-viſch*, dus genoemd wegens deszelfs witheid. Hij heeft ſlechts de lengte van twee tot drie vademen, en is den regten walviſch tamelijk gelijk, uitgezonderd, dat het hoofd ſpitſer, en de twee zij-vinnen, naar evenredigheid, langer zijn. Schoon hij in den nek ſlechts één blaasgat boven in de huit hebbe, zo zijn toch van onderen twee eironde gaten, van twee tot drie duimen middellijns, die boven te ſaamen loopen, de witte, echter eenigermaaten

gérim-

erimpelde huit, is zo dik als een vinger, en het ſpek zo reed als eene hand, en kan ſlechts ſtrekken ter vervullin- e van vier tonnen. Het vleeſch is rood als dat van rund- ee, en heeft ook bijna denzelfden ſmaak. Deze dieren ouden zich voornamelijk bij *Disko* op: nogtans worden ij ook bij menigte door de Groenlanderen (want bij de valvis-vangeren zijn ze in geenen tel) bij Godhaab gevan- en. Schoon ik den viſch in zijn geheel niet hebbe kunnen eſchouwen, doordien de Groenlanders denzelven in ſtuk- en ſnijden, voordat zij aan land komen: zo heb ik ech- er gezien, dat de meeninge, dat hij in de boven-kaaken eene tanden hebbe, zonder grond zij. Want ik heb in eder onder-kaak ſes ſtompe, aan de eene zijde van de oven-kaak acht, en aan de andere negen tanden, ie een weinig ingeboogen en uitgehoold waren, geteld, in velken de onderſten juiſt ſloten: hoewel de drie achterſten, die an onderen geene tegenoverſtaande tanden hebben, alleen pitſe ſtiften zijn. Ongegrond word ook deze viſch van zom- nigen voor het wijfje van den eenhoorn-viſch gehouden, oordien die beide merkelijk van elkanderen verſchillen.

11.) De *Bot-kop* of *Stomp-viſcb*, dus genoemd naar zijnen otten of ſtompen ſnuit, in 't Engelſch *Grampus*, anders *Porcus marinus major*, is van 15 tot 20 voeten lang, van bo- en zwart en van onderen wit, voor 't overige in alles gelijk an de groote walviſſchen. 't Is niet onwaarſchijnelijk, dat it een en hetzelfde dier zij, met het geen de IJslanders, aar zijn ſpringen, *Springh-wal* noemen.

12.) Het *Zee-zwijn*, ontleenende zijnen naam van het ventelen in de zee, en bij de Engelſchen *Porpus*, *Porcus narinus minor* genoemd, heeft zeer veele gelijkeniſſe met len Botkop, uitgezonderd, dat het ſlechts van een tot twee ademen lang is, en eenen ſpitſen muil, gelijk een Varkens- nuit heeft. De rug-vin, is naar den ſtaert toe uitgehoold, elijk eene halve maane. Het vleeſch van denzelven wordt iet alleen door de Groenlanderen, maar ook door ver- cheiden Europeeſche viſſcheren, gegeeten; overäl zijn lezelven in eene menigte te zien, vooral bij het opkomen van eenen hevigen wind, gelijk zij dan, als in eenen wed- oop, bij troepen, rondom de ſcheepen heen waaren. Over iet geheel heeft men aangemerkt, dat de zee-dieren zich niet alleen bij eenen ſtorm meer boven 't water zien laten, uit voorzorge mogelijk, om door het geweld der baaren, op gee-

geenen zand-bank geworpen te worden, maar ook bij taaninge van zonne of maane, ten welken tijde zij zeer angſtig ſchijnen, en een ongewoon geraas maaken.

13.) De *Dolfijn*, naar zijn geſtadig ſpringen en tuimelen *tuimelaar* genoemd, verſchilt zeer luttel van het zee-zwijn; om welke reden de Groenlanders en Noorwegers beide zoorten *Niſa* noemen; uitgezonderd, dat hij kleiner is, en eenigermaaten eenen ſpitſer ſnuit heeft. De viſch nogtans, dien men in zuidelijker ſtreeken Dolfijn noemt, is een geheel ander zoort.

14.) De *Zwaerd-viſch*, bij de Groenlanderen *Tikagulik*, naar de rug-vinne, die van twee tot vier voeten lang, naar den ſtaert toe ſmal, en eenigzins ingeboogen is, dus genoemd, ſchoon dezelve meer gelijkeniſſe heeft met eenen ſtompen paal dan een zwaerd. Deze viſch heeft de lengte van zeven vademen, en zeer ſcherpe tanden. Dit zoort valt troepsgewijze den grootſten walviſch aan, ſcheurt hem geheele ſtukken vleeſch van het lijf, tot dat het hem geheel overweldigt hebbe. Hierom is het, dat zij bij de Nieuw-Engelanderen den naam van *Whale-killers*, dat is, moorder van den walviſch, draagen. Men zegt, dat deze viſſchen zo ſterk zijn, dat een eenige van dezelven, door middel zijner tanden, eenen dooden walviſch ophouden en voortſleepen kan, wanneer zelfs eenige ſloepen denzelven voort boegſeeren willen. In Noorwegen worden zij Spekhouwers genoemd; zij zijn echter, zo men zegt, niet veel meer dan vier voeten groot.

15.) Een ander zoort van zwaerd-viſſchen noemen de Groenlanders *Aardluït*. Dezen zijn ſlechts vijf vademen lang. Ter plaatze, daar zij zich vertoonen, vluchten alle zee-honden wech, onder welken zij eene groote vernielinge aanrechten. Want zij zijn zo bekwaam om dezelven met hunnen muil en de vinnen te prangen, dat men ze menigmaal belaaden gezien heeft met vijf zee-honden, dewelken zij, een in den muil, twee onder ieder vinne, en ook wel onder de rug-vinne eenen, voortſleepen. De Groenlanders vangen deze dieren, gelijk de andere walviſſchen, en eeten derzelver vleeſch met ſmaak.

§. 21.

Tot het zesde zoort, kon men de ongewoonelijke groo-e zee-gedrochten brengen, indien men van dezelven iet ze-ers wiste, of geloofwaardige Mannen dezelven met eigen ogen gezien hadden. Heere Paul Egede meldt, in deszelfs *Voortzetting der Groenlandsche berichten pag.* 6. van een ee-monster, 't welk hij, op zijne tweede reize naar Groen-and, in den jaare 1734, op de hoogte van Godhaab, in en 64sten graad, gezien en afgetekend heeft, en 't geen nen den naam van Zee-draak gevoegelijk zou kunnen gee-en, het volgende.

„ Op den 6 Julij deedt zich een verschrikkelijk zee-dier op, 't geen zich dermaate ten water uit opbeurde, dat het hoofd van hetzelve boven ons groote Mars-zeil uit-stak. Het hadt eenen langen spitzen snuit, uit welken het, naar gewoonte der walvisschen, blies, ook hadt het, in stee van vinnen, groote breede zwaerden, ge-lijk vleugelen. Het lijf scheen vol schaalen te zijn en deszelfs huit zeer hobbelig en oneffen. Van achteren had het de gedaante van eene Slange, en, toen het weder onder water streek, wierp het zich op den rugge, en hief den staert op, ter lengte van een schip, boven het water. Men giste, dat het zo dik als het schip, en wel drie of vier maalen langer ware. In den avond naakte ons hard weder, en op den volgenden dag storm ".

Hier mede strookt het verhaal van geloofwaerdige man-en, nopens de zee-slangen; die in de Noorweegsche zee, choon zelden en alleen bij volslagen zee-stilte, in Julij en Augustus, gezien worden. De langte dezer dieren stelt nen op die van een kabeltouw, namelijk op honderd vade-nen, de dikte op die van een groot Wijn-vat, de kromtens van 20 tot 100 in getale, als groote zwemmende vaten. De Noordlandsche Dichter *Pieter Das* gelijkt dezelven bij honderd voeren mest, die op eenen rij op den akker lig-gen, bij den Behemoth en Leviathan, bij de flechte en gekromde Slange. Men zegt, dat het hoofd aan dat van een paerd gelijk is, dat eene lange witte maane ten halse afhangt, en het lijf uit een grauw-slijmachtig vleesch be-staat.

'tIs niet onwaarschijnelijk, dat hier mede datgeene op te hel-

helderen zij, hetwelk de Hr. Hans Egede, in deszelfs *Groenlands Perluſtration* p. 47. uit *Thormoder Torfæi Hiſtoria Norvegiæ & Groenlandiæ*, aanhaalt, nopens de *Havſtramb* of *Meirman*, die, in aanmerkinge van het hoofd, dat met eene huit, als met eene munniks-kappe, bekleed is, en van neus, mond en oogen eenen menſche gelijk is, van welken men in laatere tijden in Noorwegen eenen gevonden heeft, die dood, en drie vademen lang was; insgelijks wegens de *Margya* of *Meir-minne*, die zwarte lange hairen, borſten, armen, handen met vingeren, en voeten heeft, als die van ganſen of zee-honden, en van het midden tot het einde gelijk een viſch met ſtaert en vinnen voorzien is. Zoort-gelijke zee-dieren, die den menſchen of aapen gelijk zijn, wil men, dat in groote en kleine zoorten bij Noorwegen, als ook in de Africaanſche en Aſiatiſche zeeën bij menigte gevonden worden.

Op grond denke ik, dat men den Noorweegſchen *Krake* of *Zee-borve*, *Hafgufa*, voor het verſchrikkelijkſte en wonderbaarelijkſte zee-gedrocht te houden hebbe; een dier echter, dat niemand bekent geheel gezien te hebben. Men wil namelijk, dat de viſſchers, ter plaatſe daar zij anders van 80 tot 100 vademen peilen, den grond zomtijds veel ondieper, omtrent 20 of 30 vademen diep bevinden, en daaruit, als ook uit het aantal viſſchen, dat, door de lieffelijke uitwazeminge van dit dier, verzameld wordt, beſluiten, dat zij boven eenen *Krake* ſtaan en vaaren. Alsdan poogen zij van rondom eene goede viſchvangſte te doen, doch hebben eene trouwe voorzorge aan te wenden, wanneer de grond nog ondieper wordt, doordien het genoemde dier zich hoe langs hoe meer om hooge heft. Zo dra zij zulks gewaar worden, begeeven zij zich in der ijl van die plaatſen, en beſpeuren, met volle verwonderinge, in den omtrek van het vierde eener mijle, en verder, ſpitſen, gelijk klippen, uit de zee opſteigen, aan welke zich lange glinſterende takken vertoonen, die telkens dikker worden, en zeer veel gelijkeniſſe hebben aan een aantal kleine maſt-boomen. Wanneer dit dier, vervolgens, zijne kaaken, die men echter niet zien kan, met eenen genoegzaamen voorraad van viſſchen, die op het zelven, als op eenen droogen zand-bank ſtranden, voorzien hebbe, zinkt het, met eene groote beweeginge in het water, weder in de diepte. Men heeft, gelijk ik gezeid hebbe, dit dier in zijn geheel niet gezien; echter ſtelt men het

zich

zich voor als eenen grooten *Polijpus* (*) met eene menigte van *antennis*, *ſprieten*, en *tentaculis*, *lange ſtreepen* of voel-hoornen voorzien, op de wijze gelijk de ſter- en kruis-viſſchen, *ſtella arboreſcens* (†), *caput meduſæ*, *het hoofd van meduſa*, *zee-zonne*, of de *Ozæna* van *Plinius*, die ook van zommigen voor het uitbroedzel der *Kraken* gehouden wordt.

Dezen zee-gedrochten, die, behalven het eerſte, in de Groenlandſche zee tot nog toe niet gezien zijn, willen wij niet verder naſpooren. De ſchrijver der *natuurlijke Hiſtorie van Noorweegen* zoekt, na zorgvuldig alle verdichtzelen afgezonderd te hebben, de mogelijkheid en het aanwezen van dezelven, *a priori* en *poſteriori*, met bijvoeginge van veele geloofwaardige getuigeniſſen, en veelvuldige geheel ongemeene aanmerkingen, aan te toonen, 't geen in *het* 8 *capittel van het tweede deel* inderdaad aangenaam is te leezen.

§. 22.

Om nu weder op den rechten weg der beſchrijvinge van den eigenlijken walviſch te komen, zo luſt het mij, uit het mondeling verhaal van eenen zendeling, die in den jaare 1745 op een Hollandſch ſchip de walviſch-vangſte in *Disko* mede bijwoonen moeſt, op te geeven, wat hij van dezelve opgemerkt, en in geheugen gehouden hebbe. De walviſch wordt in de bogt van *Disko* in de maand April gevangen, en wanneer 'er geene of eene kleine vangſte zij, zo volgt men den gedachten viſch tot op de Americaanſche kuſte, waar hij zijnen gang in de *Hudſons-baij* inſtuwt, en zich, bij het afloopen van den zomer, naar de aanmerkinge van *Ellis* pag. 349. in de zuidelijke zee begeeft. Omſtreeks Spitsbergen wordt hij in de maanden Maij en Junij gevangen, en, na verloop van die maanden, begeeft hij zich verder ten ooſten. Zo dra men eenen walviſch met oogen of oore gewaar wordt, moet ſtraks een ſloep, met zes mannen voorzien, van welke ſloepen 'er altijd van vijf tot zeven in gereedheid zijn, op denzelven afgaan, en trachten, dat

(*) Een *Veelvoet* zie Plin. C. 9. 29.

(†) Een boom wordende ſterre, of als by Plin. C. 9. 60. *een Vis-voet*.

dat zij den visch van vooren, op de zijde, genaaken. Wanneer nu de visch zich weêr op geeft, om adem te haalen, en naar gewoonte eenen tijd lang boven blijft, wendt men de sloepen terzijden aan zijn lijf, en zo dra men hem met het harpoen in de zijde, omtrent bij de vinnen gestoken hebbe, vaart men in der ijl te rugge, door dien de visch, den steek gevoeld hebbende, door het geweldig slaan met zijnen staert en vinnen, den sloep omwerpen, of geheel zou kunnen verbrijzelen. De Harpoen bestaat uit een driekantig ijzer, met weerhaaken, omtrent ter lengte van eenen voet, en is aan eenen stok vastgemaakt. Wanneer de visch zijne wonde gevoelt, werpt hij zich in der ijl naar beneden, en een lijn, die aan den harpoen-stok vast gemaakt, zo dik als een vinger, en 100 vademen lang is, en uit besten hennep bestaat, van welke lijnen negen in ieder sloep liggen, volgt hem zo ras na, dat, wanneer dezelve zich verwert, zij als eene snaar breekt, of den sloep omverre haalt. Hierom is het, dat 'er te zorgen zij, dat een man op den goeden afloop van den lijn lette, en een ander de plaatse, waarop hij over 't boord loopt, met water begiete, opdat, door het wrijven of schuuren der lijn het hout niet in brand koome. Voorts vaart men, met zo veel spoed als mogelijk is, den walvisch na, die gelijk een vogel met de lijn voort snelt. Heeft de visch geene doodwonde ontfangen, zo kan hij wel een uur lang zijnen loop behouden, en lijnen ter lengte van 2000 vademen lang na zich trekken, wanneer dan ook de andere sloepen naar den eersten toe ijlen, en hunne lijnen aan den uitgeworpen lijn vastknoopen. Indien de visch zich onder het drijf-ijs begeeft, zo poogt men hem echter na te roeïen: doch zwemt hij onder een groot ijsveld, zo stelt men alle macht in het werk, om de harpoen uit zijn ligchaam te trekken, en bij mislukkinge, is men genoodzaakt den lijn af te houwen, en dan acht men het verlies van den middelmaatigsten visch ten minsten op 1000 Rijksdaalers. Wanneer de visch wederom levendig te voorschijn komt, werpt men andermaal eenige harpoenen op denzelven, en brengt hem met lansen verder om het leeven. Zo dra de visch dood is, komt hij boven, en keert zich om, zo dat zijn buik boven is.

Middelerwijle komt het schip, zo veel mogelijk, den sloepen te gemoete, die bezig zijn, om den walvisch voort te sleepen, en denzelven aan het schip vast te maaken; op deze wijze namelijk, dat zij te midden van den visch twee

reeten

eeten in het ſpek ſnijden, door die reeten de touwen trek-
en, en vervolgens aan het ſchip vaſt hechten. De eerſte
beid beſtaat hierin, dat de viſſchers met hunne ſloep in
e kaaken van den viſch invaaren, en met lange meſſen,
ie min of meer buigſaam zijn, op eene voorzichtige wij-
e, de baerden uit de kieuwen ſnijden en met touwen op
et ſchip trekken. Zij neemen alleen de grootſten, waar-
an 'er vijfhonderd zijn, die zo veel waardig zijn als het
ek des geheelen viſchs. Zo dra zij vervolgens het ſpek
er tonge los gemaakt hebben, ſnijden zij het ſpek van het
f af, echter op deze wijze, dat ze namelijk van het hoofd
den ſtaert te gelijk beginnen, en in het midden eindi-
en. De luiden, die boven op den viſch ſtaan, hebben
ooren in de ſchoenen, om door de gladheid van den viſch
et uit te glijden. Het ſpek wordt door groote meſſen,
e aan ſtokken vaſt zijn, tot lange vierkantige ſtukken ge-
eeden, en door middel van het takel-blok op het dek ge-
okken, alwaar men het in kleinere ſtukken ſnijdt en voor
erſt in het hol van het ſchip nederwerpt, tot dat men met
en geheelen vangſt vaerdig is. De vinnen en den ſtaert,
e uit veele zenuwen beſtaan, neemt men geheel wech,
ijdt dezelven in kleinere ſtukken en zondert die af, om
m te kooken.
Indien alles in goede orde geſchiedt, moeten veertig of
ijftig menſchen, elkanderen in de hand werkende, den ge-
eelen viſch ſlechten kunnen, binnen den tijd van vier uu-
n. Nadat dan het ſtuk ſpek ook wech genomen is, 't welk
elijk een ring ten laatſten rondom den viſch gebleeven
, en door de verdere afſcheidinge van vleeſch, en verſchui-
nge van het Touw, dat onder hetzelve vaſt is, de viſch
ch als van zelven omdrait; zo zakt de romp, die, door
et verliezen van het ſpek, niet meer boven drijven kan,
nder een algemeen gejuich van 't volk, naar de diepte,
omt echter, na verloop van eenige dagen, geborſten
jnde, weder boven, en ſtrekt, in zijn overig vleeſch, den
ſſchen, vogelen, en beeren ter ſpijze. Wanneer men
hter, door ongeſtuimig weder, of omdat men nog eenen
nderen of meerdere walviſſchen gevonden heeft, dezel-
en niet te gelijk ſlechten of ſlenſen kan, zo zwelt de viſch
nder een ſterk geruiſch op, barſt met een ontzachelijk ge-
id van een, en ſpuit een vermillioen-rood vocht uit zijne
gewanden, dat eenen hevigen ſtank geeft.
Wanneer de Viſſchers genoeg hebben, vaaren zij naar

eenen haven, of bij ſtil weder aan een groot ſtuk ijs, o
door het uitlaaden der vaten meer plaatſe tot het klei
ſnijden te verkrijgen. Zij trekken dan al het ſpek uit d
holte van het ſchip naar boven, neemen het zwoord va
hetzelve af, ('t welk in de zee geworpen, en door d
Groenlanderen, om te eeten, opgeviſcht wordt) ſnijden h
ſpek in kleine lange ſtukken, werpen het, door middel va
eenen lederen zak naar beneden in eene balij, en vulle
dan het eene vat na het anderen, door middel van eene
kooker daarmede aan. Bij zodanige gelegenheid ſtroom
de traan op het ſchip tot over de ſchoenen. Dezelve word
opgeſchept, of bij de water-gooten van het ſchip in emm
rem opgevangen, en bij het ſpek in de vaten gegooten. A
wat uit de vaten loopen en druipen kan, wordt voor de
fijnſten en beſten, of zogenaamden *klaaren traan* gehoude
(*). Doch het overige dat gekookt wordt, is de *bruin
traan.* De overblijvende vinken maaken zo weinig uit
dat men uit honderd tonnen ſpek wel 96 tonnen traan koo
ken kan.

§. 23.

Wat nu der walviſch vangſte van de groenlanderen b
treffe, daarvan merken wij aan, dat alleen in het noorde
de eigenlijke walviſch en het eenhoorn, maar de Cachelot e
andere kleine zoorten ook in het zuidelijke deel gevange
worden. 't Luſt mij hiervan de wijze der Noordlanderen t
beſchrijven. Vooräl voegen zij zich ten dien einde in den be
ten dos: want zij gelooven, dat, wanneer iemand onre
ne kleederen aan hadde, bijzonder zo hij daar mede eene
dooden hebbe aangeraakt, de walviſch, naar het beuzele
der tovenaaren onder hen, zoude wechvlieden, en, ſchoo
hij reeds dood ware, ten gronde zinken. De vrouwen zij
genoodzaakt mede te gaan, zo wel om te roeijen, als o
d

(*) Die luſt heeft de afleidinge van het woord *traan*, dat i
de *Ruſſiſche*, *Ysländſche*, *Noordſche* en *Duitſche*, en alle daa
mede vermaagſchapte ſpraaken, ja in 't *Grieks*, *Hebreeuws* e
Arabiſch, bijna eenerlei is, te weeten; leeze 'er over de zinri
ke aanmerkinge van *Anderzon*, in deszelfs bericht van IJsland
pag. 99.

e zee-kleederen der mannen, en de booten, als dezelven
efchadigd worden, ftraks te verftellen. Zij vaaren in man-
en en vrouwen-booten onverfchrokken op den vifch los,
n werpen op hem eenige harpoenen, van welken eene
laaze, van een groot zee-honden vel gemaakt, afhangt.
en aantal derzelven zijn in ftaat, den vifch zo fterk om hoo-
e te houden; dat hij niet diep zinken kan. Wanneer de
fch afgemat is, dooden zij hem met hunne kleine lanfen.
e mannen kruipen dan aanftonds in hunne water- of
ring-pelzen, die uit zee-honden vellen bereid zijn, en
hoenen, koufen, handfchoenen, en muts uit één ftuk heb-
n; welke pelfen om het hoofd vaft toegereegen worden.
us uitgeruft, fpringen zij op den vifch, en in de zee (na-
maal de pels door de beweegingen in het water dermaa-
n opgeblaazen wordt, dat zij niet zinken, maar als in het
ater ftaan) fnijden het fpek af, en weeten ook met hunne
chte meffen de baerden handig genoeg uit den vifch te nee-
en. Bij het fnijden van het fpek gaat het zeer ongefchikt
e. Mannen, vrouwen, kinders, allen loopen met fpitze,
herpe meffen onder en over malkanderen heen, doordien
len, ja zelfs die, welken flechts den vangft hebben aange-
n, aan den buit deel hebben. Men moet zich verwon-
ren, hoe het mogelijk zij, dat zij zich, in zulke eene
oefte handelwijze, tamelijk fchadeloos van ongelukken
eeten te houden, fchoon het nogtans zonder eene ge-
ige bloedftortinge nooit afloopt.

De kleinere zoorten van walviffchen vangen zij gelijk de
e-honden, of jaagen dezelven in de nauwe bogten, aan
t land, op dat zij zich het hoofd verpletteren of ftranden
oeten. Op eene gelijke wijze drijven de IJslanders den
alvifch, door een deerelijk gefchrei, flaan en werpen in
t water, zo verre in eene bogte, tot dat hij ftrandt;
hoon zij ook middel weeten, om hem met de harpoenen
dooden. Zij gieten ook wel bloed in het water, ten ein-
de vifch, door hetzelve fchuw geworden, naar het land
e, en alzo ftrande: 't welk, gelegenheid kan gegeeven
bben tot de vertellinge van de tonne of rooden lap, waar
ede de vangers den walvifch zoeken op te houden, tot
t zij hem onverhoeds treffen kunnen.

VIERDE AFDEELING

Van de viervoetige Zee-dieren of Zee-honden.

§. 24.

NU hebben wij nog nopens de viervoetige zee-dieren en *amphibia*, die bij de latijnen *Phoca*, de Groenlande ren *Pua*, *Zee hond*, *Seal*, *Loup marin*, genoemd worden en in zoorten onderſcheiden zijn, eenige meldinge te maa ken. Allen zijn zij den anderen hierin gelijk, dat ze na melijk vaſt, taai, en, gelijk de landdieren, hairig van hui zijn, alleen dat het hair digt, kort en glad is, als of het me olie beſtreeken ware. Zij hebben van vooren twee kort onderwaard ſtaande voeten, om door zee te roeiën, en, aan wederzijde van den korten ſtaert, twee regt uitſtaande voe ten, om te ſtuuren. Met dezen ſlaan zij het water van ach teren te ſaamen, dat hen, gelijk de golven een ſchip voort ſtuwen, des te raſſer heen drijft. De vijf teenen aan de voeten, waar van elk uit vier leden beſtaat, hebben lang ſpitſe nagelen of klauwen, waarmede zij op het ijs en de klippen klauteren. Aan de achter voeten zijn de teenen aan elkanderen vaſtgehecht door eene dunne huit, gelijk de ganzen-voeten, zo dat dezelven, bij het zwemmen zich als een waïer kunnen uitbreiden. Het natuurelijk ele ment dezer dieren is het water, en allerleie viſſchen ſtrek ken hun ten voedzel. Dikwijls liggen zij ook boven op het ijs, ook wel op het land, om zich in de zonne te bakeren, en te ſlaapen: in welken ſlaap zij zeer ſterk ſnorken, en, zeer vaſt ſlaapende, op eene gemakkelijke wijze, te verraſſen zijn. Hun gang is zeer loom, echter kunnen zij met hun ne voorvoeten niet alleen, indien ze willen, tamelijk ras voortkruipen, maar, door kracht hunner achter voeten, zodanige ſprongen doen, dat men groote moeite heeft om dezelven te achterhaalen. Het hoofd heeft veele over eenkomſte met dat van een hond, wiens ooren afgeſneeden zijn, gelijk dan ook het eene hoofd ronder, 't ander ſpitſer is: en het geluid dezer dieren aan dat der honden, of lie ver der wilde zwijnen, en het janken hunner jongen aan het maauwen der katten gelijk is. In den mond vindt men

ſcher-

herpe tanden, en aan de lippen ſtijve hairen, als borsten. Zij hebben twee luchtgaten in den neus, en zijn noodzaakt, ten minſten viermaal in een uur, boven water komen, om lucht te ſcheppen: ook hebben zij groote urige oogen, met oogen-leeden en winkbrauwen, en eene kleine openinge voor de ooren, echter geene oorlappen. Hun lijf is van vooren en van achteren ſpits, en in het idden breed, 't geen hun tot veel gemak is in het zwemmen. Dus hebben zij, in het eerſte voorkomen veele gekeniſſe aan den aard-mol. Het ſpek is van twee vingeren t de breedte van eene hand dik. Het vleeſch is rood, der, ſappig en vet, bijna als het vleeſch van wilde zwijnen; de ſmaak is niet zo wild en traanig als dat der meeſte e-vogelen, en zou met meer graagte gegeeten worden, het geen vleeſch van eenen zee-hond genoemd wierdt.

§. 25.

In alle andere zeeën vindt men ook, ſchoon niet allen, hter eenigen dezer dieren, en, voor zo verre men uit rzelver beſchrijvinge beſluiten kan, van onze Groenlandhe zee-honden zo wel in gedaante als kleur verſcheien zoorten: gelijk mij dan, hiertoe ten bewijze, een Jutnder verzekerd heeft, dat hij in die zee zee-honden geen heeft, die, in ſtee van achter voeten, den ſtaert van nen viſch hadden, met zwem-vinnen: met welk verhaal de beelding van den zee-hond in *de natuurlijke Hiſtorie van ontoppidan*, overeen ſtemt. *Anderſon* (*) verklaart ons, t 'er in de zoet-water-zee *Baikal* in Tartarijen, die ten inſten 20 graaden van de zee af is, zee-honden gevonden orden, die zich, naar alle gedachten, door den *Jeniſei* oom, derwaard heenen begeeven en vermenigvuldigd bben, zo dat zij nu buiten het zee-water leeven kunnen. e zee-hond, die in de lente van het jaar 1761 in de *Elve* j Maagdeburg gevangen is, ligt ook nog, hier van ten ijke, in leevendig geheugen. Men vangt hier vijf verheiden zoorten van dezelven, die, in aanmerkinge van gedaante des ligchaams, elkanderen wel gelijk, doch, in ootte, hoofd en hairen, onderſcheiden zijn. Ik ben genood-

(*) Pag. 235.

noodzaakt dezen met hunne groenlandſche naamen te benoe-men, omdat ik dezelven niet in eene andere ſpraake weet te brengen.

1.) *Kaſſigiak* is een lange zee-hond, die zwart en wit geſprengeld is, en een dik hoofd heeft. Van dit zoort worden door de Groenlanderen in Bals-rivier de meeſte ge-vangen, en wel het geheele jaar door. Uit de vellen van de jonge zee-honden maaken zij (en wij ook) de beſte klee-deren, en wanneer deze dieren op den rugge zwart en aan den buik recht wit zijn, ſtaan de vellen, tot kleederen ge-ſneeden, gelijk fluweel. Om welke reden deze vellen ook in menigte verzonden, en tot camiſoolen gebruikt worden. Naar evenredigheid van den ouderdom dezes diers is de grootte der plekken, zo dat zommigen naar tijgers-vellen gelijken, en tot dekkleeden der paerden gebruikt worden. Een zee-hond van dit zoort, die zijnen volkomen wasdom heeft, is omtrent ſes voeten lang.

2.) *Attarſoak.* Deze heeft een ſpitſer hoofd en een dik-ker lijf, als ook meer en beter ſpek, en is, volkomen op-gegroeid zijnde, wel agt voeten lang, en op dien tijd meeſt wit grauw, met een zwart ſchild op den rugge, gelijk twee halve maanen, welker hoornen tegens elkanderen overſtaan. Echter vindt men ook zommigen, die geheel zwartachtig zijn. Alle zee-honden veranderen wel jaar-lijks van kleur, zo lange zij den volkomen wasdom niet bereikt hebben, doch geenen van alle zee honden, zoda-nig, als dezen. Om welke reden zij bij de Groenlanders, naar den trap hunnes ouderdoms, van naame verwiſſelen. Het ongeborene, en jonge, dat geheel wit en wollig ter waereld komt, daar de jongen van andere zoorten van zee-honden reeds glad en gekleurd zijn, noemen de Groenlan-ders *Iblau.* In het eerſte jaar, wanneer het vaal wit is, geeven zij het dier den naam van *Attarak*, in het tweede, waarin het grauw wordt, *Atteitſiak*, in het derde *Aglektok*, het *beſchilderde*, in het vierde *Milektok*, het *gevlekte*, en in het vijfde jaar, waarin het tot volkomenheid groeit, en een zwart ſchild krijgt, noemen zij het *Attarſoak.* De huid is ſtijf en vaſt, en wordt daarom gebruikt tot het beklee-den van kofferen. De Groenlanders touwen het hair van de huit, en laaten 'er een weinig ſpek aan, waar door zij in het bewerken des te dikker wordt, en overtrekken met dezelve hunne booten. De ongetouwden gebruiken zij tot vellen voor hunne tenten, ook wel, ſchoon zeer zelden, en

n alleen bij mangel van dekzel, tot kleederen, Van de- en zee-hond haalt men het meeſte en het beſte ſpek; ook s de traan, die 'er van zelfs uitdrupt, niet veel dikker f ſlechter van reuk dan oude boom-olie. Het ſpek laat o weinig vinken na, dat men uit eene tonne twee kan- en meer traan tappen en ſmelten kan, dan men 'er ſpek ebbe in gedaan, ten ware het, dat dikwijls gebeurt, itlekke.

3.) *Neitſek*, deze zee-hond verſchilt van den genoem- en in grootte en kleur niet veel, uitgezonderd, dat de airen eenigermaate bruinachtiger en vaal wit zijn, ook iet glad op de huit liggen, maar, gelijk die der zwijnen, uig en borſtelig ſtaan. Wanneer men van deze vellen leederen maakt, zo keert men gemeenelijk het ruige naar innen.

4.) *Neitſerſoak*; ſchoon dit woord bij vertolkinge zo eel zegt als een *groote Neitſek*, is het dier echter van lenzelven geheel onderſcheiden. Want, ter zijde ge- teld zijnde, dat het veel grooter is, draagt het onder zij- e witte hairen eene korte, digte, zwarte wolle, die aan e huit eene ſchoone grauwe kleur geeft. Daarenboven eeft het voorhoofd een dik rimpelig vel, dat het dier, ls eene mutſe, tot over de oogen trekken kan, om dezel- en, bij ſtorm en ſterke golven, voor de voortrollende pitſe ſteenen en het zand te beveiligen. Uit welke oorzaa- e men dit dier, 't welk echter alleen in het zuidelijk leel gevangen wordt, klapmuts gewoon is te noemen.

5.) *Ukſuk*, dit is het grootſte zoort van zee-honden, mtrent tien voeten lang; het heeft zwartachtige hairen en ene dikke huit, uit welke de Groenlanders riemen of ree- en ter dikte van eenen vinger, ten gebruike van de zee- onden-vangſte, ſnijden. Men vangt dit zoort van zee- onden alleen in het zuiden.

§. 26.

Het zeſde zoort, dat bij de Groenlanderen den naam draagt van *Auak*, is het *Walrus* (*Roſmarus*, bij de En- gelſchen *Sea-kow* en de Franſchen *Vache marine*) 't welk in de geſtalte van het lijf wel met dat der zee-honden over eenkomt; maar ten opzichte van het hoofd geheel met de- zelven verſchilt; want het hoofd van dit beeſt is niet

spits, in tegendeel stomp en breed. Het kan daarom, met meer schijn zee-os of leeuw, en uit hoofde van de twee lange tanden, die het heeft, olifant genoemd worden. Want zijn hoofd heeft meer overeenkomst met dezer dieren, dan met der paerden hoofd. Ik zal, zo veel mij de schielijke slechtinge, die de Groenlanders hier omtrent waarneemen, toelaat, eene uitvoerige beschrijvinge van dit wonderbaarelijk dier geeven, 't geen hier zeer zelden gevangen wordt.

Dit dier is omtrent 16 of 18 voeten lang, en in den omtrek bij de borst even zo dik. De huit, die, het geheele lijf over, niet glad, maar, en wel in 't bijzonder aan den hals, zeer gerimpeld en kaal is, heeft de dikte van eenen vinger, en aan den hals die van twee vingeren, en is kraakbeenachtig, waarom de Groenlanders denzelven met smaak rauw eeten. Zij weegt misschien vier honderd en ook wel meer ponden. Het spek is wit en vast, gelijk varken-spek, bijna zo hoog als eene hand; echter levert het, uit hoofde der taaije vinken, verre na zo veel en goeden traan niet, als het spek der zee-honden. De voor- en achter-voeten zijn langer en plomper dan die der zee-honden; ook hebben de teenen, welkers leden gedeeltelijk eene spanne lang zijn, kortere en min spitse nagelen. Het hoofd is langwerpig rond. De mond is zo klein, dat men 'er geene vuist kan insteeken. De onderlippe, die, gelijk een driehoek, spits toeloopt, komt een weinig tusschen de lange tanden vooruit. Aan dezelve als ook aan de boven-lippe, en ter wederzijde van den neus, staat in eene huit, die eene hand breed en sponsachtig is, eene menigte borstels, die de lengte hebben van eene goede spanne, en de dikte van eenen stro-halm, als bindgaren driemaal gewonden, en helder zijn, en het dier een prachtig en verschrikkelijk aanzien bijzetten. De neus is geheel plat, en de oogen zijn niet grooter als die der ossen. Ik hebbe niet kunnen bespeuren, dat dit dier oogenleden hadt, toch als ik de oogen zocht, en niet vond, drukte een Groenlandsche jonge de huit, tot dat dezelven te voorschijn kwaamen, daar ik ze dan, ter diepte van eenen vinger, in en uit het hoofd konde drukken; waaruit ik besluiten moest, dat dit dier bij storm, de oogen ter beveiliginge intrekken en verbergen kan. De ooren zitten verre naar achteren in den nek; gelijk dan ook de oor-gangen geheel naar achteren in het hoofd zijn; ook heeft het dier geene oorlappen, waarom men de kleine openinge zeer bezwaarelijk vinden kan. In den mond heeft dit

dit dier ſpitſe honds-tanden, en voorin geheel geene, maar alleenelijk aan beide zijden vier, en in de onderkaaken, ter rechter zijde, drie langwerpig-breede en eenigermaate uitgeholde kieſen, die zo groot zijn als een duim. Weshalven het niet wel gelijk de zee-hond, viſſchen vangen en verſlinden kan, waaraan het ook, voornaamelijk de twee lange tanden, of hoornen, die bij de neuze van onder het voorhoofd nederhangen, en den mond meeſt bedekken, meer ſchijnen te hinderen, dan te helpen. Deze lange tanden zijn in hun beſtaan digter en fijner dan elpenbeen, en zeer wit, alleen is het binnenſte min of meer bruin, als gepolijſt *Wortel-hout*. Aan het einde, daar zij hunne plaatſe in het bekkeneel hebben, zijn ze eenigermaate uitgehold, daarbij niet geheel rond, maar een weinig breed, en, gelijk men het bij de meeſten walruſſen vindt, vol kerven. Gelijk men dan ook zelden een dier van dit zoort zal aantreffen, dat twee gaave en geheele tanden heeft. De rechte tand is omtrend een duim langer dan de ſlinke, over het geheel 27 duimen lang, (waarvan 'er zeven duimen in den hoofd-ſchedel vaſt-zitten) en in den omtrek 8 duimen dik. Dezelven ſtaan, boven aan het hoofd, drie en eenen halven, onder aan de ſpitſe, negen en eenen halven duim, van malkanderen af, zijnde naar beneden toe een weinig omgebogen. Een tand weegt vier ponden en een half pond, en het geheele hoofd, dat, benevens andere groenlandſche zeldzaamheden, in het cabinet van het Kweek-ſchool der Broeder-Gemeente te Barbij is vereerd geworden, vier en twintig ponden. Dit alles naar Zaxiſchen maate en gewigte.

Van deze tanden bedient zich de gedachte Walrus, ten deele ter opſchommelinge zijner ſpijze, doordien hij, door middel van dezelven, de ſchulp-viſſchen, die, benevens de zee-kruiden, zijn eenig voedzel ſchijnen uit te maaken, uit den modder en tuſſchen de klippen van daan trekt; ten deele ter zijner voorttrekkinge, zich aan de ijsbrokken en klippen met die tanden vaſt hechtende, en den zwaaren en anders reddeloozen romp naſleepende; eindelijk ter verdedeginge, zo wel op het land en ijs tegen den aanval der witte beeren, als in het water tegen de zwaerdviſſchen, en diergelijk zoort van vaerdige en grimmige zee-dieren.

Martens wil, dat hij bij zee-gras leeve, om dat, de ſlijm of afgang van dit dier gelijk is aan paerdenmeſt. Echter

meent hij, dat het ook vleeſch eet, doordien het de huit der walviſſchen, die men over boort werpt, opvangt, onder het water trekt, en weder in de hoogte werpt. Maar de Groenlanders hebben opgemerkt, dat het eveneens den zee-vogel, ten ſpeeltuige, met zijne lange tanden onder het water trekt, en weder in de hoogte werpt; doch denzelven geenzints opeet.

§. 27.

Van de walruſſen vindt men in de ſtraate Davis weinigen, maar bij *Spitsbergen*, *Nova Zembla* en in het *Waigat* tot aan den *Ob*-ſtroom in grooteren overvloede. Van hier tot aan de *Kolijma* en voorts langs de kuſten van de ijs-zee ontdekt men 'er geenen. In grootere menigte vallen zij echter in de Kamtſchatkiſche zee, aan welkers oever veele uitgevallen tanden, die veel grooter en zwaarer als die der groenlandſche dieren zijn, en 10, 20, ja 30 ponden, weegen, gevonden worden, gelijk D. Gmelin in deszelfs Sibeeriſche Reize (*) aaanhaalt. Voorheenen heeft men dezelven bij Spitsbergen, hoofdzaakelijk om de tanden, waaruit allerlei nette arrebeid vervaerdigd wordt, en wel op het land, waar ze bij geheele hoopen liggen en ſlaapen, in groote menigte met harpoenen dood geſtoken. Men wil echter, dat deze dieren, nadat zij de menſchen voor hunne gevaarelijkſte vijanden hebben leeren kennen, moeielijk te bekomen zijn: doordien ze hunne wachten uitzetten, elkanderen getrouwelijk bijſtaan, en, wanneer zij in het water gevonden worden, den boot poogen om te werpen, of, naar beneden gedoken zijnde, een gat in hetzelve ſtooten.

In tegenoverſtellinge van de veele walruſſen, die bij Spitsbergen zijn, zijn daar weinig zee-honden, maar aan den oever van Ooſt-groenland des te meer; waarbij *Martens* aanmerkt, dat zich op die plaatſen weinige walruſſen ophouden, daar men veele zee-honden vindt, om dat de laatſt genoemden hun al het voedzel wechrooven. Men vindt bij *Jonſton Hiſt. Nat. de Piſcibus* art. 6. ook deze bijzonderheid van de zee-honden aangemerkt,

(*) T. III. p. 164.

merkt, dat zij namelijk, in warmer landſtreeken de wijnbergen en vruchthoven aan den zee-oever bederven, als ook, dat zij niet alleen leevendig gevangen en tam gemaakt, maar ook gewend worden, om uit de zee aan land te komen en hunne ſpijſe van de menſchen aan te neemen. 't Geen door *Charlevoix* van *Canada*, in deszelfs *Voyage de l'Amerique*, beveſtigd wordt.

In de ſtraate Davis treft men meeſt de twee eerſt beſchreeven zoorten van zee-honden, het geſprengelde *Kasſigiak* en het zwartachtige *Attarſoak* aan. Het eerſte zoort kan men het geheele jaar door, ſchoon niet altijd in eene even groote menigte, vinden; nogtans kunnen zij niet, van wegen hunne voorzichtigheid, uitgenomen wanneer zij met jongen zwaar en onhebbelijk zijn, door eenen Groenlander alleen gevangen worden, maar moeten dan door eene menigte van Groenlanderen, als bij eenen Klop-jagt, omringd en gedood worden. Maar het laatſte zoort verlaat tweemaalen des jaars dezen ſtreek, eens in de maand van Julij, keerende in September te rugge. Naar alle vermoeden zoeken zij hun voedzel in andere plaatſen, echter trekken zij dan niet allen wech. De tweede reize echter, namelijk in de maand van Maart, trekken zij allen wech(*), om hunne jongen te werpen, en komen met het begin van Junij, met hunne jongen, als of het geheele kudden van ſchaapen waren, weder. Op dien tijd zijn zij allen zeer mager. Op dezen laatſten togt ſchijnen zij, gelijk de trekvogel, eenen bepaalden tijd en zekeren weg, die zonder ijs is, op het ooge te houden; waarom de ſcheepen bij Spitsbergen hen, zonder gevaar, volgen kunnen. Men weet, dat zij zich eerſt in het zuiden, en 40 of 50 mijlen verder ten noorden eerſt 20 dagen naderhand, en op deze wijze, hoe verder ten noorden, hoe laater, verliezen. Men kan met eene genoegzaame zekerheid den dag bepaalen, waarop zij zich, in het einde van de maand Maij, bij *Frederiksbaab*, en in het begin van Junij bij *Godhaab*, en dus verder ten noorden, weder vertoonen zullen: alwaar, veele dagen na elkanderen geheele troepen komen aanzetten,

(*) Van dit zoort van zee-honden merkt Horrebow aan, dat zij in December op de noordzijde van Ysland komen, en in Maart allen weder wech trekken.

ten, en gedeeltelijk blijven, en ook voor een gedeelte verder naar het noorden trekken: Maar werwaard zij hunne bepaalde reize heenen zetten, kan men met geene volkomen zekerheid bepaalen. Op den bodem der zee kunnen zij geene duurzaame verblijfplaatſe hebben, doordienze genoodzaakt zijn om lucht te ſcheppen. Naar *America* trekken zij niet, want zij zwemmen niet weſt-maar noordwaard; en op dien tijd worden zij van geene ſchipperen in de ruime zee gevonden. In het noorden blijven zij ook niet, ſchoon aldaar ijs en onbewoonde klippen zijn, en zij 'er hunne jongen ongeſtoord werpen konden; want men ziet ze niet van het noorden, maar van het zuiden terugge koomen. Men zou dus mogen giſſen, dat zij, of door eenen engen zond, zoortgelijke men meent, dat'er in de *Iſefiörd* in *Diskobogt*, die thans met ijs overſtopt is, ten 69ſten, en in *Thomas-Smith-Zond* ten 78ſten graade zij; of door eene opene zee, die men nog hooger onder de pool vermoedt, rondom Groenland, naar de ooſtzijde des lands trekken, en dan, tuſſchen *Ysland* en om *Statenhoek* heenen, weder keeren. 't Heeft geenen ſchijn, dat zij dezen optocht, om beter voedzel te zoeken, aangaan, doordien zij allen vermagerd te rugge komen; maar wel om hunne jongen te werpen, ijlende met zulken ſnellen gang te rugge, dat zij zich luttel tijd gunnen, om zich met eeten te verzadigen, of te ruſten. Het kan zijn, dat ze, door de *Robbenſlagers* (dus noemt men de ſcheepen, die in de maanden April en Maij, op de zee-honden vangſte bij Spitsbergen, uitgaan) tot eene zo ſnelle vlucht gedreeven worden; indien ze al luſt mogten hebben, om, uit hoofde der zwakheid hunner tedere jongen, aldaar langer te vertoeven. Deze Robben-ſlagers poogen dezelven op het ijs, waarop ze, als bij heele legers, liggen en ſlaapen, te omcingelen, verſchrikken ze door geſchreeuw, en wanneer zij den hals uitſtrekken en geluid geeven, ſlaan zij hen, met eenen geweldigen ſlag, op den neus, waardoor zij duizelen. Doordien zij echter zeer ſchielijk weder tot zich zelven komen, (want zij draagen zulk een tai leeven, dat zommigen van hun, terwijl men hun de huit afvelt, nog van zich afbijten;) zo is men gedwongen, hen ſchielijk andermaal te omringen, om den in zwijm liggenden volkomen te dooden. Op deze wijze kunnen deze ſcheepen, die geene walviſſchen vangen, met mindere moeite eene laadinge ſpek van zee-honden, 't geen dat der walviſſchen nog te boven gaat, bekomen, en daar-
en-

enboven ook eenen goeden voorraad van vellen, die men ook, buiten het algemeen bekend gebruik, gelijk marroccaansch leder touwt, tot eenen buit daarvan draagen. Men wil, dat de IJslanders deze dieren in hunne netten van 60 tot 200 in eenen dag verkloeken. Dit heeft men tot nog toe in Groenland niet kunnen werkstellig maaken.

§. 28.

Niemand zijn de zee-honden nutter en volstrekt noodzaakelijker dan den Groenlanderen, welker akker de zee is, en welker voordeeligste oogste in de vangste der zee-honden bestaat. Ons Europeäanen zijn de schaapen, die ons ter voedinge en kleedinge verstrekken, en den Indiaanen de Cocos-boomen, die zij, buiten voedzel en kleedinge, ook ten huize- en scheep-bouwe bezigen, zo dat ze in geval van nood daarvan alleen zouden kunnen bestaan, niet zo noodzaakelijk, dan den Groenlanderen de zee-honden. Het vleesch dezer dieren is voor hun, (dat der rendieren, die nu reeds zeer schaers zijn, uitgezonderd,) het beste en gezochtste voedzel. Het spek wordt bij hen in de lampen om te lichten, om te warmen en te kooken, gebruikt; En schoon ze al genoegzaamen overvloed aan hout hadden, konden zij hetzelve toch niet, maar alleen den traan, tot deze eindens gebruiken, zo als men daadelijk bespeurt, zo ras men hunne huizen beschouwt. Dan gebruiken zij het spek der zee-honden ook om hunne drooge spijzen, als de visschen, daar mede vet te maaken, en als het ware te boteren. En eindelijk om daarvoor allerlei nooddruftigheden te ruilen of te koopen. Met de peezen kunnen zij beter naien dan met garen en zeide. Uit het gedarmte maaken zij hunne vensteren, voorhangzelen der tenten, hemden, en gedeeltelijk de blaaze aan de pijlen, en uit den maage hunnen traan-zak. Uit de beenderen hebben zij voorheen, bij mangel van ijzer, allerlei zoort van werktuigen moeten maaken. Het bloed wordt ook niet verworpen, maar met andere zaaken tot zoepe gekookt en gegeeten. De Vellen gebruiken zij voornaamelijk; zijnde hun het noodzaakelijkste. Want gesteld zijnde, dat zij zich met vellen der rendieren en vogelen kleeden, en, in stee van bedden, dekken konden; gesteld zijnde, dat zij zich ook met derzel-

ver

ver vleefch en met viffchen genoegzaam voeden, dezen met hout kooken, en, indien zij hunne wooningen op eene andere daartoe gefchikte wijze gebouwd hadden, zich daar bij warmen, en mede lichten konden; zo zouden zij toch, zonder de vellen der zee honden, in geenen ftaat zijn, om zich zelven rendieren, vogelen, viffchen en hout te bezorgen, doordien zij hunne groote en kleine vaartuigen, waarin zij reizen, en voedzel zoeken moeten, met de vellen van zee-honden overdekken, de riemen uit dezelven fnijden, de blaaze tot den harpoene daarvan maaken, en hunne tenten, zonder welken zij ook in den zomer niet beftaan kunnen, daarmede dekken moeten.

Men acht derhalven hem voor geenen regtfchapen Groenlander, die geene zee-honden vangen kan. Op deze vangfte leggen zij van jongs af alle hunne denkbeelden en krachten te kofte. 't Is ook de eenige kunft (en inderdaad eene zwaare en gevaarelijke) waar toe zij van de jeugd af opgebragt worden, waarmede zij zich onderhoud verfchaffen, zich elkanderen aangenaam, en den gemeenen-befte van nutte maaken. Op welke wijze zij hier mede omgaan, kan men dan eerft duidelijk begrijpen, wanneer men, in 't vervolg, hunne vaar- en werk-tuigen, ter dier zaake noodzaakelijk, hebbe leeren kennen.

HIS-

HISTORIE VAN GROENLAND.

HET DERDE BOEK.

Van de groenlandsche Volkeren.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

INHOUD

EERSTE AFDEELING.

Van der Groenlanderen Gedaante en Leevens-wijze.

TWEE.

TWEEDE AFDEELING.

Van het handelen der Groenlanderen in hun huishoudelijk beſtaan.

DERDE AFDEELING.

Van het gedrag der Groenlanderen in gezelſchappen.

VIERDE AFDEELING.

Van het zedelijk beſtaan der Groenlanderen.

VYFDE AFDEELING.

Van den Godsdienst of liever het Bijgeloof der Groenlanderen.

ZESDE AFDEELING.

Van de Weetenſchappen der Groenlanderen.

EERSTE AFDEELING.

Van de Ligchaams-gestalte en Leevenswijze der Groenlanderen.

§. 1.

DE Groenlanders noemen zich, zonder eenige onderscheidinge, *Innuit*, 't geen menschen of inwooneren betekent. Bij de IJslanderen, die voor veele eeuwen dit land, en de nabij gelegene Americaansche kusten, ontdekt, en in bezittinge gehad hebben, draagen zij den verachtelijken naam van *Skrællinger*, zo veel betekenende als kleine, slechte, nuttelooze menschen, doordien ze klein van gestalte, zommigen wel over, maar de meesten beneden, de vijf voeten lang zijn, en 'er daarbij zwak uitzien. (*) Echter hebben zij goede en welgemaakte Ledemaaten. Het aangezicht is gemeenelijk breed en plat, met bolle en dikke ronde wangen. De oogen zijn klein, zwart, en geheel dof. De neus, schoon niet ingedrukt, is echter klein en niet zeer verheven. De mond is gemeenelijk klein en rond, zijnde de onderlippe een weinig dikker dan de bovenlippe. De kleur van het geheele lijf is donker grauw, en die van het aangezichte bruin, (door het welke bij zommigen de roode kleur doorschijnt) 't geen men niet zo zeer der

(*) 't Is eene algemeene aanmerking, dat, naar maate men nader tot de Pool kome, aldaar en menschen, en dieren, en aardgewassen kleiner zijn: Schoon de Eland, de witte Beer, en het Rendier hiervan uit te zonderen zijn. De oorzaake hier van wijten aan de koude drukkende lucht en den nevel. *Ellis*, die ons de uitvoerigste beschrijvinge van de *Eskimaux* in de Hudsons-baij gegeeven heeft, welken bijna in alle deelen met onze Groenlanderen overeen komen, en mogelijk, van afkomste, een en hetzelfde volk zijn, heeft aangemerkt pag. 79 dat, niet tegenstaande aan 't zuidelijke einde der Hudsons baije groote boomen zijn, men in den 61sten graad alleenelijk struiken, en de menschen telkens kleiner vindt, en in den 67ste graad geheel geene menschen meer woonen.

der natuure, (want de kinders komen zo blank als andeeren ter waereld) dan wel hunner eige onreinheid toe te ſchrijven hebbe, doordien zij dagelijks met ſpek omgaan, in den walm der dampige olie-lampen zitten, en zich zelden waſſchen. Echter kan men ook wel ſtellen, dat het *Climaat*, bijzonder in den zomer bij eene brandende zonne-hitte, en ras daarop volgende koude en ruwe lucht, 't geen ons insgelijks eenigzins bruin maakt, veel bijdraage, om deze kleur den Groenlanderen, na veelvuldige voortteelingen, erffelijk en eigen te maaken. De gewigtigſte oorzaake zou men ook wel kunnen zoeken in de veelvuldige traanachtige ſpijzen, waardoor het bloed dezer menſchen dermaate dik, verhit, en vet wordt, dat hun zweet naar den traan riekt, en de handen zo klevende zijn als ſpek. Men vindt echter zommigen onder hen, welker huit redelijk wit, en welker wangen rood zijn; in grooteren getale vindt men 'er, die een langachtig aangezicht hebben, en, zonder veele moeite onder de Europeaanen, bijzonder onder de bewooneren van zommige bergen in Zwitſerland, zouden kunnen doorgaan als zodanigen. Daarenboven heb ik Groenlanderen gezien, die Europeaanen tot vaderen hadden, doch naar de groenlandſche wijze werden opgevoed. Dezen zijn van de overigen in de kleur niet onderſcheiden, maar wel in zommige trekken van het aangezicht. Hierentegen heb ik kinderen gezien van een Europeër, verwekt bij eene Groenlanderinne, wier vader ook een Europeaan was, die zo ſchoon waren, als zij in Europa zijn kunnen.

Over het geheel genomen, hebben zij zeer zwarte, harde, ſterke en lange hoofdhairen, nogtans zeer zelden baerden, die zij met grooten ijver poogen uit te trekken; hunne voeten en handen zijn klein en teder, het hoofd en de overige leden daarentegen zijn groot. Zij hebben eene hooge borſt, in 't bijzonder hebben de vrouwen, die van de jeugd af, zwaare laſten draagen moeten, breede ſchouderen. Zij zijn dik in het vleeſch, vet, en bloed-rijk, waaruit het ook zijnen oorſprong heeft, dat zij, luchtig gekleed, ongedekt van hoofd en halze, echter de koude zeer wel verdraagen kunnen; om welke reden zij in hunne huizen dikwerf, tot op de broeken na, naakt zitten, en eenen Europeër, die bij hen zit, door hunne uitwaaſemingen zodanig verhitten, dat hij 't niet zeer lange bij hen kan uitſtaan. Wanneer zij in den winter, ten Godsdienſte, bij een zijn, gee-

geeven of liever blaazen zij zo veele hitte van zich, dat men zeer fchielijk in het zweet raakt, en, uit hoofde van den damp, bezwaarelijk kan ademhaalen. Zij zijn luchtig en fnel ter voeten, en kunnen ook met hunne armen vaerdige beweegingen maaken. Men vindt weinigen, die gebrekkelijk zijn, en noch zeldzaamer komen misgeboorten onder hen voort. Ook hebben hunne ligchaamen aan gefchiktheid of fterkte geenen mangel, alleen zijn zij onhebbelijk in ongewoonen, maar in hunnen gewoonen arrebeid overtreffen zij ons daarentegen. Dus kan een Man, welke in drie dagen niets, of flechts zee-gras gegeeten heeft, in de fterkfte baaren zijn *Kajak* beftuuren, en de vrouwe draagt een geheel Rendier twee mijlen verre, en een ftuk hout, of eenen fteen op den rugge, waarvan een Europeër nauwelijks de helfte kan opligten.

§ 2.

Van hun *Temperament* of inborft kan men weinig oordeelen, doordien het zeer zwaar is, hun te doorgronden. Echter fchijnen zij over 't geheel een *Sanguinifch* en tevens *phlegmatifch* geftel te hebben. Over het geheel zegge ik; want de Groenlanders zijn gelijk alle andere volkeren, onder zich onderfcheiden, en men vindt ook bij hen *bitfige* en *zwaarmoedige* geftellen. Wel is waar, dat zij niet zeer leevendig, veel min luftig en uitgelaaten, nogtans wakker, vriendelijk en gemeenzaam, daarbij voor het toekomende onbezorgd, dus ook niet rekhalzende, om 't een of ander op te famelen, echter terug houdende zijn in mededeelzaamheid. Men kan niet ftellen, dat zij eenen bijzonderen hoogmoed bezitten; echter, uit onweetendheid zeker, hebben zij de zogenoemde boerfche grootsheid in eene ruime maate, laaten zich voorftaan, dat zij den Europeaanen, *Kablunet* bij hen genoemd, verre te boven gaan, en drijven met hen heimelijk den fpot. Want, fchoon zij de overtreffende bekwaamheden van de Europeaanen belijden moeten, zo kennen zij toch derzelver waarde in geenen deele. Hierentegen wordt hunne inbeelding van zichzelven, door hunne onnavolgbaare bekwaamheid in het vangen van zee-honden, van dewelken zij leeven, en buiten welken hun niets onontbeerlijk nodig is, genoegzaam gevoed. En inderdaad zijn zij zo dom en plomp

niet, als men in 't algemeen wilde volkeren acht. Want i hunne daaden zijn zij snedig genoeg. Nogtans zijn zij niet z zinrijk of gesleepen, gelijk zommigen ons hebben wille diets maaken. Hunne gedachten gaan over de middelen die zij tot hun bestaan nodig hebben, en het geen da niet noodzaakelijk aan verknocht is, heeft geen aandeel i hunne bedoelingen. Dus kan men hun eene eenvoudi heid zonder domheid, en schranderheid zonder redeneeri ge toeschrijven (*).

Zij houden zich alleen voor zedige en geschikte me schen, doordien veele onvoeglijke dingen, die zij bij van de Europeaanen maar al te dikwijls gezien hebben zelden, of in 't geheel niet, bij hen voorkomen. Hie komt hun spreekwoord, bij het zien van eenen stillen e ingetoogen vreemdeling, uit voort; „Hij is bijna zo zedi „ als wij. Of, hij begint een mensch, dat is, een Groe „ lander, te worden ". Zij zijn geduldig, en ontwijke den geenen, die hen wil aanvallen. Volgt men hen ech ter zo sterk op de hielen, dat zij het niet ontvluchten kun nen, zo schroomen zij noch vuur noch water.

Z

(*) Men kan op den Groenlander niet ongeschikt toepasse wat *Gmelin* Tom. II. pag. 216. van den *Tungusen* schrijft. „ Z „ zijn oprecht, meer, omdat zij in geene andere bezigheden, da „ in de jagt, hun verstand te beoeffenen, gelegenheid hebben, da „ datze eene drift tot oprechtheid gevoelden. In 't gemeen wo „ den zij voor dom opgegeeven, om dat zy zonder moeite kun „ nen bedroogen worden. Maar ik geloove, dat andere volke „ ren, ten aanzien van hun, ook dom zijn; want, op die wijz „ geredekaveld, moet men alle menschen, in opzicht van zaaken „ om welken te weeten zij spaarzaame gelegenheid gehad heb „ ben, insgelijks dom noemen. Het natuurlijk verstand va „ alle volkeren, delft men op uit hunnen arrebeid, en de wijze „ waarop hij verricht wordt. Dus blijft het geen wonder, dat d „ *Tungusen*, in zaaken, waar in zij de oogen niet gehad heb „ ben, hun verstand niet toonen kunnen. Zij zijn in hunne zaa „ ken even zo kundig, als hij, die listig is in 't bedriegen, dik „ wijls dom is ter jagt ".

Dat in de Groenlanderen een leerzaam verstand, en bekwaam vermogen, om iet naar te volgen, zit, kan men besluiten, omda de kinders der gedoopten ligtelijk leezen en net schrijven leeren dat een onzer Groenlanders de snaphaanen herstelt, en een ander d baerdscheerer der Europeaanen is.

III.

EEN GROENLANDER, KOMENDE UIT ZEE.

J. Swertner sculp 1766

Zij zijn niet lui, maar geſtadig met het een en ander bezig; echter vallen zij zeer veranderlijk, en beginnen ligtelijk eene zaake, die zij, met eenige zwaarigheden vermengd vindende, laaten vaaren. In den zomer geeven zij den ſlaap vijf of zes, in den winter acht uuren. Maar, wanneer zij eenen harden arrebeid gehad, en den nacht gewaakt hebben, ſlaapen zij den geheelen dag. In den morgenſtond, wanneer ze op eene hoogte, met een droefgeeſtig ſtilzwijgen, zee en weder aanzien, zijn zij in 't gemeen peinzende en moedeloos, zich den laſt des dags en het gevaar voorſtellende. Wanneer zij echter niets te doen hebben, of met eene goede vangſte naar huis keeren, zijn zij luſtig, en ſpraakzaam.

Zij zijn dermaate behendig in het bedekken hunner aandoeningen en hartstochten, dat men hen, oppervlakkig beſchouwende, den Stoicijnen zou gelijk ſtellen. Zij toonen zich bij voorkomende ongelukken zeer bedaard, en zijn niet ligt tot toorne te verwekken. Ten minſten kunnen zij hunnen euvelmoed ligt verduwen; echter worden zij in zulken geval ſtok-ſtom en morrende, en laaten geene gelegenheid, om op hunnen tijd zich te wreeken, ſlippen. Echter, wat hunner zeden betreffe, daarover kunnen wij hier na breedvoeriger en beter ſpreeken.

§. 3.

Zij maaken hunne kleederen (*) uit vellen van rendieren, zee-honden, en vogelen, die, op de wijze van een Munniks-kleed, aan alle zijden worden toegenaid, zodat zij eerſt hunne armen daarin ſteeken, en dan den rok, gelijk een hemd, over het hoofd moeten naar beneden trekken. Van vooren zijn dezelven tot aan de kinne toegenaid, en van boven met eene kappe voorzien, die hen, bij nat en guur weder, ten hoofddekſel verſtrekt. Den mannen hangt de rok ſlechts tot over de helfte der heupen, en, ſchoon niet vaſt om het lijf, echter, van vooren geſlooten zijnde, digt genoeg, om het ligchaam voor de koude lucht teveiligen. Zij naiën met geene darmen, maar met peezen van rendieren en walviſſchen, welken zij zeer dunne van een ſplijten, en dan weder met hunne vingeren twee en drie dik vlechten of ſpinnen. Voorheen bézigden zij, in ſteê van naal-

(*) Men zie de derde plaat.

naalden, de graaten der viſſchen, en de tederſte kneukelen der vogelen, en hunne meſſen vormden zij uit ſteenen. Men heeft zich over de netheid van hunnen arrebeid te verwonderen, (tot welken zij daarom ook de fijnſte naalden hebben willen) en de bontwerkers ſtaan toe, dat zij in dezen opzichte hen dat kleederen-maaken niet kunnen naardoen. De huit der vogelen, is, om zo te ſpreeken, hun hemd, zijnde de vederen naar binnen gekeerd. Op deze wijze draagen zij ook de vellen der rendieren, over welken zij ook gewoon zijn nog eenen anderen pels van zeer dunhairige rendieren te trekken; ſchoon dezelven thans zo ſchaars zijn, dat de rijkſte vrouwen daarmede alleenelijk pronken. De vellen der zee-honden maaken den gemeenſten dos uit; het ruwe wordt gemeenelijk naar buiten gedraagen, en de zoom, als ook de naad, met kleine ſtreepen van rood leder en witte honden-vellen ſierelijk geboord. Thans echter draagen de voornaamſte mannen onder hen overkleederen van laken, blauw geſtreept lijnwaad, of catoen, nogtans in den ſmaak en naar de wijze der Groenlanderen opgemaakt. Hunne broeken zijn van de vellen van zee-honden, of dun-hairige rendieren, boven en onder zeer kort; hunne kouſſen van de vellen van ongeboren zee-honden; en de ſchoenen van het leder der zee-honden, dat glad en zwart getouwd is, van boven met riemen, die door de zoolen getrokken worden, vaſt geſnoerd. De zoolen komen van achteren en vooren, twee vingeren breed, uit, en zijn met veel naukeurigheid geplooid, zonder ſchoen-hakke. Op die wijze zijn ook hunne laerzen. Groenlanders, die welgeſtelde luiden zijn, draagen nu ook wolle kouſſen, broeken, en mutſen. Wanneer zij ter zee vaaren, trekken zij over hunne kleederen, eenen *Tuelik* of pels van zee-honden, zwart en glad, op welken het water afſtuit, en onder dien pels ook wel een hemd van darmen, om de natuurelijke warmte des te beter te bewaaren, en het water af te houden.

Hierin alleenelijk is de dragt der vrouwen (*) van dien der mannen onderſcheiden, dat namelijk dezelve hoog op de ſchouderen is, en langer kappen heeft, van onderen niet afgekort, maar van achteren en vooren van de heupen af, met eenen langen ſlip, geboord met rood laaken, die tot aan de kniën hangt, voorzien is. Zij draagen ook broeken, en

(*) Men zie de vierde Plaat.

IV.
EENE GROENLANDSE VROUW.
J. Swertner sculp.

en onder dezelven eenen gordel: zeer gaerne maaken zij hunne ſchoenen en laerzen van wit of rood leder, welkers naaden van vooren, zindelijk genaid en geboord zijn. De moeders en de voedſters der kinderen draagen eenen *amaut*, 't welk een pels is, zo ruim op den rugge, dat zij 'er het kind, 't welk doorgaans geheel naakt is, en van geen zwachtel, kleederen, of wiege weet, in draagen kunnen. Opdat het echter van onder den pels niet wech valle, zo binden zij het kleed met eenen band, die vooraan een gesp of knoop heeft, boven de heupen om het lijf vaſt. De kleederen, die zij door den dag draagen, druipen van vet, en zijn vol luizen, welken zij, gelijk de bedelaars, bij den taſt hebben, en niet wech werpen, maar met hunne tanden verkneuzen; in tegenoverſtellinge der daagſche kleederen, zijn zij op hunne nieuwe en praal-rokken bijzonder zindelijk.

De mannen draagen korte hairen, die van het hoofd af aan alle zijden nederhangen, en aan het voorhoofd afgeſneeden, ook wel tot aan de kruin van het hoofd afgeſchooren zijn, opdat zij in het arrebeiden geenen hinder doen. Echter zou men het der vrouwen eene ſchande rekenen, zo zij de hairen afſneeden; 't geen zij alleenelijk doen ten teken van den diepſten rouwe, of volſtrekte onwilligheid om te huwelijken. Zij binden de hairen over het hoofd tweemaalen te ſaamen, zo dat over de kruin een lange, breede, en boven denzelven een kleiner top is, die zij met eenen ſchoonen band opbinden, welken band ook wel met glas-paerelen bezet is. Gelijk zoort van paerelen draagen zij ook in de ooren, om den halze, en de armen, als ook aan den zoom der kleederen, en op de ſchoenen. Zij beginnen ook veranderingen in de maniere hunner kleederen te maaken, en de welgeſteldſten binden een bonten linnen of zijden doek om het voorhoofd, echter zo, dat de hairtop, die haar ten voornaamſten ſieraade ſtrekt, daardoor niet bedekt worde. Wanneer zij echter ten ſchoonſte zullen pronken, zo moeten zij aan de kin, ook wel aan de wangen, handen en voeten, met eenen draad, in roet zwart gemaakt, doorreegen zijn, waardoor, wanneer men 'er den draad weder hebbe uitgetrokken, hunne huit zwart blijft. Deze bijzonderheid, die redelijk ſmertelijk is, verricht de moeder aan de dochter in derzelver kindsheid, uit vreeze, dat zij, zulks niet geſchied zijnde, geenen man krijgen zou. Deze gewoonte is ook in Noord-America bij

de Indiaanen, en in Afie bij zommige Tartaaren in zwang, niet alleen bij vrouwen, maar ook bij mannen, zo wel om zich ſchoon, als ontzagchelijk te maaken. Onze gedoopte Groenlanders hebben deze gewoonte, als eene dwaaze, echter ook tot zondige verleidinge bedoelde, ijdelheid, voor lange verlaaten.

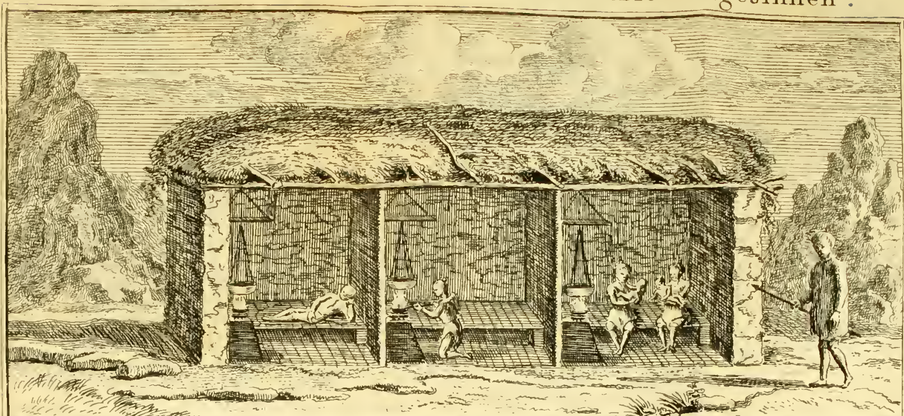
§. 4.

In den winter woonen zij in *huizen* en den zomer in *tenten*. De *huïzen* (*) zijn twee vademen breed, en, nadat 'er veelen of weinigen inwoonen, van vier tot twaalf vademen lang, en zo hoog, dat men even regt op in dezelven ſtaan kan. Zij zijn niet, naar het algemeen vermoeden, in de aarde gebouwd, maar op eene verheven plaatſe, en, ten grootſten getale, op eenen ſteilen klip, op dat het geſmolten ſneuw-water dies te beter van dezelven afvloeie. De Groenlanders leggen groote ſteenen op elkanderen ter breedte van eenen vadem, en tuſſchen dezen, aarde en zoden; op dien muur dan plaatſen zij, naar de lengte des huizes, eenen balk, en wanneer die niet lang genoeg is, binden zij twee, drie ook wel vier balken met riemen te ſaamen, en onderſtutten hem met poſten. Over denzelven leggen zij dwars-balken, en tuſſchen die klein hout, bedekken dat met heide, dan met zoden, en ſtroiën daarover zeer fijne aarde. Zo lange het vrieſend weder is, blijft het dak in ſtand; in den zomer echter valt het gemeenelijk in door den regen, en vordert, als ook de muur, tegens den herfſt herſtellinge: Men bouwt de huizen niet verre van het water, doordien men van de zee leeven moet, ook is den ingang van den zee-kant. Het huis heeft noch ſchoorſteen, noch deure. Hier voor is te midden in het huis een gewelfde gang, die van ſteen en aarde gemaakt, en twee of drie vademen lange is; echter zo laag, dat men, bijzonderlijk van vooren, en achteren, waar men van boven inklimt, op handen en voeten kruipen moet, en niet eens geboogen gaan kan. Deze lange gang is een treffelijk ſchut voor koude en wind, en door dezelve trekt ook de dikke lucht uit; want rook is in de hui•

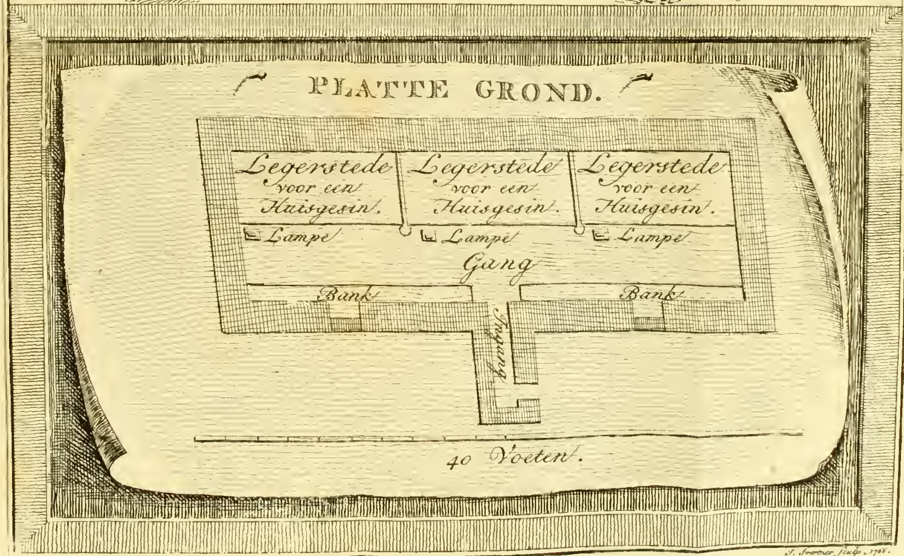
(*) Men zie de vijfde en ſesde Plaat.

Doorsneede van een Groenl: Huis voor drie Huisgesinnen.

V

VI

J. Swertner sculp. 1768.

huizen niet. Van binnen is de wand met oude tente- en boot-vellen behangen, welke vellen aan denzelven vast gehecht zijn door nagelen, die uit de ribben der zee-honden gemaakt worden; dit doen de Groenlanders om hunne wooningen van vochtigheid te bevrijden; ook dekken zij met die vellen hunne daken.

Van het midden des huizes af tot aan den wand staat naar de lengte, een voet hoog van den grond af, eene bed- of leger-stede van planken, die met vellen overdekt is. Deze is door posten, die het dak stutten, en door vellen, die tot aan den wand rijken, op de wijze van eenen paerden-stal, afgeperkt. Elk gezin, (van vier tot tien familien woonen in één huis) bezit zulk eenen stal. Op de bedstede slaapen zij op pelzen, en zitten ook bij dage op dezelve, de man met nederhangende, de vrouw echter, doorgaans achter hem, met te saamengeslagen beenen op de wijze der Turken. Het werk van de vrouwe bestaat in kooken en naiën, dat van den man in het maaken van zijn werktuig. Ter andere lengte van het huis, daar den ingang is, zijn eenige vierkante vensters, ruim twee voeten groot, dermaate zindelijk en digt genaid van zeehonden-darmen en den maag der Heelstijnderen, dat noch wind noch sneeuw, het licht daarentegen redelijk helder, door dezelven dringen kan. Onder de vensteren staat van binnen naar de lengte van het huis een bank, waarop de vreemdelingen zitten en slaapen.

Aan ieder poste in het huis is eene vuurstede. Zij leggen een stuk houts op den grond, die met vlakke steenen belegt is; daarop staat een laage drievoetige bank, en op deezen eene lampe, die van weeksteen gemaakt, ter lengte van eenen voet uitgehouwen, en bijna gelijk is aan eene halve maane; onder dezelve plaatsen zij een eironden houten bak, om den afloopenden traan op te vangen. In deze lampe, die met zeehonden-spek, of traan, vervuld is, leggen zij aan de vlakke zijde een weinig kort gewreeven mos, in plaatse van een pit, 't geen zo helder brandt, dat door zo veele lampen, het huis niet alleenelijk genoegzaam verlicht, maar ook verwarmd wordt. Wat meer is, over zulkeene lampe hangt een ketel, die uit weeksteen gehouwen, eenen voet lang, en de helfte zo breed is, met vier snoeren aan het dak, de gedaante hebbende van eene langwerpige dooze. In dezen ketel kooken zij alle hunne spijzen, en boven denzelven is een rooster vast gemaakt, die uit houte staaven

ge-

gevormd is, waarop zij hunne kleederen en laersen droogen.

Doordien 'er nu zo veele vuursteden als gezinnen in een huis zijn, en op ieder vuurstede menigmaal meer dan eene lampe dag en nacht brandt, zo zijn ook hunne wooningen aanhoudender warm, en echter zo heet niet als de wintervertrekken in Duitschland. Men bespeurt daar bij geen merkelijken damp, veel minder rook; en voor het gevaar van brand zijn ze ten vollen veilig. 't Is wel waar, dat de reuk van zo veele traan-lampen, over welken daarenboven zo veel, en dikwerf half bedorven, vleesch gekookt wordt, en bijzonder de reuk der urin-vaten, die in huis staan, en waarin de vellen, om te touwen, geleid worden, eenen vreemdeling zeer onaangenaam is; echter kan men denzelven verdraagen, en staat in twijffel, of men zich meer over hunne bekrompen, nogtans welbedachte huishoudinge, dan wel over hunne tevredenheid bij armoede, (waarin zij echter toch gelooven rijker dan wij te zijn) of over hunne orde en stilte in zulken eng bestek, te verwonderen hebbe.

Buiten het huis hebben zij hunne kleine voorraad-huisen, die op de wijze van eenen baköven van steen gebouwd zijn, in welken zij vleesch, spek, en gedroogde haringen bergen. 't Geen zij echter staande den winter vangen, wordt onder den sneuw, en de traan in maagen, of ook in zakken van zeehonden-vellen, verborgen. Naast dezelven leggen zij hunne vaartuigen op verheven paalen omgekeerd neder, en onder dezelven hangen zij hun jagtgereedschap, en de vellen.

In de maand September moeten de vrouwen (want geen man slaat aan eenig land-werk, behalven wat van hout gemaakt wordt, zijne hand) de huizen bouwen of herstellen, doordien gemeenelijk het dak door den regen in den zomer invalt. In October trekken zij in, en in de maanden Maart, April, of Maij, al na dat de sneuw vroeger of laater smelt, en het doorweeken der daken dreigt, trekken zij met groote vreugde uit de huizen, en woonen alsdan in *tenten*. In dezen beleggen zij den grond met kleine platte steenen, op de wijze van eenen langwerpigen vierhoek, en steeken van tien tot veertig staaken tusschen dezelven, die op een gestel of deur-stijlen van eene mans-hoogte liggen, en spits te saamen loopen; dezen dek-

dekken zij met zee-honden vellen, twee over elkander, en die rijk is, plaatst 'er vellen van rendieren onder, zijnde het ruige naar binnen gekeerd. De onderste rand van het dek wordt op den grond met mos toegestopt en met steenen neer gedrukt, op dat het door den wind niet opgeligt worde. Voor den ingang der tente hangen zij een voorhangzel, dat, op eene regt zindelijke wijze, uit de dunste darmen van zee-honden te saamen genaid, en met eenen rande van rood of blauw laken, als ook met eenen witten band, bezoomd is; welk voorhangzel de koude lucht afweert, en een genoegzaam licht in laat. De vellen strekken zich echter boven, en aan beide kanten, redelijk wijd vooruit, en dat is zo veel als hun voorhuis, waarin zij hunnen voorraad en stinkende vaten zetten; gelijk zij dan ook niet ligt in de tente, maar onder den blooten hemel, met hout in geel koperen ketelen kooken. In de hoeken der tente zet de waardin, die alleen in den zomer al haar opschik zien laat, het huisraad op, en hangt voor hetzelve een kleed van wit leder, dat met allerhande versierzelen benaid is. Daaraan maakt zij haaren spiegel vast, als ook linten en naald-kussen. IJder gezin heeft zijne eige tente, nogtans neemen zij wel hunne nabestaanden, of ook wel arme huisgezinnen bij zich, zodat menigmaal wel twintig menschen in eene tente woonen. De slaap- en vuur-plaatsen zijn dier der winterhuizen gelijk, alleenelijk dat zij veel reiner, geschikter, en voor Europeaanen, zo wel in reuk, als warmte, verdraagelijker zijn.

§. 5.

Van de opgave des lands kunnen de Groenlanders niet leeven, en het weinige, dat zij van besiën, kruiden, wortelen en zee-gras, min tot voedzel, dan verkwikkinge, genieten, hebben wij reeds, bij het beschrijven der gewassen, aangeroerd. Het liefste voedzel vinden zij in het vleesch van rendieren. Doch doordien zij hiervan weinig magtig worden, en, hoe veel ze ook vangen moogen, meest op de jagt opeeten; zo bestaat hun beste voedzel in het vleesch der zee-dieren, zee-honden, visschen, en zee-vogelen. Veldhoeners en hazen zijn bij hen in geenen tel. Zij eeten het vleesch niet rauw, gelijk zommigen meenen, en noch veel minder de visschen. Toch eeten zij, zo ras zij een dier

ge-

gevangen hebben, mogelijk meer uit eene zoort van bijgeloove, als honger, een klein ſtuk rauw vleeſch, of ſpek, en drinken ook wel van het nog warme bloed; en wanneer de vrouw een zee-hond afvilt, geeft zij aan alle vrouwen, die toezien, (want dit ware den mannen eene ſchande) ook een ſtukje ſpek te proeven (*).

Het hoofd en de bout der zee-honden, wordt in den zomer onder het gras, en de geheele zee-hond in den winter onder den ſneuw, geborgen, en dusdanig vleeſch, dat half bevroozen, en half bedorven is, ſmaakt dezen luiden, die het den naam van *Mikiak* geeven, gelijk onzen landaart het wild gebraad, of gerookde rauwe ham en worſt. De ribben hangen zij in de lucht om te droogen. Het vleeſch van andere dieren en vogelen, bijzonderlijk de viſſchen, worden wel altijd, echter zonder zout, alleen in een weinig zee-water, gekookt of geſtoofd; doch de grootere visſchen, als heelflijnder, kabbeljau, zalm, &c. worden in breede reepen geſneeden, en, in den wind gedroogd zijnde, gegeeten. De kleine gedroogde haringen ſtrekken hun ten broode. Wanneer zij eenen zee-hond vangen, wordt de wonde van het dier terſtond toegeſtopt, om het bloeden te beletten, welk bloed zij, geſtold zijnde, bewaren, om 'er ſop van te maaken. Ook bewaaren zij de ingewanden. Het gedarmte der zee-honden dient hun tot het maaken van venſteren, voorhangzelen der tenten, en hemden; dat der kleinere dieren ſtrekt ter ſpijze, nadat hetzelve alleen tuſſchen de vingeren uitgedrukt is; uit het geene zij in de maagen der rendieren vinden, bij hen den naam van *nerukak*, dat is, het eetbaare draagende, van het welke zij ſlechts den beſten vrienden 't een of ander vereeren, als ook uit het ingewand der rijper, met verſchen traan en beſiën vermengd zijnde, bereiden zij zich eene

(*) Hierbij moet ik aanmerken, dat mij een Europeër verzekerd heeft, dat hij, op de jagt zijnde, wanneer 'er een rendier geſchooten wierdt, op het voorbeeld der Groenlanderen, zijnen honger dikwerf met een ſtuk rauw rendieren vleeſch geſtild, en hetzelve in 't geheel niet onverteerbaar, maar zelfs min verzaadbaar dan gekookt vleeſch, bevonden hebbe. Men wil, dat de Abijſſiniers ook veel rauw vleeſch eeten, en kunnen het in hun heet climaat verdraagen. Dus zou volgen, dat men het liever gekookt eete, om dat het beter ſmaakt, en voedt.

eene zo ſmaakelijke ſpijze, als anderen uit hetgeene in de maag en ingewanden der Lijſter-vogelen gevonden wordt. Verſche, vuile, en half uitgebroeide eieren, kraakbeſiën en *angelica* verſamelen zij in eenen zak, die van zee-honden vellen gemaakt, en met traan aangevuld is, tot eene verfriſſinge in den winter. Het vet, dat aan de huit der zee-vogelen is, trekken zij 'er met de tanden af, en het ſpek, dat bij het aftrekken van den zee-hond aan het vel is blijven zitten, ſchaaven zij, bij het touwen van hetzelve, met hunne meſſen af, en bakken zich daaruit een zoort van pannekoeken, die men hen met veel ſmaak ziet eeten.

Zij drinken geenen traan, gelijk zommigen verkeerdelijk berichten; zij verkoopen denzelven, en branden hem in hunne lampen. Gaerne echter eeten zij bij drooge haringen een weinig ſpeks, ſtooven ook daarmede den viſch, het kauwende, en zo in den ketel uitſpuwende. Hun drank is zuiver water, dat zij in een groot koper-vat, of in eenen houten bak, dien zij, op eene zeer nette wijze gemaakt, en met beene knopjes en banden opgeſierd, in hunne huizen hebben, hebbende in denzelven een blikken ſchepper. Dage aan dage vullen zij dien bak met verſch water aan, datze in eenen emmer, die uit dik leer der zee-honden-vellen gemaakt is, en den reuk heeft van half getouwd zool-leder, verſamelen, en opdat het des te koeler blijve, leggen zij 'er gemeenelijk een ſtuk ijs of ſneuw in, waaraan 't hun zelden mangelt.

In het toebereiden der ſpijzen zijn zij, gelijk in alle zaaken, zeer onrein. Zeldzaam wordt bij hen een ketel gewaſſchen, en dikwerf alleen van de honden ſchoon gelikt. Echter houden zij hunne vaten, die van weekſteen gemaakt zijn, gaerne zuiver. Het gekookte eeten, leggen zij op houte borden of ſchotelen, nadat zij hunne ſoppe gedronken, of met houten of beenen lepelen opgegeeten hebben; maar het ongekookte op den blooten grond, of op een oud vel, dat niet veel ſchooner is. Den viſch neemen zij met de hand uit den ſchotel; de vogelen trekken zij met hunne vingeren of tanden van een; een geheel ſtuk vleeſch houden zij met de tanden, en ſnijden bij den mond een ſtuk daarvan af. Als zij gegeeten hebben, ſtrijken zij, in ſtee van met eenen doek te veegen, het vet met hunne meſſen van den mond af, en likken het op, gelijk ook het vet der bezoedelde vingeren, en als zij in vollen zweet zijn, ſtrijken zij, het zweet ook te gelijk mede in den mond. Wan-

neer ze eenen Europeër op eene hoffelijke wijze onthaalen zullen, zuiveren zij het ſtuk vleeſch eerſt met hunne tongen van deszelfs bloed en onreinigheid, die zich 'er in den ketel aanzet, en zo men hier geen genoegen in name, zouden zij den genoodigden voor een ondankbaar menſch houden, doordien hij hunne welmeenendheid, naar hunne begrippen, beſchimpte.

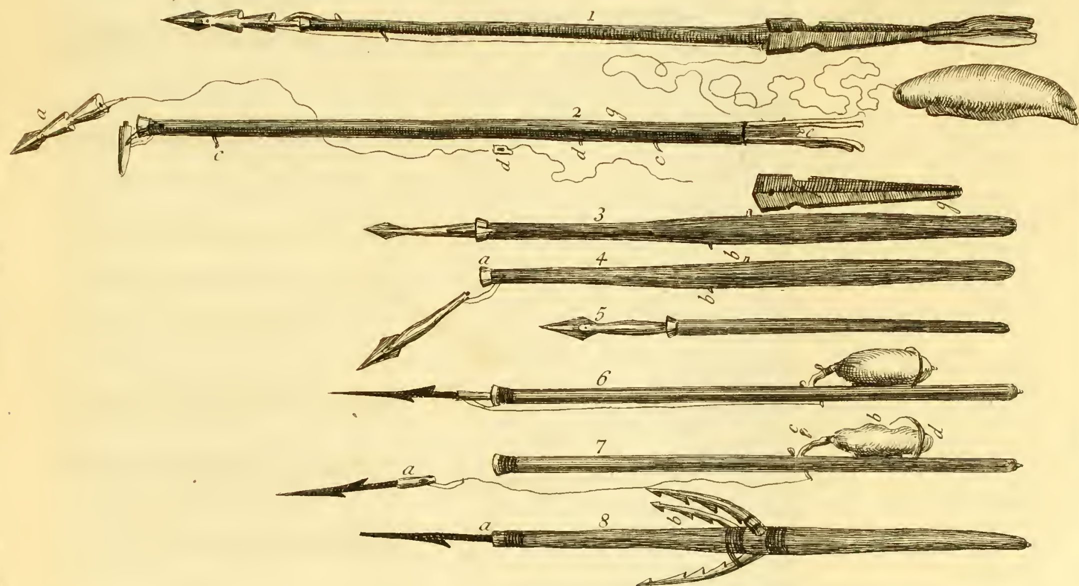
Zij eeten, wanneer zij hongeren; s' avonds echter, wanneer de mannen 't een of ander uit zee mede gebragt hebben, houden zij eenen hoofd-maaltijd, en noodigen andere huisgenooten tot gaſten, die niets gevangen hebben, of geeven hun een gedeelte van den winſt. De mannen eeten vooraf alleen; echter vergeeten ook de vrouwen niet te eeten, en, alles in handen hebbende, wat de mannen vangen, zo vergaſten zij zich, en die zij noodigen, in de afwezendheid der mannen, dikwerf tot derzelver nadeel. 't Strekt haar tot eene bijzondere verheuginge, wanneer de kinders zich 't lijf dermaate vol proppen, dat zich dezelven op eenen bank heen en weder wentelen, om 'er nog meer in te brengen.

Zij zijn niet veel bekommerd over den dag van morgen. Wanneer ze in overvloede zijn, kennen zij in gaſten en braſſen geen einde, op welke gaſterije, niet zelden gedanſt wordt, in hoope, dat de zee, dage aan dage, eenigen voorraad zal opgeeven. Wanneer dan tegens het voorjaar de zee-honden van Maart tot Maij wechtrekken, of wanneer 'er groote koude en ſlecht weder opkomt, zo kunnen zij ook eenige dagen honger lijden, en zijn dikwijls genoodzaakt, zich met ſchulp-viſſen en zee-gras, ja zelfs met oude tent-vellen en ſchoen-zoolen, wanneer zij ſlechts nog traan om te kooken overig hebben, het leeven te rekken; 't geen toch in zulke bange omſtandigheden menig een verlieſt.

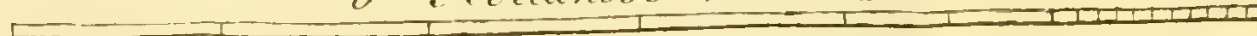
Wanneer hun vuur uitgaat, zijn ze in ſtaat, om daadelijk weder vuur te maaken, draiende op eene ſnelle wijze een ronden ſtok, aan een ſnoer vaſtgemaakt zijnde, in een hout, dat vol gaten is.

Uitlandſche ſpijzen eeten zij zeer gaerne, bijzonder brood, erwten, gort, en ſtokviſch, indien zij zulks met eenige mogelijkheid krijgen kunnen. Zommigen hunner zijn 'er reeds maar al te veel aan gewoon. Doordien zij gezien hebben, dat de varkens alle onreinigheden eeten, hebben zij eenen grooten afkeer voor het vleeſch van dezelven. Voorheen

toon-

6 Hollandse Voeten

toonden zij eenen affchrik voor fterke wateren, noemende die *dolwater*; doch die gemeenzaamer met de Europeaanen zijn bekend geworden, zijn zeer begeerig naar dezelven, indien zij ze flechts betaalen kunnen. Zomtijds veinzen zij zich ziek te zijn, om brandewijn te krijgen, die hun ook wel het leeven redt, wanneer ze zich met eeten overladen hebben. Zij rooken ook gaerne tabak, echter hebben zij geene middelen genoeg, om naar hun verlangen te koopen. Daarentegen droogen zij de bladeren op eene heete plaate, en maalen die in een houten mortier om te fnuiven. Zy zijn het fnuiven van jong af dermaate gewoon, dat zij het niet kunnen, en, om hunne vochtige oogen, niet durven laaten.

§. 6.

De middelen, die zij aanwenden om hun onderhoud te bekomen, zijn wel eenvoudig, echter zo bekwaam, en wel verzonnen, dat, fchoon wij dezelven geenzints bezigen kunnen, zij echter op eene beknopter wijze hun doelwit daarmede bereiken, dan wij met onze vrij koftbaarer werktuigen.

Ter *landjagt* gebruikten zij eertijds boogen, die gemaakt werden uit dun dennen hout, ter lengte van eenen vadem; en opdat dezen des te fteviger zijn zouden, omwonden zij dezelven met balein of peefen. De fnoer was van peefen en de pijl van hout. Vooraan hadt deze eene fpitfe van been, met weêrhaaken, en van achteren twee raaven-vederen. Dit foort ziet men'er thans niet meer, daar zij fnaphaanen koopen of borgen kunnen. Eene afbeeldinge van deze boogen kan men vinden in de befchrijvinge der Eskimaux van Ellis (*).

Hunne gereedfchappen ter *waterjagt* zijn hoofdzaakelijk vijf in getale (†).

1.) De

(*) l. c. pag. 144.

(†) Zie de VIIde Plaat, vertoonende de Pijlen, die tot de water-jagt gebruikt worden.

1.) *Erneinek*, of *Harpoen-pijl*, vereenigd met het werp-bord, den riem, en de blaaze.

2.) Dezelfde, van een gefcheiden.

a. De beenen harpoene met de ijzeren punt.

b. Het

1.) De *Erneinek* of harpoen-pijl met de blaaze. De ſteng is eenen vadem lang, en een en eenen halven duim dik. Van vooren ſteekt 'er een beweegbaare beenen ſpil in, ter lengte eener ſpanne, en op denzelven de beenen harpoen, die eene goede halve ſpanne lang is, voorzien met weêrhaaken, en van vooren met eene ijſeren ſpits, die eenen duim breed is. Aan het beneden-einde van de ſteng zijn twee vederen van walviſch knokelen, ter lengte van eene ſpanne en ter breedte van twee vingeren, de gedaante hebbende van een wevers-ſpoel, waardoor de worp des te regter en zekerer gedaan wordt. Tuſſchen dezelven wordt het werpbord, dat twee voeten lang is, zijnde onder aan eenen duim, en bovenaan vier duimen breed, vaſt gemaakt. Het is aan wederzijde met eenen kerf voorzien, om het dus

b. Het beenen ſtift.

c. c. Beenen knoopen, om den pijl aan den Kajak vaſt te maaken.

d. d. Ring en ſtift, om de harpoene door middel van den riem aan de ſtenge vaſt te maakem.

e. Beenen veêren.

f. Het werp-bord.

g. g. Beenen ſtiftjes, om het werp-bord aan de ſtenge vaſt te maaken.

3.) *Angovigake*, de *groote Lans.*

4.) Dezelfde, het beenen ſtift met de ijzeren punt 'er uitgenomen.

a. Een beenen ring, waarin de ſtift wordt vaſt gemaakt.

b. b. Beenen ſtiften, ter bekwaamer vaſthoudinge met den duim, en de vingeren.

5.) *Kapot*, de *kleine Lans.*

6.) *Agligak*, de *Werp-pijl.*

7.) Dezelfde, uit elkander genomen.

a. Een beenen ſtift met een ingekerfd ijzer.

b. De blaaze.

c. Beenen ſtopzel.

d. Een baleinen hoepel.

8.) *Nuguit*, de *Vogel pyl.*

a. Het pijl-ijzer, met balein in de ſtenge vaſt gemaakt.

b. De beenen veeren met weêrhaaken, in de ſtenge geſtoken, en met balein vaſt gemaakt.

c. Een beenen ſtiftje, om het werp-bord 'er aan vaſt te maaken.

dus met den duim en voorsten vinger steevig vast te houden. Aan de harpoene hangt een riem, die, onbepaald, acht vademen lang is, en eerst door middel van eenen beenen ringe aan eenen stift, te midden in de stenge, vastgemaakt wordt, dan voor op den *kajak* of boot in eenen beenen ringe ligt opgerold, en eindelijk aan de blaaze of opgeblaazen zak van zee-honden vellen, die achter den Groenlander ligt, bevestigd is. Deze pijl verdient eene groote opmerkzaamheid, schoon hij zeer ongemakkelijk te beschrijven valt. Uit een stuk gemaakt is dezelve niet goed, doordien hij dan straks door de zee-honden zou verbroken worden. De harpoen moet derhalven op eene gemakkelijke wijze van de stenge glijden kunnen, en opdat zulks des te ligter en zonder verbroken te worden, geschiede, moet de beenen spil, op welke dezelve vast is, en die met twee riemen ter wederzijde aan de steng bevestigd is, te gelijk mede van dezelve glijden, die dan op het water blijft liggen, intusschen dat de zee-hond met de harpoene en blaaze onder het water gaat. Het werpbord, dat van vooren en achteren met een beenen stiftje aan de stenge wordt vast gemaakt, en dat de Groenlander, bij het uitwerpen, in de hand houdt, moet den worp eenen krachtdaadiger aandrang geeven. Uit hoe veele stukken ook deze pijl bestaan moge, is dezelve echter zo wel uitgevonden, dat'er geen deel aan overtollig zij.

2.) *Angovigak*, de groote lans, die vijf voeten lang, en van vooren op gelijke wijze met eene beweegbaare beenen spil, en een spits ijzer, doch zonder wederhaaken, voorzien is, opdat dezelve weder uit de huit van den zee-hond kan uitgaan.

3.) *Kapot*, de kleine speer, die voorzien is met eene vastgemaakte lange ijzere punt: deze drie opgenoemde pijlen worden bij de Groenlanderen, *ter zee-honden vangste met de blaaze*, gebezigd.

Tot het tweede zoort, namelijk de *klopjagt* gebruikt men alleenelijk

4.) Den *Agligak*, of den werppijl, die vijf voeten lang is; van vooren voorzien zijnde met een ijzer, dat rond is, de lengte van eenen voet, en de dikte van eenen vinger heeft, en in plaatse van wederhaaken, op twee plaatsen ingehakt is; welk ijzer insgelijks van de stenge schiet, echter, door middel van riemen in het midden van dezelve hangen blijft. Na achteren toe is aan een been eene blaa-

ze van eenen zee-hond of grooten vifch vaft gemaakt, opdat zich de zee-hond daarmede afmatte, en men hem niet verliefe; gelijk hem dan ook op de klopjagt meer dan een pijl in het lijf gejaagd wordt. In deze blaaze hebben zij een beenen pijp, met een prop of ftopfel gefloten, op dat zij de blaaze, naar goeddunken, kunnen opblaazen of flap maaken. Op welke wijze zij nu den zee-hond vangen zal in 't vervolg bij het befchrijven hunner booten befchreeven worden.

Tot de zeevogel-vangfte bezigen zij

5.) Den *Nuguit*, of vogel-pijl, die eenen vadem lang is, van vooren met een ijzer voorzien, dat eenen voet lang, rond, ftomp, maar ééns ingehakt, en in het hout vaft gemaakt is. Doch doordien de zeevogel door duiken, of in de hoogte of terzijde te vliegen, den pijl ontwijken kan, zo hebben zij in het midden van de ftenge drie, zommigen ook wel vier beenen haaken, ter lengte van eene fpanne, driemaal ingefneeden, en met balein vaft gemaakt, ten einde de vogel, bij afwijkinge, door een derzelven getroffen worde. Tot dezen en den voorgemelden werp-pijl gebruiken zommigen ook een werpbord, om met fterker aandrang te kunnen werpen.

Op welke wijze zij de viffchen vangen, en welke werktuigen zij ten dien einde bezigen, hebben wij reeds befchreeven.

§. 7.

Op dezelfde eenvoudige, echter zinrijke, en ter verkrijginge van hun voedzel, ongemeen wel uitgedachte wijze, zijn hunne vaartuigen toegefteld. Dezen zijn tweederlei, een groot, en een klein.

De *groote* of *vrouwe-boot*, bij de Groenlanderen *Umiak* (*), heeft gemeenelijk de lengte van zes ook wel acht en negen vademen, is omtrent tuffchen de vier en vijf voeten wijd en drie voeten diep, van vooren en van achteren fpits en van onderen plat. Hij wordt uit dunne latten, die omtrent de breedte van drie vingeren uitmaaken, te faamen gefteld, met baleinen verbonden, en met zeehonden-leder overtrokken. Met de kiel loopt eene ribbe ter

(*) Zie de VIII. en IX. Plaat.

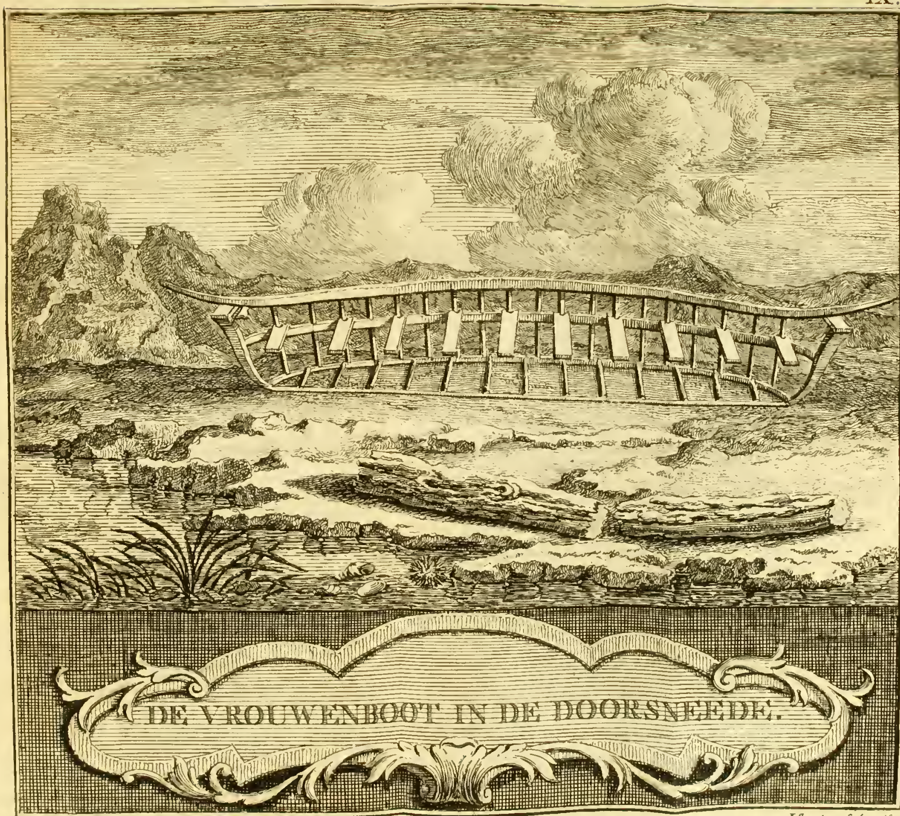
VIII.

J. Swertner. sculp 1766.

IX.

J. Swertner. sculp. 1766.

ter wederzijde van vooren en van achteren te ſaamen. Over deze drie houten zijn dunne dwarsbalken in voegen geleid. Op de onderſte ribben ſtaan aan beide zijden poſten of ſtijlen, op welken de rand des boots ruſt. Deze ſtijlen ſtaan naar buiten toe in klem van de roeibanken, waarvan 'er tien of twaalf zijn, en die aan ieder zijde op eene ribbe ruſten; opdat zij echter niet te veel buitenwaard gedrukt worden, zo hebben zij van buiten nog eene ribbe om zich heen. Deze vier ribben zijn aan de voor- en agter-ſteeven vaſt gemaakt. De balken, ſtijlen en banken, zijn niet met ijzeren nagelen, die ligtelijk roeſten, en gaaten in het vel veroorzaaken, maar ten deele met houten nagelen vaſt gemaakt, en overal met baleinen verbonden. Tot dezen arrebeid, die inderdaad kunſtig en daarbij heel net is, bézigt de Groenlander noch ſnoer noch winkelhaak; en nogtans weet hij de behoorelijke evenredigheid met de oogen te treffen. Al het werktuig, dat hiertoe en tot allen arrebeid gebruikt wordt, beſtaat uit eene kleine zaage, een bijtel, die aan een houten hecht gebonden in ſtee van een bijl verſtrekt, eene kleine boor, en een ſpits geſleepen zak-mes. Wanneer de Groenlander het houtwerk klaar gemaakt heeft, zo overtrekt de vrouw hetzelve met verſch getouwd en nog week dik zee-honden leder, en verpickt de naaden met oud ſpek, 't welk oorzaak is, dat deze boot verre minder water, dan die uit hout gemaakt wordt, in zich zuigen kan, doordien de naaden in het water opzwellen. Gebeurt het, dat zij op eenen ſpitzen ſteen een gat in de boot ſtooten, zo naien zij hetzelve daadelijk weder toe. Echter eiſſchen deze booten, dat men dezelven bijna jaarelijks op nieuw overtrekke. De vrouwen roeien ze door zee, waartoe 'er gemeenelijk vier vereiſcht worden, zijnde eene van dezen bij het roer. Zulk een handel ware den mannen eene ſchande, ten zij dan, dat zij door den hoogen nood geperſt worden, om handen aan het werk te ſlaan. De roei-riemen zijn kort, en van vooren breed, bijna gelijk eene graaf-ſpaade, zijnde met eenen band van zee-honden leder op den kant vaſt gemaakt. Van vooren richten zij aan eenen ſtaak een zeil op, dat van darmen genaid is, ter hoogte van eenen vadem, en ter breedte van een en eenen halven vadem. Rijke Groenlanders maaken het van fijn wit lijnwaad met roode ſtreepen. Zij kunnen echter hier mede alleenelijk voor den wind zeilen, en dan nog niet zo ſnel als met een zeilboot der Europeaanen. Hier-

entegen hebben zij het voordeel, dat zij, bij tegenwind of ſtil weder, veel gezwinder kunnen roeien dan de Europeanen. In deze booten vaaren de Groenlanders met hunne tenten, hun huisraad, en hunne goederen, daarenboven dikwijls met tien ja twintig menſchen belaaden, van den eenen naar den anderen oort, van honderd tot twee honderd mijlen verre, naar het noorden en zuiden. De mannen vaaren naaſt dezen boot in den Kajak, met den welken zij denzelven voor den aanval der ſterke baaren beſchutten, en in geval van nood houden zij met aangrijpinge van den rand des boots, denzelven recht op. Gemeenelijk leggen zij met deezen boot zes mijlen op eenen dag af. Nacht op nacht laaden zij uit, ſlaan de tenten op, trekken den boot op het land, keeren hem om, en leggen op het voor- en achter einde ſteenen, ter hoede, dat hij door den wind niet wech gewaid worde; en in geval zij niet verder komen kunnen, zo neemen zes of acht Groenlanders denzelven op het hoofd, en draagen hem dus, ten lande over, in beter vaar-water. Dergelijke booten hebben de Europeaanen daar ook in gebruik gebragt, en kunnen zich, in zekere tijden en omſtandigheden, met meer voordeel van dezelven, dan wel van de zwaare houten booten of ſloepen, bedienen.

§. 8.

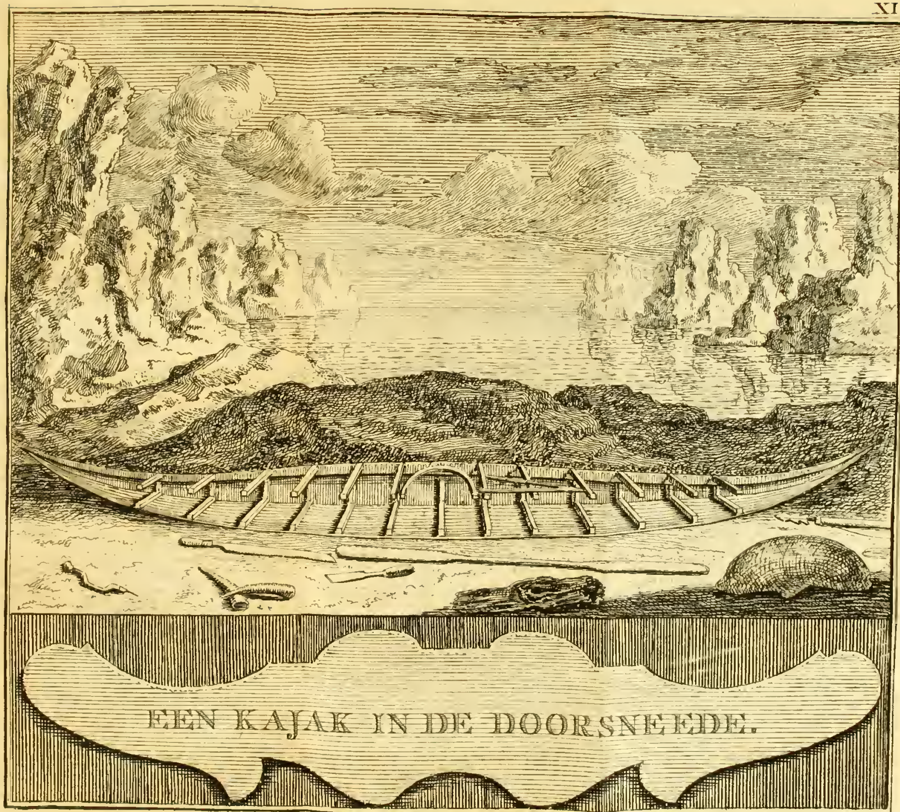
De kleine of de mansboot, bij de Groenlanderen *Kajak* (*) is drie vademen lang, van vooren en van achteren ſpits, van gedaante als een weverſpoele, en in het midden omtrent een en een halven voet breed, en nauwelijks eenen voet hoog, uit lange ſmalle latten en dwars-hoepelen, die met balein te ſaamen gebonden zijn, gebouwd, en met even zulk afgetouwd zeehonden-leder, als dat der vrouwen booten, doch aan alle kanten, van boven en van onderen, overtrokken. De beide ſpitſe einden zijn van onderen met eenen beenen lijſt, en van boven met eenen knop voorzien, waardoor de booten op de ſpitſe ſteenen, niet zo ligtelijk kunnen beſchadigd worden. Te midden in den kajak is een rond gat met eenen beenen of houten rand, die

(*) Zie de X en XIde Plaat.

X.

J. Swertner. sculp. 1766.

EEN KAJAK IN DE DOORSNEEDE.

J. Swertner sculp.

JCB

die twee vingeren breed is. Door dat gat fteekt de Groenlander zijne voeten, en ruft met zijn ligchaam op de latten, die met een week vel bedekt zijn, zo dat de rand alleen tot over de heupen raakt, over welken rand hij den onderzoom van den water-pels, die aan hoofd en handen insgelijks met beenen knoopen en ringen toegefnoerd is, zo ftevig toetrekt, dat het water met geene mogelijkheid ergens door heen kan trekken. Aan de zijden fteekt hij zijne pijlen, die wij hier boven befchreeven hebben, tusfchen de riemen, die over den kajak gefpannen zijn. Voor den Groenlander ligt de lijn op een fchraag, opgerold. Achter zich heeft hij de blaaze, die van het vel eenes kleinen zee-honds gemaakt is. Zijn *Pautik* of roeiriem, die van fteevig roodhoud gemaakt, aan beide einden met een dun blad, ter breedte van drie vingeren, voorzien, en, tot ftevigheid, aan de zijden met been bezet is, houdt hij met beide handen in het midden vaft, en flaat met denzelven zeer fnel, en, als het ware, naar de maate, naar beide zijden in het water. Dus uitgeruft begeeft hij zich ter zee-honden- en vogelen-vangfte, en acht zich op zijnen kajak in geene mindere waarde, dan een capitein op een fchip. En in derdaad men kan den Groenlander in zodanigen opfchik niet zonder verwonderinge en vergenoeginge befchouwen. Ook geeven hem zijne zwarte zee-kleederen, die met veele witte beenen knoopen verfierd zijn, geen' gemeenen luifter. Met den kajak kunnen zij zeer gezwind door zee komen, en, ter wechbrenginge van eenen brief aan deze of geene Colonie, uitgezonden, tien of twaalf mijlen op eenen dag afdoen. Zij zijn in denzelven voor geenen ftorm beducht of vreesachtig. Zo lang een fchip, bij ftormend weder, met het marszeil zee kan bouwen, is de kajak voor de grootfte golven gehard, doordien hij gelijk een vogel, ligt over het water vlot, en wanneer hij geheel bedolven wordt, komt hij toch weder ten voorfchijn. Wanneer een golf hem zoekt om te kantelen, zo houdt zich de Groenlander met den roeiriem op het water ftaande. Wordt hij echter, door den hevigen aanval, omverre geworpen, zo weet hij zich toch, door eene zwenkinge van den roeiriem onder het water, daadelijk te redden, en komt dus weder boven. Doch indien hij den roeiriem kwijt raakt, is hij, zo 'er niemand ter reddinge nabij is, doorgaans verlooren.

§. 9.

Eenige Europeaanen, 't is waar, hebben het, na veele moeite, wel zo verre gebragt, dat zij, wanneer het weder ſtille en het water vlak was, ter ſpeelinge, in den kajak vaaren konden; echter mangelde het hun der kunſte, om ſnedig in denzelven te viſſchen, of zich zelven bij het minſte gevaar te redden. Doordien derhalven de Groenlanders, door eene ganſch bijzondere vaerdigheid, hierin uitmunten, over welke men met een angſtig vergenoegen verwonderd ſtaat; daar zij zich van allen onderhoud door middel van den kajak voorzien moeten, en ook dit verzeld is met zeer veel gevaar, waarin veelen omkomen; zo denke ik, dat het den leezer niet onaangenaam zijn zal, eenige openinge te ontfangen nopens verſcheiden hand-greepen, bij het omſlaan en weder opſtaan met den kajak, die de Groenlanders, van jongs af, leeren moeten. Ik heb tien verſchillende wijzen, waarvan 'er mogelijk meer zijn kunnen, ten dezen einde beſpeurd.

1.) De Groenlander legt zich, dan met deze, dan met geene zijde des ligchaams op het water, houdt eenigen tijd met zijnen *Pautik* of roeiriem, op dat hij niet omſla, de balance, en richt zich dan weder op.

2.) Wanneer hij geheel omſlaat, zodat hij met het hoofd loodrecht naar beneden hangt, doet hij onder het water eenen zwenk met den *Pautik*, en kan, zo wel op de eene als op de andere zijde, weder in de hoogte komen.

Deze zijn de gemeenſte wijzen, waarop zij *kantelen*, of wentelen, die, bij ſtorm en ſterke golven, dikwijls voorkomen; daar dan de Groenlander nog altijd het voordeel heeft, dat hij den *pautik* in de hand houdt, en niet met den zeehonden-riem verward wordt. Maar bij de zeehonden-vangſte kan hij zeer ligtelijk door de riemen of lijnen belemmerd worden, zodat hij den *Pautik* niet naar behooren bézigen kan, of ook wel verlieſt. Om deze reden moeten zij zich daarop ook zoeken te bereiden. Derhalven ſteeken zij

3.) Den Pautik onder eenen dwarsriem aan den kajak, wentelen om, en ſtaan, door middel der beweeginge van het eene einde des *Pautiks*, weder op.

4.) Zij vatten het eene einde met den mond, en het andere

dere einde beweegen zij met de hand, en richten zich aldus op.

5.) Zij houden den *Pautik* met hunne handen in den Nek, of

6.) achter den rugge vast, wentelen, zwenken denzelven achterwaard met hunne handen, zonder dat zij hem voor zich neemen, en stijgen van onder het water weder op.

7.) Zij leggen hem over den schouder, vatten hem met eene hand van achteren en met eene hand van vooren, en helpen zich zo weder op.

Deze oeffeningen dienen in zulke gevallen, als de *Pautik* met den lijn verward raakt. Doordien zij denzelven echter verliezen kunnen, waarbij zeer groot gevaar is, zo steeken zij,

8.) Bij het oeffenen, den *Pautik* onder den kajak door het water, houdende denzelven aan wederzijden vast, zo dat zij met het gezicht op den kajak liggen, omslaan, den roeiriem van onderen op over het water beweegen, en aldus opstaan. Dit is ten dezen einde, dat zij namelijk, wanneer zij den roeiriem, bij het omwentelen, verliezen, en hem nog op het water zien drijven, denzelven van onderen op met de handen leeren grijpen.

9.) Zij laaten den roeiriem vaaren, en wanneer zij gewenteld hebben, zoeken zij hem met de hand boven op het water, trekken hem tot zich naar beneden, en heffen zich aldus op.

10.) Wanneer zij denzelven echter niet meer bereiken kunnen, neemen zij het werpbord van den harpoen pijl, of een mes, en zoeken zich door beweeginge met dat slag van middelen, ja ook wel alleenlijk door het plassen met de naakte hand, in de hoogte te zwenken, schoon dit echter zelden van gunstigen uitslag zij. Zij moeten ook hunne oeffeningen bij het land, of tusschen de blinde klippen, in 't werk stellen, waar ter plaatse de baaren geweldig bulderen en schuimen, en zij door een golf naar vooren en achteren, of op de zijden geslingerd, en op eenen klip geworpen, of veelvuldige maalen rondom gedraid of geheel overstelp worden. Daarom moeten zij zich door gepaste beweegingen altijd in het evenwigt en regtop trachten te houden, opdat zij den grootsten storm doorstaan, en bij al het woeden der golven op het land leeren stijgen.

Wanneer zij omwentelen, en zich niet meer helpen kun-

nen, zo poogen zij zich ook wel onder het water uit den kajak te trekken, om den een of ander, die zich daar omſtreeks mogte ophouden, ter hulpe te roepen, door ſchreuwen en gebaermaakinge. En kunnen zij niemand aanſchreien, zo houden zij zich aan den kajak of binden zich aan denzelven vaſt, op dat men dus den drenkeling weder vinden en begraaven moge.

't Is niet in 't vermogen van alle Groenlanderen alle deze manieren van omwentelen en opſtijgen zich eigen te maaken; ja daar zijn zelfs geſchikte zeehonden-vangers, die niet eens op de gemakkelijkſte wijze kunnen opſtaan. Waarom het ook gebeurt, dat op de zeehonden-vangſte, waarvan ik thans gewag zal maaken, veele mannen in ongeluk raaken.

§. 10.

De Groenlanders zijn gewoon op drie verſchillende wijzen den zee-hond te vangen, namelijk of *alleen*, door middel der blaaze, of *te ſaamen* op de klopjagt, of in den winter *op het ijs*. Waarbij nu nog kan gevoegd worden, dat zij de zee-honden menigmaalen met de ſnaphaan ſchieten.

De voornaamſte en algemeene wijze, waarop zij den zeehond vangen, geſchiedt met de blaaze. Wanneer de Groenlander, volgens §. 7. uitgeruſt, eenen zee-hond gewaar wordt, poogt hij denzelven onder den wind, en tuſſchen de zonne, te overvallen, zo namelijk dat hij van denzelven noch gezien, noch gehoord, noch door den reuk bemerkt worde. De Groenlander poogt zich door bukken achter eenen golf te verſteeken, vaart naar den zeehond gezwind, echter zacht op den afſtand van vier of zes vademen, en draagt intuſſchen goede zorge, dat harpoen, riem en blaaze in behoorelijke orde zij. Voorts houdt hij den roeiriem in de ſlinke, grijpt met zijne regte hand den harpoen-pijl, bij het werpbord, en ſchiet denzelven op den zee-hond af, zo namelijk, dat het werpbord, 't welk den pijl geweldig dient voort te ſtuwen, en vooral aan denzelven de regte richting te geeven, niet uit zijne hand glippe. Dringt nu de harpoen tot over de wederhaaken in, zo glijdt hij daadelijk van het beenen ſtift, en dat ook uit de ſtenge, en wentelt den riem of den lijn van den ſchraag op den kajak af. Echter moet de Groenlander op dat oogenblik, waarin

in de zee-hond getroffen wordt, de blaaze, die aan het einde van de riem vast is, achter zich op dezelfde zijde in het water werpen, op welke de zeehond, die, gelijk een pijl, naar den afgrond duikt, zijnen loop neemt. Dan legt de Groenlander de stenge, die op het water drijft, weder op deszelfs plaatse. De blaas, die van 100 tot 150 ponden draagen kan, wordt menigmaalen door den zeehond onder water gehaald, die zich echter met dezelve dermaate afmat, dat hij genootzaakt wordt om, na verloop van het vierde eener uure, weder boven te komen, om adem te haalen. Naar die plaatse, daar de Groenlander de blaaze weder ziet boven komen, vaart hij heen, en werpt den zeehond, zo ras hij boven komt, den grooten lans (§. 6. beschreeven) in het lijf. En dewijl de lans aanstonds weder los gaat, zo herhaalt hij zulks zo menigmaal, als de zeehond boven komt, tot dat dezelve geheel afgemat is. Dan geeft hij hem met den kleinen lans den doodsteek, stopt met omzichtigheid alle de wonden toe, om het bloed te behouden, en bindt hem aan de slinke zijde van den kajak vast, nadat hij hem eerst tusschen huit en vleesch hebbe opgeblaazen, een middel om den zeehond dies te ligter, al dobberende, voort te sleepen.

In deze vangste ligt het meeste en grootste leevensgevaar voor den Groenlander opgeslooten. Uit welken hoofde hij dezelve met den naame van *kamavok*, dat is, het *uitbluschen*, van het *leeven* namelijk, na alle gedachten bestempeld heeft. Want wanneer de riem, gelijk zulks bij een gezwind afloopen ligtelijk gebeurt, zich verwart, of aan den kajak vast haakt, of zich om den roeiriem, of om de hand, ja ook wel, bij hevigen winde, om den halze slingert, of wanneer de zeehond zich plotzeling op den anderen kant van den kajak werpt; zo kan het niet anders zijn, of de kajak wordt door den riem omgeworpen en mede onder het water voort gesleept. Ten dien oogenblikke moet de Groenlander zijne geheele kunde, waarvan wij in den voorgaanden §. gewaagden, te hulpe roepen, ten einde hij zich onder het water moge losmaaken, en wel eenige reizen oprichten, doordien hij telken maale weder omverre geworpen wordt, zo lange hij niet geheel zich den riem ontslingerd hebbe. 't Gebeurt zelfs, dat hij, allen gevaar meenende ontsnapt te zijn, bij het naderen van den half dooden zeehond, door denzelven in het aangezicht of in de armen gebeeten wordt; gelijk dan, hier van ten bewijze, een

een zeehond, die jongen heeft, in ſtee van te vluchten, met eene ongelooffelijke woede menigmaal op den Groenlander aanvalt, en een gat in den kajak ſcheurt, dat dezelve daadelijk in zee zinkt.

§. 11.

Op deze wijze kan één Groenlander *alleen* ſlechts den onvoorzichtigen en dommen *Attarſoak*, den welken wij te vooren beſchreeven hebben, meeſter worden; maar om den voorzichtigen *Kaſſigiak* te vangen, moeten zich *eenige* Groenlanders *te ſaamen*, ter klopjagte begeeven. (op welke wijze zij ook op zekere tijden des jaars de *Attarſoit* in grooteren getale omringen en dooden) Want de zeehonden trekken in den herfſt, gemeenelijk bij ſtormend weder, in de zee-engtens, bij voorbeeld, in *balsrivier* in den zogenoemden *Nepiſet-zond* tuſſchen het vaſte land en *Kangek*, die eene goede mijle lang, doch zeer ſmal is. Daar ſnijden hun de Groenlanders den pas af, jaagen dezelven door ſchreeuwen, kloppen, en het werpen met ſteenen, onder het water, waardoor deze dieren, die niet lange, zonder adem te haalen, leeven kunnen, des te ſneller afgemat worden, en eindelijk zo lange moeten boven blijven, dat zij door de Groenlanderen kunnen omringd, en door den vierden pijl, dien wij §. 6. beſchreeven hebben, gewond worden. Bij deze jagt biedt zich de beſte gelegenheid aan, om de behendigheid der Groenlanderen, en, opdat ik mij zo uitdrukke, om derzelver heldhaftige manieren te beſchouwen. Want wanneer de zeehond opkomt, vaaren zij allen, gelijk een vogel met hevig gehuil, op hem af, en, doordien hij, ten zelfden oogenblikke, weder onder het water duikt, zo verwijderen zij zich ſnellijk van elkanderen af, en een iegelijk van hun ſlaat naauwkeurig gade, waar zich de zeehond weder opdoet, 't geen zij niet kunnen weeten, zijnde de plaatſe, daar de zeehond gemeenelijk weder opkomt, het vierde eener mijle van de eerſte plaatſe af. Dit is de reden, dat zij menigmaalen genoodzaakt zijn, den zeehond, wanneer zij hem op een water, ter lengte en breedte van twee mijlen hebben, wel twee uuren na te jaagen, eer dat zij hem dermaate hebben afgemat, dat zij hem in hunnen kring ſluiten en dooden kunnen. Gebeurt het, dat de zeehonden, uit on-

ge-

gemeenen angſte, op het land hunnen ſchuilhoek zoeken, zo worden zij door vrouwen en kinderen met ſteenen en ſtokken aangeklampt, en van achteren door de mannen doorſtooten. Deze jagt behaagt den Groenlanderen uitter maaten, en is hun zeer voordeelig, kunnende ieder man op dezelve in eenen dag (altijd moeten hier echter eenige Groenlanders bij een zijn) wel acht ook wel tien ſtuks voor zijn deel bekomen.

§. 12.

Het derde zoort der vangſte *op het ijs*, is ten meeſten deele ſlechts in *Disko* gebruikelijk, alwaar de bogten, geduurende den winter, met ijs geſtopt zijn en geſchiedt op verſchillende wijzen. Een Groenlander zet zich op het ijs bij een gat, 't welk door den zee-hond, ten einde hij adem mogte haalen, gemaakt is, op een zitbankje, dat ſlechts één been heeft, en plaatſt zijne voeten, om dezelven voor de koude, zo veel mogelijk zij, te beveiligen, op eenen drievoetigen voetbak. Wanneer nu de zee-hond met zijnen neus bij de gemaakte openinge in het ijs komt, zo ſtoot de Groenlander zijnen harpoen in denzelven, maakt ſtraks eene grootere openinge in het ijs, rukt 'er den zee-hond uit, en doodt hem. Ook ligt de Groenlander wel op eene ijsſleede, naaſt de openinge, waardoor de zee-hond, om zich in de zonne te bakeren, gewoon is uit te komen, op zijnen buik ter neder. Naaſt aan het groote gat maakt men een kleiner, waarin een ander Groenlander eenen harpoen ſteekt, die aan eene lange ſtenge vaſt is. De Groenlander, die op het ijs ligt, loert zo lange door de groote openinge, totdat hij eenen zee-hond onder zijnen harpoen, welken hij met eene hand regeert, gewaar wordt; terſtond geeft hij den anderen Groenlander een teken, die hierop met allen geweld den zee-hond doorſteekt.

Indien een zee-hond bij de openinge op het ijs nederligt, zo ſchuift zich de Groenlander op den buik naar denzelven, maakt eenige beweeginge met het hoofd, en knort gelijk een zee-hond, die, daardoor bedroogen wordende, den Groenlander nader laat bij zich komen, en van denzelven doorſtooten wordt.

Wanneer in het voorjaar de ſtroom eene groote openin-

ge in het ijs maakt, omringen de Groenlanders dezelve, en loeren, tot dat de zee-honden, in menigte van onder het ijs van daan aan den rand der openinge komen, om adem te haalen, wanneer ze dezelven dan met hunne harpoenen ontfangen. Veele zee-honden worden ook, in de zonne op het ijs ſlaapende en ſnorkende, dood geſlagen.

TWEEDE AFDEELING

Van het gedrag der Groenlanderen in hun huishoudelijk beſtaan.

§. 13.

THans leidt ons de geſchiedenis tot het beſchouwen der handelingen en gebruiken van de Groenlanderen in hunne verſcheiden omſtandigheden des leevens; waarvan ik, zo veel mij door mijnen omgang met die volkeren, door vertellingen, en reeds gedrukte berichten, bekend is geworden, meldinge maaken zal. Ik ſchrijve alleen van de Wilden, die geenen of ten minſten eenen zeer geringen omgang met de Europeaanen gehad, en nog niets van dezelven hebben ingezoogen. Ik zal met hunne huishoudinge een begin maaken.

De Groenlanders leiden, naar het uiterlijke, een redelijk eerbaar leeven; men hoort en ziet bij hen geene onbetaamelijke woorden of daaden. Hoe zij in het verborgen handelen, daarvan duldt het verband onzer beſchrijvinge niet, dat wij hier, maar wel elders, gewag maaken. Zelden gewinnen ongehuwde dochters kinderen in onecht; aan dit euvel hinken meer de verſtooten vrouwen en jonge weduwen; en ſchoon zodanige oneerbaare vrouwen veracht worden, kunnen zij toch zomtijds haar geluk maaken, door iemand aan te treffen, die, kinderloos, haare kinderen koopt, of haar in zijn huisgezin aanneemt, ja ook wel trouwt. Ongehuwde luiden van beiden geſlachte ſchijnen geenen den minſten gezelligen omgang met elkanderen te houden; ook zou het eene ongehuwde dochter, in gezel-

fchap zijnde, voor eene belediginge opneemen, indien eenig jongman haar flechts fnuif-tabak aanboodt.

Luft het den een of anderen te huwen, 't geen hij eerft, over de twintig jaaren oud zijnde, in den zin krijgt, en dan ook naar een voorwerp van denzelfden ouderdom uitziet, zo geeft hij zijnen ouderen of den naaften bloedvrienden kenniffe van zijn oogmerk, en wie hem aanfta. Voordeel kan hij in geen huwelijk zoeken, want de bruid krijgt niets mede dan alleen haare kleederen, haar mes, haare lampe, en ten hoogften een ketel van weekfteen, en dikwerf zo veel niet. Alleen heeft de jongman het ooge op haare behendigheid in huistehouden en te naien; gelijk zij dan ook, van haare zijde, maar alleen de bekwaamheid van den jongman in het jaagen, in aanmerkinge neemt. Zo dra iemand luft in het huwen krijgt, zo ftemmen 'er de ouders in. Want dezen vieren den wil hunner kinderen, bijzonder der zoonen, den vollen teugel. De ouders dan van den jongman zenden twee bedaagde vrouwen naar de ouderen van de bruid, welke vrouwen niet aanftonds haare boodfchap openbaaren; maar den bruidegom en zijn huis eerft ten uiterften roemen. De dochter wil hier van niets hooren, loopt wech, en rukt haaren hairtuit met de handen los. Want ongehuwde Dochters handelen zeer zedig, en verdedigen zich, zo veel 't in haar vermogen zij, om niet in een nadeelig gerucht te raaken; hoewel de Man van haare toeftemminge dikwijls reeds verzekerd zij. Echter is dit niet altijd eene veinzerij; maar veeltijds eene beangftiging, die zo verre gaat, dat de begeerde dochter menigmaal in onmacht valt, of zich naar eene woefte plaatfe begeeft, en ('t geen bij de Groenlanderen veel zegt) de hairen affnijdt; daar zij dan ook niet verder wordt aangefproken. Mogelijk komt dezen affchrik voor den echt, uit de veelvuldige voorbeelden van verftooten vrouwen en trotze Bij-wijven. Ondertuffchen geeven de ouders niet volftrekt hunne toeftemminge, fchoon zij het huwelijk ook niet beletten. De vrouwen zoeken de dochter op, fleepen haar, geweldiger wijze, in het huis van den vrijer, in het welke zij eenige dagen, zeer verflaagen, met verwilderde hairvlecht zit, en niets nuttigt, en, wanneer vleiende redenen geenen klem hebben, wordt zij door geweld en ook wel door eenige flagen gedwongen, van ftaat te veranderen. Weet zij 't te ontvluchten, zo wordt zij weder gehaald

haald, en des te meer gedwongen. Echter zorgen veele ouders zelven voor hunne kinderen, en zommigen hebben dezelven alrede in de kinderlijke jaaren ten huwelijk beloofd, en, ten zegel hunner belofte, een pand gegeeven; wanneer dan de verloofden zonder verdere omftandigheden kunnen te faamen komen. Zommige Groenlanders, fchoon ze al eene vrouwe hebben, neemen 'er met geweld nog eene, dezelve of alleen, of bij eenen dans vindende; bij welken handel zij zich met medeftanders te voorzien hebben, wanneer men hun mogte aanvallen, 't geen toch zelden gebeurt. Zelden komt het voor, dat broeders- of fufters-kinderen, ja ook vreemden, die bij elkanderen in een huis, als aangenomen kinderen, opgevoed worden, onderling huwen. In tegendeel zal men zien, echter zeldzaam, dat een man twee natuurelijke zufteren te gelijk, ook wel en moeder en dochter, die zij bij eenen voorigen man gewonnen heeft, tot vrouwen neemt, 't geen nogtans in 't algemeen bij die volkeren onbetaamelijk gehouden wordt.

De veelwijverij is evenwel onder hen niet zeer gemeen, doordien nauwelijks de twintigfte twee vrouwen heeft. Een man, die twee vrouwen heeft, wordt wel niet veracht, in tegendeel voor een bekwaam koftwinner gehouden: en daar het tot eene groote fmaad is geene kinderen te hebben, voor al geenen zoon, die ten eenigen dage den fteun der ouderen zou kunnen zijn; zo zien vermogende mannen, in zulken geval, naar meer vrouwen om. Doordien dit echter niet dikwijls voorkomt; zo ftellen zich zodanige mannen ligt aan die verdenkinge bloot, of hun dobbel huwelijk de liefde tot familien, of den wellufl, ten grondflage hebbe. Jemand, die drie of vier vrouwen neemt (men heeft mannen aangetroffen, die meer vrouwen hadden, en ook eene vrouw, die twee mannen hadt) blijft gewis aan veele berispinge onderworpen. Zulks verwekt ook bij zommige vrouwen allerlei verdriet, vooral zints zij vernomen hebben, dat de veelwijverij in de landen der Kriftenen verbooden is. Echter vindt men ook vrouwen, die haare mannen beweegen, om nog eene te neemen, ja beide koopen menigmaal eenen *Angekok* of bekwaamen Groenlander om, vergen ook wel den Europeaanen, dat zij hun wakkere kinderen verwekken.

Hunnen echt voeren zij in eene redelijke orde, ten minften weeten zij hunne uitfpattingen, die de beledigde wel nie[t]

niet beſtraft, maar op dezelfde wijze te wreeken zoekt, zo te verbergen, dat men 'er niet veel van hoort. Zonder verdrietig gelaat en woorden aan wederzijden, waarbij de vrouw gemeenelijk blauwe oogen behaalt, loopt het wel niet af; 't geen ons zo veel te meer verwonderinge baart, doordien de Groenlanders noch tot twiſten noch vechterijen geneigd zijn. Het echt-verbond dezer volken is ook zo vaſt niet, dat een man zijne vrouwe, vooral wen zij hem geene kinderen baart, niet zou kunnen verſtooten. Dit doet hij, zonder veele omſtandigheden. Hij geeft haar een ſtuurſch gezicht, vaart met zijn kajak uit, en komt, in eenige dagen, niet ten zijnen huize. Dit gedrag is der vrouwe terſtond een kenmerk van verſtootinge, zij neemt haare kleederen bijeen, en begeeft zich naar heure vrienden; ſteekt zich echter, den verlaater ten ſpijt, in keuriger dos, op dat zij hem hier door verdriet moge aandoen, en hem onder den landaart verachtelijk maaken.

Menigmaal gebeurt het, dat ook eene vrouw wechloopt, wanneer zij geenen onderlingen pais met de andere huisgenooten houden kan, dat dikwijls voorkomt, doordien de moeder van den man de volle heerſchappije in den huize behoudt, en de vrouw niet anders dan eene dienſtmaagd behandelt. Deze twee bijzondere wijzen van echtſcheidingen vallen echter zelden voor, wanneer 'er reeds kinderen geteeld zijn, in 't bijzonder zoonen, die den grootſten rijkdom der Groenlanderen, en de vaſte verzekeringe van het onderhoud hunnes kommerlijken leevens, ten dage des ouderdoms, uitmaaken; doordien namelijk dezen, bij echtſcheidinge, de moeder volgen, en zich door geene rede overtuigen laaten, om na het affterven der moeder, den ouden afgeleefden vader, door hunne wederkomſte en kinderlijke hulpe, in zijnen verſlensten ouderdom, te onderſteunen. Men heeft ook wel voorbeelden, dat een van beiden, in 't bijzonder de man, zich in de wildernisse begeeven, en zijn leeven, zonder weder bij menſchen te komen, in dezelve geeindigd hebbe. Zulks zag men in een man, die als een Heremiet, lange jaaren, in eenen kluft zijne dagen doorbragt, van de jagt op het land leefde, en zo dra hij menſchen gewaar werdt, de vlucht nam. Ter plaatſe nu, daar zich een zodanig vluchteling ophoudt, begeeft zich zelden iemand alleen heenen, doordien men beducht is, dat bij zulken verwilderden ſterveling het leeven onveilig is. Doch zoortgelijke buitenſpoorige handelingen en echt-

fcheidingen vindt men flechts bij jonge luiden, die omtrent het huwen zich niet zeer beraaden hebben. Hoe ouder zij anders worden, hoe meer genegenheid zij voor el kanderen krijgen.

Wanneer de vrouw van eenen man geftorven is, zo fier de man zich, zijne kinderen en zijn huis, na verloop van eenige dagen op het fchoonfte; in 't bijzonder draagt hi zorge, om zich dus bemind te maaken, dat zijn kajak en pijlen waarin zijn grootfte ftaat beftaat, in den fchoonften ftand zijn. Hij fpeent zich op dien tijd echter van vrolijke ge zelfchappen en tracht naar geen tweede huwelijk, voorda 'er een rond jaar zij afgeloopen; ten ware hij kleine kinde ren hadde, en niemand, die dezelven konde oppaffen Sterft de eerfte vrouw van een man, die meer vrouwe heeft, zo treedt de tweede in haare plaatfe. Deze, dit vor dert haare eere, is genoodzaakt rouwe te bedrijven, en du den lijkklagt in te ftemmen, echter kan men aan haar ftemme (traanen ftort zij in overvloede) gewaar worden dat het haar niet zeer ter harte gaat. Zij troetelt de kin deren der overleeden vrouwe meer dan haare eige kinde ren, betreurt hen, dat zij tot hier toe zo weinig oppaffing gehad hebben, en geeft haare bekwaamheid, om de han delwijze der overleedene, die zij echter uitermaaten roemt in het huishouden te kunnen verbeteren, zo liftig te ken nen, dat men zich over de groote flimheid dezer an ders zo onbefchaafde menfchen zeer te verwondere hebbe.

§. 14.

De Groenlanders zijn in 't algemeen niet zeer vrucht baar. Zelden baart eene vrouw meer dan drie of vier, e ten hoogften zes kinderen. In twee of drie jaaren word zij gemeenelijk eenmaal zwanger. Hierom is het ook, da zij, hoorende van de vruchtbaarheid van andere volkere gewaagen, dezelven, met zekere verachtinge, bij hunn honden vergelijken. Zelden bevalt eene vrouw van twee lingen; zelden verzelt eenige fchade haare verloffinge; ko voor en ftraks na dezelve ziet men haar gemeenelijk den ge wooneljken arrebeid verrichten; niet ligt hoort men van ee kind, dat dood, of wanftaltig ter waereld komt. Ouder of Vroedvrouw geeven het Kind eenen naam, dien zij z

we

wel den dieren, gereedfchappen, als deelen des ligchaams ontleenen. Bijzonder zijn zij gefteld op den naam van een hunner naaftbeftaanden, die, korten tijd geleeden, geftorven is, voornaamelijk op dien van groot-vader of moeder, welkers gedachteniffe zij door dat middel in het leeven zoeken te behouden. Indien deze voorouders echter vroegtijdig geftorven of ontijdig verongelukt zijn, geeven zij niet gaerne den naam derzelven aan een hunner kinderen, om de uitgedoofde fmerte over zulk een treurig verlies niet weder op te wakkeren. 't Gebeurt zelfs, dat zij iemand, die den naam van eenen korts geftorvenen vriend voert, uit mededoogen dien naam afneemen, en hem met eenen anderen beftempelen. Hier van daan komt het, dat een Groenlander dikwijls, 't zij naar een roemrijk, belagchelijk of fchandelijk bedrijf, meer dan eenen naam ontfangt, zo dat hij menigmaalen niet weet, hoe hij zich noemen zal, te befcheiden zijnde om zijnen loffelijken, of, om zo te spreeken, adelijken naame zelf te noemen, en zich den bijnaam fchaamende.

Eene ongemeene liefde hebben de ouders voor hunne kinderen. De moeder draagt haaren zuigeling, waar zij gaat of ftaat, en bij al haaren arrebeid, onder het opperkleed op haaren rugge met zich; en zoogt hem, tot in het derde en vierde jaar, ja ook langer, omdat zij geen middel weet, om denzelven tedere fpijzen te verfchaffen. Om die reden fterven veele kinders, in geval, dat zij het zuigen moeten ftaaken, om plaatfe voor anderen te maaken, of dat de moeder fterft, voordat het kind aan andere en harde fpijzen gewend is.

Zonder tucht groeien de kinders op. Noch roede noch beftraffinge wedervaaren hun van de ouderen. Men moet echter ook in aanmerkinge neemen, dat eene fcherpe kinder-tucht den Groenlanderen niet zeer nodig zij, doordien de kinders zo stille als fchaapen zijn, en tot weinige buitenfpoorigheden vervallen; dezelve zoude zekerlijk ook vergeefs zijn, doordien een Groenlander zich eer zou laaten doodflaan, dan met geweld tot eene zaake dwingen, die men hem op eene leiddende wijze en door gefchikte voorftellinge niet aanneemelijk kan maaken. Echter, of zulks uit eene eigenzinnige inborft, dan wel uit hunne lange gewoonte in eene ongebonden opvoedinge voortvloeie, durve ik mij niet vermeeten te bepaalen. Van het tweede tot aan het vijfde jaar zijn de kinders wel het allerlaftigfte in fchreien, krab-

 ben,

ben, en van zich afſlaan; nogtans als de moeder, uit on geduld, haar kind, vooral wanneer 't een zoon is, die reeds van de geboorte af, als de aanſtaande heere des hu zes wordt aangemerkt, ſloeg, zou zij op eene zeer on vriendelijke wijze van haaren man bejegend worden. Ho wezenrijker de kinders worden, en hoe meer zij te doe krijgen, in dagelijkzen arrebeid, hoe zij ſtiller en ge zeggelijker worden. Men ondekt in dezelven geene bi zondere loosheid, boosheid, of andere grove gebreken Gaerne volgen zij hunnen ouderen: echter eiſſchen zij va dezelven eene minzaame en vriendelijke behandelinge, en wanneer iet tegens hunnen zin gevorderd wordt, zegge zij ſtout: „ Ik wil het niet doen „. In dat gedrag bele ten hun de ouders niet; maar wachten, tot dat zij zic nader bezinnen. Bezwaarelijk zal men hier ondankbaar kinderen aantreffen, die hunnen ouderen, in derzelver hu peloozen ouderdom verlaaten, en niet behoorelijk onde ſteunen. Zij ſchijnen alzo in de meeſte ſtukken het volkome tegendeel te zijn van veele kinderen onder beſchaafd volkeren, die van buiten beter ſchijnen, dan zij innerlijk zijn en het kwaade van jaare tot jaare meer ten dage leggen.

§. 15.

Zo ras een Groenlandſch knaapje zijne handen en vo ten ten wille heeft, maakt hem de vader een kleinen pijl e booge, en laat hem daar mede, gelijk ook aan den oever de zee met ſteenen, naar een bepaald wit werpen, of met ee mes hout ten ſpeeltuige ſnijden. Tien jaaren bereiken bouwt hem de vader eenen kajak, in welken hij zich, zijn gezelſchap, of dat van zijne makkeren, begeeft, o het vaaren, omwentelen, en opſtaan, als ook het vange van vogelen en viſſchen te leeren. In het vijf of zeſtien jaar verzelt hij zijnen vader op de zeehonden-jagt. De ee ſte zee-hond, die door hem gevangen wordt, ſtrekt de huisgenooten en buuren tot eene maaltijd of gaſterije. O der het eeten verhaalt hij de wijze, waarop de zee-hon door hem gedood is. De genoodigden prijzen s'jongelin behendigheid, en roemen het vleeſch van den zee-hond als ongemeen ſmaakelijk, en de vrouwen zijn ter dier uu reeds in overlegginge, om den kloeken jongeling eene vro we te bezorgen. Want dien 't aan behendigheid mangel

o

om eenen zee-hond te vangen, verachten zij ten uiterſten; en zulk een handeloofe moet zich met vrouwelijk voedzel, als ulken, die hij op het ijs kan vangen, ſchulp-viſſen en drooge haringen vergenoegen. Onder de Groenlanderen vindt men inderdaad zodanigen, die ter zeehonden-vangſte geene bekwaamheid bezitten (*). Twintig jaaren oud geworden zijnde, wordt hij kloek genoeg geacht, om zijnen kajak, zijne gereedſchappen, en 't geen aan dat alles vaſt is, zelf vaerdig te maaken. Na 't verloopen van eenige volgende jaaren begeeft hij zich in den echt, blijft echter ten ouderlijken huize woonen, zo lange de ouders leeven, in welke woonplaatſe zijne moeder de volle beſturinge behoudt.

De dochters houden zich, tot in het veertiende jaar, (ten zij dat zij op een kind paſſen of water haalen) met nietanders op, dan met ſnateren, zingen en danzen. Na de veertien jaaren onderricht men haar in 't naien, kooken, touwen, en, derzelver krachten toeneemende, in het roeien met de vrouwen-boot, en het bouwen van huizen.

§. 16.

Hiervan kan men tevens de bezigheden der volwaſſenen afleiden, en op wat wijze man en vrouw de huishoudinge bezorgen. 't Is mannen-werk, jagt-gereedſchap en booten te maaken, welke booten door de vrouwen met leder overtrokken worden. De man jaagt en viſcht, en zijnen buit aan land gebragt hebbende, bekommert hij zich niet meer over denzelven; zelfs zoude het hem eene ſchande zijn, den gewon-

(*) In Kangek heb ik zelf een jong en ſterk Groenlander ontmoet, die geene de minſte bekwaamheid hadt, om in den kajak te vaaren, zijnde in zijne jeugd door de moeder, die voor het leeven van dezen haaren zoon vol zorge was, om dat zij en haaren man en oudſten zoon, beide te gelijk, op zee verlooren hadt, in de oeffeninge, om met den kajak te leeren vaaren, verhinderd. Deze nam den dienſt bij andere Groenlanderen als eene maagd waar, doende allen vrouwelijken arrebeid, in denwelken hij uitmuntte.

wonnen zee-hond ſlechts uit het water op het land te trek-
ken. De vrouwen ſlachten, kooken, touwen het leder, e
maaken uit hetzelve kleederen, ſchoenen en laerſen. Al
le deze dingen maaken het werk der vrouwen uit, die
tot dezen arrebeid, niet anders bezigen dan een krom mes
(dat de gedaante heeft van eene halve maane, gelijk he
ijzer der zeemleder-bereideren, met welk mes zij ook haar
ſpijzen ſnijden, gebruikende noch andere meſſen noch ſcha
ren) een vouwbeen, eenen vingerhoed, eenige grove e
fijne naaldaalden, en haare tanden, waarmede zij de ve
len, bij het bereiden en naijen, rekken, en lenig maake
Zij alleen bouwen en herſtellen de huizen en tenten, ui
gezonderd, dat zij het vervaerdigen van houtwerk, ter bou
winge nodig, den mannen overlaaten; het draagen van ſtee
nen paſt weder der vrouwen, en indien dezelven onder he
gewigt der ſteenen als bezwijken, zo kunnen de manne
zulks koelzinnig aanzien. Daarentegen laaten de manne
hunne vrouwen met den gewonnen buit, behalven he
ſpek, dat de man verkoopt, naar believen omgaan, on
verſchillig, hoe 'er zich de vrouwen, in hunne afwezig
heid, mede vrolijk maaken. Indien alles op is, en zij nie
meer hebben; draagen zij den hongersnood geduldig t
ſaamen, of eeten ſchoen-lappen. De hongersnood echte
hunner kinderen doorgrieft hun 't harte.

Wanneer gehuwde luiden of geene, of nog onvolwas
ſen kinderen hebben, zo neemt de man een of twee ou
derlooze zoonen tot kinderen aan, die hem in zijne koſtwin
ninge helpen, en vervolgens zijne familie met het noodige be
zorgen moeten. Op deze wijze gaat de vrouw met dochte
ren van anderen, of met eene weduwe te werke. Schoon d
aangenomen jongelingen wel als dienſtknechten gebezig
worden, leeven zij echter zonder dwang, en wel zo, da
zij als toekomende heeren des huizes worden aangezien
De aangenomen maagd of dochter kan, wanneer het haa
gevalle, vertrekken. Noit zal een man zijnen knech
ſlaan, en ſloeg hij de handen aan eene dienſtmaagd, z
zou hij eene groote ſchande behaalen.

§. 17

§. 17.

Bij dit alles leiden echter de Groenlandsche vrouwen een moeielijk en bijna slaafachtig leeven. Zo lang haare jeugd duurt, en zij bij haare ouderen woonen, hebben zij goede dagen. Van haar twintigste jaar tot aan haaren dood is haar leeven niet dan eene aaneenschakeling van vreeze, elende, en jammer. Sterft de vader, zo zijn zij zijner erfenisse verstoken, en moeten bij andere luiden dienen, daar het haar, zo lang deezen zelf wat hebben, aan geen voedzel, maar wel aan kleederen, hapert. Ontbreeken haar dezen en zijn zij niet schoon, of zeer tot arrebeid geschikt, zo blijven zij in den zelfden stand. Neemt haar een man (waar bij zij, gelijk boven gezeid is, zeer zelden haare verkiezinge kunnen volgen) zo brengen zij, vooräl kinderloos zijnde, de eerste jaaren door in bestendige vreeze, van verstooten te zullen worden; verstooten zijnde, zijnze in geene de minste achtinge, moeten weder in de dienstbaarheid haare hulpe zoeken, of door schendige bedrijven den kost winnen. Behoudt de man ze, zo worden ze dikwerf door hem hard behandeld, en moeten onder de moeder des mans, als gemeene dienstmaagden, die het menigmaal veel beter hebben, dienen, of één en meer bijwijven met goede oogen verdraagen. Sterft de man, zo behoudt de vrouw niets dan haar aangebragt goed, en moet, om haare kinderen door te brengen, bij andere luiden nog onderworpelijker dienen, als eene ongehuwde, die wech kan gaan, als het haar gevalle. Is zij echter moeder van volwassen zoonen, zo heeft zij beter leeven dan veele huisvrouwen, doordien zij de huishoudinge naar haare willekeur buigen en wringen mag. Behaalt eene vrouwe eenen hoogen ouderdom, zo moet zij zich voor eene kol laaten uitventen; welken rol veelen gaerne speelen, doordien het haar niet onvoordeelig zij. Het einde van zodanige vrouwen is gemeenelijk ongelukkig; want zij worden, bij den geringsten argwaan op daadelijke toverije, gesteenigd, en in de zee geworpen, of doorstoken, en in stukken gesneeden. Weeten zij middel, om dit schrikkelijk onheil te ontduiken, zo worden zij, anderen te lastig vallende, uit mededoogen, zo men voorwendt, wan thet geschiedt uit gierigheid, leevendig begraaven,

indien zij zich zelven niet in zee werpen. Echter hebbe men te begrijpen, dat deze lot-gevallen niet bij een ieder, ook niet alle deze onheilen te gelijk bij een en het zelfde voorwerp voorkomen.

Niettegenstaande den harden arrebeid, de vreeze, den kommer, en de verdrukkinge, bereiken de vrouwen, in 't algemeen, eenen hoogeren ouderdom, dan de mannen, die, den meesten tijd in sneuw en regen, hitte en koude, zo wel in den hardsten winter als in den zomer, op zee doorbrengende, stevig arrebeidende, en gemeenelijk den geheelen dag niets, daarna zo veel te gulziger eetende, zo schielijk krachteloos worden, dat zij zelden eene halve eeuwe bereiken. Doordien nu ook veele mannen hun leeven in zee verliezen, treft men over het geheel meer vrouwen dan mannen aan. De vrouwen kunnen zeventig, tachtig jaaren, en langer leeven, in welken hoogen ouderdom zij echter tot veele schadelijke misdaaden vervallen, als tot liegen, achterklappen, koppelarije, en dergelijke bedrijven, bijzonder tot het afthroonen der jeugd van de kristelijke Waarheden door allerlei zoort van bijgeloovige beuzelarijen, en verderffelijke verdichtselen.

§. 18.

Bij deze gelegenheid wil ik eenige meldinge maaken van de wijze, waar op de Groenlanders in het leder, tot kleederen, schoenen en booten, te bereiden, de hoofdzaake des vrouweljken arrebeids, te werke gaan.

1.) Om hunnen *Kapitek* of hairigen zeehonden-rok te bereiden, schaaven zij de huit zeer dun, leggen dezelve vier en twintig uuren in het *Korbik* of watervat, (*Urinvat*) om het vet uit te trekken, waar na zij de huit op eene groene plaatse, door ribben van zee-honden, uitrekken om te droogen. Wanneer zij de huit willen bezigen, besproeijen zij dezelve eerst met hun eigen water, en wrijven dezelve met puim-steen tusschen de handen, waardoor zij zagt wordt.

2.) Het leder, dat zij tot zoolen willen gebruiken, laaten zij twee of drie dagen in het *Korbik* bijten, en, de losgeweekte hairen met messen en tanden van de huit geschrapt hebbende, leggen zij dezelve drie dagen lang in zoet water, daarna rekken zij het leder uit, en droogen hetzelve.

Op

Op gelijke wijze gaan zij

3.) Met het *Erisak*-leder te werke, dat zij tot hunne laerſen en ſchoenen gebruiken, uitgezonderd, dat hetzelve van te vooren zeer dun geſchrapt wordt, om leenig te worden. Uit dit leder bereiden zij ook de water-kleederen, welke de mannen, wanneer zij ter zee gaan, over hunne andere kleederen aantrekken, om niet nat te worden. Deze kleederen worden wel door den regen en het zee-water geheel week en vochtig, echter niet zodanig doordrongen, dat de onderkleederen zouden nat worden: om deze reden gebruiken ook de ſcheepsluiden dezelven met groot voordeel.

4.) Het *Ervgak*-leder, waaruit de Groenlanders hunne gladde zwarte land-pelſen maaken, wordt op dezelve wijze bereid, uitgenomen, dat hetzelve, wanneer zij het gebruiken, met de handen gewreeven wordt, waarom het niet zo ſtijf is, gelijk het *Erisak*-leder, echter, voor het water niet ondoordringbaar zijnde, noch tot laerſen noch water-kleederen kan gebezigd worden.

5.) Tot boot-vellen neemen de Groenlanders de ſterkſte huiden der zee-honden, waarvan het ſpek alleenlijk ten deele wordt afgenomen; zij rollen dezelven in een, en laaten ze eenige weeken in de warmte, onder hunne leger-ſtede, of in de zonne, met gras overdekt, leggen, tot 'er de hairen van afgaan. Dan leggen zij dezelven eenige dagen achtereen in zee-water, om ze weder te doorweeken, en overtrekken dan de vrouweboot als ook den kajak met dezelven. Den rand van de huiden trekken zij met de tanden aan elkanderen, en naien ze dan te ſaamen. Den naade beſtrijken zij met oud ſpek van zee-honden, in ſteê van hars, waardoor dan geen water dringen kan. Bij dit alles moeten zij vooräl acht geeven, dat de nerf des leders gaaf blijve, doordien het ſcherpe zee-water het leder anders ligtelijk doorbijten zou.

6.) Al 't geen nu van dit en ander zoort van leder overig blijft, ſchaaven zij zeer dun, leggen het op den ſneeuw, of hangen het in de lucht op, om het wit te bleeken, en wanneer zij het rood willen verwen, zo kauwen zij den baſt, dien zij om de wortelen van het dennenhout vinden, dat ze in zee opviſſen, met hunne tanden in het leder.

7.) Het vel der vogelen maaken zij om het hoofd los,

en trekken het alzo over het geheele lijf heenen van het vleesch af. Nadat zij het vet, door middel eener schulpe afgeschrapt hebben, bieden zij dat vel den mannen, bijzonderlijk den gasten, onder de maaltijden ter uitkauwinge aan, om hun eere aan te doen, van welken het met gulle greetigheid wordt aangenomen; dan wordt dat vel in het *korbik* geweekt, en, een weinig in de lucht gedroogd zijnde, met de tanden, geheel uitgearbeid. Uit het ruggevel van den zee-vogel maaken zij hunne dunne ligte onderkleederen; uit het buikvel de warme winterkleederen; en uit het halsvel den staatelijken pronkrok, dien zij gewoonelijk met de veeren buitenwaard aantrekken.

§. 19.

Op het eerste aanzien hunner huishoudinge en leevenswijze vertoont zich eene grootere ongeschiktheid en onreinigheid, dan die men zich van het slechtste zoort van menschen zou kunnen voorstellen. Men wordt inderdaad een afschrik bij zich zelven gewaar, wanneer men hunne handen en aangezichten , die met vet bezoedeld zijn, hunne morsig toebereide spijzen, hunne vuile en van ongedierte krielende kleederen en ligplaatsen aanziet: doch door den storm en het onweder gedwongen wordende, om bij hen eene schuilplaatse te zoeken; is men al wel te vreeden, wanneer men dezelve in hunne huizen of tenten kan aantreffen. Bij mangel van noodzaakelijk voedzel zal men niet alleen greetig naar hunne spijze zijn; maar ook Gode danken , dat men zich van dezelve moge bedienen. En wanneer men met oplettende oogen de huishoudinge van ieder huisgezin voor zich , en van veelen in één kleine wooninge te saamen, gadeslaat; bespeurt men evenwel onder hen eene orde, reinheid en zedigheid, die men vergeefsch bij beschaafder volkeren in die omstandigheden zoude zoeken. Tien huisgezinnen deelen dikwijls onder elkanderen eene wooninge , die niet veel meer dan tien vademen lange en nauwlijks twee vademen breed is. En des niet tegenstaande zal men de enge legerplaatsen, het huisraad, en bijzonder het jagt-gereedschap, waaraan de man bestendig schoon maakt, en verbetert, altijd naar behooren vinden. Hunne kleederen, die zij ten pronk draagen, bergen zij zorgvuldig in lederen zakken, die op de wijze van onze koffers

ge-

gemaakt, en met allerlei net genaide verſierzelen bepronkt zijn. Hunne water-vaten, die ten deele uit hout, dat ſierelijk met been ingeleid is, ten deele uit koper beſtaan, houden zij zo zuiver, dat men geen tegenzin gevoelen zou om uit dezelven te drinken, zo zij niet het water uit ſtinkende lederen emmeren in de vaten overgooten. Zelden ziet men hen hunnen nooddruft verrichten. Hiertoe kiezen zij een afgelegen oort, en neemen daarbij altijd eene hand vol mos. Ten dezen opzichte vallen zij zo vies, dat zij geen hof-gewas, of het koſtelijk lepel-kruid zouden eeten, dewijl het op zodanige gemeſte plaatſe meeſt groeit. Deze reinheid en orde, die alleenlijk in de minſte deelen hunner huishoudingen voorkomt, kan men echter met hunne onreinheid in geen evenwigt brengen. Daarentegen levert hunne onderlinge verdraagzaamheid meer ſtoffe van verwonderinge. Zulke verſcheidene huisgezinnen met hunne kinderen van verſchillenden ouderdom, leeven zo ſtille, zo ingetoogen, en vreedzaam met elkanderen, dat men 'er minder onruſte in gewaar wordt, dan elders in eene groote wooninge, daar zich ſlechts twee huisgezinnen, ſchoon uit denzelfden ſtamme voortgeſprooten, ophouden. En wanneer ook een der te ſaamenwoonenden oordeelt, dat hij van een der huisgenooten beledigd zij, zo zwijgt hij ſtille, en zoekt eene andere woonplaatſe. Zij helpen elkanderen gaerne, en leeven in zekeren opzichte in gemeenſchap, zonder dat zich de een op den anderen verlaate, of daardoor in zijnen plicht nalaatig en lui worde. Die in den avond de eene of andere vangſte in huis brengt, bijzonder in den winter eenen zeehond, welken op dien tijd ſchaars en moeielijk te vangen zijn, die deelt allen en ook den arme weduwen in 't huis iet van zijnen buit mede, en nodigt zelfs eenige buuren te gaſte. Niemand echter, hij moge zo arm en hongerig zijn als hij kan, bédelt om eeten. Niemand heeft het ook noodig, want eene ruime gaſtvrijheid wordt in het geheele land omtrent bekenden en onbekenden in acht genomen, eene gewoonte des te noodiger en loffelijker, doordien de Groenlanders menigmaal veele mijlen omtrekken, en niet overäl tijd en gelegenheid hebben, om leevens-middelen op te zoeken.

DER-

DERDE AFDEELING.

Van het gedrag der Groenlanderen in gezelſchappen.

§. 20.

DEze gaſtvrijheid geeft ook gelegenheid, om den omgang der Groenlanderen in de algemeene ſaamenleevinge en in gezelſchappen te leeren kennen. In gezelſchap zijn zij beſcheiden, ingetoogen, vriendelijk, heuſch en zedig. Valſche ſchaamte, verdachtte ſchuwheid en veinſerij vinden bij hen geene huisveſtinge, uitgenomen dat zij de kunſt bezitten, om hunne begeerte en neiginge te verbergen. Hunne bedoeling is niet zo zeer op het uitmunten en zich voordoen, dan wel op het niet belagchelijk worden, en behouden van hunne eere en eerlijke naamen, gevestigd. Indien de waare welleevendheid, zonder eene opeenſtapelinge van verleidende woorden en plichtpleegingen, ook zonder wonderlijke en menigmaal belagchelijke beweegingen en gebaerden beſtaan kan; zo zijn de Groenlanders een beleefd volk. 't Is wel waar, dat zij het groeten en der eerebewijzingen onkundig zijn, en dat het hun belagchelijk voorkomt, wanneer de Europeaanen elkanderen plichtpleegingen maaken, en een minder voor den meerderen met ongedekten hoofde ſtaat, of van denzelven verachteljk behandeldt wordt; echter hebben de kinders en het huisgezin voor de ouderen, en de een tegen den ander eenen behoorelijken eerbied en de ſchuldige achtinge. In gezelſchap zijn zij ſpraakzaam en eenigzins boertig, ook wel ſpottende en hekelende; en wanneer men in dien zelfden ſmaak met hun omgaat, kan men beter in zijn oogmerk ſlaagen, dan wanneer men hen door vernuftige redenen en voorſtellingen, met ernſt en ſtrengheid verzeld, wilde overhaalen. Want, wanneer zij al te beſchaamd gemaakt en ten toon geſteld worden, zijn zij halſtarriger dan een ſtug paerd voor den ruiter. Zij leggen zich toe, om zich elkanderen bevallig te maaken of liever om niet te mishaagen, en vooral niet bij den anderen iet te verwekken, dat hem ont-

ontruſte. Dit ſchijnt de ſpil te zijn, waarop alle hunne handelingen draïen, en waarop zij ook van andere willen behandeld worden. Gebeurt het, dat de een den anderen te na komt, of beledigt, zo word hij nogtans door den beledigden hierover noch beſtraft, noch met ſtugge woorden bejegend. Hierdoor wordt de gelegenheid tot twiſt en ſtrijd afgeſneeden; waarbij gevoegd kan worden, dat zij noch vloek- noch ſcheldwoorden in hunne ſpraake hebben. In geſprek zijnde, ſpreekt de een na den ander. Ongaerne wederſpreeken zij elkanderen, en zeldſaamer zal men den eenen in het ſpreeken van den anderen hooren invallen, of den ſpreeker overſchreuwen. Zy lagchen mede, wanneer ze eene belagchelijke zaake hooren verhaalen, bijzonderlijk, wanneer zij de Europeaanen tot onderwerpen hunner redeneeringen invoeren; in hun lagchen echter zijn zij niet luidruchtig of uitgelaaten. Over het geene hun niet onnatuurelijk of in zich zelven haatelijk te vooren komt, ſchaamen zij zich niet en willen 'er ook niet over beſchaamd worden. In een aanzienelijk gezelſchap zijnde, onthouden zij zich niet, van winden te laaten, luizen te vangen, en die met hunne tanden te vernietigen, en dulden over dat gedrag ook geene de minſte berispinge. Echter zijn zij zo beleefd, dat zij dit in tegenwoordigheid der Europeaanen nalaaten; zo dra men hun te kennen geeft, dat zij daardoor denzelven onbevallig en geheel onverdraagelijk worden.

§. 21.

Wanneer zij ten bezoeke uitgaan brengen zij eenige ſpijze of vellen ter gifte mede. Zijn zij aanzienelijke en aangenaame gaſten, zo worden zij zingende ingehaald. Alles is dan in gereedheid, om hun vaartuig op het land te trekken en te ontlaaden. Elk wil de gaſten in huis ontfangen. De gaſten overleggen wat zij doen willen, en laaten zich een- en andermaal nodigen. Zo ras zij ingekomen zijn, verzoekt men, dat zij zich toch van hunne boven kleederen willen ontlaſten, die, om droog te worden, op den rooſter boven den lamp geplaatſt worden. Men biedt hun ook wel drooge kleederen en een week vel aan, om op te zitten. Het eeregeſtoelte is de lig-plaatſe, 't welk de Europeaanen niet gaerne gebruiken. De mannen plaatſen zich

te ſaamen, en de vrouwen voegen zich, op gelijke wijze, bij elkanderen. De mannen ſpreeken zeer eerbaar en zedig van het weder en de jagt; de vrouwen vermaaken zich met allerleie vertellingen, nadat zij, de eene de andere, de afgeſtorven bloedvrienden zeer eenſtemmende hebben helpen beweenen. Hierbij zenden zij het ſnuf-tabaks-hoorentje, 't welk uit het hoorn van een rendier gemaakt en met tin of koper ſierelijk opgeleid is, geduurig in de rondte, en trekken den tabak 'er met den neus uit. In dien tusſchen-tijd wordt de maaltijd vervaerdigd, waartoe alle huisgenooten, ook wel eenige buuren genodigd worden. De gaſten laaten zich zeer nodigen en gedraagen zich weigerachtig, opdat zij niet voor arm of hongerig zouden verſleeten worden. Gemeenelijk ſtuwen zij den diſch met drie of vier zoorten van ſpijzen. Is de maaltijd een groot gaſtmaal, zo worden 'er meer zoorten van ſpijzen opgediſcht. Zeker koopman telde op eene groote maaltijd, waar bij hij met voornaame Groenlanderen mede genodigd was, deze volgende ſpijzen.

1. Gedroogde haringen, 2. gedroogd, 3. gekookte, 4. half rauw en ſtinkend zeehonden-vleeſch, of *mikiak*, 5. gekookte *Alken*, 6. een ſtuk van eenen half ſtinkenden ſtaert eenes walviſch, (op deze zeldzaame koſt waren de gaſten, als op een ree-bout, voornamelijk gezet) 7. gedroogde zalm, 8. gedroogd rendieren vleeſch, 9. *confituren* van kraak-beſiën, vermengd met eenen maag van een rendier, 10. dezelfde kraakbeſiën met thraan toegemaakt.

De geſprekken, die zij over de maaltijd houden, konnen eenige uuren aanhouden, ſchoon dezelven niets anders in 't algemeen ten onderwerpe hebben, dan den hoofd arrebeid der Groenlanderen, namelijk de zeehonden-vangſte. In hunne vertellingen zijn zij wel wijdloopig, echter zo vlug en leevendig, dat men 'er niet ligt bij loomerig wordt. Want, wanneer zij, bij voorbeeld, vertellen willen, op wat wijze zij eenen zee-hond geworpen hebben, zo verhaalen zij op het nauwkeurigſte den tijd en de plaatſe, vertoonen ook elke beweeginge, die zij en de zee-hond gemaakt hebben, toonen met de ſlinke hand alle de ſprongen van het dier, en met de rechte hand alle de beweegingen van den kajak en den arm, op wat wijze zij den pijl gegreepen, dien uitgetrokken, met dezelven gemikt, en eindelijk geworpen hebben, en dat alles zo geſchikt en natuu-

tuurelijk, dat men hen met genoegen kan aanhooren en toezien. De jongelingen, die het meeſte voordeel uit zulke vertellingen trekken kunnen, luiſteren met open ooren, ſpreeken niets, voordat zij gevraagd worden, en antwoorden dan kort en beſcheiden.

Wanneer zij Europeaanen in hunne gezelſchappen hebben, zo hooren zij dezelven gaerne 't een of ander van de zaaken en gewoontens hunnes lands verhaalen. Doch daar van kunnen zij niet het minſte begrijpen, ten zij het hun door gelijkeniſſe aan het verſtand gebragt worde; bij voorbeeld op deze wijze: „de ſtad of het land heeft zo veele inwooneren, dat op eenen dag, ter voedinge van dezelven, zo veele of zo veele walviſſchen nodig zijn zouden. Men eet echter geene walviſſchen, maar brood, dat gelijk het gras uit de aarde groeit, en het vleeſch der dieren, die hoornen hebben; ook laat men zich op de rugge van groote ſterke dieren draagen, of op een houten vaartuig voortvoeren. Dit veroorzaakt dan, dat zij het brood gras, de osſen rendieren, en de paerden groote honden noemen. Over alles verwonderen zij zich, en betuigen, grooten luſt te hebben, om in zulk een ſchoon, en vruchtbaar land te woonen, welke luſt hun nogtans ten eerſten vergaat, zo dra men verhaalt, dat het in dat land dikwijls dondert en dat men 'er geene zee-honden vindt. Zeer gaerne hooren zij ook van God en Goddelijke dingen gewaagen, zo lange men het verhaal dier zaaken niet, bij wijze van toepaſſinge, op hen aanlegt, en hunne bijgeloovige verdichtzelen en gewoonten niet tegen ſpreekt. Den vreemden wordt de ſlaapplaatſe in 't bijzonder aangeweezen, en met nieuwe vellen toebereid. Dezen nogtans wachten uit beleefdheid zo lange, tot zich de huisheer hebbe neder geleid.

§. 22.

In den koophandel zijn ze eenvoudig en ſchielijk. Zij ruilen de een den anderen wat zij nodig hebben. En doordien zij den kinderen in veranderlijkheid en nieuwsgierigheid gelijk zijn, zo heeft het geduurig ruilen bij zommigen, dikwijls tot geenen geringen nadeele hunner huishoudingen, geen einde, verruilende menigmaal zodaanige zaaken, die hun ten voornaamen gebruike verſtrekken, voor eene

eene kleinigheid, die hun ſlechts in de oogen ſchittert: en wanneer men hun voor een gering voorwerp, waarop zij hunnen zin gezet hebben, iet zeer nutbaars aanboodt, zo zouden zij het niet aanneemen, maar juiſt dat geene willen hebben, waarin zij het meeſte genoegen neemen. Zij zullen elkanderen onderling niet ligt bedriegen of baatzuchtig behandelen, veel minder zullen zij ſteelen; eene misdaad, bij hen ten uiterſten verachtelijk. Doch kunnen zij eenen Europeër beſteelen, zo draagen zij daar roem op, moedig zijnde, dat zij kloeker zijn dan de Europeaanen.

Den koophandel voeren zij ten deele onder zich zelven en ten deele met koop- en ſcheeps-luiden. Onder zich zelven hebben zij eene zoorte van jaar-markt. Want waar eene groote verzameling van Groenlanderen is, als bij eenen dans, of des winters bij het zo genoemde Zonne-feeſt, (waarvan wij ſtraks gewaagen zullen) aldaar doen zich, als bij eene groote bede-vaart, of op ker-miſſen, zommigen op, die hunne waaren ten toon leggen, en dezelven voor anderen, die zij nodig hebben, uitventen. Die nu in het aangebooden zin heeft, brengt het gevorderde te berde, en daar mede is de koop geklonken; maar dat zij, gelijk men voorgeeft, al danzende bij den trommel-ſlag, hunne waaren aanbieden, heb ik niet kunnen verneemen. Hun meeſte handel beſtaat in vaten van weekſteen gemaakt, welken men niet aan alle oorten dier landſtreeke aantreft; en gelijk die, die in het zuiden woonen, geene walvisſchen, anderen, die in het noorden woonen, geen hout hebben; zo komen, alle zomer-maanden, uit het zuiden, ja van de ooſtzijde des lands veele booten vol Groenlanderen, van een tot twee honderd mijlen verre, naar Disko, met nieuwe kajaks en vrouwen-booten, benevens het daar toe nodige werktuig, en ruilen daarvoor eenhoornen, tanden, beenderen, baleinen, en peeſen van walviſſchen, die zij, op hunne te rugge reize ten deele weder verkoopen.

Op zodanige reizen, waaraan zij, overeenkomſtig met hunnen veranderlijken nieuwsgierigen aart, dermaaten verſlaafd zijn, dat ze, ſchoon 'er geen handel te drijven ware, niet lange achtereen op eene plaatſe blijven kunnen, neemen zij hunne geheele huisgezinnen, hun have en goed mede, doordien 'er eenige jaaren verloopen, eer zij te rugge keeren. Want ter plaatſe daar hun de winter overvalt, bouwen zij een huis, (echter doen ze dit liefſt na bij eene

eene volkplantinge) en ftellen zich ter verkrijginge van hun beftaan in ftaat. Immers land en zee ftaat hun overal open; en doordien 'er zommigen van zodanige zwervende huisgezinnen hier en daar jaaren achter een blijven woonen, zo treffen zij overal vrienden en bekenden aan, die hun hulpe bewijzen. Aan de koopluiden venten de Groenlanders hunne voffen en zeehonden-vellen, voornaamelijk echter het fpek, om het welke eigenlijk de koophandel der Deenen gevoerd wordt. Voor de genoemde waaren ontfangen zij geen geld, zijnde hetzelve bij hen in geene waarde; want het is hun onverfchillig, of zij eenen gouden of koperen penning, eenen paerel van glas of een edelgefteente, om den halfe hangen. Zulke zaaken winnen alleen hunne achtinge door derzelver glinsteringe, en eertijds hebben zij wel een guinie of fpaanfchen daaler, dien zij den vreemden fcheepsluiden ontftolen hadden, voor een weinig buskruit of een ftuk toebak gegeeven. Het ijzer is in tegendeel bij hen in zo veel te hoogere waarde, doordien zij het gebruiken kunnen. Dus is het, dat zij van de koopluiden, naar eenen reeds vaftgeftelden prijs, pijl-ijzers, meffen, fteek-zaagen, booren, bijtels en nai-naalden ontfangen; voorts linnen, cattoenen, karfaijen, wolle kouffen, mutfen en zakdoeken, planken, kiften, houten fchotelen en blikken borden, koperen ketelen, en dan fpiegels, kammen, linten, en allerleie zoorten van kinderlijk fpeeltuig. De toebak, de fnaphaanen, als ook kruid en lood, waarvan zij toch zeer weinig nut, en niet zelden veele fchade in hunne huishoudinge hebben, maaken den grootften fmaak hunnes handels uit. De toebak, dien ze alleen om te fnuiven gebruiken, is bij hen als klein geld. Voor elken dienft, dien zij iemand doen, verwachten zij een klein ftukje toebak; daarmede betaalt men hun ook voor hunnen arrebeid, als fchoen- en kleer-maakers; daarvoor brengen zij eenige handen vol onreine Eider-dons, eieren, vogelen, een fchotelviffchen, en dergelijke zaaken; voor die zelfde munte verkoopt meenigen arm en onbezonnen huiswaard zijne kleederen van 't lijf, en lijdt met zijne kinderen liever gebrek aan het noodzaakelijke, dan dat hij den toebak zou willen ontbeeren. Daardoor brengt meenig huisgezin zich in zulk eene groote armoede, als zich veelen in andere landen door de fterke dranken brengen, welken den Groenlanderen, ten hunnen gelukke, te duur zijn.

§. 23.

Thans is het tijd, dat wij eene schetze van de *dans-byeenkomsten* en het *Zonne-feest* opgeeven. Dezen zijn geene oeffeningen of plechtigheden van den Godsdienst, gelijk zulks bij andere volken plaats moge hebben; maar slechts openbaare vrolijkheden. De Groenlanders vieren het *Zonne-feest* in den winter bij de wendinge der zonne, op den 22sten December, om zich over de te rugge keeringe van dezelve, en het goede vangst-weeder te verheugen. Daar trekken zij dan, het geheele land door, in groote troepen te saamen, vergasten de een den ander, op het uitmuntendste; en wanneer zij zich tot berstens toe met spijze overlaaden hebben, (dronken konnen zij zich niet maaken, doordien ze alleenlijk water hebben) zo staan zij op, speelen en danzen. Het eenigste speel-tuig, dat zij bezigen, is de trommel, die uit een reep van hout of balein, ter breedte van twee vingeren, bestaat, en alleen op de eene zijde met een dun vel, of de huit van eene walvisch-tonge overtoogen, eenigermaaten eirond, omtrent een en een halven voet breed, en met eenen steng, ter handvattinge, voorzien is. Dezen trommel neemt de Groenlander in zijne slinke hand, en slaat met een stokjen op den onderstem kant, springt, bij elken slag, een weinig op, echter zo, dat hij, in het huppelen, op dezelfde plaatse blijft, en maakt met het hoofd en het geheele ligchaam allerlei wonderlijke beweegingen, en dat alles naar de viervierde of volle maate, zo dat, bij elk vierde van de maate, tweemaal op den trommel geslagen wordt. De stof van zijn gezang ontleent hij der zeehonden-vangste en dergelijk zoort van zaaken; in hetzelve verheft hij de daaden der voorouderen, en betuigt zijne vreugde over de wederkeeringe der zonne. De aanschouwers zijn onder dit gejuich niet stille, maar vergezellen elk vers van het gezang met eene geduurige herhaalinge van *Amna Ajah*, *Ajah-ah ah*, zo dat de eerste maate door vier toonen in de laagte, de andere eenen toon hooger begonnen, en weder door vier toonen om laag gezongen wordt, dit geduurig aldus herhaalende. De zanger zingt, bij elke verschijninge op het toneel, vier gezangen, waarvan de twee eerste doorgaans uit het ge-

geduurig herhaalde *amna Ajab*, doch de twee anderen uit een *recitatif*, of ſpreekend zingen, beſtaan, in diervoege, dat hij in de eerſte maate telkens eene korte ſpreuke of regel, doch geene rijmen, opzingt, welken te ſaamen een geheel gezang uitmaaken, echter in de andere maate met *amna ajab* ondermengd en afgebroken worden: bij voorbeeld: de zonne komt tot ons te rugge, *amna, ajab, ajab ab-hu!* en brengt ons goed weder mede, *amna-ajab-ajab-ab-hu!* De gepaſte gemoeds-beweeging, die de zanger tracht te verwekken, weet hij door bijzondere zachte of ijverige wendingen van den trommel, en draiingen der leden uit te drukken, welken men, doordien hij tot op den broek toe naakt is, niet dan met verwondering beſchouwen kan. Deze houdt het een vierde eener uure uit; en door het geduurig beweegen en danzen, vol zweet en moede zijnde, loſt hem een ander af. Dit gaat den geheelen nacht door, en, na datze bij dage uitgeſlaapen, en in den avond weder rijkelijk gegeeten hebben, gaan zij eenige nachten achtereen daar mede voort, tot dat 'er niets meer om te eeten overſchiet, of zij dermaaten afgemat zijn, dat zij ter nauwer nood ſpreeken kunnen. Die de belagchelijkſte draiingen met zijne ledemaaten maaken kan, die is een meeſter in de kunſte.

Ook houden zij het *bal-ſpel*. Zij verdeelen zich, bij maaneſchijn, in twee *chooren*; de een werpt den ander in zijn choor den bal toe, en het andere choor zoekt den geworpen bal te krijgen; ook wordt de bal wel naar een bepaald wit met den voet geworpen, ſtrijdende op die wijze om een prijs.

Zij neemen ook proeven van hunne krachten door de een den anderen met de vuiſte op den naakten rug te ſlaan, waarbij dan die geen, die 't het langſte uithardt, meeſter is. Deze dan draagt roem op zijne krachten, en daagt eenen anderen ten ſtrijde, tot dat die 't ook moede zij. Zij zetten zich met onder en over elkander geſlagen beenen en armen ter neder, of zij ſtaan en houden elkanderen, met de vingers in een, vaſt, en die de ſterkſte in het trekken is, wordt heere van den verwonneling gehouden Ook hechten zij in het huis aan de balken eenen riem vaſt, hangen met voeten of armen aan denzelven, en maaken allerleie aartige beweegingen, in zekeren opzichte als een koordedanzer.

Jonge luiden drijven een houtje met een ſtift, gelijk

een tol, schielijk rondom, en hy, tegen wien de stift wijst, heeft dat geene gewonnen, 't welk zij op het spel gezet hebben.

De kinders, bijzonder de meisjes, geeven elkanderen de hand, sluiten eenen kring en danzen, al gaande en huppelende, ginds en weder, en vergezellen dien dans met zingen.

§. 24.

Op andere tijden van het jaar, wanneer zij vol op hebben, en op de zee niet veel te doen is, houden zij ook zulke dans-gezelschappen, en daarbij wordt doorgaans ook eenige koophandel gedreeven. Het wonderlijkste echter is, dat zij hunne onderlinge oneenigheden zelfs, danzende en zingende ten einde brengen; en eene zodanige bijeenkomst noemt men eenen *zangstrijd*. Wanneer de eene Groenlander gelooft, dat een ander hem beledigd hebbe, zo laat hij daarover geen verdriet of toorn bemerken, veel minder wraakzucht, maar maakt een stekelig gezang, 't welk hij dan in tegenwoordigheid zijner huisgenooten, en bijzonder der vrouwen, zo lange, al zingende en danzende herhaalt, tot dat zij allen het van buiten geleerd hebben. Dit verricht zijnde laat hij in alle hoeken zijner nabuurschap bekend maaken, dat hij op zijnen vijand zingen wil. Deze komt ook ter bestemde plaatse, stelt zich in den kring, en de beschuldiger stelt hem alsdan, zingende en danzende naar den trommel, onder het dikwijls herhaalen zijner bijstanderen, van *amna, ajab*, die ook elken regel mede zingen, zo veele spotachtige waarheden voor, dat de toehoorers reden tot lagchen hebben. Wanneer hij het gezang geëindigd heeft, treedt de aangeklaagde of beschuldigde ten voorschijn, en beantwoordt, onder het medegezang zijner luiden, de beschuldigingen, op evendezelfde stekelige wijze. De beschuldiger klamt hem dan weder op nieuw aan, en die het laatste woord behoudt, heeft het geding gewonnen, en wordt, na dien zangstrijd, voor een braaf man gehouden. Zij mogen op deze wijze elkander klaar en regt stekelig de waarheid zeggen, echter moet 'er geen vuilaartigheid en drift in doorstraalen. De menigte der toehoorers beslist, wie den strijd gewonnen hebbe, en de twistenden zijn daarna weder de beste vrienden.

Dit

Dit is niet alleen eene vrolijkheid, waarbij zelden eenige onaangenaamheden voorvallen, (het zij dan, dat'er een nan ware, die, van goede helpers voorzien, eene vrouve, die hij ten echt begeert, met geweld voortfleepte) naar zij maaken ook van deze gelegenheid gebruik, om elkanderen, door voorftellingen der fchande, tot betere zelen te beweegen, de fchuldenaaren ter voldoeninge aan tenaanen, loogen en euvelen achterklap af te weeren, alerleie verongelijkinge en ongerechtigheden in den wanlel, als ook den echtbreuk, te wreeken, en zo voort. Want de Groenlanders kunnen door geen beter middel onler bedwang gehouden worden, dan door eene algemeene beschaaminge en befchimpinge. Ja deze vrolijke vitterij s veelen een beletzel, om hunnen wreveligen inborft door wraak, of door den moord zelfs, te koelen. Echter ziet nen wel, dat het ten dezen opzichte voornaamelijk op de ijkheid van woorden in het fpreeken, en de fchranderheid n het doorhaalen, aankomt; en zelfs onder de Groenlandeen bevindt men, dat de beroemdfte *Satyrici* en *Zedenneefters* gemeenelijk de flechften zijn in hun gedrag, hanlel en wandel.

§. 25.

Deze *trommel-dans* is derhalven hun *olijmpifch* fpel, hun *Areopagus*, hunne vierfchaare, fchouwburg, jaarmarkt en echt-bank, voor welken zij elkanderen daagen en hunne nderlinge gefchillen befliffen, zonder zich door den tweetrijd, of eene giftige veder, of aan leeven, of aan ere te kort te doen. Men kan zekerlijk deze wijze, om emand te befchaamen, te beftraffen, en zich recht te verchaffen, geenzins laaken, zo lang men hen aanziet als voleren, aan Godsdienft noch overigheid gebonden, waarvan ij hen geene fchaduwe te vinden is. Zij leeven eenigeraate, gelijk men vermoeden mag, dat de eerfte menchen na den Zondvloed geleefd hebben, eer dat zij geeerd hadden, eenen anderen, om 't geen hem behoorde, e benijden, en van eere, goed, vrijheid en leeven te beooven. Een vader beftuurt zijne huisgenooten zo goed ls hij kan, heeft voor 't overige niemand te beveelen, en ntfangt voor zich zelven ook van niemand het minfte voor-

fchrift. Wanneer zommige huisgezinnen bij elkanderen in een huis woonen, zo heeft de een niets over den ander te zeggen; alleenlijk zijn zij verplicht, onderlingen bijftand, in het herftellen der woningen, te betoonen, en ten gelijken tijde in en uit te trekken, doordien 'er veele lampen nodig zijn, om het huis warm te maaken. Gaerne regelen zich echter de mannen naar den aanzienlijkften onder hen, die de befte kunde heeft van het weder en de vangfte. Deze woont ten noordelijken einde van het huis, en geeft acht op het wel fchikken en reinigen van het zelve. Wil hem echter iemand niet volgen, zo zal hij denzelven geenzins iet gebieden, veel min beftraffen; maar alle de overige leden des huizes worden daarin eens gezind, om den volgenden winter bij zulken eigenzinnigen niet langer te woonen, en hem op zijn tijd bij eenen ftekeligen zang de waarheid te zeggen, indien zij zulks, ten zijnen opzichte, der moeite waerdig achten.

De kinders verlaaten hunne ouderen niet, zo lange dezelven in 't leeven zijn; ook niet, fchoon ze trouwen maar volgen hun na. Luiden van eenen ftamme blijven gaerne bij elkanderen, om in nood onderlinge hulpe te toonen, en te ontfangen. Bij verre togten volgen zij den verftandigften man, die den weg het befte kent, echter kunnen zij, zo dra ze 't goed vinden, van hem affcheiden. Met een woord, niemand begeert eenige heerfchappije over den anderen te voeren, hem iet voor te fchrijven, hem ter rekenfchap nopens zijne handelingen te ftellen, of, ten algemeenen behoeve, giften te eifchen. Want zij hebben niets overig. Niemand kan zich bij hen verrijken. Hun inborft ftrijdt tegens allen dwang, en het geheele land ftaat voor ieder open.

Niettegenftaande dit alles, hebben zij toch aloude gewoontens, die wel ontworpen zijn, en naar welken zij hunne daaden, als naar opgeleide wetten, regelen; fchoon het echter waar zij, dat ze in de waarneeminge dier gewoontens, als wetten aangemerkt, menigmaalen ftruikelen, en geene rechts-oeffeningen zo min, als ftraffen voor den overtreeder, den berispenden dans uitgezonderd, in 't werk gefteld worden. Uit het *verbaal* van den koopman *Dallager*, *aangaande de zeden en gebruiken der Groenlanderen*, zal ik flechts de volgende gewoontens aanhaalen.

't Staat wel een ieder der Groenlanderen vrij, te woonen

nen, waar hij wil; zoo echter de verkiezing van den eenen op eene plaatfe valle, daar zich reeds een ander hebbe nedergezet; zo komt hij daar niet eer aan land, voor dat hem te kennen gegeeven zij, dat hij zal aangenaam zijn. Het jaagen en viffchen (zijnde dit, alles wat het land oplevert) ftaat elk eenen overäl vrij, ook kan geen der Groenlanderen kwalijk neemen, dat geheel onbekende luiden op een en denzelfden vifchrijken oort, ja zelfs bij den, met zeer veele moeite opgebouwden zalm-dam komen viffchen, ten ware die vreemdelingen het een of ander verdierven, en de dieren fchuuw maakten; in welken gevalle zelfs de ingeboren liever wechgaan, en gebrek lijden, dan twiften. Wie ergens aan een ftrand hout of aangedreeven goederen vindt, kan zich het gevonden onbekommerd toeeigenen, fchoon zijne woonplaatfe elders gelegen zij. Even wel is hij verplicht, den buit op het land te fleepen, en op den zélven eenen fteen te ftellen, ten teken, dat zich reeds iemand daarvan hebbe meefter gemaakt; alsdan zal niemand het gevonden goed wechneemen. Wanneer een zee-hond, die, met den werppijl in de huit, wechloopt, door eenen anderen aangetroffen en gedood wordt, zo valt hij toch den geenen ten deele, wiens pijl hij met zich gevoerd heeft; maar is hij met harpoene en blaas geworpen, en de riem breekt, zo heeft de eerfte werper zijn recht op denzelven verlooren. Treffen twee luiden een en denzelfden zee-hond te gelijk, zo deelen zij hem onderling. Op dezelfde wijze gaan zij te werke omtrent de vogelen. Vindt iemand eenen dooden zeehond, die de harpoen bij zich heeft; zo behoudt hij den zee-hond, en geeft de harpoene den geenen, die haar verlooren heeft. Indien 'er een walros, of een zoortgelijk groot zeedier gevangen wordt; zo neemt de vanger den kop en ftaert voor zich, maar van den romp mag iedereen, naar welgevallen, fnijden, zo veel hij krijgen kan. Aan eenen grooten walvifch hebben allen, zelfs die flechts toezieners zijn, een gelijk deel met den geenen, die den zelven overweldigd hebben; en al gaat het, ten dien tijde, zo ongeregeld toe, dat onder veele honderden van menfchen, die, met hunne fcherpe meffen, in eene uitgelaaten begeerte, op het dier aanvallen, gemeenelijk eenigen gewond worden; draagen zij echter deswegen geenen wrok tegens elkanderen. Wanneer zommigen te gelijk op een rendier hunne pijlen werpen, behoort het den geenen, wiens pijl het naaft aan het harte des diers gevonden wordt,

echter ontfangen de overigen ook een gedeelte van het vleefch. Die het dier nochtans het eerft wondt, fchoon het naderhand door iemand anders gedood wordt, gaat met den buit ftrijken. Van dien tijd af, dat zij fnaphaanen gebezigd hebben, en niemand zijnen kogel kende, hebben zij menigen twift gehad, die moeielijk te beflisfen valt. Die eene vosfenvalle bouwt, en dezelve in eenen langen tijd niet opftelt, die verlieft zijn recht op het gevangen dier, wanneer een ander de valle opgefteld heeft. Wanneer iemand aan een ander zijnen boot of zijne gereedfchappen leent, kan hij, wanneer aan dezelven onverziens eenige fchade komt, geene herftellinge vorderen, ten ware boot, of gereedfchappen, zonder zijne toeftemminge, gebruikt waren Dit is oorzaak, dat zij niet gaerne leenen. Die iet koopt en naderhand geenen zin in het gekochte heeft, kan hetzelve wedergeeven, en 't geen hij'er voor hebbe uitgegeeven te rugge neemen. Men borgt den kooper ook wel, indien hij niet daadelijk betaalen kan. Sterft hij, zonder het gekochte betaald te hebben, zo wordt het voor onbetaamelijk gehouden, den rouwdragenden om hetzelve te maanen, en dus den afgeftorven hun weder in een treurig aandenken te brengen; doch na verloop van eenigen tijd, kan men het zijne te rugge neemen, indien hetzelve niet in dien tusfchen tijd, zo als gemeenelijk in de fterfhuizen gefchiedt, verlooren of genomen zij. Ja wanneer iemand iet, waarvan de betaling over eenigen tijd zou gefchieden, in dien tijd verlieft of breekt, wordt hij niet verplicht, om het te betaalen.

Deze en andere gewoontens, die door den tijd bij de Groenlanderen wetten geworden zijn, komen zekerlijk den zodanigen, die onder andere wetten en inzettingen leeven, eenigermaate ongefchikt en ftrijdig te vooren, en brengen in 't bijzonder den koopman in veele verlegenheden. Zelfs zien de Groenlanders de onnakomelijkheid en onbillijkheid van veelen hunner gewoontens in; echter durven zij in dezelven niets veranderen, uit vreeze voor fchendende achterklap, want op dezen grond bouwen zij alle hunne redeneeringen: *dit is —— dit eifcht de gewoonte.*

VIER-

VIERDE AFDEELING

Van het zedelijk gedrag der Groenlanderen.

§. 26.

THans zoude ik ook van de deugden en ondeugden der Groenlanderen gewaagen, in zo verre men aan menſchen, die, buiten Kriſtus, dat is buiten God, op deze waereld wandelen, en noch Godsdienſt noch Overigheid hebben, en bij gevolg van geene goddelijke en menſchelijke wetten weeten, deugden hebbe toe te ſchrijven. Echter weet ik niet, of het mij niet ontſtaan zal, eene juiſte ſchilderije van de zedelijke gemoedsgeſteldheid dezes volks, over het geheel, te vertoonen. Want, gelijk elk volk, en elk menſche op zich zelven, ten voor- en nadeele, op de goede en kwade zijde beſchouwd, en gevolgelijk door verſchillende luiden op eene verſchillende, ja zich wederſpreekende wijze, kan beſchreeven worden, van dezen veracht, van dien gepreezen; zo ontdekt men ook in de eerſte beſchouwinge dezer ten uiterſten onweetende menſchen zeer veele, lof- en beminnens-waerdige zaaken, die ons Kriſtendom, ten huidigen dage, bij de treffelijke kenniſſe van- en het volſtrekt handelen tegen het licht van natuure en openbaaringe, over het gedrag dier volken van wettige ſchaamte voor zich zelve konden doen bloozen. In dit licht vertoonen zich de Groenlanders den zodanigen, die niet genoeg tijds en geene behoorelijke gelegenheid hebben, om dezelven, met opzicht op de verborgen drijf-veeren en grondbeginzelen hunner gemoedsneigingen en handelingen in den grond te leeren kennen. Hieruit vloeijen de goede beſchrijvingen voort, die men ons van de Groenlanderen heeft opgediſcht. Beſchouwen wij dit geſlachte op eene andere zijde, zo vinden wij bij hetzelve in het geheel niets, dat naar den eigenlijke zin bij menſchen, (ik zwijge bij Gode) voor goed en deugdzaam kan doorgaan; in tegendeel zo niet alle mogelijke, toch zo veele boosheden en ondeugden, dat zommigen, die de Groenlanderen beter dan andere volkeren kennen, dezelven, in den volkomen zin van het woord, ſlecht noemen, en hen onder de wildſten, gru-

welijksten en lasterlijksten stellen. Wat mij betreft, ik hebbe bij deze wilden meer goed dan kwaad, doordien ik hen, ten meesten tijde, op den goeden en zelden op den slechten kant gezien hebbe, waargenomen; echter moet ik, om zo veel mogelijk dit volk in zijne natuurelijke en eige gesteldheid te schilderen, in mijne beschrijvinge mede het ooge hebben op het geene ik van zijnen slechten aart gehoord hebbe, en alle blijken van waarheid bij zich draagt.

§. 27.

Men noemt de Groenlanders *Wilden*, en vormt zich van Wilden een zeldzaam begrip, zich voorstellende eenen dierachtigen, redenloozen ja gruwelijken inborst en leevensaart. Met het woord *Wilden* gaat het als met het wóord *Barbarus*, met het welke de Grieken en Romeinen alle uitlandsche volkeren bestempelden, die, schoon niet hunne, echter dikwerf betere zeden en gewoontens hadden. De schippers noemden die luiden *Wilden*, *Sauvages*, (*Silvatici*) die niet in steden en dorpen, maar in het *woud*, hier en daar, gelijk de wilde dieren, woonen; even gelijk de heidenen *Pagani*, landmannen, genoemd werden, daar zij niet meer in steden, maar op het *land* hunnen afgodendienst mogten oeffenen. De Groenlanders zijn geene woeste, schuwe, wilde, barbaarsche, of gruwzaame menschen, maar een gedwee, stil, verdraagzaam, en in den eigen zin des woords een *vroom*, of gelijk de Engelschen zeggen, een *Good-natured*, natuurelijk goedaartig volk. Zij leeven in *statu naturali & libertatis*, in eenen natuurelijken en vrijen staat, gelijk zich *Anderson* uitdrukt; *extra civitatem*, niet burgerlijk vereend, echter *in societate*, in maatschappije, op welke nochtans de verdichte beschrijvingen van den staat der menschen voor de burgerlijke saamenleevinge geheel niet passen. Hunne maatschappije, die uit veele huisgezinnen in één huis, en uit veele huizen of tenten op één ijland bestaat, steunt wel op geene opentlijk bekendgemaakte schikkingen en wetten, veel minder op dwang en straffe, nochtans op regelen, waarover men zich vrijwillig verstaan heeft, en is zonder groote moeite en kosten, vermoedelijk zederd veele eeuwen, in de voornaamste deelen, beter in stand gebleeven, dan in *Sparte* of *Atheene*. Men kan de

Groen-

Groenlanderen in waarheid een gelukkig volk noemen; want elk een doet al het geene; dat hem gevalt; en handelt echter, wraakgierigheid uitgezonderd, zelden ten nadeele van anderen. Zij leeven in ruste en zekerheid, zonder eene Overigheid, als Gods dienaaresse, een wreekster tot straffe, den geenen die kwaad doen, zo noodig te hebben, als wel alle beschaafde volken, die Gode geenen genoegzaamen dank betuigen kunnen, voor het aanstellen der overigheid, ten hunnen behoude. Zij leiden wel, naar onze begrippen, een armoedig en drukkend leeven, echter zijn zij, bij zulk een leeven, vergenoegd, kunnen met het geringe, waarvan zij heeren zijn, wel te rechte komen, en hadden zij iet, dat veel kostbaarer dan de zee-hond ware, zo zouden zij daarbij zo min bestaan kunnen, dan wij in hunne wijze van leeven. Dit is ook oorzaake, dat de Groenlanders geene reden vinden om ons te benijden, maar wel om ons te beklaagen, doordien zij zien, dat wij ons met die geringe en weinige leevens-middelen, daar zij zich mede voldoen, niet geneeren kunnen. De armoede, die dezen volkeren geene armoede is, doet hen in volle zekerheid en vrijheid leeven, en brengt gevolgelijk veel bij tot hun geluk, doordien zij geene schatten kunnen vergaderen, die de dieven doorgraaven en steelen zouden. Daarom hebben zij ook geenen oorlog, geen geweld, geen drukkend onrecht, of diergelijke onheilen te vreezen, kunnende zo veilig in hunne slechte tenten slaapen, als een vorst in zijn gewapend paleis.

§. 28.

Van het uitwendig gedrag, dat zij onderling houden, slechts met opzichte op de betaamelijkheid beschouwd, is een en andermaal gesproken, zo dat ik 'er alleenelijk iets, nopens hunnen zedelijken wandel, behoore bij te voegen. In dit opzicht moet men bekennen, dat zekere zonden, die bij andere volkeren dermaate heerschen, dat zij door geene wetten of straffen kunnen beteugeld worden, bij de Groenlanderen in het geheel niet, ten minsten niet in zulken aart of zodanige maate, aangetroffen worden. Noit hoort men onder hen vloeken, zweeren, schelden, twisten, of schimpen; gelijk zij dan ook, eenige zekere bijnaamen uitgezonderd, door welken zij belagchelijke en laage

han-

handelingen zeer zinrijk en krachtig weeten ten toon te ſtellen, in het geheel geene ſcheldwoorden hebben. In hunne gezelſchappen hoort men hen niet ſchreuwen, luidruchtig lagchen, door elkanderen rabbelen, tegenſpreeken, harde woorden wiſſelen, achterklappen, of laſteren. En ſchoon zij zeer ſchertzende zijn, en eene ſlechte handelwijze gaerne over den hekel haalen, en belagchelijk maaken, zich ook wel van eenige zinrijke dubbelzinnige uitdrukkingen weeten te bedienen; zo hoort men hen nogtans geene grove, veel min ontuchtige boerterije, bittere ſpotternije, of vuiligheden verhaalen. Van liegen, bedriegen en ſteelen verneemt men zelden. Straatſchenderije en het pleegen van geweld is bij hen eene ongehoorde zaake, ook zou men, naar het uitwendige oordeelende, ligtelijk kunnen beſluiten, dat zij geene de minſte begeerte hadden, om eenen anderen te benijden, of zijn goed te bezitten. Dronkenſchap is bij hen onbekend; dit is de reden, dat zij noch ſlaan noch vechten. Ook weeten zij verbolgenheid en ſpijt dermaate meeſterlijk te teugelen, dat men hen zou kunnen aanzien voor Stoïſche Wijsgeeren. In hunnen omgang laaten zij geene ontuchtigheid merken. Het openbaar en ergerlijk gedrag, en de onkuiſche dartele taal van beſchaafder volkeren is bij hen zo ongehoord, dat zij, eertijds, wanneer zij deze en voorgemelde ondeugden bij het gemeen uitlandſch volk zagen, vol verwonderinge geweeſt zijn, en niets te zeggen wiſten, dan: *die luiden zijn hun verſtand kwijt*, *het aolwater*, dat is, de ſterke drank, *heeft hen raazende gemaakt.*

Ja zelfs bij hunne vrolijkheden en dans-gelagen, daar ouden en jongen te ſaamen zijn kunnen, ziet of hoort men niets, dat de zedigheid eenigermaate hindert; zo dat, indien de trommel niet gehoord en de belagchelijke beweeging des danzers niet gezien werdt, een vreemdeling, der ſpraake onkundig, deze bijeenkomſte eer met den naam van aandachtige oeffeninge, dan vrolijkheid beſtempelen zou. Zij bezitten oprechtheid, en zullen zelden opzettelijk onwaarheid ſpreeken; in 't bijzonder, wanneer zij iemand den weg wijzen zullen, verzellen zij, om niet mis verſtaan te worden, liever den vreemdeling tot op zekere hoogte. Desniettegenſtaande is het echter waar, dat men zelden, en menigmaal in 't geheel niet, de waarheid, wanneer zij met het een of ander beſchuldigd worden, uit hun trekken kan.

Schoon nu alle kinders zonder tucht opgroeien, moet men echter getuigen, dat zij den ouderen weinig verdriet en onrufte aandoen, zo lang zij klein zijn: En wanneer zij ten verftande gekomen en hun eigen voogd zijn, toonen zij zo weinig ongehoorzaamheid, hardheid, ondankbaarheid of liefdeloosheid tegens hunne oude en hulpelooze ouderen, dat in tegendeel man en vrouwe aan eene oude, fchoon verdrietelijke, moeder de beftuuringe over al het hunne volkomen overlaaten.

§. 29.

Dit zedelijk gedrag der Groenlanderen is nu wel, ten voornaamften deele, niets dan eene verwijdering van ondeugden, welke ten deele uit hunnen ftillen *Phlegmatifchen* inborft, ten deele uit het gebrek aan fnoode voorbeelden en de middelen, die tot veelerlei zonden gelegenheid geeven, voortvloeit. Want die, bij voorbeeld, geenen overvloed aan koftelijke fpijzen, of in 't geheel geen fterken drank, maar in tegendeel veel te arbeiden heeft, bij dien zullen veele zonden, die toch allen in hem liggen, niet zo ligt openbaar worden. De gefteldheid van het land, en de armoedige huis-omftandigheden der Groenlanderen, bewaaren hen ook voor veele buitenfpoorigheden, waar door andere volkeren hunnen naaften het leeven bitter maaken. Doch dewijl deze armoede hen van zommige kwaade bedrijven alleenelijk kan afhouden, en in tegendeel eene begeerte in hen ontfteeken tot andere gebreken, bij voorbeeld tot diefftal, bedrog en ftraatfchenderije; zo moeten wij den grond van hunnen, in fchijn deugdzaamen, wandel in andere oorzaaken zoeken. Dezen grond kan men wel bij de Groenlanderen, die verders geene Goddelijke of menfchelijke wetten hebben, in het natuurelijk vernuft, en den daaruit afgeleiden eenvouwdigen regel der billijkheid: *dat men handele, gelijk men behandeld wil worden*; als ook in den eifch van de wet der natuure, en de geheime beftraffingen van het geweeten, in het ontfchuldigen of befchuldigen der gedachten onder malkanderen, zoeken en toeftaan. Want zij hebben zekerlijk zo veel vernuft als andere menfchen, weeten hetzelve in alle omftanden en bezigheden ook wel te gebruiken, en helaas! menig-

nigwerf ten misbruike aantewenden. Doordien men echter in alle hunne zaaken weinig overleg, maar in hunne meeste bedrijven eenige onbezonnenheid bespeurt; zo zou men hieruit kunnen afleiden, dat hun zedelijk gedrag meer, gelijk zich *Anderson* uitdrukt, uit eene *inwendige natuurelijke neiginge*, die in zeer veele opzichten naar die der dieren zweemt, dan wel uit eenige *overdachte beginzelen* voortvloeit. En deze neiging vertoont zich voornaamelijk in eigenliefde, zelfbelang, vreeze en bloheid.

De zaaden van allen kwaad hebben zij in zich. De drift tot hetzelve heerscht in hun zo natuurelijk en sterk als in alle nakomelingen van Adam: vreeze echter voor de vergeldinge des kwaads, en voornaamelijk afschrik en schaamte voor eenen oneerelijken naam, belet hun het pleegen van wanbedrijven. Rooven, doodslaan, vechten, en gramschap in woorden en bedrijven te vertoonen, schuwt een Groenlander, omdat hij vreest, dat het oeffenen van een dezer boosheden hem, of zijnen besten vriend, het leeven kosten zou. Zij moeten zich onderling in eene goede orde, eerbaar en vreedzaam gedraagen, willen zij zich anders geenen laster op den halze haalen, of, bij eenen zangstrijd, uitgetrommeld worden. Jonge luiden moeten met elkanderen betaamelijk en kuisch omgaan, om hunnen goeden naam, of hun tijdelijk geluk niet te dwarsboomen. Hunne liefde tegen hunsgelijken, bekenden en onbekenden, de gezelligheid, vriendelijkheid en behulpzaamheid, die in hunne wijze van saamenleevinge uitblinkt, als ook hunne gastvrijheid aan den vreemdeling, is min oorsprongelijk uit eene aangeboren milddaadigheid voor, en een natuurelijk medelijden met arme hulpelooze menschen, (want het tegendeel zullen wij straks ontdekken) dan wel uit eigenliefde en zelfbelang. Zij helpen hunne noodlijdende huisgenooten, opdat zij, in nood zijnde door dezen geholpen worden. Uit diezelfde voorzorge zijn zij ook hunnen gebuuren behulpzaam. Zij zouden den vreemdelingen geene gast-vrijheid betoonen, indien zij niet door dezelve in het gansche land dachten beroemd te worden, en, wanneer zij, naar hunne oude gewoonte, het land door reizen, en geenen genoegzaamen tijd hebben, om zich van het noodzaakelijke te bezorgen, even gelijke hulpe te ontfangen. Met een woord, het Character, dat onze Zaligmaaker, Matth. V. den Heidenen toeschrijft, te weeten, dat zij alleen die geenen liefhebben en wel handelen, van wel-

ken zij gelijke behandelingen verwachten kunnen, is het Character van den Groenlander.

Bij andere volkeren zeker, die door wetten en ſtaatkundige ordeningen in den band gehouden worden, wordt zelden uit edeler grondbeginzelen gehandeld. Ware de vreeze voor ſchande, en voornaamelijk voor de ſtraffe der Overigheid, dezen niet ten teugel, men zou wel ſchielijk gewaar worden, in hoe verre de afſchuwelijkheid der ondeugd en de ſchoonheid der deugd de verdorven menſchen aandrijven of terug gehouden, en hoe ſterk de heerſchappije van het opgeklaard vernuft bij de beſte zedeleere zijn zoude. En wat toch geeft den onweetenden, of zogenaamde onſchuldigen kinderen, en het eenvoudige landvolk, in de oogen van verſtandige menſchen, zo grooten voorrecht, boven het geſleepen en ſlimmer zoort van menſchen? Is het niet die gemoeds-geſteldheid, die nog niet geleerd heeft, om, gelijk men gewoon is zich uit te drukken, de ſchaamte met den voet te treeden, en eere in ſchande te zoeken?

§. 30.

De grondſtelling der valſche hedendaagſche zedeleere, *ſauver les apparences*, om het zo te maaken, dat men voor eenen eerelijken man gehouden, ten minſten voor de waereld niet ten ſchande worde, weeten de Groenlanders zeer goed, en mogelijk beter dan andere beſchaafde en wijze volkeren, te betrachten; en het is mij menigmaal ingevallen, dat onze zo genoemde ſterke geeſten nog wel 't een en ander bij hen zouden kunnen leeren. Echter doet men hun geen onrecht, wanneer men hun alleen het niet overgegeeven zijn aan zommige ondeugden, en tevens geene waare deugd, toeſchrijve.

Want, om met de liefde tot den evenmenſche te beginnen; men zal nauwlijks eenen Groenlander aantreffen, die, zonder hoope op wederdienſte of ſpoedige vergeldinge, eenen anderen wel zal doen. Wanneer, bij voorbeeld, een vreemd man ſterft, die geene bloedverwanten, of geene zoonen, die reeds van nutte zijn kunnen, nalaat, zo neemt niemand de arme nagelaaten kinderen aan, ten zij dan, dat juiſt iemand eene dienſtmaagd noodig hadde. Niemand geeft hun eeten, kleedinge of huisveſtinge; ja 't beste

te, dat zij hebben, wordt hun nog wel afgenomen, en zi kunnen die arme luiden zo koelzinnig zien verhongeren er dood vriezen, als of het ſchepzels van een ander zoor waren. Wanneer die, die op het land ſtaan, iemand me den kajak in het water zien omſlaan, dewelke niet hu bloed-vriend of weldoener is; zo zien zij koelzinnig en we met een zeker genoegen toe, op welke vergeefſche wijze hi zich zoekt te redden. Het is hun te bezwaarelijk zijnen ' halven in den kajak te ſteigeren, en hem te helpen; e worden zij door het gejammer en geween van vrouwen e kinderen bezwaard, zo ſluipen zij heimelijk wech. Indie echter zommigen te ſaamen zijn uitgevaaren, zo helpen zi elkanderen, doordien zulks dan niet veele moeite is. Z draagen een ongevoelig gemoed toe niet alleen den dieren (ik meene die zij niet ten voedzel gebruiken) zodat zelf de jonge kinders kleine nutteloozc vogelen met genoegen te doode toe martelen; maar ook den menſchen, en men ont dekt in hun zo weinig mededoogen en barmhertigheid, da zulk zich zelfs niet eens openbaart bij het anders va natuure zacht en teder geſlachte.

Daarentegen beſpeurt men tuſſchen ouderen en kindere eene ſterkere liefde, en eenen hoogeren graad van al le daaruit voortkomende driften, en hartstochten, da wel bij andere volkeren. Eene moeder, kan haar kind nie uit het ooge miſſen, en menig eene heeft zich, haar kin verdronken ziende, in het water geworpen. En gelij zich bij de dieren eene onverſchilligheid omtrent het we of wee van anderen, en daarentegen eene ſterkere liefd en bekommerniſſe omtrent hunne jongen vertoont; zo zo men bijna tot de gedachten kunnen komen, of niet d Groenlanders meer naar zekere ingeſchapen aandoeningen die de menſchen, in zommige opzichten, met de diere gemeen hebben, dan wel naar menſchelijke begrippen e voorſchriften van 't vernuft handelden. En dit openbaar zich voornaamelijk bij hen door eene zekere onachtzaam- e onnadenkelijkheid. In het betrachten van ligchaamelij ke dingen brengen zij, zonder verder overleg, hunn dagen door, en bekommeren zich weinig over het toeko mende. In al het geen zij zien, ſcheppen zij behaagen ſchoon onbewuſt, tot wat einde zij het bezigen zullen. E wanneer ze op 't een of ander voorwerp hunne begeert gezet hebben, verkoopen zij dat geene, 't welk ze 't minſt kunnen miſſen, en lijden daar over gebrek. Indien zi

wel-

weldaaden, ja zelfs in den grootften nood bijftand genieten, bijzonder van een Europeër, zo weeten zij, buiten het zeggen *Kujonak*! ik dank u! van geene erkenteniffe of dankbaarheid, ja zij zullen den weldoener, indien hij nood hadde, zelden weder dienen. Wanneer ze op hunne wijze in prachtigen dos ten voorfchijne komen, zo kunnen zij zich trotzer dan een pauw aanftellen, en anderen, die nevens hen zijn, met kleinachtinge befchouwen, in 't bijzonder wanneer zij eenige gefchiktheid ergens in hebben, en in hunne vangfte gelukkig zijn. Berften hunne driften, die zij lange te beteugelen of ten minften te bedekken weeten, eenmaal uit, zo woeden zij dies te onzinniger en beeftachtiger. 't Geen zij voorgenomen hebben te doen, dringen zij geweldig door, en luifteren, in 't geen hun niet aanftaat, naar geene voorftellinge. Deze met kwaadaartigheid verzelde halfterrigheid, die haaren oorfprong neemt ten deele uit hunne onbezonnenheid, ten deele uit het volle gebrek aan tucht en onderwerpinge in de jaaren der jeugt, vertoont zich in volle kragt voornaamelijk bij oude luiden, en geeft den *Miffionariffen* den zwaarften arrebeid, zo dezen niet op eene verftandige wijze hunnen eigenzin weeten te verhoeden en af te wenden.

§. 31.

Men kan zonder veele moeite begrijpen, dat alle de Groenlanders niet van een en hetzelve flag zijn, en dat gevolgelijk al het geen tot dus verre van hunnen goeden en kwaaden inborft gemeld is, niet, zonder uitzonderinge, op allen paft. Men vindt onder dit volk ook bedachtzaame, vernuftige en goedhartige luiden; doch veel meer der zodanigen, die een geheel onbetaamelijk, ja ondeugend, zelfs een onnatuurelijk leeven leiden, wanneer ze de natuurelijke vreeze en fchaamte eens verbannen en voor geene weder-vergeldinge te duchten hebben. Onwaarheid fpreeken en achterklappen is daar aan de vrouwen zeer eigen. Arme en luie menfchen pleegen ook wel dieffal, in 't bijzonder aan vreemden, die 'er voorbij vaaren, wanneer de dieffal fchijnt verholen te kunnen blijven. Zien zij echter middel, om den uitlanderen het een of ander, ter fluik of met geweld, af te neemen, zo noemen zij die daad

onderling roemruchtig. Dezen durven hun zeker niet veel vertrouwen, doordien zij al menigmaalen door hen bedroogen, ja op het land gelokt, vermoord, en van alle goederen beroofd zijn. Aan de uitlanderen, die aldaar hunne vaſte woonplaatſe hebben, durven zij die ſnoodheid en ſchelmſtukken niet pleegen, doordien men hen overal opzoeken en ſtraffen kan.

Hunne uitwendig ſchoonſchijnende kuisheid gaat ook niet verre. Zonder dat ik treede in eenige dit onderwerp raakende bijzonderheden der jeugd en der ongetrouwden, bij welken in dit opzicht nog de minſte buitenſpoorigheden voorkomen, ſchoon zij in 't heimelijke even zo wulps zijn als andere volkeren; wil ik in het algemeen maar melden, dat hunne veelwijverije niet zo zeer de zucht tot nakomelingen, dan wel, ten voornaamſten deele, den wellust ten grondſlage heeft. Men vindt 'er ook openbaare hoeren, ſchoon zich eene ongehuwde zelden tot die ontucht begeeft. In tegendeel zijn de gehuwden, ten dezen opzichte, zo erg, dat zij, zonder ſchroom, aan beide zijden, den echt breeken, daar zij maar kunnen. Dan men zoude denken, dat deze menſchen, hun verſtand zo weinig beſchaafd zijnde, en, gelijk wij gezeid hebben in hunne handelingen zo veele blijken van redenloosheid doorſtraalende, niet vatbaar waren voor liſtige en vindingrijke overleggingen, om het ſtreelend gevoel van hun dierelijk vergenoegen te verhoogen; doch ik ben van het tegendeel verzekerd geworden, en men heeft aangemerkt, dat zij de taale der oogen, zonder eenige vertooningen of gebaarden te maaken, ruim zo goed verſtaan als in Turkijen.

§. 32.

Op welk eene zelfbelang zoekende, en onrechtvaerdige, ja gruwzaame wijze zij met weduwen en wezen, die geenen bijſtand hebben, omgaan, zal men uit derzelver wonderlijke ſchikkingen aangaande de erfeniſſen kunnen afleiden. Wanneer een man ſterft, zo zal de oudſte zoon de tente en het vrouwen-boot, dat is huis en hof, erven, en daar voor de moeder, benevens de overige kinderen, die het andere huisraad en de kleedinge deelen, onderhouden. Is 'er geen volwaſſen zoon, zo erft dit de naaſte bloedverwant, en is gehouden, voor de weduwe en kinderen te

zor

zorgen. Doch indien deze zelf eene tente en een boot bezit, zal hij de erffenisse, en het geene hij door dezelve verplicht wordt, eenen vreemden overlaaten; want niemand is in staat om twee tenten en booten tevens in wezen te houden. Bereiken inmiddels de zoonen hunne jaren, blyven zy evenwel der erffenisse van tent en boot verstoken; die dezelven heeft, behoudt ze. Heeft een man geene of nog onmondige kinderen, zo erft zyn aangenomen zoon zyne dingen, en onderhoudt de nagelaatenen. Tot dus vere gaat het in orde. Doordien echter, zo haast de zoonen volwassen en in staat zijn, om zelf het een en ander te vangen, de eigen moeder met het geene haare zoonen verwerven naar welgevallen handelen kan, en wanneer zij den ouden weldoener met zijne hulpelooze kinderen verlaat, daarover niet kan worden aangesproken; zo kan men gemakkelijk begrijpen, dat de zorge voor weesen, te meer, wanneer zij niets hebben medegebragt, bij zulk eene onzekere verwachtinge van bijstand, en weder vergeldinge, ook zeer slecht zijn moet. 't Welk oorzaak is, dat veele jongelingen, doordien hunne uitrustinge met Kajak en gereedschappen kostbaar is, in hunne jeugd verwaarloosd worden; en dat nog meer hulpeloozen, onder het vrouwelijk geslachte, door gebrek van kleederen en spijzen vergaan.

Het gruwzaamste echter is dit: wanneer eene weduwe, die geene naastbestaande heeft, met haare kinderen, als buiten zich zelven, op den grond ligt, en het verlies van haaren man beweent; zo wordt zij intusschen door haare vertroosters van al het gereedschap hunnes mans, ter buik, beroofd. De beroofde weduwe kan aan niemand haare klagte brengen, of van niemand hulpe begeeren, maar moet op alle wijze trachten de gunst van den geenen, die haar het meeste ontstoolen heeft, te verwerven. Deze onderhoudt haar eenen tijd lang. Wanneer zij hem te lastig wordt, moet zij trachten bij eenen anderen huisvestinge te vinden. Eindelijk ontslaat men zich van haar en haare kinderen in het geheel; 't welk dit gevolg heeft, dat de verlaatenen, al hebben zy zich enen tijd lang met visschen, schulp-visschen, en zeegras gevoed, evenwel, van wegens het gebrek aan spek en kleederen, door honger en koude eindelijk vergaan moeten. Dit is wel de voornaame oorzaake der jaarlijksche verminderinge in het getal der Groenlanderen,

O 2 vooräl

vooral op plaatsen, waar zij reeds zich hebben aangewend, meer te verteeren dan zij kunnen verwerven.

§. 33.

In zaaken van uiterften misdaad gaat het 'er nog ongeregelder, ja zelfs gruwzaamer toe. Geene misdoeners worden met den dood gestraft, uitgezonderd de moordenaaren, en de kollen, die men gelooft, dat anderen dood getoverd hebben. Doch hier mede gaat het zo woest en wraakzuchtig toe, dat eindelijk bijkans niemand zijnes leevens zeker blijft. De Groenlanders bezitten wel in zich zelven geenen opzettelijken moordzucht; doch, van de jeugd af gewoon zijnde den zee-hond en andere schepzelen ter dood te brengen, waartoe hun de lust schijnt als aangeboren te zijn; zo word bij zommigen, door die dagelijksche gewoonte, ten laatsten ook die onnatuurelijken drift verwekt, om hunne handen, zonder eenige oorzaaken, aan het leeven der menschen te slaan. Echter geloove ik, dat zulke moedwillige moordenaars, die uit enkele moordlust moorden, om zich beroemd en bevreesd te maaken, weinigen in getalle zijn. Meer moordenaars zal men vinden, die uit nijdigheid over de bekwaamheid van anderen in het vangen, en over hunnen rijkdom in gereedschappen, woeden, schoon zij niets daarvan rooven. De meesten moorden uit wraake. Zulk een moedwillig moordenaar verricht zijn euvel ter zee op ene listige en schelmachtige wijze, door den Groenlander in deszelfs Kajak om te werpen en te laaten verdrinken; of hem van achteren den harpoen in de rugge te werpen en het ligchaam in de zee te laaten drijven. Ontdekken de vrienden van den ontzielden den daader, zo verbijten zij hunne weêr-wraake en spreeken zelfs niet eens over de daad, uit vreese, dat de moorder of zijne uitgezonden bespieders en medegezellen hun ook aan het leeven mogten tasten, om zelven veilig te zijn. Zelden, schoon 'er dertig jaren verliepen, waarvan men voorbeelden gevonden heeft, wordt de moord vergeeten te wreeken, zo de beledigden den moordenaar ergens alleen aantreffen. (*) Zij grijpen hem gemeenelijk op het land roe

(*) De wraakzucht, zonder dezelve te laaten blijken dan te ge

roeren met weinige woorden de oorzaak aan, fteenigen of doorftooten hem, en werpen zijn ligchaam in de zee; of hakken hem in ftukken, wanneer ze regt toornig zijn, en flokken een ftukje van het hart of den leever in, om dat ze meenen, dat de naaftbeftaanden van den om het leeven gebragten daardoor den moed verliezen, om hen den eenen of anderen tijde aan te randen. Is de geftrafte moordenaar, wegens zijne moorderijen, berucht en gehaat, en heeft hij geene nabeftaanden, zo blijft het hierbij: gemeenelijk echter wordt deze doodftraffe weder met den dood gewroken, het zij aan den daader, zijnen kinderen, kindskinderen of naaftbeftaanden, of ook, bij aldien men dezen niet kan machtig worden, aan deszelvs bekenden, die met hem op één land woonen. Dus kan dit woeden eenen geduurigen loop houden, en dikwerf zeer onfchuldige luiden treffen.

Hun geding met de kollen of hexen is ook niet lang. Wanneer het luidruchtig wordt, dat een oud wijf (ook wel een mansperzoon) hexen of toveren kan, waartoe zij zelve aanleidinge geeft, doordien zij zich met allerlei zoort van guichelaarijen en kwakzalverijen zoekt te geneeren; zo is het genoeg, dat een man vrouw of kind verlieft, of dat de pijlen niet goed treffen, of dat de fnaphaan geen vuur geeft. De fchuld daarvan wordt terftond, door eenen *Angekok* of Waarzegger, op zodanig eene arme perzoon geleid, welke zo dan, wanneer zij geene weerbaare bloedvrienden heeft, door alle de anderen gefteenigd, in het water geworpen en in kleine ftukken gefneeden wordt, naar de infpraake hunner wraakluft. Ja men heeft voorbeelden, dat een man, in zulken geval, zijne eige moeder of zufter doorfteekt in 't ooge van alle zijne huisgenooten, die hem geenzints hinderen noch eenig verwijt doen. Heeft de vermoorde echter perzoonen, die haar zeer na in den bloede beftaan, zo zoeken dezen den moord te wreeken: en daar vloeit dan weder eene aaneenfchakeling van moorderije uit

gelegen tijde wordt op de kinderen, en kinds-kinderen voortgeplant. Wanneer zij echter in waarheid kriftenen worden, valt deze wraakzucht, benevens veelen anderen zonden en verdorvenheden, wech, zo dat zy de voorheen ontfangen beledigingen geheel vergeeten, en elkanderen van harten lief hebben.

uit voort. Hebben zulke arme beſchuldigde luiden gene reddinge meer overig, zo ſtorten zij zich ook wel uit eige beweeginge in zee , op dat hunne ligchaamen niet verſcheurd noch den ravens ten prooi worden.

§. 34.

Ik heb het nodig geoordeeld, de geſteldheid der Groenlanderen, die mogelijk wel onder alle heidenen de eenvouwdigſte en minſt verdorvene volkeren zijn, op den goeden en kwaaden kant te beſchouwen, en, voor zo verre het in mijn vermogen is, den grond en de oorzaake van hunne handelingen op te ſpooren: doordien men door de berichten, die men nopens deze volkeren heeft, zo als door de glinſterige beſchrijvingen van bijna alle heidenſche volken in oude en nieuwe tijden, ligtelijk op de gedachten zou kunnen gebragt worden, dat 'er deugdzaame heidenen waren, die de kriſtenen in veele opzichten overtroffen, en alleen van dezen, door ſlechte voorbeelden, aanlokzelen en tot dus verre voor hen onbekende middelen, tot zonden verleid werden; en dat gevolgelijk de menſchen, door het bloote licht der natuure en hun natuurelijk vernuft geleid, een deugdzaam leeven konden voeren, en het licht van het Evangelie niet zo zeer nodig hadden, om Gode welbehaagelijk en den mede-menſche ten nutte te zijn. Dat dit der *Naturaliſten* grondſtellinge zij, is eenen ieder bekend. 't Is ook ene openbaare zaak, hoe zommige leeraars, zonder hier omtrent eenige nagedachten te hebben, in het beſtraffen en het vermaanen hunner toehooreren, het voorbeeld van deugdzaame heidenen te berde brengen, 't welk of van geene of van die ſchadelijke uitwerkinge is, dat zulks den menſch in zijne aangeboorene *Pelagiaanſche* gronden en in het zelfs-werken eeniger ſchijndeugden verſterkt: om niet te zeggen, dat daardoor den *Atheïſt* en *Natuuraliſt* het zwaard in de handen gegeeven wordt, om de noodzaakelijkheid der verzoeninge en der leere van het Evangelie te bevechten. Hiervandaan is het, dat men zich ook wel de bekeeringe der heidenen als zeer ligt en gemakkelijk voorſtelt, en de voornaamſte zwaarigheid daarin oordeelt te beſtaan, dat men hun een duidelijk en overtuigend begrip der Goddelijke waarheden inprente; want wat de beoeffening der waarheid aangaat,
denkt

denkt men geene groote zwarigheden te zullen ontmoeten, om dat zij eenen deugdzaamen wandel te leiden alrede gewend zijn.

'tIs buiten kijf, dat men dezen landaart boven ons verdorven kriſtendom hebbe te verheffen, doordien zij inderdaad veele ondeugden mijden, niet ſlechts om dat ſnoode voorbeelden, middelen en gelegenheden tot dezelven, hun ontbreeken, of dat zij maar door beſtrafbaare eergierigheid en baatzuchtig zelf belang gedreeven worden: maar om dat een grond beginzel van ſchaamte hen terug houdt, het welk evenwel aantoont, dat deze menſchen een zeker, hoe wel zeer donker, begrip hebben, van 't geen onrecht of zondig zij, ſchoon ze, uit hoofde hunner natuurelijke koelzinnigheid en traagheid, om na te denken, niet tot op de in hen liggende *dictamina*, en ingeevingen van de Wet der Natuure en des gewetens, komen, en gevolgelijk ook niet naar grond-beginzelen of naar voorſchriften handelen kunnen. Dat zij vervolgens, bij hunne verre gaande onweetendheid, naar het geringe licht hunnes verſtands beter handelen, dan het gedrag der meeſte menſchen hunne kenniſſe in den vollen dag van het Evangelie, en het zo menigvuldig aankloppen der Goddelijke genade aan hunne harten, beantwoordt, is inderdaad geene geringe zaake, en ontrekt hen ten minſten aan veele ſlagen, waarmede anderen om hunnen moedwil en hunne verachtinge der aangebooden genade zullen geſlagen worden, *Luc.* XII: 47, 48.

Dan dat zij van natuur de grootſte zonden mijden, en, zo niet voor het Goddelijk, toch voor een menſchlijk gerichte, lof- en loonwaardige deugden betrachten, zulks kunnen wij noch aan den Groenlander, noch aan andere heidenſche volkeren, voor zo verre wij die nader hebben leeren kennen, bemerken. En hoe toch zouden zij het voorſchrift, voorbeeld, en vermogen, 't welk daartoe vereiſcht wordt, machtig worden, zo lange zij het heilige Evangelie onkundig en in den dienſte van den God dezer waereld zijn, die zijn werk in de kinderen des ongeloofs zo gaerne heeft?

VYFDE AFDEELING

Van den Godsdienſt of liever de Bijgeloovigheid der Groenlanderen.

§. 35.

HET geen wij beſchouwd hebben, geleidt mij naar den Godsdienſt of liever de bijgeloovigheid der Groenlanderen. Doch het is bezwaarelijk, iets van dien aart met eenige zekerheid te zeggen, doordien deze volken zeer onweetende, onbedachtzaam, ligtgeloovig, en des niet tegenſtaande in hunne gevoelens en begrippen zeer verſchillende zijn, hebbende elk hunner vrijheid, om alles wat hij wil of niets te gelooven.

Voordat zich *Miſſionariſſen* naar dit land begeeven hebben, heeft men de Groenlanderen voor ſterke Afgoden-dienaaren gehouden, die de Zonne namelijk aanbaden en den Duivel offerden, op hoope, dat hij hun in hunne vangſte behulpzaam, ten minſten niet hinderlijk zijn zoude. Dit hebben de ſchippers niet uit de verhaalen der Groenlanderen (want zij waren derzelver ſpraake onkundig) maar uit zommige uitwendigheden opgemaakt, te weeten, zij zagen den Groenlander, elken morgen, zo ras hij opſtondt, met eene diepe neerſlachtige bedenkinge en peinzinge tegens den opgang der zonne ſtaan, om uit de ſtraalen der lucht en het beweegen der wolken te beſluiten, of hij op den dag goed dan ſlecht weder, of wel eenen hevigen ſtorm, te wachten hadt. Dit is nog zijne dagelijkſche gewoonte. De ſchippers nu, der oorzaake, die wij aanroerden, onkundig, geloofden, dat hij de zonne aanbadt. Zo vonden zij ook in eenzaame oorden veele plaatſen met vierkante ſteenen belegt, en zagen op eenen ſteen, boven dezelven verheven, eenige koolen, en daar bij eenen hoop afgeſchraapte beenderen, liggen. Terſtond was het beſluit klaar, dat aldaar geofferd werdt. En wien toch zou 'er de Groenlander anders offeren dan den duivel? de ſchippers trouwens hadden de zomer-huishoudinge der Groenlanderen niet gezien, die hunne tenten boven

zulke

zulke vierkante plaatſen opſlaan, en hunne ſpijzen met hout kooken. Zo zeer kan men nopens de inrichting en den Godsdienſt van zommige volkeren mistaſten, wanneer men dezelven ſlechts gezien, maar niet verſtaan heeft. De Grοenlanders hebben noch Godsdienſt noch Afgodendienſt, en men vindt bij hen ook geene plechtigheden, die eenige godsdienſtigheid beoogen. Dit bragt de eerſte Zendelingen op de gedachten, of bij hen ook wel een ſpoor te vinden zij, dat zij een begrip hadden van een goddelijk Weezen, denkende, dat zij niet eens een woord hadden, om het zelve uit te drukken. Want wanneer de Groenlanders, ten dien tijde, gevraagd werden: wie heeft hemel, aarde, en alles wat wij zien geſchapen? zo gaven zij ten antwoord: *dat weeten wij niet*; of: *wy kennen hem niet*; of: *zekerlyk dat moet een machtig man zijn*; of: *al wat wy zien, is altijd zo geweeſt, en zal wel zo blijven.* Doch nadat men de ſpraake dier volkeren beter heeft leeren verſtaan, heeft men uit hunne, ſchoon zeer verſchillende, meeningen nopens de ziele en de geeſten, en uit de angſtige bekommeringen over den toeſtand na den dood, niet alleen het tegendeel kunnen ſluiten, maar ook door vrije geſprekken met geheel wilde Groenlanderen, (als men maar niet daadelijk de zaaken op hen toepaſte en hen tot plichten aanmaande, waar toe ze nog geene neiginge hadden) duidelijk verſtaan, dat de voorvaders dier volken in een Wezen in de hoogte geloofd, en aan hetzelve zekeren eere-dienſt beweezen hebben, welken de nakomelingen, hoe verder zij van verſtandige beſchaafde volkeren verwijderd wierden, allengskens hebben verwaarloosd, tot dat zij eindelijk allen onderſcheiden begrip der Godheid verlooren hebben. Dat echter in de harten ook dezer menſchen een duiſter begrip of indruk van een goddelijk Wezen ſchuile, blijkt duidelijk, doordien zij terſtond zonder eenige tegenſpraake (ten zij dan, dat zij de gevolgen dezer leere ſchuwen, en dus niet geloven *willen*) aan de leere van God en deszelfs eigenſchappen hunne toeſtemminge geeven. Zij laaten zich alleenelijk door hunne natuurelijke traagheid, domheid en zorgeloosheid afleiden, om door een ordentelijk nadenken, over de werken der ſcheppinge en over de naare bekommeringe voor het toekomende, op behoorelijke grond-beginzelen te geraaken. Het moet doch zijn, dat eenige, ſchoon niet allen, nog eer zij eenen Zendeling gezien hadden, ten minſten

in hunne jonge jaaren, toen zij nog door geene neeringszorgen overftelpt waren, daarover eenig nadenken gehad hebben. Hier van ftrekt het volgende ten bewijze.

Iemand in gezelfchap van gedoopte Groenlanderen zijnde, verwonderde zich, hoe zij voorheen zo onverftandig en zonder nadenken hadden kunnen leeven. Op deze verwonderinge antwoordde een der Groenlanderen: „ Het is „ waar, wij zijn onweetende heidenen geweeft, en heb„ ben niets van Gode en van den Heiland geweeten. En „ wie toch zoude het ons verhaald hebben, eer gij hier „ gekomen zijt? geloof echter niet, dat hierover geen „ Groenlander nadenkt. Ik heb bij mij zelven menigmaal „ gedacht: een Kajak met al zijn toebehooren komt niet „ van zelven, maar moet door moeite en kunfte der men„ fchelijke handen gemaakt worden, en die dier bouw„ kunde geen meefter is, verderft ligtelijk iets aan den „ zelven. Nu is de geringfte vogel kunftiger dan de befte „ kajak, en niemand kan eenen maaken, of voortbren„ gen. De menfch overtreft in kunfte verre alle dieren. „ Wie heeft hem gemaakt? Hij vindt zijnen oorfprong in „ zijne ouderen, en die weêr in de hunnen. En wie toch „ is de oorzaake der eerfte ouderen? zouden zij uit de „ aarde gewaffen zijn? maar waarom waffen dan nu niet „ meer menfchen uit de aarde? en waar uit is dan de aar„ de, zee, zonne, maane en fterren voortgefprooten? „ noodzaakelijk moet 'er iemand zijn, die dat alles ge„ maakt heeft, die altijd geweeft is, en eindeloos zijn zal. „ Deze moet dan onbegrijpelijk veel machtiger, bekwaa„ mer en wijzer zijn, dan de kunftigfte der menfchen; „ zijn vermogen moet ook met goedheid gepaard gaan, „ doordien al het werk zijner handen zo goed, en ons „ zo nuttig en nodig is: ja wanneer ik dien maaker ken„ de, dan wilde ik, dunkte mij, hem volkomen lief heb„ ben en in volle eere houden. Dan wie heeft hem ge„ zien? wie gefproken? niemand van ons menfchen. Toch „ miffchien zijn 'er menfchen, die het een en ander van „ hem weeten: ô, dat ik die fprake! zo dra ik derhalven „ uit uwen monde, voor de eerfte reize, meldinge van het „ machtig Wezen had hooren maaken, zo heb ik daade„ lijk en van harten geloofd, doordien ik 'er zo lange naar „ gewacht hadde." Dit getuigeniffe werdt met meer of min omftandigheden door de anderen Groenlanders beveftigd. Zij voegden, bij voorbeeld, hierbij: „ Een

„ menfch

„ mensch immers is geheel anders gemaakt als de dieren;
„ dezen dienen het een den anderen, en eindelijk allen
„ den menschen ter spijze, en zijn verstandeloos. De
„ mensch in tegendeel heeft eene verstandige ziele, is
„ niemand op de waereld onderworpen, nogtans is hij be-
„ vreest voor het toekomende. Voor wien is hij dan in
„ vreeze? dat moet een grooter Geest zijn, die over ons
„ macht heeft. ô dat wij denzelven toch kenden en ten
„ Vriend hadden."

§. 36.

Dus blijft de uitspraake des grooten Apostels der heidenen waarheid, *Rom.* I: 19. *Het geene van God kennelijk is, is in hen openbaar; God heeft het hen geopenbaard: want zijne onzienelijke dingen worden van de scheppinge der waereld aan verstaan en doorzien uit de schepzelen —— schoon zij door eige schuld zijn vereideld geworden in hunne overleggingen, en hun onverstandig harte verduisterd is geworden.* En deze waarheid wordt niet alleen door de algemeene getuigenisse der reis-beschrijveren, dat 'er nog geen volk ondekt zij, 't welk niet eenig, schoon donker en dwaas begrip van God hebbe, beveftigd, maar ook van de domme en wilde Groenlanderen, door derzelver veelerlei begrippen van de *ziele der menschen* en van andere *groote en kleine geestelijke wezens*, ten vollen bekrachtigd.

Men vindt wel zommige Groenlanderen, die niet gelooven, dat zij eene ziele hebben, welke van het levendige wezen van andere dieren onderscheiden zij, en met den dood niet ophoude: doch dezen zijn of in 't geheel domme dierachtige menschen, die van de ongeloovigen zelfs bespot worden; of boosaartige slimme vernuften, die hun voordeel door dit gevoelen beoogen.

Anderen staan toe, dat 'er eene ziele, onderscheiden van het ligchaam, zij, beschrijven dezelven echter zo stoffelijk, dat zij af en toe neemt, verdeeld, gedeeltelijk verlooren, en weder hersteld worden, ja zich, eenen tijd lang, geheel van het ligchaam verwijderen kan, zo dat iemand, wanneer hij zich op eene lange reize begeeven heeft, zijne ziele te huis kan gelaaten hebben, en, des niet tegenstaande,

de, altijd gezond en wel blijven. In deze wonderlijke gedachten zijn zij zekerlijk gevallen, ten deele door eene ziekte, waarin men met een al te ſterk verlangen gedurig aan zijn geboorte plaats denkt, ten deele door zulke krankheden, waardoor zij de krachten der ziele verzwakt of eenen tijd lang geheel onderdrukt gezien hebben.

Zommigen dezer denkeren en ſtellen twee zielen, namelijk de ſchaduwe en den adem der menſchen, en meenen, dat de ziele het ligchaam in den nacht verlaate, en ten dien tijde, ter jachte, ten dans, ten bezoeke en elders heenen ga. Door droomen, die bij de Groenlanderen zeer ſterk en leevendig, ja dikwils geheel onbegrijpelijk zijn, zijn zij in deze gedachten gevallen. Bij dit ſlag van menſchen vinden de *Angekoks* hunne beſte reekening, konnende bij zulken eene beſchadigde ziele herſtellen, eene verloorene te rugge brengen en eene kranke met eene friſſche ziele van een haas, rendier, vogel of jong kind verwiſſelen.

In dit begrip zullen ook, naar alle gedachten, die Groenlanders zijn, die eene wandeling der zielen voorgeeven; eene meening, die men, niet zeer lang geleeden, in hen eerſt opgeſpoord heeft. In 't bijzonder trachten hulpelooze weduwen dezelve te beweeren, om haar voordeel daar mede te doen, maakende aan de ouderen diets, dat de ziele van haar geſtorven kind in hun zoon, of de ziele van hun kind in een van haare eigen kinderen gevaaren is; waardoor dan de zodanige zich verplicht achten, om de ziele van hun kind goed te doen, of gelooven, met de weduwe zeer na vermaagſchapt te zijn.

De verſtandigſten onder de Groenlanderen ſtellen, dat de ziele een van het ligchaam en alle ſtoffe onderſcheiden, geheel geeſtelijk wezen zij en geen ſtoffelijk onderhoud noodig hebbe, ook, het ligchaam in de aarde verdervende, in het leeven blijve, en een ander, dan ſtoffelijk, doch hun onbekend, onderhoud geniete. De *Angekoks*, die voorwenden, dat zij dikwerf naar het rijk der zielen heenen rijzen, zeggen, dat de zielen bleek en zacht zijn, en, wanneer men dezelven wilde aangrijpen, men niets voele, doordien zij geen vleeſch, been of zenuwen hebben.

§. 37.

§. 37.

Hieruit kunnen wij ligtelijk afleiden, welke begrippen zich de Groenlanders van den *ſtaat na den dood* vormen. In 't algemeen ſtellen zij denzelven verre beter dan het leeven hier, en gelooven, dat hij nimmer ophoude. Echter verſchillen zij over de plaatſe en de hoedanigheid van denzelven. Doordien de Groenlanders hun voornaamſte en beſte voedzel uit de diepte der zee haalen; zo zoeken zij ook de *gelukzalige plaatſe* hunner verblijvinge na dit leeven onder de zee of aardbodem, en denken, dat de diepe holen in de klippen de ingangen zijn naar dezelve. Daar, zeggen zij, huisveſt *Torngarſuk* en deszelfs moeder; daar is een geduurzaame zomer, aangenaame zonneſchijn, en geen nacht; daar is goed water en overvloed van vogelen, viſſchen, zee-honden en rendieren, die zonder moeite gevangen, of zelfs in eenen grooten ketel leevendig kookend aangetroffen worden. In die plaatſe echter willen zij, dat alleen die luiden komen, die ten noeſten arrebeide geſchikt waren, (want andere begrippen van de *deugd* hebben zij niet) die uitmuntende daaden bedreeven, veele walviſſchen en zee-honden gevangen, zeer veel uitgeſtaan hebben, in zee verdronken, of bij de geboorte geſtorven zijn. Uit dit alles kan men doch duidelijk begrijpen, dat zij voorheen een ruw denkbeeld, betreffende de belooninge van het goede, gehad hebben. Echter, zeggen zij, de afgeſcheiden ziele trekt niet al danzende deze Eliſeeſche velden in, neen, maar dezelve moet vijf dagen lang, zommigen oordeelen langer, aan eenen ruuwen rots, die daarom naar hun voorgeeven reeds geheel bebloed is, zich ſchuuren. Of dit begrip de *reiniging der ziele*, of wel *het door folteringe ten hemel gaan*, tot zijnen gronde hebbe, kan ik niet bepaalen. In 't bijzonder betreuren de Groenlanders die arme zielen onder hen, die in eenen guuren winter, of bij ſtormend weder, deze gewigtige reize moeten aanneemen, doordien ze gelooven, dat in zulken tijd ligtelijk eene ziele kan omkomen; welke omkominge zij met den naame eenes *tweeden doods* beſtempelen, uit welken niets overig blijft. En dit is bij hen het allernaarſte. Hierom is het, dat de overgebleevenen eenes afgeſtorvenen, vijf of meer dagen lang, zich

zich onthouden moeten van zommige ſpijzen, en van luidruchtigen arrebeid (het noodzaakelijke viſch-vangen uitgeſlooten) op dat niet de ziele op haare gevaarelijke reize verontruſt worde, of geheel verongelukke. Hierdoor mogt men op de gedachten komen, dat de voorouders der Groenlanderen voor de afgeſcheiden zielen hunner bloed-genooten geofferd hadden; ten minſten beſpeurt men zo veel ten duidelijkſte, dat ook bij de domme groenlanderen, zo wel als bij de oude ſchrandere heidenen, eene bekommeringe voor eene gevreesde geheele vernietieginge der ziele plaats hebbe.

Anderen, onder deze volkeren, die meer ſchoonheid vinden in den uitwendigen hemel, zoeken de plaatſe der gelukzaligheid in den opperſten hemel, boven den regenboog, en ſtellen, dat men naar die plaatſe zo gemakkelijk en gezwind heen kan vaaren, dat de ziele nog den zelfden avond van haar afſcheiden bij de maane, die zij onderſtellen, dat een Groenlander geweeſt is, komen, in het huis der maane uitruſten, en met de overige zielen ten balſpele en danze gaan kan; want daarvoor houden zij het noorder-licht. Daar willen zij, dat de zielen in tenten woonen, rondom eene groote zee, in dewelke eene menigte van viſſchen en vogelen is. Wanneer deze zee overloopt, zeggen ze, zo regent het op de aarde; maar, bij eene geheele doorbrake des uitgebreiden oevers, moeſt 'er een volkomen zondvloed komen.

Zij, in het tegendeel, die, gelijk wij verhaalden, de plaatſe der gelukzaligheid onder den aardboden zoeken, gelooven, dat ondeugende luie zielen alleenelijk in den hemel komen en aan alles gebrek lijden, weshalven, zo zij zeggen, die zielen zeer mager en krachteloos zijn, doordien zij ook, door den ſnellen omdrai des hemels, geene de minſte ruſte hebben kunnen. In 't bijzonder voeren hunne begrippen de booze menſchen en kollen in deze plaatſe, alwaar zij gelooven, dat dezelven door de raven dermaaten gekweld worden, dat zij die dieren niet van hunne hoofden weeren kunnen. Deze ongelukkig geachten daarentegen oordeelen anders; te weeten, zij komen in een groot gezelſchap van zoortgelijke als zij zijn, die niets dan hoofden der zee-honden eeten, welken niet verteerd worden.

De ſnedigſte Groenlanders, die de ziele een geeſtelijk onſtoffelijk wezen te zijn ſtellen, ſpotten met dit gevoelen,

len, of zeggen, indien 'er al zulk een ftoffelijk paradijs van overvloed zij, waarin zich de zielen der Groenlanderen van de jagt voeden konden, zo moeft het in den hemel zijn, en alleenelijk eenen tijd lang duuren. Na het verloopen van dien tijd kome de ziele in de *ftille wooningen*. Doch waarmede zij zich aldaar voede en ophoude, zij hun een raadzel. Groenlanders van deze begrippen zoeken de helle in de onderaardfche geweften, die, zonder licht en warmte, van altijd duurende verfchrikkingen en angften zwoegen. Zij, die dit gelooven, leiden een zedig leeven, en mijden al dat geene, dat naar hunne gedachten kwaad is.

§. 38.

Dien 't bewuft is, welke ongerijmde begrippen de oude wijze heidenen zich van de ziele en den ftaat na dit leeven gevormd hebben, zal zich niet verwonderen over de domheid der Groenlanderen, maar hun veel eer eene kunde toefchrijven, die men van hen, naar het uiterlijke geoordeeld, niet verwachten zou. Ik oordeel, dat de gevoelens dezer menfchen over de aangeroerde onderwerpen de geringe overblijfzelen der waarheden van den godsdienft der eerfte menfchen uitmaaken, die door overleveringe den nakomelingen bij gebleeven zijn; hoe meer echter deze zich van hunne eerfte woonplaatfe, en andere befchaafde volkeren, wech begeeven hebben, des te meer zijn hunne begrippen ten deele veronachtfaamd, en vergeeten, ten deele door nieuwe bijvoegzelen verdonkerd geworden, 't welk oorzaak is, dat men, de berichten van de noordelijkfte Americaanen, en Afiatifche Tartaaren leezende, den leevens-aart, de zeden, gewoontens en meeningen dier volkeren, in veele opzichten met dat, wat wij van de Groenlanders tot hier toe verhaalden, overeenftemmende vindt, flechts met deze onderfcheidinge, dat de wilde volkeren, hoe verder zij in het noorden gevonden worden, zo veel te geringer begrippen over de aangeroerde onderwerpen, en minder gewoontens der ouden, behouden hebben. Met dit alles kan het waar zijn, dat de Groenlanders het een en ander van de oude Noorweegfche kriftenen gehoord en aangenomen, echter weder vergeeten, of, naar de ingeevinge hunner ruwe en grove wijze

van denken, verploid hebben; vooräl, bijaldien de overblijfsels der Noorwegeren, gelijk men vermoedt, zich met dezelven vereenigd hebben en ten eenen volke geworden zijn.

Zoortgelijke verbasterde overleeveringen vindt men ook onder hen nopens het begin en einde der waereld, als ook den zondvloed, die gedeeltelijk niet ongerijmder, en tegenstrijdiger zijn, dan de meeninge der ouden Grieken. Ik zal mij alleen met zommigen derzelven ophouden: de eerste mensch, dien zij den naam van *Kallak* geeven, zou uit de aarde, en, daadelijk naar zijne opkomste, de vrouwe uit zijnen duim gesprooten zijn, uit welk paar alle menschen dan zouden zijn voortgekomen. Aan dezen man schrijven zommigen den oorsprong van alle dingen toe. De dood zou door de vrouwe veroorzaakt zijn, door deze haare woorden: *laat deze sterven, op dat 'er plaatse voor de navolgende zij.* Eene Groenlandsche vrouw zou eens *Kablunet*, (zo bestempelen zij de uitlanders) en honden gebaard hebben, die hunnen vader hadden opgegeeten. Een der Kablunets zou eenen Groenlander beschimpt hebben, doordien hij geenen vogel treffen kon, waarover de Groenlander hem met den pijl geworpen hadt; hieruit zij een onderlinge oorlog ontstaan, in welken de Groenlanders ten laatsten gezegepraald, en de uitlanders omgebragt hadden. Dit steunt op het verdelgen der oude Noorwegeren, tegens welken zij zodanigen haat gevoed hebben, dat zij derzelven oorsprong aan de verwandelinge van honden in menschen toeschreeven. De visschen zouden hunnen oorsprong hebben uit spaanders van een boom, die een Groenlander in de zee geworpen hadt, na dat hij dezelve tusschen de beenen hadt door getrokken.

Aangaande den zondvloed, van welken bij alle heidensche volkeren eenig begrip is, hebben de eerste Zendelingen onder de Groenlanderen eene overleveringe gevonden, die redelijk duidelijk was: namelijk, de waereld zij eens, gelijk een Kajak in zee, omgeslagen, waardoor alle menschen verdronken, echter zommigen in vuur-geesten zouden veranderd zijn. De eenigste mensch, die leevendig overgebleeven waar, zou naderhand met een stok op de aarde geslagen hebben, waarop eene vrouwe zoude zijn opgekomen, met welke zij dan willen, dat hij den aardbodem bevolkt hadde. Ook vertellen zij, dat verre in het land, daar nooit menschen

heb-

iebben kunnen woonen, veelvuldige overblijfzelen van
vifſchen, ja op eenen hoogen berg walviſch - beenen ge-
vonden worden: waar uit zij bewijzen willen, dat de aard-
bodem in voorige tijden overſtroomd geweeſt zij.

Aangaande het einde der waereld en de opſtandinge
ler dooden hebben zij wel weinig begrip. Eenigen hou-
len ſtaande, dat zich de ziele vijf dagen lang bij de groe-
e des ligchaams ophoude, de menſche daarna weder
prijze, en in de andere waereld op 't nieuw zijne nee-
ing drijve, die hij, in levendige lijve zijnde, gedaan heb-
e: uit welke oorzaake zij het jagt-gereedſchap van den
verleeden ter zijde van zijne grafſtede nederleggen. Door-
ien echter de verſtandigſte Groenlanders opgemerkt heb-
en, dat het lijf zo min als het gereedſchap van plaatſe
erwiſſelle, maar in tegendeel verrotte; zo houden zij
iets op de verhaalde, en weeten niets van de waare, op-
andinge. Niet tegenſtaande dit alles hebben eenige wei-
ige Groenlanders zich het volgende begrip gevormd,
elk begrip te meer opmerkinge verdient, doordien het
evens een flauw denkbeeld van een Opperwezen in zich
uit: de Aardklomp dan zou, na eene algemeene afſtervinge
er menſchen, verbrijzeld, en, door middel van eenen
rooten watervloed, van het bloed der dooden gereinigd
vorden; vervolgens zou 'er een wind opſteeken, het van
loed gezuiverd ſtof ſaamen blaazen, en aan hetzelve
ene ſchoone gedaante geeven; dan zou men geene
aakte klippen, maar een effen en ſchoon land beſchou-
ven; de dieren zouden ook weder levendig worden, en
 grooten overvloede voortkomen; maar op de geſtor-
en en gereinigde menſchen zal *Pirkſoma*, dat is, *die
aar boven*, blaazen, en zij zullen leeven. Doch van
Dien daar boven kunnen zij geene beſliſſinge geeven. (*)

§. 39.

Behalven van de zielen der menſchen beuzelen de Groen-
nders van andere groote en kleine Geeſten, die den groo-
n en kleinen Goden der oude heidenenen in zommige dee-
n gelijken. De groote Geeſten maaken een tweetal uit;
een

(*) P. Egede Continuation p. 79.

een goede Geeſt namelijk, en een kwaade: den goeden geeven zij den naam van *Torngarſuk.* Deze is het voorwerp der vereering der *Angekoks*, of tovenaaren, tot welken Geeſt zij zo menigmaalen in de onderaardſche gelukzalige plaatſe voorwenden te gaan, ten einde zij met hem over de krankheden en derzelver geneezinge, over goed weder, goede vangſte en dergelijk zoort van zaaken, raadpleegen. Zij verſchillen onderling over de gedaante van dien Geeſt. Zommigen zeggen, dat hij geene, anderen, dat hij de gedaante van eenen grooten beer hebbe, of die van een groot man met éénen arm; nog anderen beſchrijven hem niet grooter dan een vinger. Zij eigenen hem de onſterffelijkheid toe, en echter ſtellen zij vaſt, dat hij konde gedood worden, indien iemand in het huis, in het welke gehekſt wordt, eenen wind liet.

De andere groote, echter wangunſtige Geeſt is, naar hunne opgave, eene vrouwe zonder naam. Of zij van *Torngorſuk* vrouw of moeder is, daar in verſchillen zij. Doch de Noordlanders geloven, dat zij de dochter van den ſterken *Angekok* is, die het eiland *Disko* den vaſten lande bij *Bals-rivier* afgeſcheurd, en, bij de honderd mijlen verre naar het noorden, voortgeſtuwt heeft. Deze helſche *Proſerpina* gelooven zij onder de zee te woonen, in een groot huis, waarin zij door haare kracht alle zee-dieren kan gevangen houden. Ook verhaalen zij, dat in den Traanbak, die onder de lamp van deze *Furie* ſtaat, zee-vogels zwemmen; dat de huisdeur door ſtaande zee-honden, die zeer bijtend zijn, bewaakt wordt; voor dezelve ſtaat ook menigmaal ſlechts een groote hond, die maar één oogenblik ſlaapt, en dus zeer zelden verraſt kan worden. Wanneer 'er mangel is aan 't geen de zee opgeeft, zo moet een *Angekok* voor goede betaalinge eene reize tot deze Godinne voorneemen. Zijn *Torngak*, of geleigeeſt, die hem vooraf wel onderricht, voert hem eerſt door de aarde of zee. Dan ſtreeft hij het rijk der zielen voorbij, die allen heerelijk leeven. Daarna komt hij bij eenen gruwzaamen afgrond, waarover een ſmal rad is, dat zo glad is als ijs, en zeer ſnel in 't ronde gedraid wordt. Wanneer hij daar over gelukkig gekomen is, voert hem zijn *Torngak*, of geleigeeſt, bij de hand over eene koort, die over den afgrond geſpannen is, door de wacht der zee-honden tot in het paleis der helſche *furie*, welke, zo ras zij deze ongenoodigde gaſten gewaar wordt, terſtond van gramſchap ſchuimbekt

en

en zich beweegt, om eenen vleugel van eenen zee-vogel in brand te fteeken, door wiens ijffelijke ftank en *Angekok* en *Torngak* zich moeften gevangen geeven. Dezen echter grijpen haar aan, eer zij door dat reukwerk zich verweeren kan, fleepen haar bij de hairen rondom, rukken haar de morfige aanhangfels af, door welkers tooverende kragt de zee-dieren opgehouden worden, die daarop terftond naar de hoogte der zee vaaren: waarop de held den weg, om weder te keeren, zeer gemakkelijk en zonder gevaar vindt.

Deze Schimme beminnen de Groenlanders niet zeer; doordien zij gierig en nijdig is, en zulk eene reize hen op te veel moeite en onkoften jaagt. Echter houden zij haar zo boosaartig niet, dat zij de menfchen kwellen en eenmaal eeuwig ongelukkig maaken zou; gelijk dan ook haare onderaardfche wooninge niet als een hel, maar zeer heerelijk afgemaald wordt. Echter verlangt niemand bij dien Geeft te woonen. In tegendeel beminnen zij den *Torngarfuk* dermaaten, dat zij, fchoon zij hem niet voor den oorfprong aller dingen houden, echter wenfchen, na hunnen dood bij hem, en deelgenooten zijnes overvloeds te zijn. 't Geen oorzaak is, dat veelen, wanneer zij van God en zijne almacht hooren gewaagen, ligt op de gedachten vallen, of hun *Torngarfuk* die God niet zij. Zij befchouwen hem alzo, gelijk andere heidenen hunnen *Jupiter*, *Pluto* en andere diergelijke groote Goden, befchouwden; die echter ook niet voor het beginzel gehouden wierden, waar uit alles zijnen oorfprong hadt. (*). Geene eere of geenen dienft bewijzen zij hem, geloovende evenwel, dat hij te goed zij, om verzoeninge of omkopinge te vorderen; 't en zij men als eene offerhande wilde befchouwen, wanneer eenige Groenlanders naaft eenen grooten fteen een ftuk fpek, allerlije vellen, bijzonder een ftuk vleefch van

(*) De naam zelfs fchijnt te bewijzen, dat zij hem voorheen voor eene Godheid gehouden hebben. Want de ziele noemen zij *Torngek*; eenen anderen geeft, *Torngak*; en *Torngarfoak* betekent een *groote geeft*, voor welk woord zij *Torngarfuk* zeggen. De Indianen in Amerika noemen het Goddelijk Opperwezen den *grooten Geeft*, in tegen overftellinge der *Manitu*, kleineren geesten, die alle, zelfs de leevenlooze fchepzelen, bewoonen, en door dezelven vereerd worden.

van het eerſt geſchooten rendier neder leggen, waarvan zij echter geene andere reden weeten te geeven, dan dat hunne voorouders dit ook gedaan hebben, op dat hunne vangſte gelukkig zijn mogte.

§. 40.

Deze groote Geeſten zijn, naar 't gevoelen dezer menſchen, alleen den *Angekoks* zichtbaar: de *kleinere* Geesten echter, die zich in alle *elementen* ophouden, ſchijnen bij meer luiden bekend te zijn.

In de lucht ſtellen zij, dat een *Innua*, dat is *bezitter*, woont, dien zij *Innerterrirſok*, dat is *verbieder*, noemen doordien hij hun door de waarzeggeren laat boodſchappen, wat zij laaten moeten, om gelukkig te zijn. Zij willen ook, dat de *Erloërſortok* eene woonplaatſe in de lucht hebbe, en de opwaard zweevende zielen oppaſſe, om hun het ingewand te ontneemen, en te verzwelgen. Zij maalen hem zo mager, donker en gruwzaam af, als de ouden *Saturnus*. De *Kongeuſetokit* zijn *zee-geeſten*, die de voſſen vangen en opeeten, wanneer zij aan den zee-oever willen viſſchen. *Ingnerſoit* zijn *vuur-geeſten*, die hunne woonplaatſen in de klippen aan het ſtrand hebben, en zich als *Ignis fatuus*, dwaallichten, zien laaten. Zij zullen voor den zondvloed de inwooners der waereld geweeſt zijn, doch, de waereld-kloot als toen ten eenemaale in het water gedompeld zijnde, in vlammen verwandeld zijn, en hunnen toevlucht tot de klippen genomen hebben. Ook zullen zij de menſchen van den zee-oever wech neemen, om gezellen te hebben, welken zij veel goeds bewijzen. *Tunnerſoit* en *Innuarolit* zijn *berg-geeſten*, de eerſte, naar hun voorgeeven, twaalf voeten, de laatſte ſlechts één voet lang, des niet tegenſtaande ongemeen wel gemaakt en vaerdig. Dezen *Pygmæen* of dwergen zouden de Europeaanen hunne kunſten ontleend hebben. Den *Erkiglit* geeven zij een aangezicht als een honden-kop, noemen hen krijgs-geeſten, en erge vijanden der menſchen, en gelooven, dat zij alleen aan de ooſtzijde van het land neſtelen. 't Kan mogelijk zijn, dat zij door dezen het overblijfzel der oude Noormannen willen aanwijzen. *Sillagikſartok* is een machtige *Æolus* of God der winden, op het ijs woonende en goed weder geevende. Het wa-

ter

ter heeft ook zijne eigene geeften. Dit is de oorzaake, dat, wanneer de Groenlanders eene onbekende water-wel vinden, een *Angekok* of de oudfte man van hetzelve eerft drinken moet, om het dus, naar hun wanbegrip, van eenen fchadelijken geeft te zuiveren. Wanneer zommige fpijzen den luiden, bijzonder aan de vrouwen, die kinderen hebben, of in de rouw zijn, nadeelig worden, zo zeggen zij, dat de *Nerrim Innuet*, dat is, *bezitters der fpijzen*, dezelven hebben aangezet, om daar van, tegens de regelen der onthoudinge, te eeten. Zonne en maane houden zij ook door geeften bewoond te worden, die eertijds menfchen zouden geweeft zijn. Ja de lucht ftellen zij een geeftelijk wezen te zijn, dat door wanbedrijven der menfchen gebelgd, echter ook als orakel kan raad gevraagd worden. Hier over zullen zij zich ten minfte niet verwonderen, die den godsdienft der wijzen *Chineefen* volgen, of, naar den nieuwften fmaak, den *Hemel* ten getuigen en om zegen aanroepen. Zeker wanneer een bekwaam vernuft geene moeite ontzag, om nauwkeurig onderzoek te doen, zo zouden miffchien de Groenlandfche bijgeloovigheden de plaatfe der Griekfche en Latijnfche *Mythologie* en beuzelarijen kunnen inneemen, met dit onderfcheid alleen, dat die der Groenlanderen minder fnood en wulpfch zouden bevonden worden.

Ook revelen de Groenlanders genoeg van *fpooken*, en denken, dat alle misgeboortens in diergelijke fchrikbeelden verwandeld worden, die de zee-honden en vogelen verfchrikken. De *Angekoks* kunnen zulk een fpookzel of *Angiak* alleen zien, en het in de lucht vangen. Zulk een jagt vordert echter, dat de tovenaars hunne oogen toebinden, en, wanneer zij het gevangen hebben, verfcheuren zij hetzelve, of eeten het geheel op.

Dat zij ook geloof geeven aan *verfchijningen der afgeftorven*, ziet men uit Capitein Egede's *Continuation*, pag. 74. waar hij verhaalt, dat een knaap, die met anderen zijner mede-makkeren, in helderen dage, op de velden fpeelde, door zijne moeder, op die plaatze begraaven, aangegreepen, en dus toegefproken werdt: „ Schrik niet, ik ben uwe moeder, en bemin u: gij zult „ bij vreemde luiden komen, die u onderrechting geeven „ zullen van hem, die hemel en aarde gefchapen heeft." Dit voorval zou de knaap, na dat hij in het huis van den

Deenschen Zendeling gekomen, en gedoopt was, verhaald hebben, en ook door de anderen zijn bevestigd geworden.

§. 41.

Wanneer een Groenlander een *Angekok*, dat is, tovenaar of waarzegger, worden wil, zo moet hij eenen dier Element-geesten, die wij beschreeven hebben, ten zijnen *Torngak*, of gelei-geest, bekomen. Hoe dit toe ga, daarvan verhaalen zij geheel wonderbaarlijke zaaken, om zich den schijn, van waarelijk met geesten om te gaan, te verschaffen. Hierop rust hoofdzaakelijk hun *studium magiæ*, of het geheele saamenstelzel hunner *tover-geleerdheid*. De Groenlander moet eenen langen tijd in eene woestijne, van alle menschen afgezonderd, in peinzende en diepe overdenkingen doorbrengen, en den *Torngarsuk* om het toezenden van eenen *Torngak* aanroepen. Door die afzonderinge van menschen, dat vasten, die afmattinge des ligchaams, en dat sterk inspannen der gedachten, stijgt de inbeeldings-kracht des Groenlanders ten laatsten in die hoogte, dat zij hem allerleie beelden van menschen, dieren, en voorvallen voor den geest brengt, welke inbeeldings-schimmen van den Groenlander voor daadelijke geesten worden aangezien, doordien hij in der daad aan niets dan aan geesten denkt, en zijn ligchaam in groote onorde en stuip-trekkingen brengt, die hij zorgvuldig poogt te onderhouden, en te vermeerderen. Zommige Groenlanders worden van hunne jeugd af tot deeze kunst opgebragt, door een bijzonder gewaad onderscheiden, en van eenen beroemden meester in die kunste onderweezen; komende die kunste den zodanigen dan op weiniger moeite te staan. Veelen wenden echter voor, dat zij zich bij eenen grooten steen plaatsen, den *Torngarsuk* roepen, en denzelven zeggen moeten, wat zij begeeren. Wanneer deze *Torngarsuk* op de roepinge van eenen zodanigen te voorschijn komt, sterft de leerling, en blijft drie dagen lang zonder leeven. Alsdan krijgt hij zijnen adem weder, en tevens den *Torngak* of gelei-geest, die hem, naar gerade, alle wijsheid en bekwaamheden bijbrengt, en met hem, in weinig tijds, hemel en helle doorkruist.

Zo-

Zodanig een tocht kan echter alleen in den herfst geschieden; in den winter voornamelijk, wanneer de nachten 't langste duuren, (want alles moet duister zijn) en de regenbooge, als de eerste hemel, zich het digtste bij de aarde vertoont, is de weg het kortste. Eerst trommelt de *Angekok* een tijd lang, en maakt allerlei wonderlijke *grimmassen*, waar door hij zich afmat, en zijne verbeeldingskracht aanscherpt; dan laat hij, binnen naast den ingang van het huis, door een zijner leer-jongeren met eenen riem het hoofd tusschen de voeten en de handen op den rug zich binden, alle lampen in het huis uitblusschen, en de vensteren bedekken. Want niemand mag zien, hoe hij met zijnen gelei-geest omga, niemand zich beweegen, zelfs het hoofd niet krabben, op dat de geest niet gehinderd, of liefst, op dat de tovenaar in zijne bedriegerijen niet betrapt worde; bij helderen dage is het, zo zij voorwenden, niet mogelijk, om den hemel in te vaaren. Na dat hij zijn gezang aangeheven heeft, 't welk allen mede zingen, begint hij, met groote beweegingen en ratelen, te zuchten, te snuiven, en te kwijlen, roept zijnen geest bij zich, en heeft dikwijls veele moeite, eer die kome. Wanneer die geest in 't geheel weeh blijft, zo vaart zijne ziele heen, om denzelven te haalen. Hij ligt ondertusschen eenige oogenblikken geheel stille, en bekomt dan weder met groot vreugde-geschrij, ja met een zodanig gegons, dat iemand, die daarbij eenmaal tegenwoordig geweest was, mij verzekerd heeft, dat men niet anders zich op dat oogenblik verbeelden kon, of men hoorde eenige vogels eerst over het huis, en daarna onder het dak, heen en weêr vliegen. Komt de gelei-geest of *Torngak* van zelven, zo blijft hij aan den ingang; met dezen spreekt de tovenaar over dat geene, dat de Groenlander verlangt te weeten. Men hoort duidelijk twee stemmen, eene van buiten en eene van binnen. Het antwoord is altijd zeer duister en verward, de toehoorers leggen elkanderen de meeninge uit, en verschillen zij over dezelve, zo bidden zij den *Torngak*, dat hij den waarzegger duidelijk antwoorde. Dikwijls verschijnt 'er wel een ander dan de gewoonlijke *Torngak*, die zo min van den waarzegger als de toehoorers verstaan wordt. Zulk een antwoord moet dan, gelijk het *Delphische Orakel*, verklaard worden, 't geen den waarzegger eene volledige oorzaake geeft, om zich te ontschuldigen, wanneer zijne waarzegginge geen stand grijpt.

Wordt hem eene verdere boodſchap opgedraagen, zo vaart hij met zijnen *Torngak*, of gelei-geeſt, aan eenen langen riem opwaard in het rijk der zielen, waarin hij eene korte ſaamenſpraake met de *Angekut Poglit*, dat is, de dikke of beroemde Wijzen houdt, door hen het lot van eenen kranken te weeten krijgt en voor dezen ook wel eene geheel nieuwe ziele mede brengt; of benedenwaard naar de godinne der helle, daar hij de dieren ontbindt. Echter komt hij ſchielijk weder, begint, naar de Groenlandſche wijze, te ſchreuwen, en te trommelen, (in dien tuſſchen tijd zich door zich zelven of zijnen leerling hebbende weeten los te maaken van zijne bindſelen) en verhaalt, ten uiterſte, zo het ſchijnt, vermoeid zijnde, wat hij gezien, wat hij gehoord hebbe. Zijn verhaal geëindigd hebbende, heft hij een gezang op, en gaat al zingende rondom de toehooreren, elk hunner aanraakende en den zegen geevende. Hier op wordt het uitgedoofde licht aangeſtoken, wanneer men gewaar wordt, dat de *Angekok* zeer bleek, afgemat, en ontroerd uitziet, niet in ſtaat zijnde, om ordentlijk te ſpreeken.

Wanneer nu zulk een *Angekok* zijne kunſte eenen tijd lang voorſpoedig geoeffend heeft, (want aan een ieder Groenlander wil het niet gelukken, en hij, die tienmaal vergeefſch om den *Torngak* getrommeld heeft, moet zijn amt nederleggen) kan hij een *Angekok Poglik* worden. Om dien te worden moet hij insgelijks, ſchoon ongebonden, in een donker huis nederliggen. Hierop met gezang en trommel, zijnen wenſch te kennen gegeeven hebbende, en door *Torngarſuk* ter dier verheffinge waerdig gekeurd zijnde (want zeer weinigen verwerven die eere) wordt hij, gelijk de Groenlanders beuzelen, door eenen witten Beer aangegreepen, aan een toon in de zee geſleept, aldaar door dien beer en een Walros verzwolgen, eene wijle daarna echter in hetzelfde donkere huis weder uitgeſpogen, en door zijne afgeweeken ziele, die uit de aarde weder opklimt, bekroopen en leevendig gemaakt. Dan is de *groote* waarzegger, zo als zij hem oordeelen te moeten zijn.

§. 42.

§. 42.

Al het geene wij verhaald hebben, is wel zulk eene klaare en handtaſtelijke bedriegerije, als bij mogelijkheid zijn kan. Men heeft zulks ook niet zelden den Groenlanderen aangetoond, en noit oorzaake gevonden, om dat arm volk van eene daadelijke maatſchappije met den duivel te betichten. Echter heeft men niet alle *Angekoks* voor loutere gochelaaren te houden. Zommige, ſchoon weinige, geſchikte luiden zal men onder hen aantreffen; anderen zijn ten voornaamſten deele, *Phantaſten*, of dweepers, welken wel iet zeldſaams, daar wij ons niet over uit willen laaten, bejegenen kan; de meeſten zijn bedriegers.

De verſtandigen onder hen, die men groote, *wijze mannen*, of echte *Angekoks* (welk woord die betekeniſſe aan de hand geeft (*)) noemen kan, hebben, voor een gedeelte, door onderrichtinge hunner voorvaderen, en gedeeltelijk door hunne eige overdenkingen, en langduurige ondervindingen, eenen zweem van natuurkunde bekomen, welke kunde hen bekwaam maakt, om de veranderinge van het weder, en eene goede of ſlechte vangſte, op eene redelijk zekere wijze, te voorſpellen: waaruit voortvloeit, dat zij geene verwerpelijke raadsmannen zijn, wanneer, in de eene of andere zaake, anderen weeten willen, hoe zij zich hebben te gedraagen. In dat zelfde licht komen zij ons voor, wanneer wij hen bij kranke luiden beſchouwen; want zij zoeken, geene gochelaarijen echter nalaatende, dezelven op te beuren, en zo lange zij hoope op herſtellinge behouden, door middel van eene geregelde leevenswijze en goede *diæt*, die in veele opzichten te achten is, te herſtellen. En doordien zij door verſtand en goede daaden zich dermaate boven het gemeene gros des volks hebben weeten te verheffen, dat zij anderen ten voorbeeld en ter navolginge verſtrekken; zo kan men hen met even veel recht der Groenlanderen *Phyſicos*, (natuur-kenneren) *Philoſophos* (wijsgeeren)

(*) *Angekau*, of gelijk het de Zuidlanders uitſpreeken *Angekahk*, betekent, hij is zeer groot; en *Angejokait*, de voorvaderen.

ren) *Medicos*, (geneesheeren) en zede-meeſteren, als derzelver waarzeggeren noemen.

Wanneer Europeaanen met deze luiden in een ernſtig en verſtandig geſprek treeden, zo loochenen zij wel de verſchijningen van, en de ſaamenſpraaken met geeſten, gelijk ook alles, wat daaraan vaſt is; maar beroepen zich, in dezen, op de overleveringen hunner voorvaderen, die, naar hunne vaſte verbeeldinge, openbaaringen gehad, en buitengewoone genezingen gedaan hebben, die echter allen op genezingen door *Sympathie* uitloopen; ook ſtaan zij toe, dat zij, om den wille der eenvoudige onder hen, moeten voorwenden, eenige verſchijninge te ontmoeten, en voor-verhaalde beweegingen dienen te maaken, willen zij zich anders bij het volk in achtinge en hunne voorſchriften in waarde brengen.

Met dit alles vindt men 'er veelen, en ook zodanigen, die met hunne bedriegerijen tevens ook het heidendom verlaaten hebben, en welken nogtans ſtaande houden, dat zij dikwijls daadelijk van al het gebruik der zinnen beroofd geworden waren, en dat hen, op dien tijd, zaaken zijn voorgekomen, welken zij voor waare openbaaringen hadden aangezien: doch die hen van achteren als een droom toeſcheenen.

'tIs eene zekere waarheid, dat eene ſterke inbeeldingskracht allerleie zeldzaame werkingen kan te wege brengen. Veele Groenlanders zijn zeer tot droomen geneegen, ook droomen zij dikwijls van zaaken, die hun noit in den zin zijn gekomen, op zulk eene leevendige wijze, als of zij dezelven in der daad gezien of gehoord hadden. Dat de duivel, de vader der leugen, in deze gochelaarijen zijnen rol ſpeele, om deze zijne dienaaren, ter verleidinge en verdervinge van het arm volk, in achtinge te brengen, is ook wel niet geheel te lochenen. De Groenlanders, zelfs die voortijds als *Angekoks* gewandeld hebben, doch nu gedoopt zijn, blijven daarom volſtandig bij deze betuiginge, dat hun meeſte handel in der daad veel bedrog zij; doch dat zich, in zommige dingen, zekere geeſtelijke werkinge menge, waar voor zij nu een afſchrik hebben, maar dezelven niet kunnen beſchrijven.

De meeſten, gelijk wij aanmerkten, zijn nogtans bedriegers, die zich met potſen maaken en gochelen ophouden, en voorwenden, ziektens over 't menſchdom te kunnen brengen en wech neemen, den pijl betoveren, of zegenen,

nen, ſpooken verdrijven, en dergelijke bijzonderheden meer, waardoor zij eenen geduchten naam en geene geringe bezoldinge voor hun goed of kwaad doen verkrijgen. Dezen moeten, om den zieken gezond te maaken, over hem mompelen en hem aanblaazen; of voor den lijder eene gezonde ziele haalen, en die hem inplanten; of ook alleenlijk voorzeggen, of een kranke ſterven dan herſtellen zal. Bij zulkeene gelegenheid binden zij een riem om het hoofd van den lijder, ſteeken een ſtok door denzelven, heffen het hoofd daaraan op, en laaten het weder neêrvallen. Is het hoofd ligt, zo wordt de menſch gezond; zwaar zijnde, zo ſterft hij naar hunne waarzeggerije. Indien zij onderzoeken willen, of die geen, die ten beſtemden tijde niet te huize komt, leevendig of dood zij, gaan zij ook op de gemelde wijze te werk: te weeten, zij heffen het hoofd van den naaſten bloedverwant om hooge, door middel van een ſtok, en geeven voor, den afwezigen in een vat met water, 't welk onder het hoofd geplaatſt wordt, of met den Kajak omgekanteld, of regt opzittende en vaarende, te aanſchouwen. Zij wenden ook voor, de zielen der menſchen, welken zij ten nadeele bedoelen, in de donkerheid voor zich te kunnen ontbieden, en met eenen pijl te doorwonden: waarbij ze de aanweezenden weeten in de verbeelding te brengen, van de ſtemme dier menſchen kennelijk en onderſcheiden te hooren. En deze opontbiedinge en doorwondinge zal dan eenen kwijnenden dood des voorwerps ten gevolge hebben.

Zulke nadeelige tovenaars, die voorwenden veel goed, echter ongelijk meer kwaad te kunnen uitvoeren, gaan onder den naam van *Illiſeetſok*. Aan deze bedriegerijen geeven zich voornaamelijk veele oude vrouwen over, die geen ander middel van beſtaan weeten. Dezulken weeten ook, op eene geſchikte wijze, uit een opgezwollen been, hairen en ſtukken van vellen met de mond, dien zij 'er te vooren vol van geſtopt hebben, te zuigen.

Door zodanige beuzelaarijen en in de oogen vallende bedriegerijen is in der daad de geheele toverkunſte in groote minachtinge vervallen, en wel in 't bijzonder zedert dien tijd, waar in de Zendelingen den heidenen veele voorbeelden van bedriegerijen der kunſte baarblijkelijk voor oogen geſteld hebben: waarom zich wel eens zelfs een heiden verſtout heeft, den *Angekok*, toen hij voorwendde zijne reize naar de helle te doen, aan te grijpen, en als eenen

be-

bedrieger uit zijn huis te werpen. Dan doordien ze niet te min meenen in veele gevallen te bemerken, dat de waarzeggerije der echte *Angekoks* door de uitkomſten bekrachtigd wordt; dat veele zieken, waarover gegocheld werdt, gezond zijn geworden; en dat, waar het tegenſtrijdig uitviel, zulks zekerlijk aan de dubbelzinnigheid des orakels, of der nadeelige toverije eenes *Illiſeetſok*, toe te ſchrijven zij; (welke *Illiſeetſok*, ten dood veroordeeld, uit hoogmoed nimmermeer belijden, dat zij bedriegers of bedrogene zijn, maar voorwenden als martelaars te ſterven) zo ſtaan zommige *Angekoks* bij het grootſte gedeelte der heidenen nog zodanig in achting, dat zij, ſchoon ze al eens met derzelver bedriegerijen den ſpot drijven, des niet tegenſtaande naar de dikwerf belagchelijke voorſchriften dier bedriegeren hunnen handel en wandel regelen, denkende: al helpt het niet, zo ſchaadt het ook niet.

§. 43.

Zoortgelijke voorſchriften nu bepaalen zich of tot eene gepaſte houding in eeten en drinken, *diæt*, of tot het draagen van zekere behoed-middelen voor de gezondheid, *Amuleta*. De bepaalde houding in eeten en drinken heeft zo wel haar opzicht op de gezonden, als die ziek zijn. Want wanneer iemand geſtorven is, moeten de overgebleeven zich niet alleen van zommige bepaalde ſpijzen, maar ook van zommigen arrebeid, onthouden, en de kleederen, die zij, bij het aanraaken der dooden, hebben aan gehad, wech werpen. In 't bijzonder hebben de kraam-vrouwen veel in acht te neemen. Te weeten zij durven niet onder den blooten hemel eeten, ook mag niemand, dan zij alleen, uit haar watervat drinken, of eenig hout aan haare lampe aanſteeken, en zij zelven durven niet, dan na 't verloop van eenigen tijd, over dezelve lampe kooken. Zij zijn gehouden, eerſt viſch, daarna vleeſch, (en dit alles moet door haare mannen gevangen zijn) te eeten, en de graaten der viſch of beenderen des vleeſch niet buiten het huis te werpen. Ook vermag de man, den noodzaakelijken arrebeid uitgezonderd, in eenige weeken niets te werken of te handelen, en wel, op dat het kind niet ſterve: echter kan men uit dit alles ligtelijk afneemen, dat de eerſte inſtellers dezer onthoudinge voornamelijk de ver-

zorging en het gerijf der zwakke vrouwe bedoeld hebben.

Zodanige onthoudingen van ſpijze en arrebeid worden ook wel aan ongehuwde dochters voorgeſchreeven, wanneer zij door de zonne of maane (dat is, door eenen vogel in de vlucht) beſmet worden, doordien men oordeelt, dat zij, zulks niet waarneemende, ligtelijk konden beſchadigd, ja zelfs om eer en leeven gebragt worden: de *Torngak* der lucht konde vergramd worden, en een verſchrikkelijk onweder afzenden. Wanneer de mannen eenen geheelen zeehond verkoopen, 't welk zij den eerſten dag niet doen mogen, houden zij zeer gaerne het hoofd of een gedeelte van het zelve, ja al waren het ſlegts eenige hairen uit den baart, voor zich, om hun geluk, zo als zij zich verbeelden, niet te verliezen. Ten aanzien der *Amuleta*, of behoedmiddelen, die ze aanhangen, zijn zij van zo verſchillende begrippen, dat de een over de behoed-middelen van den anderen lacht. Onder dezelven behooren een oud ſtukje hout, ſteen of been, de nebbe en klauwen van vogelen, die zij zich om den hals hangen, of een riem van eenig leder geſneden, welken zij om het voorhoofd, borſt of armen, binden. Deze dingen gelooven zij, dat hinderlijk zijn aan ſpooken, en ziektens, voor de dood beſchermen, goed geluk aanbrengen, en in 't bijzonder beletten, dat de kinders, bij een ſterk onweder of eenige verſchrikkingen, hunne zielen verliezen. Hunne bijgeloovigheid maakt hun ook diets, dat een ſtuk van een kleed of ſchoe van eenen Europeër, den kinderen omgehangen, denzelven eenige eigenſchappen en hoedanigheden derzelven mededeele. In 't bijzonder zijn zij 'er op geſteld, dat een Europeër hen beblaaze. Wanneer zij ter walviſch-vangſte uitgaan, moeten zij niet alleen zinlijk gekleed zijn, maar ook de lampen in de tente uitgedoofd hebben, op dat, volgens hunne begrippen, de walviſch, die zeer vies is, door het verzuim daarvan, niet verjaagd worde. Ten zelfden einde voorzien zij hunnen boot van voren met een voſſen-kop, en hunnen harpoen met den ſnavel van eenen adelaar. Wanneer zij ter rendieren-jagte uitgaan, werpen zij den raaven een ſtuk vleeſch toe. De hoofden der zee-honden moeten vooräl niet gebroken, of in de zee geworpen, maar voor de deur opgeſtapeld worden, op dat zij, naar hun beuzel-begrip, de zielen der zee-honden niet vertoornen en de nog lee-

leevendigen verjaagen, of, 't geen wel het waarſchijnelijkſte is, opdat, door het op een ſtapelen der zeehondenhoofden, de voorbij-ganger zien kan, dat aldaar een man woone, die overvloed heeft. Ook zijn ze zeer geſteld, om aan hunnen Kajak een *model* van denzelven, met een mannetje daarin, dat een zwaerd in zijne hand houdt, ook wel ſlechts een doode muſche, ſnip, of een ſtuk hout, ſteen, veder en hairen, vaſt te hechten, met die inbeeldinge, dat alle deze beuzelingen hen voor het omkantelen of omſlaan bewaaren, ſchoon de ondervinding meer dan eens beweezen heeft, dat zodanige voorzichtigen, in grooteren getale, dan wel anderen, die deze bijgeloovigheden niet in acht neemen, verongelukken. Want die op zodanige behoedzelen betrouwen, zijn of onbekwaam en vreesachtig, of waagen, op hun bijgeloof ſteunende, meer, dan hun vermogen toeſtaat. Inzonderheid meenen zij, dat 'er in de tanden der voſſen en klauwen der arenden eene meer dan algemeene kracht ſteekt, die bekwaam is, om ſchaadelijke ſappen uit de ledemaaten des ligchaams te trekken, Doch, worden niet ook onder de beſchaafſte volkeren veelen gevonden, die even ligt-geloovig zijn? en vindt men niet hier en daar voorbeelden van zoortgelijke genees-middelen? Echter hebben ook de Groenlanders veele aanhangzelen, die hun alleenelijk ten ſieraade verſtrekken. Zelfs binden zij dikwerf eenen riem om de armen en beenen hunner kinderen, ſlechts om te zien, of dezelven in 't groeijen aanneemen, of in volheid des vleeſch verminderen.

SESDE

SESDE AFDEELING

Van de Weetenſchappen der Groenlanderen.

§. 44.

VOor dat ik nu nopens de bekrompen kenniſſe der Groenlanderen in ſterre- natuur- en geſchicht-kunde eenig gewag maake, wil ik den taalkundigen eene beknopte ſchetſe van de *Groenlandſche ſpraake* aanbieden.

Dezelve heeft (eenige weinige woorden, die met die der Noorwegeren overeenkomſt hebben, en miſſchien door de verdelgde Noormannen nagelaaten zijn, uitgezonderd) geene de minſte overeenkomſte, in zo verre het ons bewuſt is, met eene der Noordſche, Tartariſche of Indiaanſche ſpraaken, zo min in de afſtamminge, als buiginge of betekeniſſe. Hier van zonderen wij de ſpraake der *Eskimoos* in *Terra Labrador* uit, met welken de Groenlanders een en het zelfde volk ſchijnen te zijn. De uitſpraake, in welke bij Noord- en Zuidlanderen ook een merkelijk onderſcheid is waar te neemen, valt wegens de r, die zeer diep uit de keele dient opgehaald en dikwijls voor *ch* of *k* uitgeſprooken te worden, eenen Europeër moejelijk, en de veelvuldige uitgangen der woorden in *k* en *t* zijn voor het gehoor onaangenaam. De menigte van woorden, die uit veele ſijllaben beſtaan, en vooräl van dezulken, die uit veelen te ſaamen gevoegd zijn, (want woorden van éénen lettergreep ontmoet men zeldſaam) geeft een zodanig beletzel in het leeren en uitſpreeken der ſpraake, dat hij, die vlug en vaerdig kan leezen. bijkans al een geleerd man is. Over het geheel echter vindt men, bij rijp onderzoek, de ſpraake zo zeer plomp en ongeregeld niet, als men wel zou giſſen, dat dezelve bij zulk een onbeſchaafd volk zijn moeſt. In tegendeel zou men ligtelijk beſluiten kunnen, dat in voorige tijden deze natie een zeker zoort van bekwaame mannen hebbe uitgeleverd, die de ſpraake in eene zo kunſtige en ſierelijke orde geſteld hebben. Want in de eerſte plaatſe hebben wij aan te merken, dat de Groenlandſche ſpraake, ten opzichte van alle

zaa-

zaaken, waarover die volkeren denken en zich uitdrukken, dermaaten woordenrijk is, dat zij, gelijk het Chineesch-Tartaarsch, voor ieder zaak en handeling, zo ras dezelve in 't minste onderscheiden zal worden, een bijzonder woord heeft. (*) Dus kunnen deze volkeren met weinige woorden veel zeggen, zonder onverstaanbaar te zijn. Daarentegen missen deze volkeren tot zodanige zaaken, waar over zij nimmer gedacht hebben, bij voorbeeld, tot den godsdienst en de zedeleer, tot kunsten en weetenschappen, als ook tot afgetrokken begrippen, de noodzaakelijke woorden. Ten tweeden worden de woorden op zo menigvuldige wijze, en echter volgens vastgestelde regelen, zonder veele uitzonderingen, veranderd, geboogen, en zeer veel meer dan die der Hebreuwen, met bij- en toevoegingen, *affixis* en *suffixis*, voorzien, zo dat de spraake niet alleen sierelijk en net, maar ook duidelijk en niet dubbelzinnig in haaren aart is. En ten derden voegen deze volkeren zo veele woorden te saamen, dat zij zich, gelijk de Noord-Americaanen, zeer kort en tevens krachtig weeten uit te drukken. En juist deze bijzonderheid is de groote belemmering voor eenen uitlander om de spraak te leeren, zo dat hij eenige jaaren noodig heeft, voordat hij den Groenlander grondig verstaan en met hem, zonder bedwang, spreeken kan; en schoon hij hierin al zo verre geslaagd zij, zal hij zeldzaam tot die bekwaamheid komen, om zich met den Groenlander even gemakkelijk, even sierelijk en krachtig, in het spreeken te vertoonen.

Men zal uit de volgende aanmerkingen over alle gedeeltens der spraak-kunde, *partes orationis*, eenig nader licht haalen kunnen.

Eenige letteren vindt men bij hen in 't geheel niet; noch zijn zij gewoon de woorden met B. D. F. G. L. R. en Z. te beginnen. Zij hebben ook zeer weinige te saamen gevoegde medeklinkers: ten minsten niet in het begin van eene lettergreep. Dit is de reden, dat zij, bij het uitspreeken van vreemde naamen, zodanige letteren wech-

(*) *Histoire generale des Voijages pag.* 333. Dus weeten zij ieder zoort van dieren ten opzichte van ouderdom, geslacht en gedaante, met bijzondere naamen uit te drukken; en gebruiken, wanneer zij bij voorbeeld van *visschen*, *visch-vangen*, spreeken, omtrent ieder zoort van visch een bijzonder *werkwoord* (*verbum*).

wechwerpen, en de te faamen gevoegden verdeelen, bij voorbeeld *Eppetah* is hun *Jephta*, *Peteruffe Petrus*. In tegenoverftelling van dit, weeten zij de *r* zo diepluidend op te haalen, dat het fchijnt, als of zij mede-klinkers hadden, die wij niet kunnen uitfpreeken. Insgelijks hebben zij tweeklinkers, *diphthongos*, die men hun niet dan met zeer veele moeite kan nazeggen. De letters worden, om welluidendheid te veroorzaaken, in 't bijzonder door de vrouwen, die haare woorden gaarne met *ng* eindigen, dikwijls veranderd, echter niet verzet. Den woordklank, (*accentus*) die gemeenelijk op de laatfte lettergreepe valt, moet men zorgvuldig zijne regte plaatfe geeven, doordien, wanneer men hier omtrent onbedachtzaam te werke ginge, de zin der uitdrukkinge eenen geheel anderen ploi, dan dien hij vorderde, bekomen zou. Bij dit alles hebbe men op te merken, dat de Groenlanders in 't algemeen, de vrouwen in 't bijzonder, veele woorden niet alleen met eenen bijzonderen nadruk, maar ook met gebaerden en het wenken der oogen vergezellen; en wie deze uitwendige tekenen niet nauwkeurig genoeg opmerkt, kan den zin der uitdrukkingen dikwijls verkeerdelijk opvatten. Bij voorbeeld, wanneer zij 't een of ander met genoegen beamen, ademen zij, met een zeker geluid, de wind door den gorgel in: en willende iets met verontwaerdiginge en afschrik ontkennen of afkeuren, trekken zij den neus op, en geeven door dezelve eenig fijn geluid. Zijn ze niet welgemoed, dan moet men hunnen toeftand meer uit hunne gebaerden dan woorden ontdekken.

Zij hebben zeer weinige bijvoegelijke naam-woorden, *nomina adjectiva*, die ten voornaamften deele deel-woorden, *participia*, zijn en achter het zelfftandig naamwoord, *nomen fubftantivum*, gefteld worden, met het welke doorgaans eene rede begint. Dit naamwoord heeft, gelijk ook het werkwoord, zijn enkelvoud, *fingularis*, tweevoud, *dualis*, en meervoud, *pluralis*, echter geen geflacht, *genus*, als ook geen deelwoordje, *articulus*. Naar de verfcheidenheid des uitgangs van het enkelvoud, *fingularis*, regelt zich de afleiding van het twee- en meervoud, *dualis* en *pluralis*, met weinige uitzonderingen. Bij voorbeeld:

	Sing.	Dual.	Plur.	
a.	*Nuna.*	*Nunæk.*	*Nunæt.*	het Land.
ak.	*Norrak.*	*Norrek.*	*Norret.*	het Kalf.
gak.	*Nallegak.*	*Nallekek.*	*Nalleket.*	de Heer.
rak.	*Ujarak.*	*Ujarkek.*	*Ujarket-*	de Steen.
ak. *parum.*	*Ajaupiak.*	*Ajaupirsek.*	*Ajaupirset.*	de Staf.
e.	*Allerse.*	*Allersik.*	*Allersit.*	de Kous.
ek. bijna op gelijke wijze, doch met veele uitzonderingen.				
bik.	*Iglerbik.*	*Iglerbek.*	*Iglerbeet.*	de Kist.
o. en u.	*Iglo.*	*Igluk.*	*Iglut.*	het Huis.
ut.	*Angut.*	*Anguti k*	*Angutit.*	de Man.
uk.	*Innuk.*	*Innuk.*	*Innuit.*	de Mensch.
ok.	*Okiok.*	*Okiuk.*	*Okiut.*	de Winter. het Jaar.
et.	*Aket.*	*Aketik.*	*Aketit.*	de Handschoe.
eit.	*Auleit.*	*Auleisik.*	*Auleisit.*	de Snaphaan.

De *veel besluitende* woorden, *Collectiva*, hebben alleen den *pluralis*, en eindigen in *it*, gelijk *Umiarsoit*, het schip, *Igloperksuit*, de stad, dat is, eene menigte huizen.

De woordbuiging, *Declinatie*, is gemakkelijk. De tweede naamval, *genitivus*, alleen neemt een *b* aan, en, als 'er een vocaal volgt, een *m*, door toevoeginge; de overige naamvallen worden door een *affixum* van een *præpositie* gemaakt.

De naamwoorden, *nomina*, kunnen zeer veranderd worden; als, in verminderende en vermeerderende, *Diminuitva*, & *Augmentativa*, bij voorbeeld: Nuna*ngoak*, een klein land, Nuna*rsoak*, een groot land; ook in eene haatelijke of lieffelijke beduiding, bij voorbeeld: Iglu*piluk*, een slecht huis, Iglo*pilurksoak*, een groot slecht huis. Zij maaken ook veele woorden, die van naam- en werk-woorden worden afgeleid, *Denominativa & Verbalia*, ja zij voegen wel een gedeelte van een werkwoord met een naamwoord te saamen, om op die wijze nieuwe naamwoorden, tot meer klaarheid en duidelijkheid in de taale, te maaken.

De op zich zelven staande voorwoorden, *Pronomia separata*, uit welken de aanhechtzels, *affixa* gemaakt worden, zijn:

Uanga, ik,	*Iblit*, gij,	*Oma*, hij.
Uagut, wij,	*Illivse*, gij lieden,	*Okkoa*, zij.

Het

Het tweevoud of *Dualis* wordt door de *k* onderfcheiden.

Ook hebben zij vraagende en nog meer aanwijzende voorwoorden, *Pronomina Interrogativa & Demonftrativa*, zo wel met als zonder bijvoeginge, *Suffixo.*

De voorwoorden worden niet voor het woord gebruikt, maar een letter-greep van dezelven wordt achter aan gehecht, en in elken *Numero* op eene bijzondere wijze.

Het enkelvoud, *Singularis*, zal tot een voorbeeld genoeg zijn.

Nuna het Land.
*Nuna*ga mijn Land.
*Nun*et uw Land.
Nuná deszelfs Land. (*Terra ejus*)
*Nuna*ne zijn Land (*Terra fua*)
*Nuna*rput ons Land.
*Nuna*rpuk ons beider Land.
*Nuna*rfe uw lieder Land.
*Nuna*rfik, uw beider Land.
*Nun*æt derzelver Land.
*Nun*æk derzelver beider Land.
*Nuna*rtik haar en haarer beider Land.

Het verfchil in de uitgangen van een *Nomen* veroorzaakt ook eenig verfchil in het aanhechten van het *Pronomen poffidentis.*

Zo is het met een *nomen* gelegen, wanneer een *verbum intranfitivum*, zonder bijvoeginge van een *pronomen paffivum* of *poffeffivum*, op het *nomen* volgt. Is 'er echter een overgaande betekenis, daar het *verbum* een *fuffixum* bekomt, bij voorbeeld: *ik bemin* U, *ik zie* HAAR; dan wordt het *nomen* met deszelfs *pronomen* op eene andere wijze gebogen, gelijk *Nalleka*b, de heer, *Nalleka*ma, mijn heer, *Nalleka*uit, uw heer enz. heeft u geflagen.

Zij hebben vijf *præpofitiones*, voorzetfels. *Mik* betekent met of door; *mit*, van; *mut*, tot; *me*, in of op; *kut* en *gut*, door en om. In den *Dualis* en *Pluralis*, gelijk ook achter de *pronomia*, wordt de *m* door *n* verwiffeld. Echter worden deze *præpofitiones* niet, gelijk in andere taalen, voor, maar achter het *nomen* geplaatft, en derzelver buiging ondergaat alsdan andermaal eene veranderinge. Bij voorbeeld, *Nuna*mit, van het *land*; *Nuna*unit, van mijn land; *Nuna*ngnit, van uw land enz. Bij het *pronomen demonftrativum* neemen zij een ander aanhechtfel, gelijk *Taurfoma*, deze, *Taurfom*inga, van deze. enz,

De werkwoorden, *verba*, heeft men volgens hunne uitgangen tot vijf *conjugationes* gebragt: want zij gaan uit.

1. in *kpok* als *Ermikpok*, hij waſcht zich.
2. *rpok* als *Mattarpok*, hij trekt zich uit.
3. *pok*, naar een vocaal, als *Egipok*, hij werpt wech.
4. *ok* en *vok*, als *Pyok*, hij bekomt, en *Aſſavok*, hij bemint.
5. *au*, als *Irſigau*, hij beſchouwt.

Hierbij komt het *negativum*, 't welk bij ieder *verbum* door alle *wijzen* en *tijden* gaat, en door *ngilak* wordt uitgedrukt, gelijk *ermi*ngilak, hij waſcht zich niet.

De derde perzoon is de wortel, waar uit alle perzoonen, door bijvoeging van het *pronomen activum* voortkomen, gelijk *Ermikpok*, *Ermikpo*tit, gij waſcht u.

Zij hebben wel alleenelijk drie tijden: het *præſens* wordt zo wel voor den korts voorleeden als tegenswoordigen, en het *præteritum* voor eenen lang voorleeden tijd gebezigd. Dit onderſcheidt zich van het *præſens* door *t* of *s*, als *Ermikſok*, hij heeft zich gewaſſchen. Het *futurum* is tweederlei, als *Ermiſavok*, hij zal zich waſſchen, *Ermigomarpok*, hij zal zich haaſt waſſchen.

Daarentegen vindt men zes *modi* of wijzen.

Indicativus, als *Ermikpok*, hij waſcht zich.

Interrogativus, als *Ermikpa?* waſcht hij zich?

De *Imperativus* is tweederlei; de eerſte, die alleen beleefdelijk errinnert, als *Ermina*, waſch u doch: de ander beveelende, *Ermigit*, waſch u!

Modus permiſſivus is insgelijks tweederlei. De eene vordert eene zaake, de ander bidt om toelaating, als *Ermigle*, *Erminaunga*, laat mij waſſchen. Indien echter het gevorderde oogenblikkelijk geſchieden zal, wordt een *i* tusſchen in gevoegd, als *Ermigile*. Doch wijkt dit in de verdere buigingen van den gemeenen regel niet verder af.

De *Conjunctivus*, die geene wenſchende betekenis heeft, maar door het uitlaaten van eene *conjunctie* veroorzaakt wordt, is insgelijks tweevoudig.

1. *Cauſalis*, vermits, nadat, doordien enz. als *Ermikame*, vermits of doordien hij zich gewaſſchen heeft.

2. *Conditionalis*, indien, zoo enz. *Ermikune*, indien hij zich waſcht.

De derde perzoon *Singularis* zo wel als *Pluralis Conjunctivi* weeten de Groenlanders zo nauwkeurig te onderſchei-

ſcheiden, dat 'er geene de minſte verwarring uit voortſpruit, wanneer zij in dezelve van meer dan eenen ſpreeken. Dit noemt men in de *Grammatica* de *twee Agentes*; ook zou men dezelven wel tot drie onderſcheiden kunnen. Bij voorbeeld 1. hij werdt kwaad, toen hij zich waſchte; 2. hij A werdt kwaad, toen hij B zich waſchte; 3. hij A werdt kwaad, toen hij B hem C waſchte. Telkens weeten zij zeer onderſcheidelijk door het veranderen van eenen letter, in deze gevallen, het bedoelde voorwerp aan te wijzen. Het valt eenen uitlander echter zeer moejelijk, hierop nauwkeurig acht te geeven, en zich van eenen Groenlander duidelijk te doen verſtaan.

De *modus infinitivus* is driederlij en heeft betekenis, 1. mij, u, zich, hem enz. te waſſchen, gelijk *Ermiklune*, dat hij zich enz. waſſche. 2. bepaaldelijk wanneer hij zich enz. waſcht, gelijk *Ermikſillune*. 3. voor dat hij hem, u, mij waſcht, gelijk *Ermikſinnane*; doch dit is al een *negativum*. Daar moet echter een ander *verbum* bij gevoegd worden, bijzonder het *pyok*, 't welk zij meer dan de Engelſchen hun *get* en *do*, en veele Duitſchers hun *thun*, in oneindig veele gevallen gebruiken, alhoewel het eigentlijk een verkrijgen of bezitten betekent. En dan zal men door den *Infinitivus* dat geene verſtaan moeten, wat men in andere ſpraaken door den *modus Conjunctivus* aantoont.

Om alles wel en duidelijk ten dezen opzichte te begrijpen, heeft men eene geduurzaame oplettendheid en oeffeninge aan te wenden. En de *Paradigmata Conjugationum* zijn ook niet ligt om te onthouden, ſchoon dezelve regelmaatig zijn. Want eerſtelijk moet door alle *modos* en *tempora*, met bijvoegen van het *pronomen agens*, zo wel *in verbo affirmativo*, als *negativo*, en met alle noodige verandering, om dubbelzinnigheid te vermijden, *geconjugeerd* worden, bij voorbeeld:

Ermikpok, hij waſcht zich.
po*tit*, gij waſcht u.
po*nga*, ik waſch mij.
p*ut*, zij waſſchen zich.
p*uk*, zij beiden waſſchen zich.
po*ſe*, gij lieden waſcht u.
po*tik*, gij beiden waſcht u.
po*gut*, wij waſſchen ons.
po*guk*, wij beiden waſſchen ons.

Daarna moet ieder *modus* en *tempus* met de *ſuffixis perſona-*

sonarum agentium & patientium geconjugeerd worden: gelijk

Ermikp*a*, *hij* wascht *hem.*
p*et*, *gij* wascht *hem.*
p*ara*, *ik* wasch *hem*,
p*æt*, *zij* wasschen *hem.*
p*æk*, *zij beiden* wasschen *hem.*
p*arse*, *gij* lieden wascht *hem.*
p*artik*, *gij beiden* wascht *hem.*
p*arput*, *wij* wasschen *hem.*
p*arpuk*, *wij beiden* wasschen *hem.*

En op deze wijze gaat het niet alleen door alle ses buigingen in het enkel- en meervoudige, gelijk hij wascht *u*, enz. hij wascht *ze* enz. maar ook de *dualis* of het tweevoud, hij wascht hen beiden, ons beiden, u beiden, moet door alle perzoonen geconjugeerd worden, zo dat, wanneer men alle buigingen in ieder *modus* (van welke meenigeen, gelijk de *conjunctivus*, twaalfmaal geboogen wordt) en in ieder *tempus* te saamen telt, elk *verbum*, zo wel het *affirmativum* als *negativum* honderd en tachtigmaal geconjugeerd, en met het geheugen gevat moet worden.

Het *participium*, dat het gebrek van het *adjectivum* vervult, is en in *præsens* en *præteritum* met het *præteritum* hetzelvde woord, als *Ermiksok*, een, die zich wascht en gewasschen heeft. In het *futurum* zegt men, *Ermiksirsok*, een, die zich wasschen zal.

Schoon nu de Groenlanders in hunne spraake noch een *deponens*, noch *passivum* ('t welk zij door eenige bijvoeginge van een *activum* maaken) hebben; hebben zij echter eene menigte van saamen gestelde werkwoorden, ten deele met *particulis*, die op zich zelven staande geenen zin hebben; ten deele met eenige *auxiliaribus*, voornaamelijk het hulpwoord *pyok*; en ten deele eenige andere werkwoorden. Men heeft reeds meer dan honderd manieren ondekt, om twee of meer, ja vijf of ses woorden als één werkwoord saamen te stellen, wanneer dan, de eerste woorden voor of achter aan afgekort zijnde, alleenelijk het laatste met de *suffixis* der perzoonen *geconjugeerd* wordt. Bij voorbeeld, *Aglekpok*, hij schrijft. *Aglek-iartor-pok*, hij gaat heenen, om te schrijven.

Aglek -- iartor -- asuar -- pok, hij gaat schielijk heen om te schrijven.

Aglek -- kig -- iarter -- asuar -- pok, hij gaat schielijk heen om op nieuw te schrijven.

Aglek

Aglek -- kig -- iartor -- aſuar -- niar -- pok, hij gaat ſchielijk heenen en bevlijtigt zich om op nieuw te ſchrijven.

Zoortgelijke *Compoſita* worden door alle wijzen van veranderingen *geconjungeerd*, en zijn bij de Groenlanderen in dagelijkſchen gebruike, doordien zij daardoor ſierelijk en beknopt ſpreeken kunnen. Bij voorbeeld, om hunne maniere van ſpreeken aan te toonen, deze uitdrukkinge: *hij zegt, dat gij insgelijks haaſtelijk zult heen gaan, om u een ſchoon mes te koopen*; kan een bekwaam Groenlander met één woord, tienmaalen ſaamen gevoegd, op deze wijze uitdrukken:

Mes ſchoon koopen heen gaan haaſten willen
ſauig -- ik -- ſini -- ariartok -- aſuar -- omar
insgelijks gij ook hij zegt.
y -- otit - tog --- og.

Echter ben ik van gevoelen, dat dit zo zeer te ſaamen gevoegd woord, meer om den aart en de kunſt der ſaamen voegingen aan te toonen, dan ter gewoone maniere om te ſpreeken, geſchikt zij.

Zij hebben, gelijk andere volkeren, veelerlije zoorten van *adverbia*. Hunne *numeralia* echter gaan niet verre, en op hen paſt het ſpreekwoord, dat zij bezwaarelijk vijf tellen kunnen; terwijl zij in het reekenen, eerſt hunne vingeren, dan de teenen hunner voeten, bezigen moeten, en dus eindelijk met moeite tot het getal van twintig geraaken. Bij voorbeeld: *attauſek*, een; *arlæk*, twee; *pingajuak*, drie; *ſiſſamat*, vier; *tellimat*, vijf.

Dit opgeteld hebbende, neemen zij de andere hand te hulpe, wijzen te gelijk met de vingeren, en noemen *zes*, *arbennek*; de overigen tot tien toe, heeten als twee, drie, vier, vijf. Elf noemen zij *arkanget*; en het zeſtiende getal *arbarſanget*, en dit tiental tellen zij naar de teenen der voeten. Op deze wijze weeten zij zich tot een en twintig toe uit te drukken. In ſtee van het getal van twintig te noemen, zeggen zij ook wel *een menſch*, naamelijk alle vingeren en teenen aan handen en voeten, en tellen dan nog zo veel vingeren daarbij, als zij over dit getal noodig hebben. In gevolge hiervan noemen zij het getal van honderd *vijf menſchen*. De meeſte Groenlanders noemen het getal, dat over de twintig gaat, *ontelbaar*. Wanneer zij echter bij het getal eene zaake voegen, zo drukken zij zommige getallen anders dan naar gewoonte uit, bij voorbeeld, zij zeggen: *innuit pingaſut*, drie menſchen.

Zij hechten hunne *conjunctiones* achter het woord vaſt, gelijk

gelijk de Latijnen met *que* handelen. Ook ontbreekt het hun niet aan *interjectiones*.

Hunne *syntaxis* is eenvoudig, en natuurelijk, in diervoege dat het hoofdwoord het eerst gezet of genoemd wordt, en daarna de overigen, naar maate van hun gewigte, in rang volgen. Men heeft de meeste zwaarigheid omtrent hunnen *conjunctivus* en *infinitivus*, welken, ten opzichte der beteekenisse, met andere taalen vrij veel verschillen. Insgelijks verschillen zij ten opzichte der ondervraagingen en antwoorden, met onze taale, wanneer zij ontkennende vraagen. Bij voorbeeld: *piomangilatit?* wilt gij dat niet hebben? op welke vraage men, de zaake begeerende, dient te antwoorden: *Naga*, neen! gelijk men dan ook, in tegenoverstellinge, de zaake niet begeerende, moet antwoorden: ja, ik wil het niet hebben, *Ap*, *piomangilanga*.

In hunnen spreektrant zijn zij geenzints grootspreukig, hoogdraavende of zwellende, gelijk de Oosterlingen, met welken ook de Americaansche Indiaanen over een komen; maar geheel eenvoudig en natuurelijk. Met dit alles spreeken zij gaerne door gelijkenissen, bijzonder wanneer zij tot den kristelijken Godsdienst overgaan, en op deze wijze kan men hun, en kunnen zij elkanderen, de klaarheid eener zaake ten besten vertoonen. Zij hebben ook in hunne redeneeringen weinige of geene omwegen, schoon zij eene zaake, om dezelve ten duidelijkste te doen begrijpen, dikwils herhaalen; en drukken zich in hunne rede zo *laconisch*, kort en volzinnig uit, dat, schoon zij een ander zeer gemakkelijk verstaan kunnen, een uitlander hen echter niet, dan na eenen veel jaarigen ommegang, en dan nog bezwaarelijk begrijpen kan.

Zij hebben ook veele figuurelijke uitdrukkingen en spreekwoorden; voornaamelijk bedienen zich de *Angekoks* van oneigen en van de gewoone beteekenisse afwijkende spreekwijzen, om geleerd te schijnen, en voor de verklaaring van hunne diepzinnige spreuken belooninge te ontvangen. In dit opzicht noemen zij eenen *steen*, de groote hardheid; het water, het weeke; de moeder, eenen zak.

In hunne gedichten (*Poëfijen*) gebruiken zij noch rijmklanken, noch voetmaat. Zij brengen eenige korte zinspreuken en beknopte stellingen voort, die, naar eenen zekeren maat en val (*cadans*) gezongen worden, en tusschen elken volzin verheffen zij een en andermaal, het *amna ajab-bey!* choors :/: gewijze. Over-

Met het vertaalen gaat het zo bezwaarelijk, als in eenige andere taale. Zij hebben het vermogen, om zich dermaaten kort en zinrijk uit te drukken, dat men, om hunne taale (en dan nog wel gebrekkelijk) in eene andere over te gieten, veele woorden nodig heeft. Nog wijdloopiger is de overzettinge in hunne ſpraake, voorä̈l ten opzichte van zodanige zaaken, die hun in 't geheel onbekend zijn. Men vindt in den aanhang van *Anderſons Berichten* een kort *Dictionarium*, als ook eenige ſpreekwijzen, benevens eene conjugatie, en verſcheiden overzettingen, medegedeeld, zo goed en kwaad, als deze arrebeid in de eerſte tijden der bezendinge heeft kunnen gedaan worden, die daarenboven vol van ſchrijf- en druk-fouten is. Ik zal ten vermaake der taal-lievenden, als een voorbeeld van eene den Groenlanderen volmaakt verſtaanbaare overzettinge, het tweede Artikel des Geloofs, als ook eenige vaerzen mededeelen, en zo wel de *ſuffixa perſonarum*, als *affixa præpoſitionum*, door een verſchillend zoort van letteren onderſcheiden.

Credo JEſum Chriſtum in Dei
Operpunga JEſus Chriſtus*mut*, Gum
Filium unicum ejus in Dominum meum in
Ernetua*nut*, Nalegauti*nut*,
a Spiritu Sancto cum eſſet conceptus
Annernerub Ajunginnerub pimmago,
Virgine a Maria a natus eſt Pontio
Niviarſia*mit* Maria*mit* erniurſok, Pontius
Pilato gubernante paſſus eſt
Pilatus nalegautillugo anniar-ti-tok
affixusque lignum in Crucem in
kikkiek-tortitorlo Kerſung*mut* Senningarſo*mut*;
mortuusque ſepultus eſt infernum in
tokkovlunilo illirſok, Aller*nut*
exitum non habentes ad ſe recepit die
annivekangitſométun*nut* pirſok, Udlut
tertioque mortuis a ſurrexit
pingajuænilo Tokkorſo*nit* makkitok,
Cœlum in que aſcendit omnipotentis Dei
Killang*mut*lo kollartok, ajukangitſub Gum

Patris ſui manu ejus dextra in ſedem capeſſit
Attatame Tellerpiæt tunga*ne* ivkſiauvok,
inde rurſus venir vult vivosque
terſanga ama tikki - ytſomar - y - ok, Innurſullo
mortuosque ut judicet eos.
tokkungarſullo ekkartotillugit

Ita hoc eſt

Imaipok.

Credo JEſum Chriſtum Deum verum
Operpunga, JEſus Chriſtus Gudioluinnartok
æterno a Patre ſuo a natum Credo
Iſſokangitſo*mit* Attata*mit* erniurſok, Oper-
itidem et hominem verum natum terra in
y - ungatog Innuluinnartok erniurſok Nuna*me*
Virgine a Maria a Dominum meum eſſe
Niviarſia*mit* Maria*mit*, Nálegarigavne,
redemit me cum condemnatus eſſem ſervum
annaupanga ekkartotaugama, Kivga-
eſſe ceſſare fecit me peccato a omni a
yungnær-ſipanga, Ajortun*nut* tamma*nut*,
morte a et Diaboli poteſtate a et
Tokko*mullo*, Tornarſub Pirſaunera*nullo*,
pretio terrae bonis nummis
Erdlingnartunnik Nunab peenik, Anning-
pretioſis neque redimere non voluit me
aurſekſenngloneet pingikalloarpanga,
ſanguine ſuo cum ſe l pretioſe valdo cum
Aungmi*nigle* erdlingnartorſoar*mik*
cariſſimo incomparabili cum eſſet
idluartuinnarto*mik* nellekangitſo*mik*, piuang-
innocens Paſſione ſua morte ſua que redemit
inname Anniami*nik* Tokkomi*niglo* annaupi-
me. Ita fecit ut me iterum habere vellet
anga. Taimailiorpok pi - gi - ómau - vlunga,
a me et ut ſerviatur juſtitia in
uam*nullo* nalekullune Idluarner*mik*
inno-

innocentia in que gaudio in que
Piuanginner*mig*lo, Tipeitſungner*mig*lo
regno ſuo in ut vivam unacum ipſo et
Nálegauvingmi*ne* innuk-attigek-kullunilo
ut cum ipſo regnarem. Quemadmodum
nálegauk-attigek-kullune. Sorlo
mortuis a ſurrexit et vivit
Tokkorſun*nit* makkitok innuvlunilo
æternum usque. Hæc omnia
Iſſokangitſo*mut*. Tammakko tammarmik
creditu digna et vera ſunt.
oper-nard-lutiglo illomorput.

Het Vaers:

Hem heb ik ingeſloten
In 't binnenſt van mijn hart.
Zijn bloed heeft Hij vergoten,
Tot ſtilling mijner ſmart,
En om mij vrij te maaken
Van eeuw'ge vrees en pijn.
Hoe kan een heft'ger blaaken
Van liefde op aarde zijn.

*Tauna irſertorp*ara,
*Umætti*mnut *mahna*
*Aung*ne *koiſſimago*,

Uanga pivlunga,
*Ominga annaum*anga

*Anniarchwikſam*nit,
*Aſſannekangil*anga
Taima aktikſomik.

Hem heb ik bewaard
In mijn hart hier
Zijn bloed wijl Hij vergoten heeft
Om mijnent wil
Daardoor heeft Hij mij verloſt
Van mijne pijn,
Ik heb geenen, die lief heeft
Zo heel zeer.

Het Vaers:

Uw Bloed, zo hoog geacht,
Heeft zulk een' ſterkte en kracht,
Dat ook één drop het leeven
Kan aan een zondaar geeven,

Ja

Ja hem uit 's Duivels kaaken
Ganſch vrij en zalig maaken.

Aut nellekangitſok	Dit bloed, dit onſchatbaare,
Pirſaunekangarpok	Heeft een zeer groote kracht,
Kuttingub attauſingub	Een eenig druppeltje,
Innuit nunamétut	De menſchen, die op aarde zijn,
Annau-ſinna-kullugit	Dat het vermag ze te verloſſen
Kingarſairſub Karnanit.	Van des vergramden Haaters kaake.

§. 45.

Betreffende de Weetenſchappen: men kan zich zeer gemakkelijk voorſtellen, dat de Groenlanders geheel daarvan verſteken zijn, doordien ze van dezelven geen gepaſt of nuttig gebruik weeten te maaken. Bij hen vindt men (ſchoon dit anders bij veele woeſte volkeren, die ook niets kunnen aantekenen, gevonden wordt) geen eenig heldendicht, dat eene overlevering van de ontmoetingen of bedrijven hunner voorvaderen vermeldt. Van dezelven weeten zij niets, dan dat zij kloek ter jagt geweeſt zijn, en de Noormannen verſlagen hebben. Daarentegen munten zij uit in hekeldichten en gezangen: hoe het echter met hunne dicht- en zang-kunde geſchapen zij, zal men uit den 23ſten §. zich ligtelijk kunnen herinneren.

In de geſlacht-rekeningen zijn zij redelijk bedreeven, kunnende dikwijls eene geſlacht-lijſt van tien vooroudcren, nevens alle bijzondere takken van afſtammelingen opnoemen; 't geen menig arm Groenlander in zijnen nood te ſtade komt. Want niemand hunner ſchaamt zich zijner arme nabeſtaanden, en hem die bewijzen kan, met eenen welgegoeden Groenlander, hoe verre ook, vermaagdſchapt te zijn, zal het, ten tijde van armoede, aan geen onderhoud ontbreeken. Hierbij heb ik nog aan te merken, dat de Groenlanders het vermoogen, en de bekwaamheid tot den arrebeid voor de eenige, ten minſten voor de voornaamſte deugd, ja voor hunnen adel houden, ook ſtellen zij, dat deze aart of hebbelijkheid van den vader op den zoon er-

erve. En daar is in der daad iets aan: want men kan zich met eenige zekerheid belooven, dat een zoon, wiens vader ter zeehonden-jagt volkomen gefchikt was, daarin insgelijks zal uitmunten, fchoon hij zijnen vader in de jaaren der eerften kindsheid verlooren hebbe, en door hem niet hebbe kunnen onderweezen worden.

Ik heb reeds in den 44ften §. aangetoond, hoe weinig zij in het tellen, en bij gevolg ook in het rekenen ervaaren zijn. De fchrijf-kunft bezitten zij in 't geheel niet. In voorgaande tijden waren zij zelfs befchroomd, om een brief, die men aan dezen of geenen gericht hadt, mede te neemen, of eenig boek aan te raaken, in dat vermoeden, dat het toverije zij, dat iemand uit een weinig zwart op wit de gedachten van eenen anderen weeten of raaden kan: ook maakten zij zich de verbeelding, dat de Priester, die hun de Goddelijke Geboden voor las, uit het boek eene ftemme verneemen moeft. Thans echter zijn zij gaerne overbrengers van brieven, niet alleen om het het loon, dat ze 'er rijkelijk voor ontvangen, maar ook, doordien zij 't zich eene eere rekenen, de ftemme van eenen Heere door het land te draagen. Zommigen der Groenlanderen hebben zelfs eifchen en *obligatien* den kooplieden in gefchrift reeds gezonden, teekenende, het geene zij begeerden, door middel eener uitgebrande koole op een ftuk vel, en het getal der dagen, wanneer zij het betaalen zouden, aanwijzende door zo veele ftreepen. Zij hielden ook 't gegeeven woord ftiptelijk, en fcheenen flechts verwonderd te zijn, dat een wijs en fchrander Europeër hun fchilderen niet zo wel, als zijn eigen krabbelfchrift, begrijpen of verftaan kon.

Wat hunne tijdrekeninge betreft, dezelve ftrekt zich ook niet verre uit. Zij rekenen jaaren en dagen naar winters en nachten, en kunnen tot in het twintigfte jaar omtrent weeten, hoe veele winters iemand geleefd heeft; maar verder kunnen zij niet tellen.

Echter hebben zij thans van de aankomfte des eerften Zendelings en eeniger daarna gevolgde bekende Europeaänen, als ook van het aanleggen deezer of geener volkplantinge, zekere tijdperken te rekenen begonnen, waardoor zij nu in ftaat zijn om te verftaan te geeven: die werdt bij de aankomfte of 't heen gaan van dien gebooren, toen men eieren verzamelde, en zee-honden ving, enz. Want door

deze

deze uitdrukkinge: *men verzamelt eieren*, *of men vangt zee-honden*; verdeelen zij het jaar. Te weeten zij rekenen van het *Solſtitium hyemale* of den korſten dag des winters, (dien zij door de ſtraalen der zonne aan de klippen, op eenige dagen na, redelijk wel bepaalen kunnen, wanneer zij dan, als het ware, hun nieuwe jaar vieren met het Zonne-feeſt, daar wij hier boven van gewaagd hebben) drie volle maanen tot op de lente; maar den tijd van het *Æquinoctium*, of wanneer dag en nacht even lang is, weeten zij niet te bemerken. Ten dezen tijde nu verkiezen zij voor hunne winter-wooningen de tenten. Wanneer zij de maane viermaal hebben vol gezien (in April naamelijk) weeten zij, dat zich de kleine vogels vertoonen en de raaven eieren leggen. De maane ten vijfden maale volgroeid geweeſt zijnde, komt de tijd, dat de *angmarſet* en de zee-honden, vergezeld van hunne jongen, te voorſchijn komen. Wanneer de maane ten zesden maale volkomen is, broeit de Eider-vogel zijne eieren. Doordien de Groenlanders echter, in de klaare zomer-nachten de maane niet meer in aanmerkinge kunnen neemen, zouden zij zekerlijk in hunne tijdrekeninge verwarren, ten ware zij zich voor een gedeelte naar het toeneemen der Eider-vogelen en der zee-honden in groote en gedaante, en gedeeltelijk naar het ſchijnen der zonne op de bergen en klippen, regelden; waardoor zij in ſtaat geſteld worden, om, met genoegzaame bepaalingen van tijd, te zeggen, wanneer de zee-honden, viſſchen en vogels, hier of daar heenen trekken zullen, en wanneer de tijd vorderen zal, om hunne winter-wooningen van geleeden ſchade te herſtellen, welke wooningen zij, in 't algemeen kort na den 29ſten September of St Michiel betrekken.

De verdeeling van de nacht reegelen zij naar het op- of ondergaan van zekere ſtarren, en die van den dag naar de ebbe en den vloed, ſchoon zij daarin naar het waſſen of, afneemen der maane gedurige veranderingen dienen te maaken.

Zij gelooven, dat de Aard-kloot op zekere zuilen ruſt, die van ouderdom dermaaten bros zijn, dat zij dikwijls kraaken; weshalven, ten ware de *Angekoks* dezelven geduurig herſtelden, (om 't welk te bewijzen die tovenaars zomtijds het een of ander ſtuk van een vermolmd hout vertoonen) de Aard-kloot reeds voor lange zou zijn ingeſtort.

Den

Den Hemel plaatſen zij op eenen hoogen ſpitſen berg in het noorden, op den welken zij vaſtſtellen, dat hij zich rond draië.

De Hemelſche ligchaamen zijn, naar hunne wanbegrippen, Groenlanders of dieren, die, in voorgaande tijden geleefd hebbende, door zekere nadeelige noodlottigheden derwaard heenen gevaaren zijn, en, naar het onderſcheid der ſpijze, eene witte of roode glinſteringe van zich afgeeven. De *Planeeten*, die zich in hun loop ontmoeten, geloven zij, dat twee vrouwen zijn, die elkander bezoeken of met malkaêr twiſten. De loſſe of verſchietende ſtarren zien zij voor zodanige zielen aan, die uit den hemel nu en dan ter hellevaart heenen gaan. De ſtarren onderſcheiden zij door bijzondere naamen: zo noemen zij, bij voorbeeld, den *urſa major*, of grooten beer *Tukto*, het rendier; het zeven geſternte, *Kellukturſet*, dat is een hoop honden, die eenen beer vervolgen, en naar dit geſternte regelen zij de nachttijden; de *Gemini*, of tweelingen *Killab Kuttuk*, des hemels borſtbeenen; den gordel van *Orion*, *Siektut*, de verwilderden, of afgedwaalden, om dat zij, der zeehondenvangſte uit zijnde, en hunne wooninge niet weder kunnende vinden, derwaard opgenomen en onder de ſtarren geplaatſt zijn.

Zonne en Maane houden zij voor natuurelijke zuſter en broeder, waarvan zij dit volgende beuzelen. *Malina*, werdt door haaren broeder *Anninga*, wien de duiſterniſſe begunſtigde, bij een kinder-ſpel op eene onbetaamelijke wijze vervolgd; zij, om hem bij dage te kennen, beſtreek haare handen met den walm des lamp-rooks en tekende daarmede het aangezichte en de kleederen van haaren vervolger; en deze tekenen vertoonen zich door de vlekken in de maane. *Malina* poogde te vluchten, haar broeder vervolgde haar zonder ophouden. Ten laatſten voer zij ten hemel en veranderde in eene zonne; *Anninga*, die haar na zweefde, veranderde in eene maane, en, kunnende zo hoog, als zijne zuſter, niet opklimmen, wentelde hij zich, en wentelt zich als nog, om de zonne heen, in hoope, van dezelve eens te achterhaalen en te grijpen. Wanneer hij moede en hongerig is, 't geen bij het laatſte vierden deel zijner verſchijninge voorkomt, verlaat hij zijne wooninge en gaat, op eene ſleede, die vier groote honden voorttrekken, gezeten, ter zeehonden-vangſte, waarmede hij zich eenige dagen achter elkanderen ophoudt, worden-

de in dien tijd zo vet, als hij zich bij volle maane vertoont. Hij verheugt zich, wanneer 'er vrouwen ſterven, en de zonne vindt eene tegen overgeſtelde vreugde, als ter wraake, over den dood der mannen. Dit beuzel-geloof is oorzaak, dat zich de mannen bij zonne- de vrouwen bij maan-verduiſteringen, uit vreze voor den dood, verbergen. Als eene maagd onteerd wordt, moet veeltijds de maan daarvan de daader zijn. Daarom ſchroomen de vrouwen, hem lang achter een te aanſchouwen. Is 'er eene taaning, dan ſchommelt hij in de huizen, om eenige vellen en eetwaaren te ſteelen, ja zelfs alle die geene om te brengen, die de regelen der onthoudinge verwaarloosd hebben. Ten zodanigen tijde verbergen zij alles, en de mannen draagen kiſten en ketels boven op het huis en trommelen 'er zo hard op, dat de maane eindelijk bevreesd en genoodzaakt wordt, naar de oude wooninge te rugge te keeren. Wanneer de zonne verduiſterd, knijpen de vrouwen in de ooren der honden. Zoo de honden ſchreuwen, is de natuur nog verre van haar einde: want, om dat de honden eêr dan de menſchen in weezen geweeſt zijn, hebben dezen ook een ſchielijker gevoel van aanſtaande of toekomende dingen. Dan, zoo ze niet ſchreuwen, ('t welk echter noit gebeurt) is het einde aller dingen nabij.

Het Noorderlicht houden zij voor de zielen der afgeſtorvenen die in den hemel met den bal ſpeelen, en ten dans gaan. Wanneer het blixemt, gelooven zij, dat twee vrouwen een zeehonden-vel, dat gedroogd is, uitrekken, door wiens wappering de donder zou veroorzaakt worden. De regen zeggen zij, is het overloopend water uit den hemelſche vijver; en zoo de dijken doorbraken, zou de hemel, dus denken zij, in vallen.

Maar laaten wij onze aandacht van zulke beuzel-vertelzelen afwenden, waarmede, in Groenland zelfs, zich, ten dezen tijde, de onweetendſten alleenelijk ophouden: ook komt het mij voor, dat de Groenlanders, dien 't aan geen vermogen hapert, om hunne loosheid met den mantel der onnozelheid te bedekken, den Europeaänen, die hen met verſcheiden beuzel-verhaalen misleidden, insgelijks met zoortgelijke vertelzelen betaald hebben, om te zien, hoe verre derzelver verſtand en ligtgeloovigheid ginge; of dat ze getracht hebben, om zich daardoor dien uitlanderen te doen welgevallen.

Ik

Ik heb niet kunnen verneemen, dat zij uit het geſtarnte, de ingewanden der dieren, het vliegen en zingen der vogelen, eenige toekomende gebeurteniſſen of zaaken voorzeggen: maar dit hebbe ik aangemerkt, dat zij op de veranderingen van de lucht en derzelver verſcheiden ſtraalen nauwkeuriger acht geeven, en daar uit een beſluit kunnen maaken ten opzichte van het weder, dat redelijk vaſt gaat.

§. 46.

Niettegenſtaande de Groenlanders nu een zeer armoedig en kommerlijk leeven leiden, beminnen zij echter het tijdelijk leeven zeer ſterk, en hebben eenen vreeſſelijken ſchrik voor het ſterven. Zo vaſt gaat het door, dat alle menſchen, die geenen Verloſſer kennen, *met vreeze des doods, door al hun leeven der dienſtbaarheid onderworpen zyn*, 't welk hijzonder in de onweetende heidenen ten klaarſten blijkt. Wanneer zij derhalven ziek worden, beruſten zij niet ſlechts op de gochelarijen der tovenaaren en kollen, die zij alleen, om toch vooral geene hulpmiddelen te verzuimen, bezigen; maar maaken ook van verſtandiger middelen gebruik: hoewel zij weinigen der zodanigen kennen, en den lijder, uit vreeze, dat zij, die gezond zijn, door het aanraaken van den zieken mogten beſmet worden, geringen bijſtand betoonen. Ik zal iet van hunne ziektens, en hoe zij zich daarin gedraagen, melden.

In het voorjaar, in de maanden Maij en Junij, worden hunne oogen, door de ſcherpe winden en de ſchitteringe der zonne op den ſmeltenden ſneuw, als ook door het druppend ijs dermaaten rood en traanende, dat zij dezelven dikwijls niet kunnen openen. Zommigen hunner trachten zich voor deze ongemakken te behoeden door het draagen van een oogendekzel, zijnde een reep, drie vingeren breet, netjes uit hout gevormd, en met been verſierd, dien zij als een licht-ſcherm voor het voorhoofd binden. Zommigen ſnijden daarin eenige lange, echter ſmalle gaten, waardoor zij zien kunnen, zonder dat zij door de flikkeringe van den ſneuw eenig nadeel bekomen. Wanneer het ongemak op de oogen zeer lange duurt, openen zij het voorhoofd digt

bij de oogen, op dat uit die openinge de ſcherpe vochten wechvloeijen. Dikwils valt 'er wel een vlek, ja zelfs een vlies over het oog, 't welk de vrouwe door middel van eene omgeboogen nadel zo bekwaam weet te lichten, en met haar grof vrouwen-mes af te ſnijden, dat de onderneeming ten dien opzichte zelden of noit mislukt: zints dien tijd echter, dat zij den tabak hebben leeren opſnuiven, krijgen zij minder ongemakken aan hunne oogen.

Doordien zij zeer bloedrijk zijn, bloeden zij dikwijls uit de neuze. Wanneer hen dit overkomt, laaten zij zich door den een of ander achter in den nek zuigen, of buigen en binden den ringvinger van beide handen vaſt inwaard, of neemen een ſtuk ijs in den mond en ſnuiven eenig zeewater op, door welke middelen het bloeden vertraagt of ophoudt.

Insgelijks zijn ze niet bevrijd van hoofd- en tand-pijnen, duizelingen, flaauwtens, ſtik-zinkingen en beroertens; ook heeft men voorbeelden van luiden, die vallenden ziekten, maand- en water-zucht, zotheid en raſerneijen, welken echter, benevens den kanker aan den mond, niet zeer gemeen zijn, onderworpen waren. En voor deze ziekten weeten zij geene middelen.

Om het ſcheurbuik te verdrijven eeten zij eenige reeds gemelde kruiden en wortelen, als ook een zoort van teder zee-gras, dat niet uitgewaſſchen wordt; van het lepelkruid, alzints zo voortreffelijk, maaken zij geen gebruik.

Zij zijn aan twee zoorten van uitſlag onderhevig, 't eene is een zoort van brandende hitte met kleine builen, welken het geheele lijf, behalven de handen, overgaan, die niet beſmetten en ſchielijk verdwijnen. Het tweede zoort is eene melaatsheid, die zich door etterige wonden en ſchurft over het geheele ligchaam vertoont. Dit zoort is beſmettelijk, en blijft doorgaans tot aan den dood toe; doch men zegt, dat het ſchurft met vederen van eenen havik af te krabben eenige hulpe geeft. Luiden, die 'er mede beſmet zijn, moeten afgezonderd van hunne mede menſchen leeven. (*)

Pok

(*) Dit ongemak heerſcht insgelijks onder de menſchen, di aan den zeekant van Noorwegen en op de Færœrſche ijlande woonen, en men giſt, dat het zelve uit het veelvuldig viſch eete

Pokken en mazelen zijn 'er onbekend, uitgezonderd, dat in den jaare 1733 een jongen, de kinder-pokken uit Coppenhagen mede brengende, daardoor veelen luiden dezelven hebbe aangezet, waarvan 'er, ten getale van bijna drie duizend, geſtorven zijn, 't geen wij op zijnen tijd breedvoeriger melden zullen. Dan men heeft zich zeer bedroogen, door te gelooven, dat de Groenlandſche vrouwen geene maandſtonden hadden.

Wanneer zij builen krijgen, die dikwijls zo groot worden als een tafelbord, en waardoor zomtijds het geheele ligchaam wordt opgezet, ſnijden zij dezelven kruisgewijze open, en binden 'er een hol dekzel van ſtroo of dun hout over, opdat het opgeſneeden vleeſch door de kleederen niet geprikkeld worde. Dit gedaan hebbende, hervatten zij hunnen arrebeid.

Indien zij aan handen of voeten eene varſche wonde ontvangen, ſteeken zij dezelven in het pis-vat, om het bloeden te beletten. Dan neemen zij vinken of vlieſen van gedroogt ſpek, ook wel eenig mos, dat zij in thraan gekookt hebben, leggen die geneesmiddelen op de wonde, en binden dezelve door middel van eenen lederen riem vaſt toe: doch groote wonden worden eerſt toegenaaid.

Breeken zij een arm of been, dan rekken zij dezelven zo lange uit, tot dat de gebrokene deelen weêr in hunne voegen ruſten, en omwinden ze dan met ſterk zool-leder. Niet zonder verwonderinge kan men aanzien, hoe ſchielijk het beſchadigde lid, al ſtaken 'er zelfs de gebroken been-ſpaanderen uit, herſteld wordt.

Uitwendige ongemakken aan het ligchaam weeten zij dus, door geringe middelen, zeer ſchielijk te geneezen; maar inwendige kwaalen, moeten zij, onkundig in geneesmiddelen en hoe 'er zich bij te houden, der natuure geheel overlaaten. Ziekten van dien aart zijn onder anderen, de teering, het bloedſpuwen, (welk laatſte zij zich inbeelden, door het eeten van zwart mos, dat aan de klippen groeit, te kunnen geneezen) de buik- en roode-loop, die bijzonder in het voor-jaar, door het aanhoudend en ſterk viſch-eeten, en in het na-jaar door het eeten van onrijpe beſiën, zijnen oorſprong heeft. Veelen kwijnen eenige

eeten zijnen oorſprong hebbe. *Zie hier over* Pontopp. Nat. Hiſt. van Noorwegen. Th. II. Cap. 9. §. 9.

ge jaaren aan benauwdheid op de borſt, uit veel ſlijm veroorzaakt, en waaraan zij ten laatſten ſtikken.

Kouden en heeten koortſen zijn zij niet onderhevig: wanneer zij echter door ſteekingen in de zijde, of veel eer borſt, aangetaſt worden, welken veeltijds het lang vergaderd ſlijm veroorzaakt; zo gevoelen zij in het begin dier kwaale eene huiveringe, en na dezelve eenige hitte, die aanhoudend met ſterke beweegingen en ſteekingen in de borſt toeneemt. Dit is wel de ziekte, die het meeſte onder de Groenlanderen heerſcht, haaſt een einde maakt, en beſmettelijk is. Hun eenigſt middel, dat ze in hoope van herſtellinge aanwenden, beſtaat in een ſteen van asbeſt, dien zij heet maaken en daarmede op de plaatſe ſtooten, waar zij pijne of ſteekinge gevoelen; welk middel zij ook, wanneer ze ergens de roos krijgen, bezigen. Tegenwoordig echter laaten zij zich bij zodanige toevallen, en ook wel, ter voorzorge, voordat zij de kwaale ondervinden, eene ader openen, welk middel bij hen, in voorgaanden tijd, geheel onbekend geweeſt, maar thans van eene uitneemende waarde is.

Deze en zoortgeljke ziekten hebben haaren algemeenen oorſprong uit de onordenlijke wijze van leeven. In den winter keert de man, bijna ſtijf bevrooren, en wel zo, dat hij aan handen of voeten weinig of geen gevoel hebbe, naar zijne warme wooninge. Wanneer zij door en door warm zijn, ſchroomen zij niet, half naakt naar buiten te loopen. Mangelt het hun aan voedzel, zij hongeren twee en drie dagen. Krijgen zij weder eenige eetwaaren, zo zijn ze onverzaadelijk. Zijn ze warm en dorſtig, zo leſſchen zij hunnen heeten dorſt niet ſlechts aan water, dat in zich zelven koud is, maar leggen nog in hetzelve een ſtuk ijs of ſneuw ter ſterkere verkoelinge. En, doordien zij nimmer drinken, dan wanneer zij dorſt hebben, ſtorten ze op eenmaal des te meer in het ligchaam. Zonder tegenſpraak moeten alle deze ongeregeldheden, alle deze groote en plotſelijke veranderingen, den ordenlijken loop der natuure ſtremmen. Om die rede merkt men ook aan, dat zich de meeſte ziektens, en wel bijzonderlijk de ſteekingen in de zijde, meeſt op het einde van een harde winter, voorâl als 'er weinig voedzel geweeſt is, openbaaren: en, doordien zij niet tot zweeten kunnen overreed worden, maar veel eer de inwendige hitte door koud water trachten te ſtuiten, ſchieten zij het leeven 'er ſchielijk bij in.

§. 47.

§. 47.

Wanneer een Groenlander met den dood worſtelt, trekken zij hem zijne beſte kleederen en laerſen aan en buigen zijne beenen onder de lendenen, naar alle gedachten, om het graf niet zeer lange te maaken. Zo dra nu de lijder dood is, werpen zij alle dingen, die hem toebehooren, buiten het huis, op dat ze door dezelven niet ontreinigd en ongelukkig worden. Allen, die bij den overleedenen in of met hem ſaamen gewoond hebben, moeten ook alle hunne gereedſchappen en meubelen, tot den avond toe, naar buiten brengen, op dat 'er de doodelijke reuk uittrekke. Nadat dit verricht is, beklagen zij hem in ſtilte, een uur lang: dan ſchikken zij zich ter begraavinge. Het lijk draagen zij niet door de deure, maar ſteeken het door het venſter van het huis, en in tenten woonende, maaken zij van achteren een vel los, om 'er het lijk door te ſchuiven. Als het doorgeſchoven wordt, beweegt eene vrouwe een brandend ſtuk houts achter het lijk heen en weder en roept: *Hier is niets meer te bekomen.* Zij zijn 'er zeer op geſteld, om het graf in een afgelegen hoek, op eene hoogte, van ſteenen te maaken, onder in het zelve leggen zij eenig mos, en dekken het met een vel. De naaſte bloedvriend brengt het lijk, dat in deszelfs beſte zee-honden- of rendieren-vellen gewonden en genaid is, hetzelve op den rug torſchende of ook wel over den grond ſleepende, ter groeve, bedekt deze met een vel, ook wel met eenige zooden, en legt 'er groote breede ſteenen op, om daardoor te beletten, dat het lijk door voſſen of vogelen aangerand worde. Aan de zijde van het graf plaatſen zij den Kajak van den overleedenen, benevens zijn pijl en dagelijkſche gereedſchappen of werktuigen: bij het graf eener vrouwe werpen zij derzelver mes en nai-gereedſchap; en dit doen ze, ten einde zij niet zich daardoor verontreinigen, of door het geduurig beſchouwen dier werktuigen tot eene al te groote droefheid en ontroeringe vervallen. Want dit verſtrekt, naar hun gevoelen, ten nadeele der ontlijfde ziele. Zommigen waanen ook, dat zij, na den dood, hunne gereedſchappen, ter opzoekinge en verkrijginge van voedzel, nog zullen noodig hebben. En deze leggen aan de zijde der groeve van een kind het hoofd van een hond, ten einde

de de ziele van den hond, die, hoe ver ook afgedwaald, zich altijd weder te recht weet te vinden, het onkundig kind den weg wijze naar de verblijfplaatſe der zielen. Dan van dien tijd af, dat de wilden hebben opgemerkt, hoe de gedoopten onder hen al 't geene, dat bezijden het graf geleid wordt, wech neemen, en, zonder daardoor zich aan de wraake der ingebeelde ſpooken bloot te ſtellen, onverhinderd gebruiken; zo neemt die ijdele bezorgdheid zeer af, en de dooden krijgen niet meer veel mede. Echter bezigen zij de nagelaaten goederen van een overleedenen zelden zelven; maar venten die aan anderen, welken, door het beſchouwen en gebruiken dier dingen, geene droefheid te ondervinden hebben.

Die eenen dooden aanraakt, en, in 't bijzonder, die hem ten grave draagt, wordt eenige dagen voor onrein gehouden, en is genoodzaakt, zich van zommigen arreheid en bepaalde ſpeizen te onthouden; 't welk insgelijks de overige bloed-vrienden, ja alle huisgenooten, doch ſlechts in mindere maate, doen moeten, ten einde zij niet, door zich aan die inſtellinge te ontrekken, zich zelven ongelukkig, en de reize der afgeſtorvene ziele bezwaarelijk maaken.

Een zuigend kind, dat, de moeder geſtorven zijnde, niemand heeft, die het bezorgt, wordt tevens met de moeder, of ten minſten, de vader geen raad meer weetende, om eenig voor hetzelve paſſend voedſel op te doen, en de elende des zuigelings niet langer kunnende aanſchouwen, eenigen tijd na de moeder, leevendig begraaven; maar met welk eene ſmarte de vader tot dien ſtap kome, vooräl wen het kind een zoon is, kan men zich ligtelijk voorſtellen. Zommige oude en zieke weduwen, die van aanzienelijke en vermogende naaſtbeſtaanden, die hen zouden kunnen onderhouden, verſtoken zijn, worden insgelijks leevendig begraaven: en zelfs de kinders der zodanigen doen zulks, niet alleen zonder eenige wroeginge of vreeze, maar met een gevoelen van wel te doen, doordien zij namelijk, hunne moeders van de ſmerten, die met een langduurig ziekbedde, waarvan zij giſſen, dat de lijdereſſen niet meer zullen opſtaan, gepaard gaan, en zich zelven van kommer, droefheid en mededoogen, op deze wijze meenen te bevrijden. De waare rede van dit wanbedrijf is echter nergens dan in de verachtinge voor de vrouwen, in de luiheid en gierigheid te zoeken, doordien het bijna

zon-

zonder voorbeeld is, dat zij op zodanige wijze met eenen man, hoe verouderd ook en tot geen den minſten arrebeid bekwaam hij zijn moge, gehandeld hebben. Zodanig eenen, van bloed-vrienden ten eenemaal verſtoken, laaten zij ten minſten liever op een ijland alleen zitten en dood hongeren. Wie in 't geheel geene vrienden heeft, blijft ook wel eens onbegraaven liggen.

§. 48.

Nadat het lijk begraaven is, keeren zij, die hetzelve verzeld hebben, weder ten ſterf-huize, zetten zich, in ſtilte, neder, buigen hunne armen op de kniën en het hoofd tuſſchen de handen: de vrouwen vallen op de leger-plaatſe op haare aangezichten, en allen vereenigen zich, om in ſtilte te zuchten en te weenen. Onder deze treurige vertooningen van rouwe heft of vader of zoon of naaſte bloed-vriend met luide en huilende ſtemme eene wee-klagte op, waarin alle goede hoedanigheden van den afgeſtorven gemeld worden, welke wee- of rouw-klagte, bij elke ruſte of pooſinge des klaagers, door het overluid weenen en ſnikken der toehooreren wordt goedgekeurd. Den inhoud eener rouwklagte, die bij voorbeeld een vader over zijnen zoone uitſtort, zal ik den leezer uit *de berichten van Dalager*, pag. 46. mede deelen, op dat hij zich eenig begrip van de welſpreekendheid der Groenlanderen vorme.

„ Wee mij! dat ik uwe zitplaatſe aanſchouwe, die nu „ ledig is! Vergeefſch is uwe moeder beluſt om uwe klee- „ deren te droogen! ziet! mijne vreugde is in de duiſter- „ niſſe ingegaan, en heeft zich in de rotſen verſcholen. „ Eertijds ging ik in den avondſtond uit en verheugde „ mij. Mijne oogen zochten u en ik verbeidde uwe toe- „ komſte! ziet! gij kwaamt —— gij kwaamt, al roeijen- „ de van ouden en van jongen omcingeld! noit ledig „ kwaamt gij uit zee! uw Kajak was ſteeds met zee-hon- „ den of vogelen belaaden. Uwe moeder maakte vuur, „ en bereidde dezelven. Het toebereide, 't welk gij „ hadt opgedaan, zette zij haaren buurt- en huis-genoo- „ ten voor, en ik nam 'er ook een ſtuk van. Van verre „ naamt gij den rooden wimpel der ſloepe waar en riept

„ luide: daar komt *Lars*! (te weeten de koopman). Gij „ liept naar het strand en boodt de behulpzaame hand, „ de sloep bij de voorsteven vasthoudende. Dan vertoon- „ det gij uwe zee-honden —— het spek, dat 'er uwe moe- „ der af gehaald had, —— en ontvingt daar voor hemden „ en eizers voor uwe pijlen. Helaas! dit alles is voorbij. „ Wanneer ik uwer gedenke, rommelt mijn ingewand! „ ach! dat ik konde weenen, gelijk anderen, dan hadde „ ik het vermogen, om mijne smerte te leenigen! wat „ zal ik voor mij zelven wenschen? de dood alleen is mij „ nu aangenaam! maar, zo mij die naderde, wie zou „ mijne vrouwe en de overige kleine kinderen bezorgen! „ dat ik dan nog eenen tijd lang leeve! echter zal mijne „ vreugde bestaan in gedurige onthoudinge van alles, wat „ menschen lief en aangenaam is." enz.

Na dat zich de vader nu naar de opgegeeven wijze hebbe uitgelaaten, vaaren de vrouwen in haar weenen en jammeren voort, en wel op een en dezelfde wijze, zo als of men eene *Quinte* naar beneden door alle halve toonen heen beevend of *trambleerend* speelde. Nu en dan houden zij een weinig op, in welke tusschen-poosinge de vrouw, die het voornaamelijk in den bloede aangaat, eenige woorden spreekt. De mannen verzuchten alleenlijk. Hierop worden alle eetwaaren, door den overleedenen nagelaaten, op den grond geleid, welken de rouw-vertoonende menigte opeet. Zo lang 'er nog iet overig is, hervatten zij hunne bezoeken, en dit kan dikwijls wel acht of veertien dagen duuren. Wanneer eene vrouw, weduwe geworden zijnde, uitgaat, om voedzel te zoeken, moet zij oude gescheurde en vuile kleederen aantrekken, zich niet wasschen, het hoofd-hair afsnijden of, ongevlochten laaten hangen, en, buiten 's huis, altijd eene rouw-kappe of hulzel op het hoofd draagen. Zij geeven alzo ook door bijzondere kleedingen hunne rouw-gevallen te kennen. De mannen echter onderscheiden zich hierin niet, uitgezondert dat zommigen onder hen, ten teken van eene diepe en knaagenden smart, zich zelven ergens eene wonde toebrengen. Elken, die nu ten zodanigen bezoeke komt, groet de vrouw met deze woorden: *Hem, dien gij zoekt, vindt gij niet. Gij komt te laat.* En dan begint men op nieuws te weenen. Zodanige rouwklagten, die telkens een half uur duuren, doen zij dagelijks eenige weeken achter een,

ja zelfs wel tot dat 'er een jaar verloopen zij, naar maate de overleeden oud jong of onontbeerelijk geweeſt is. Zij bezoeken insgelijks het graf, leggen zich over hetzelve, en de vrouwen, die 'er gevallig bij komen, helpen weenen en klaagen. Is de overleeden een vader des huizes, zo poogen zij, die ten rouw-bezoeke komen, zo lange de nagelaaten vrouw haar huis houdt, het een of ander, heimelijk of in 't openbaar, wech te neemen, indien de naaſtbeſtaanden niet ſterk genoeg zijn, om zulks te beletten, tot dat de arme weduwe in 't geheel van alles beroofd, en menig eene genoodzaakt is, met haare kinderen, na verloop van eenigen tijd, van honger of koude te ſterven.

HISTORIE VAN GROENLAND.

HET VIERDE BOEK.

Van de geschiedenisse dier Volkeren en der eerste Zendinge tot op het jaar 1733.

INHOUD.

EESTE AFDEELING.

Geschiedenisse van oud Groenland.

§. 9.

TWEEDE AFDEELINGE.

Geschiedenisse van Godhaab.

bereidwilligheid en leer-begeerte, dan voorheen, welke echter bij de meesten niet van harten gaat.

§. 30. *Daar worden zoldaaten en allerlei zoort van menschen, ter opbouwinge van een* Casteel *en stichtinge van meer volkplantingen overgezonden: de meesten dezer sterven, en een gedeelte daarvan slaat aan 't muiten.*

§. 31. *Vergeefsche pooginge, om de oost-zijde te ontdekken. Bij* Nepisene *wordt voor de tweede maal eene* Colonie *en een* Casteel *opgerecht.*

§. 32. *Veele Groenlanders vertrekken uit vreeze voor de nieuwe* Colonisten. Hr. Egede *neemt, na eene overweeging met zijne twee nieuwe meede-arbeiders gehouden te hebben, het besluit, van de kinderen der heidenen te doopen.*

§. 33. *Nieuwe nood, door mangel aan voorraad van voedzel, en herhaalde pooginge ter bebouwinge van het land.*

§. 34. *Terug beroeping van alle* Colonisten, *den* Hr. Egede *en de zijnen uitgezonderd. De* Colonie *bij* Nepisene *wordt andermaal verbrand.*

§. 35. *Men houdt op de kinderen te doopen, de Groenlanders willen hunne kinderen niet meer laaten onderwijzen en trekken elders heen.*

§. 36. *De koophandel wordt met beter gevolg voortgezet, echter blijft dezelve als nog wisselvallig. Andermaal doet men vergeefsche moeite om de oost-zijde te ontdekken.*

§. 37. Hr. Egede *wordt, door een Koninglijk besluit, tot voortzettinge der bezendinge opgebeurd. Aankomste der drie eerste Heiden-Boden uit* Herrnhut.

EER-

EERSTE AFDEELING

Geſchiedeniſſe van oud Groenland.

IK twijffel niet, of de leezer zal gaerne onderricht worden nopens de geſchiedeniſſen dezer volkeren ten opzichte van derzelver voorouderen; dan, nademaal men dien aangaande noch mondelinge noch ſchriftelijke overleveringe of eenige gedenk-ſtukken bij de Groenlanders vindt, kan men zeer weinig aan dat verlangen voldoen. Zij zelven weeten ons van hunne voorouderen niets anders te zeggen, dan dat dezelven de *Kablunæt*, of voorige Noorweegſche inwooneren, uit deze landſtreek verdreeven hebben. De tijd, waarin men dan gemeenelijk opgeeft, dat deze verdrijvinge der oude inwooneren zou geſchied zijn, zal ons, in het onderzoeken naar de afkomſte der Groenlanderen, waar in wij de waarſchijnelijkheid zullen raadpleegen, eenig licht geeven. Derhalven zal ik thans kortelijk verhaalen, op welke wijze de Europeäanen dit land ontdekt, bewoond, verlooren, weder gezocht en gevonden hebben.

Door de Hiſtorien is het openbaar, dat de Noordſche volkeren, reeds ſedert de vijfde eeuw, voor andere volkeren uitgeblonken, groote vlooten gehouden, nieuwe landen ontdekt, zee-rooverije gepleegd, echter ook nieuwe volkplantingen geſticht, ja geheele Landen en Koningrijken ingenomen en beheerſcht hebben. *Rome* beefde niet alleen voor de macht der aloude *Cimbers*, maar moeſt zich ook menigmalen onder het juk der zogenoemde *Barbaaren* bukken, die als een vloed uit het Noorden kwamen. De naam *Normandie* is van de oude Noorwegeren oorſprongelijk, en zij leeven in de geſchiedeniſſen van *Engeland.* Zommige ſchrijvers, en onder dezen, de beroemde *Hugo de Groot*, zijn zelfs zo verre gegaan, dat zij de bevolking der nieuwe waereld uit Noorwegen afleiden. Anderen hebben deze afleidinge van haaren grond beroofd. Het zekerſte is, dat de *Orcadiſche-ijlanden*, *Ys- en Groenland*, door de Noormannen ontdekt, of ten minſten eerſt recht bewoond en bebouwd zijn geworden.

Naar het verhaal, dat wij van den geleerden IJslander, *Arngrim Jonas*, hebben, zou IJsland eerſt door een Noorweger,

weger, met naame *Naddok*, ondekt zijn geworden en den naam van *Sneuwland* verkreegen hebben. Voorts zou een zee-roover, *Flokko* genoemd, van die ontdekkinge hoorende, het land hebben willen opzoeken, en door mangel aan een compas, zich, zo als *Noach*, bediend hebben van eenen raaf, die, midden op de zee uitgelaaten zijnde, volgens zijne natuurlijke neiging landwaard vloog, en *Flokko*, deszelfs vlucht volgende, aan 't land bragt, die dan hetzelve, uit hoofde van het veelvuldig ijs, dat daar gevonden wordt, volgens dat verhaal, *Ysland* noemde.

Noorweegen had wel te dier tijd Koningen, wierdt echter, ten voornaamen deele, door eene menigte van *jarls* of graaven, die den Koningen de handen vol werks gaven, en groote geweldaadigheden pleegden, beheerscht. Koning *Harald Haarfager* zou deze dwingelanden onder zijn juk gebragt hebben. Een nu dezer graaven, *Ingolf* genoemd, wien de vrijheid liever dan het vaderland was, begaf zich (volgens dit verhaal) met zijnen zwager *Hiörleif*, en door eene menigte van aanhangeren vergezeld, die nog allen het heidendom aankleefden, naar IJsland, bevolkte (gelijk *Arngrim* gelooft) en bebouwde het (want het bragt ten dien tijde veel koren en hout op) en stichte een Gemeenebest, dat dien barbaarschen tijde tot eere is. Dit nu zou in den jaare 874 geschied zijn. Echter zijn 'er veele redenen, die ons doen denken, dat dit land, zo het niet het *Thule* der Ouden is, doch reeds lange voor de aankomste van *Ingolf* is bewoond, en ten minsten door de Irrlanderen, uit hoofde der visch-vangste bezeild geworden. Hier over leeze men *Peyrere Rélation de l'Islande à Monſ. de la Mothe le Vayer*. §. XLIII.

§. 2.

Onder de *jarls* of graaven, die zich aan den Koning *Harald* onderworpen hadden, was een, *Thorrer* genoemd, die volgens de beschrijving dermaaten rijk was, dat hij in het Noorden van Noorwegen drie ijlanden, en op ieder ijland tachtig welgevoede ossen hadt, waarom hij genoemd werdt *Yxna-Thorrer* of ossen-Thorrer. Een dezer ijlanden nu hadt hij met ossen met al aan den Koning *Harald*, op dat deszelfs leger eene maaltijd van de ossen hebben mogt, ten ge-

geſchenk gegeeven en daardoor zich 's Konings gunſt verworven. Zijn kinds-kinds-kind *Thorwald* leefde aan het hof van den graaf *Hagen*, eenen tijd lang, in het grootſte aanzien, doch, zich aan manſlag ſchuldig gemaakt hebbende, moeſt hij zich met de vlucht redden, trok met eene nieuwe *Colonie* naar IJsland en bebouwde aldaar een eigen ſtuk lands. Zijn zoon *Erich Raude* of *Roodhoofd* breidde zijn land, na 's vaders dood, verder uit. Een machtig gebuur, *Eyolf-Saur*, hadt eenigen van des genoemden knechten doen ombrengen. *Erich* poogde den ſmaat, hem aangedaan, in *Eyolfs* bloed af te ſpoelen, doch moeſt daarom, en omdat hij met den vermogenden *Thorgeſt*, die hem zijne Huisgoden weigerde te rug te geeven, in twiſt raakte, op de vlucht bedacht zijn. Vernomen hebbende, dat *Gunbiœrn* in het weſten van IJsland niet alleen eenige viſchrijke klippen ontdekt, die naar denzelven *Gunbiœrns klippen* genoemd werden, maar ook in 't verſchiet een groot land gezien hadt, zocht de vluchtende *Erich*, welken eene driejarige ballingſchap werdt opgelegt, het zelve op, ontdekte eerſt het vaſte land bij *Herjolfs-Næs*, voer langs het land verder zuid-weſtwaard heen, en overwinterde op een aangenaam ijland, dat een zond van het vaſte land ſcheidde, dien hij *Erich-zond* noemde. Het jaar daar op volgende bragt hij door in het onderzoeken van het vaſte land, en keerde in het derde jaar naar IJsland te rugge, alwaar hij het nieuwe land, 't welk hij, om menſchen derwaard te lokken, *Groenland* noemde, zo voortreffelijk van weilanden, boſſchen en viſſcherij beſchreef, dat hem in dit jaar vijf en twintig ſcheepen vol menſchen, met goederen en vee van alle zoorten wel voorzien, derwaard volgden, van welken echter ſlechts veertien ſcheepen aangekomen zijn. Na verloop van tijd, volgden hem nog meer luiden zo wel uit IJsland als als Noorwegen, en bouwden het land op de ooſt- en weſt-zijde dermaaten aan, dat men der inwooners zo veelen telde, als 'er een derdedeel van een Deenſch Bisdom uitmaaken.

§. 3.

§. 3.

Omtrent den tijd, waarin dit zou geschied zijn, denkt men verschillende. Men heeft twee bronnen, waaruit men de Groenlandsche geschiedenisse schept. De eene is eene IJslandsche Chronijk, door eenen zeer ouden noordschen geschicht-schrijver *Snorro Sturlesen* opgesteld, welke omtrent den jaare 1215 in IJsland de bedieninge van *Nomophylax* bekleed heeft of *Cancellier* der regeeringe geweest is. Dezen schrijver is niet alleen de geleerde *Arngrim Jonas*, *Coadjutor* van den Bisschop *Gunbrand Thorlak* in IJsland, die in het begin der voorgaande eeuwe gebloeid heeft, maar ook de Koninglijke Historie-schrijver *Thormoder Torfæus*, een geboren IJslander, in deszelfs *Grœnlandia antiqua*, waarvan ik mij hoofdzaakelijk bediene, gevolgd. Deze schrijvers plaatsen nu de ontdekkinge van Groenland in het jaar 982. Daarentegen is 'er eene Chronijk in Deensche vaerzen, door den predikant *Claudius Christophersen* of *Lyscander* uitgegeeven, welke het jaar 770 stelt: en deze rekening steunt niet alleen op de aloudheid van IJsland, maar wordt ook bekrachtigd, door eene in 't jaar 835 afgezonden Bulle van Paus *Gregorius* IV, waarin aan den noordschen Apostel *Asngarius*, dien Keizer *Ludovicus Pius* tot Aarts-bisschop te Hamburg aanstelde, bevel en magt gegeeven wordt, behalven andere noordsche volkeren, voornaamelijk ook de IJs- en Groenlanderen te bekeeren. In zo verre nu als deze Bulle met eenige zekerheid mag betrouwd worden, 't welk op goede gronden geschieden kan, moet men besluiten, dat Groenland ten minsten honderd vijftig jaaren vroeger, dan de eerste Chronijk gewaagt, en dus omtrent den jaare 830 door IJslanderen of Noorwegeren ontdekt en bewoond is geworden.

§. 4.

In de beschrijvinge des lands verschillen nog meer niet alleen de IJslandsche en Deensche Cronijken, maar de beide IJslanders zelven; welk verschil te beslissen en over een te brengen den IJslander *Torfæus* volstrekt onmoogelijk geweest is, wat moeite hij zich ook ten dien einde gave. Deze volgt

in deſchets, die hij van het land gegeeven heeſt, hoofdzaakelijk de beſchrijvingen van *Ivar Beer*, die in de veertiende eeuwe huis-hofmeeſter van den Groenlandſchen Biſſchop en tevens Landrechter geweeſt is. Volgens de berichten van dezen zou Groenland ten ooſten en weſten zijn bebouwd geweeſt. De *Oſter-bygd* of ooſt-zijde, welke men nu gewoonelijk het oude *verlooren Groenland* noemt, wordt door een voorgebergte in den 63ſten graad, *Herjolfs-Næs* genoemd, in twee deelen verdeeld. „ Onder dit voorge„ bergte (ſchrijft *Theodor Thorlak*, die in de vorige euwe „ biſſchop in IJsland geweeſt is,) ligt de *Skagafiord* en „ voor de mond van dezen zee-boezem een lange zand„ bank, 't geen oorzaak is, dat groote ſcheepen, niet dan „ bij hoog water, kunnen inloopen. Bij zulken vloed gaan „ ook eene menigte wal-viſſchen, nevens andere visſchen, „ in denzelven, en daar mag niet zonder verlof van den „ biſſchop, aan wien deze zee-boezem toebehoort, ge„ viſcht worden. Verder tegen het ooſten ligt de *ſi„ nus ollum lengri* of de *langſte zee-boezem*, wiens einde „ aan niemand tot nog toe bekend is. Aldaar zijn eene „ menigte van kleine ijlanden, welken men den naam van „ *Holme* geeft, als ook vlaktens met groot gras be„ groeid."

't Kan gevolgelijk zijn, dat deze *lange Fiörde* met de *Iſefiörde* op de weſtzijde in *disko-bogt*, welke, naar het verhaal der Groenlanderen voor heen eene doorvaart geweeſt is, te ſaamen vloeie. *Torfæus* plaatſt dezelve in den 66ſten graad. Wat verder opwaard ligt, noemt hij *Obygdr*, of woeſte plaatſen, alwaar men alleenelijk een bogt aanmerkt, die *funkabudr* genoemd wordt, doordien men voorwendt, dat daar ter plaatſe een bediende van den Noorweegſchen Koning *Olaus*, *Funka* genoemd, geſtrand en begraaven zij. Op het vaſte land van dezen ſtreek heeft men twee ijsbergen aangemerkt, waarvan de een, uit hoofde van het blauwe ijs, *Blaaſerken* of blauw-hemd, en de ander om deszelfs menigvuldigen ſneeuw *Hvitſerken* wit-hemd genoemd wordt. Wanneer men van het weſtelijke voorgebergte in IJsland, *Snæfels-Næs*, af, den halven weg naar *Herjolfs-Næs* toe, welke twee voorgebergten omtrent zeſtig mijlen van elkanderen zijn afgeleegen, gemaakt heeft, kan men zo wel den *blaaſerk* in Groenland, als de *ſnæfel-jökel* of ijsberg in IJsland tevens beſchouwen.

Tuſſchen *Herjolfs-næs* en *Statenhoek* zijn veel meer Fiörden

den bwoond geweeſt. De merkwaardigſten onder allen zijn *Ketils-fiörd*, waarin twee kerſpels (parochyen) en een monnikken-klooſter, den heiligen Olaus en Auguſtinus toegewijd, geweeſt zijn; voorts de *Raven-fiörd*, aan welkers einde het Nonnen-klooſter van den heiligen Olaus ſtondt. „ In de *Einars-fiörde*, die zich boven in verſcheiden takken verdeelt, ziet men, bij het invaaren in dezelve, volgens het ſchrijven van *Theodorus Thorlak*, het kleine voorgebergte *Klining* ter ſlinke, en een groot woud ter rechte zijde, waar ter plaatſe het groote en kleine vee gehoed wordt, dat der *Cathedrale* kerke toebehoort, die bij het dorp *Gardar* ſtaat, waar de fiörde eindigt. Voor de *Einars-fiörde* vertoont zich het groote ijland *Rinſey*; daar vangt men eene menigte van rendieren, en vindt 'er ook den beſten weekſteen, waaruit de Groenlanders kruiken of vaaten maaken, ter grootte van tien tot twaalf tonnen, (*vaſa decem vel duodecim tonnarum capacia.*) die dermaaten vaſt zijn, dat zij den ſterkſten gloed verdraagen kunnen. Verder naar het weſten doet zich het *Lang-ijland* op, alwaar acht boeren-hofſteden zijn, die den biſſchoppelijken ſtoel toebehooren; van welken echter de kerke te *Hvalſs-yre* de tienden ontvangt. Nabij ligt de *Eiriks-fiörde*, daar het prachtig landgoed *Brattahlid*, zijnde de zetel des opperſten Rechters, gelegen is. Op de *Weſterbygd* is de groote kerke op *Stræms-Næs*, die eens de Cathedraale kerke en de biſſchoppelijke zetel geweeſt is. ”

Dus verre het bericht van *Thorlak* uit *Torfæus* Cap. VII. Fiörden, die ten ooſten zijn bewoond geweeſt, tel ik negentien: in dezelven wil men, dat honderd en negentig dorpen of liever boeren-hofſteden, (*Torfæus* noemt ze *villæ*, *prædia*,) in twaalf kerſpels ingedeeld, geweeſt zijn, die eenen biſſchop en twee klooſters hadden. *Torfæus* ſtelt deze bewoonde plaatſen op zijne kaarte ten noorden van de *Frobisherſtraate*, en gelooft, dat het land naar het zuiden zo wel op de weſt- als ooſt-zijde onbewoond geweeſt zij. Doch, daar wij nu weeten, dat op de weſtzijde tuſſchen *kaap vaarwel* en de zogenoemde *Frobisherſtraate* de meeſte en beſte aloude overblijfſelen (*rudera*) zijn aan te treffen; zo kan men waarſchijnelijk vaſtſtellen, dat insgelijks de fiörden op de ooſtzijde ten zuiden van *Frobisherſtraate* zullen bewoond geweeſt zijn. Men zegt, dat men van de *Oſterbygd* tot aan de *Weſterbygd*,

in eenen boot, met zes roeiriemen voorzien, zes achter een volgende dagen had kunnen voortroeijen, zonder eenige menschen aan te treffen: zo veel tijds brengen thans de Groenlanders door, om, in hunne ligte vrouwen-booten, van de oostzijde naar *Onartok* op de westzijde ter haringvangste te vaaren.

Op deze, te weeten de westzijde, zegt men, dat negen aangebouwde fiörden, en in dezelven negentig, anderen zeggen honderd en tien, dorpen of hofsteden, in vier kerspeelen verdeeld, zouden geweest zijn. De woonplaatsen, zo verre wij 'er eenige overblijfselen van hebben kunnen vinden, strekken zich uit tot omtrent in den 65sten graad. Gevolgelijk zijn van den 65sten graad aan de oostzijde, tot op die hoogte aan de westzijde, alle bewoonbare plaatsen door de oude Noormannen bewoond geweest; derzelver buuren aan de westzijde waren de *Skrællingers*, en op de oostzijde hebben zij, door belemmeringe van het ijs, zich niet verder kunnen uitbreiden, trekkende alleenelijk in den zomer, om te visschen, eenigzins hooger op.

§. 5.

't Schijnt wel onnoodig te zijn, dat wij nopens de gesteldheid van lucht en land aan de oostzijde eenige meldinge maaken, om dat men dezelve naar de beschrijvinge van de westzijde kan afleiden. Doordien men echter tot hier toe veel gezwetst heeft van de heerelijkheid des verlooren Groenlands, zal ik uit Torfæus het een en ander mededeelen, om te doen zien, dat de oostzijde niet zeer veel van de westzijde, in dien staat waarin deze heden is, verschild hebbe.

„ De lucht (zegt hij naar de opgave van een zeer oud IJslands boek, genoemd *speculum regale* of koninglijken Spiegel) is in Groenland stiller en bestendiger, ook heerscht 'er de koude zo sterk niet, als in IJsland en Noorwegen. 't Is wel waar, dat 'er zomtijds ongemaatigd koud is en de stormen sterker zijn als ergens, echter duuren zij niet lang, zijn zelden, en zo sterk niet, dat 'er de dieren door omkomen. " De schrijver van dit oud boek, die men oordeelt in de twaalfde eeuwe gebloeid te hebben, maakt ook al meldinge van het noorderlicht, dat hij *Nordrlios* noemt, echter

ter als van eene toen nog zo zeldzaame verſchijninge, dat ze alleen in Groenland waargenomen worde. *Peyrere*, in zijnen tijd Geheimſchrijver van den franſchen Afgezant aan de noordſche Hoven, die in den jaere 1646 zijne *relation* geſchreeven heeft, ſpreekt nog van dit verſchijnzel als van een wonder, daar hij niet zou durven meldinge van maaken, zo 'er de *Yslandſche Chronyk* niet van gewaagde. Insgelijks haalt hij uit de *Deenſche Chronijk* aan, dat'er in het jaar 1308 een ontzagchelijk onweder in Groenland geweeſt is, waardoor eene kerke afgebrand werdt, op welk onweder een ſtorm volgde, die de zwaarſte ſteenen van de toppen veeler bergen naar beneden wierp, zo dat het ſtof daarvan, gelijk een regen, door de lucht vloog. Na dezen ſtorm volgde een zo harde winter, als men nog niet beleefd had, in dier voege dat het ijs een geheel jaar lange ongeſmolten bleef liggen.

De beſchrijvingen, die men ons aangaande de vruchtbaarheid des lands geeft, zijn verſchillende en zich zelven tegenſpreekende. Dan eens heeft 'er, volgens de IJslandſche Chronijk, beſte tarwe gegroeid: dan weder kon 'er naar de opgave van dit zelfde boek, uit hoofde der koude, niets groeijen. Men ſchrijft niet alleen van wouden, waarin zich witte beeren onthielden, daar doch de witte beer zijn voedzel uit de zee moet haalen; maar ook van eiken-bomen, die eikelen ter grootte van appelen, en van zulken aangenaamen ſmaak als Caſtaniëen gedraagen hebben. Het waarſchijnlijkſte 't geen ook met de geſteldheid der weſtzijde des lands meeſt overeenſtemt, is het verhaal, dat de Deenſche Chronijk opgeeft, te weeten, dat *Erich Raude* in 't begin alleenlijk van viſchen geleefd hebbe, en dat eerſt deszelfs opvolgers weilanden ter vee hoederije van tijd tot tijd in de vallijen hadden bearbeid. Zo ſchrijft ook Torfæus Cap. XV. *de Grœnlandorum victu*: „ ſchoon welgeſtelde luiden beproefden, of het land koren draagen mogt, heeft het echter weinig opgebragt, doordien koude en vorſt het zaad verderven. Het gemeene volk kent noch brood noch koren. Doch maakt men gewag van zeer vruchtbaare weilanden hier ter plaatſe, waarop oſſen, koeijen, ſchaapen en Geiten recht vet en groot worden, die een goeden voorraad van boter en kaas opleveren. " Wanneer derhalven dit land eertijds onder de Koninglijke tafel-goederen is geſteld geworden, werwaard alleen de koninglijke ſcheepen, ter afhaalinge van heerelijke voortbrengzelen, mogten vaa-

ren; zo heeft men door dezen niets anders te verſtaan dan het uitmuntende vee, dat in de plaatſen, welken bergachtig zijn, het vetſte en het ſmaakelijkſte valt. Behalven de dieren, waarvan in de beſchrijvinge van de weſtzijde gewaagd is, vinden de IJslandſche geſchicht-ſchrijvers hier op de ooſtzijde ook nog wolven, leeuwen, bevers, zabels en marters, als ook witte arenden en valken: en van de zee-dieren beſchrijft *Torfæus* uit het boek, genaamd *ſpeculum regale Islandicum*, *Koninglijke Yslandſche ſpiegel*, zes zoorten zee-honden, behalven den *Roſtungar* of het *Walrus*, en drie en twintig zoorten walviſſchen, die meeſt met die geenen, die ik alrede beſchreeven heb, over een komen.

§. 6.

Onder de geſchiedeniſſen der Noormannen in Groenland vindt men weinig, dat aan een geſchakeld is, behalven eenige breedvoerige vertellingen van moord en doodſlag, en zommige wel verzonnen heldendaaden, die Torfæus vertelt en wederlegt. Uit deszelfs korte Chronijk, die weinig meer dan de opvolging der Groenlandſchen Biſſchoppen, behelſt, ziet men, dat *Leif*, de zoon van *Erich Raude*, in den jaare 999 naar Noorwegen vertrokken is, den toen regeerenden Koning *Olaf Tryggeſon* van de nieuwe volkplantinge in Groenland bericht gegeeven, en ten hove overwinterd heeft.

Deze Koning, die kort voorheen het heidendom had verlaaten, en, in grooten ijver, het kriſtelijke geloof trachtte uit te breiden, overreedde den genoemden *Leif*, om zich te laaten doopen, en een prieſter met zich naar Groenland te neemen, om de heidenen, die zich aldaar ophielden, te bekeeren. In zijne te rugge reize naar Groenland ontmoette hij in zee eenige verongelukte zee-luiden, die op ſpronken en verbroken ſtukken des verongelukten ſchips dobberden, welken hij in zijn ſchip nam en naar zijn land mede voerde. Zijnen vader behaagde het inneemen der ſchipbreuk-geledenen zo min als het overvoeren van eenen Noorweegſchen Prieſter, doordien hij meende, dat dit bedrijf den vreemdelingen den weg ter overheering van Groenland toonde. Echter door de krachtige

tige voorſtellingen van zijnen zoon, die hem onder 't oog bragt, dat hij door het redden van ongelukkigen de plichten vervult hadt, die zelfs de natuure van den menſch vordert, en welke het kriſtendom nog veel meer verheft en beloont, liet hij zich niet alleen bevredigen, maar ook beweegen, om den prieſter te hooren, en den kriſtelijken Godsdienſt aan te neemen, welk voorbeeld de overige inwooners volgden.

Ten gelijken tijde verlieten ook de IJslanders den afgodendienſt der Noordſche heidenen, die voornaamelijk vier goden aanbaden: den *Thor*, *Odin* of *Wothan*, *Thyr* en *Freya*. (*) Uit Irrland en Noorwegen kwam van tijd tot tijd eene menigte van nieuwe bewooners over, die ten deele reeds kriſtenen waren, onder welken van *Thorgils*, een zeer ijverig kriſten, die zich, tegens de veelvuldige waarſchuwingen van zijn voormaligen afgod, naar Groenland hadt begeven, eene wonderlijke geſchiedenis verteld wordt, hoe hij, naamelijk, na veel jaarige vervolgingen des boozen vijands en harde toevallen te water en te lande, eindelijk, gelijk een andere *Hiob* en *Tobias*, tot grooten luiſter en geluk zij verheven geworden.

Nadat zich deze kriſtelijke inwooners merkelijk in getale vermeerderd vonden, en veele kerken geſticht hadden, riep *Leifs* klein-zoon, *Sok*, in den jaare 1122, dezelven te *Brattablid* bij een, en ſtelde hen voor, dat het ten uiterſte noodzaakelijk voor de eere des volks en de behoudinge van den Godsdienſt ware, om, op het voorbeeld van andere volkeren eenen biſſchop te kiezen, om welken te onderhouden zij hem uit hunne middelen moeſten bijſtaan. Allen ſtemdem zij dit voorſtel toe, en zonden *Einar*, den zoon van *Sok*, met geſchenken, in walrus-tanden en huiden beſtaande, aan den Koning van Noorwegen *Sigurd*, biddende dien vorſt, dat hij hun eenen bisſchop verleenen wilde. De Koning verkoor eenen geleerden prieſter, *Arnold* genaamd. Deze zocht zich wel van dien poſt te ontſlaan, door voor te wenden, dat hij geringe geleerdheid bezat,

(*) Naar dezen Afgoden noemt men, in de duitſche en derzelver vermaagſchapte ſpraaken, nog eenige dagen der weeke: zo noemt men naar *Thor*, *Thorsdag*, *Thursday*, *donnersdag*; naar *odin*, *Onsdag* of *Odensdag*, *wednesday*, *woensdag*; naar *Thyr* *Thiisdag*, *Tuesday*, *dingsdag*; en naar *Freya*, *Vrijdag*.

bezat, en dat zich zulke ruwe volkeren door geene bloote vermaaningen en bedreigingen lieten regeeren: doch als *Einar* met duuren eede zwoer, dat hij de goederen en het recht der kerke met alle zijne macht zoude beſchermen, nam de Prieſter de beroepinge naar Groenland aan, en reisde, met eenen brief van aanbeveelinge door den Koning geſchreeven, tot den Aarts-biſſchop *Aſcber* naar *Lund*, in *Schoonen*, door wien hij als Biſſchop over Groenland gewijd werdt. Een geweldige ſtorm noodzaakte hem, op zijne reize naar Groenland, in IJsland in te loopen. Hier overwinterde hij, ten huize van den ouden IJslandſchen ſchrijver *Sæmund Frode.* Men verhaalt als een teken van s' mans ootmoed en mededoogen, dat hij eenen gebroken wol-kam eener oude vrouwe hermaakt hebbe. In 't volgende jaar kwam hij in Groenland, en plaatſte zijnen Biſſchoppelijken ſtoel te *Gardar.*

Veele aanzienelijken uit de Noorwegeren verzelden dezen prieſter. Een dezer, *Arnbiœrn* genoemd, werdt met twee ſcheepen door eenen ſtorm in het woeſte Noorden van Groenland gedreeven. Men bleef onkundig van zijn noodlot, en geloofde, dat hij en zijne ſcheepen in de diepte der zee begraaven waren, tot dat eindelijk *Sigurd*, een Groenlander, al viſſchende op die hoogte kwam, en daar een verbrijzeld en een nog gebruikbaar ſchip, voorzien met veele goederen, als ook eene wooninge, vervuld met doode menſchen, aantrof. Hij begroef de dooden, kalfaterde het eene ſchip, en bragt het zelve met de goederen den Biſſchop, die de goederen den vinder, en het ſchip der kerke toe wees.

Na 't voorloopen van eenigen tijd kwam *Ausfur*, de zoon van *Arnbiœrns* zuſter, naar Groenland, en eiſchte de nalaatenſchap van zijnen oom op: dan *Einar*, die zich verbonden hadt, om de goederen der kerke te beſchermen, ſloeg hem in eene vergaderinge des volks dien eiſch af. *Auſſur*, hier over verdrietig geworden zijnde, maakte, ter ſluik, het nagelaaten ſchip van zijnen oom onbekwaam, om zee te bouwen, en reisde, na dit gepleegd te hebben, naar de weſtzijde van Groenland, alwaar hij twee Noorweegſche koopmans-ſcheepen aantrof, welkers ſchippers hij beweegde, om het onrecht, in hem allen Noorwegeren aangedaan, te wreeken. Wanneer hij nu met deze zijne bondgenooten weder naar *Gardar* kwam, werdt hij door *Einar*, wien de Biſſchop moeijelijk gemaakt door hem te

ver-

verwijten, dat hij de goederen der kerke tegen zijnen eed hadt laaten befchaadigen, onvoorziens van achteren, en wel op het kerkhof, daar zij beiden uit den Godsdienft kwamen, met eenen bijl gedood. De makkers van den vermoorden *Auffur* zochten de moord te wreeken. De oude *Sok* ftelde wel all' zijn vermogen in het werk, om in eene groote vergaderinge deze zaake uit de waereld te helpen: Doch, doordien hij den beledigden flechts iet gerings, ter voldoeninge voor het leeven van hun opperhoofd, aanboodt, vielen zij plotfelijk op zijnen zoon *Einar* aan, en vermoorden hem. Hierdoor werdt de menigte handgemeen, fchietende veelen van beide vechtende partijen in dat woeden hun leeven in. *Sok* zocht daarop de drie Noorweegfche fcheepen aan te taften, doch liet zich door eenen verftandigen boer, die hem het gevaar dezer onderneeminge voorftelde, daarvan af brengen, en overreden, om met de moorderen zijns zoons een verdrag aan te gaan, dat op deze voorwaarden gefloten werdt: *Sok* moeft, omdat van *Auffurs* partije één man meer dan van de zijnen gedood was, voor dezen eenig geld geeven, waar tegen de Noormannen beloofden, dat ze terftond het land verlaaten, en nooit wederkeeren zouden.

Deze gefchiedeniffe, die *Torfæus* Cap. 26, 27, 28. wijdloopig verhaalt, heb ik niet met ftilzwijgen willen voorbij gaan, om dat men zich door dezelve een begrip kan maaken aangaande de zeden en wijze van regeeringe onder de oude Noormannen.

De Deenfche Chronijk meldt, dat de Groenlanders reeds in den jaare 1023 en dus korten tijd nadat zij den kriftelijken Godsdienft hadden aangenomen, den Koningen van Noorwegen zijnsbaar geworden zijn; dat zij zich in den jaare 1256 ten tijde van den Koning *Magnus*, daarvan hebben zoeken te ontheffen; doch 1261 door denzelven met hulpe van den Deenfchen Koning *Erich Glipping*, die derwaard eene aanzienelijke vloot zondt, tot het maaken van vreede gedwongen werden. *Torfæus* ontkent dit, maar meldt, dat zij zich, nevens de IJslanderen, in het jaar 1261 vrijwillig onder den Noorweegfchen ftaf geboogen hebben, met belofte van eene maatige fchattinge op te brengen, en voor elken moord, 't zij dezelve gepleegd zij door Noorwegeren of Groenlanderen, op bewoonde of onbewoonde plaatfen, al ware het onder den pool zelfs, boete te betaalen. Van dien tijd af zijn zij door eenen Noorweeg-

fchen Stedehouder ,' echter naar de wetten der IJslanderen, geregeerd geworden, en, federt dat te Drontheim in Noorwegen een eigen Aarts-Bisdom opgerecht is, hebben de Groenlandfche Biffchoppen daar onder geftaan.

Dit is de orde derzelven, zo als zij door *Torfæus* wordt opgegeeven.

1. *Ericus* voor het jaar 1120. Deze is echter niet werkelijk tot Biffchop gewijd, heeft ook nergens eenen bisfchoppelijken zitplaats gehadt, maar is meeft tot opbouwinge van kerken het land door en eindelijk naar *Wunland* getrokken, om de heidenen, die aldaar waren, te bekeeren.

2. *Arnoldus* 1121. werdt naderhand eerfte Biffchop te *Hammer* in Noorwegen.

3. *Jonas* I. 1150.

4. *Jonas* II. 1188.

5. *Helgo* 1212.

6. *Nicolaus* 1234.

7. *Olaus* 1246.

Onder dezen Biffchop hebben drie Groenlandfche afgezondenen, *Odd*, *Paul* en *Leif* of vreede gemaakt, of zich den Noorweegfchen Koningen onderworpen. Deze Biffchop is ook mede helper geweeft om den *Drontheimfchen* Aarts-Biffchop *Hacon* te wijen.

8. *Thorder* of *Theodorus* 1288.

9. *Arno* 1314.

10. *Jonas Calvus* 1343.

Tot dus verre *Torfæus*.

De Baron *Holberg* voegt in zijne Deenfche Rijks-hiftorie bij dezen nog de volgende, uit den Deenfchen Canzelier en gefchicht-fchrijver *Hvitfeld*.

11. *Alpho*. Bij wiens tijd men zegt, dat de *Skrællingers* of wilde Groenlanders zich vertoond hebben.

12. *Berthold*.

13. *Gregorius*.

14. *Andreas*.

15. *Johannes*.

16. *Henricus*. Deze zegt men, dat in het jaar 1386 op den Heeren-dag, te *Nijborg* in *Funen* door den Koning *Olaf* te faamen beroepen, zou geweeft zijn, en, nevens anderen Bisfchoppen, verfcheiden vrijheden voor kerken en kloofters verkreegen hebben. Door dien nu in dien tijd de fcheep-
vaart

vaart naar Groenland ophieldt, en men geen bericht van daar ontfing, heeft *Askill*, Aarts-Bisschop te *Drontheim*, in den jaare 1408

17. *Andreas* tot Bisschop van Groenland ingewijd en derwaard gezonden, om den stoel van den Bisschop *Henricus*, bij aldien deze zoude overleden zijn, te vervullen. Doch men heeft geen bericht ontvangen, dat hij daar gekomen, of hoe het met hem gegaan zij.

Van dien tijd af dacht men weinig meer aan Groenland, schoon het bij de Deensche geestelijkheid niet geheel vergeeten wierdt. Want men vindt een papier van het jaar 1533, waarop zich de *Episcopus suffraganeus* van *Roschild* als *Bisschop van Groenland* onderschreeven heeft.

§. 7.

Men vindt geen 't minste gewag gemaakt van eenige krijgsmagt der Groenlandsche Noormannen, te water of te lande. De Groenlandsche koophandel wordt wel als zeer voordeelig opgegeeven, en 't is geloofbaar, dat dezelve rijk in goed en kostelijk vleesch, boter, kaas, visch, traan en bontwerk, geweest zij; echter schijnt het, dat deze waaren door vreemde scheepen zijn afgehaald, en de inwooners zelven de scheepvaart, waarin zij in den beginne zekerlijk bedreeven geweest zijn, verzuimd hebben. Want zij hebben niet alleen zich zelven met eigen scheepen uit IJsland en Noorwegen naar Groenland begeeven, maar men eigent hun ook de eerste ontdekkinge en bezeilinge van Noord-America toe. Ik zal deze zeldzaame en tot hier toe schaars bekende geschiedenisse kortelijk verhaalen, gelijk dezelve door *Mallet* in zijne *Introduction à l'histoire de Danemarc* (*) en door *Pontoppidan* in zijne *natuurelijke historie van Noorwegen* (†) uit de IJslandsche geschichtschrijvers *Arngrim Jonas* en *Torfæus*, wijdloopig beschreeven wordt, en zal ze door 't getuigenis van den ouden historieschrijver *Adamus Bremensis*, die in het midden

(*) Pag. 174 tot 190.
(†) Pag. 423 tot 433.

den der elfde eeuwe, en dus ten tijde dezer ontdekkinge geleeft heeft, bekrachtigen.

Een IJslander, *Herjolf* genoemd, ging jaarelijks met zijnen zoone *Biœrn*, ter handeldrijvinge, naar verſcheiden landen. Wanneer dezen in het jaar 1001 door ſtorm van elkanderen op zee verwijderd wierden, en *Biœrn* in Noorwegen komende, vernam, dat zijn vader naar Groenland gezeild was, een land, ten dien tijde nog niet zeer bekend, volgde hij denzelven derwaard; doch hij werdt, door ſtorm overvallen, en naar het zuid-weſten gedreeven, alwaar hij een land, dat vlak, effen en met bosſchen voorzien was, en, toen hij te rugge keerde, een ijland ontdekte. Niet zeer lange evenwel hielt hij zich hier op; maar voer, na het bedaaren van den ſtorm noordooſtwaard op Groenland aan. Zo dra nu deze zaake openbaar wierdt, wilde de bovengenoemde *Leif*, de zoon van *Erich den Roodkop*, zich op het voetſpoor van zijnen vader in het ontdekken en bebouwen van nieuwe landen beroemd maaken, en bragt derhalven een ſchip in gereedheid, dat hij met vijf en dertig mannen voorzag, en waarmede hij, door *Biœrn* verzeld, in zee ſtak. Het eerſte land, dat zij ontdekten, was ſteenachtig en onvruchtbaar. Zij noemden het *Helleland*, dat is, vlak-land. Daarna ontdekten zij een laag land, van wit zand en eenige boſſchen voorzien. Dit noemden zij *Markland*. Na verloop van twee dagen, op zee zwervende, zagen zij weder land, welks noordelijke kuſt door een ijland bedekt was. Daar vonden zij planten, van zoete beſiën voorzien, voeren met den vloed in eenen ſtroom tot in eene zee, waar uit de ſtroom voortkwam. De lucht aldaar was gemaatigd, de bodem vruchtbaar, en in den ſtroom vonden zij eene menigte van allerlije viſſchen, in 't bijzonder zeer grooten zalm. Ook ging de zonne daar op den kortſten dag (zij overwinterden ter dezer plaatſe) om acht uuren op: 't welk omtrent in den 49ſten graad, of op de hoogte van *Terreneuve* en den *Laurensſtroom* in *Canade* geſchiedt.

Nadat zij zich hier eenige hutten gebouwd hadden, misten zij eenen duitſchen matroos, *Tijrker* genoemd, den welken zij, na veel zoekens, in een der boſſchen vrolijk en danzende vonden, en die hun, bij onderzoek, antwoordde, dat hij druiven gevonden en gegeeten hadt, waaruit men in zijn land den wijn perſte. *Leif* proefde

de de druiven, en noemde toen dit land *Viinland*, dat is, wijnland. (*)

In de lente keerden zij naar Groenland te rugge. De broeder van *Leif*, *Thorwald* genoemd, wilde deze ontdekking verder voortzetten, en voer in dat zelfde jaar van die geenen, die met *Leif* gevaaren hadden, vergezeld, weder derwaard, onderzocht het land ten weften, en in den volgenden zomer ten ooften. Zij zagen op de kuft, voorzien van veele boffchen en kleine ijlanden, geene voetftappen van menfchen of wilde beeften. In den derden zomer doorzochten zij de ijlanden; doch doordien het fchip aan een voorgebergte fchaade leedt, moeften zij hunnen tijd voornamelijk met het kalfateren van het fchip doorbrengen. En den verouderden kiel niet meer kunnende bezigen, richtten zij denzelven bij dit voorgebergte op, en noemden het *Kiælar-Næs*.

Het fchip hermaakt zijnde, doorzochten zij de ooftzijde des lands, alwaar zij drie kleine booten met vellen bekleed, en in elken boot drie mannen gewaar wierden. Zij namen dezelven, eenen, die hun ontliep, uitgezonderd, gevangen, en bragten ze uit enkelen moedwille om het leeven. Eenigen tijd hier na werden zij door eene menigte van zodanige mannen in hunne booten overvallen; wiften zich echter achter de planken, waarmede de zijden van hun fchip bekleed waren, zo goed tegens de afgefchooten pijlen te dekken, en ftreeden dermaaten, dat de wilden, na een gevecht van een uur, genoodzaakt wierden zich op de vlucht te begeeven. Zij noemden, uit verachtinge, deze Wilden *Skrællinger*, en *Arngrim* haalt uit *Myritius* aan, dat deze elendige menfchen, bij hem *Pygmæi bicubitales* of dwergen, die twee ellen lang zijn, genoemd, en die zich ook aan de weftzijde van Groenland vertoonen, zo weinig fterkte bezitten, dat men, hoe fterk zij in getale waren, voor hun niet behoefde te vreezen. *Thorwald* alleen moeft zijne wreedheid boeten, doordien hij aan eene wonde van een pijl ftierf. Hij belaftte, dat men aan de beide einden van zijne groeve een kruis zoude oprichten. Hierom wordt dat voorgebergte *Kroffanæs*

(*) 't Is bekend, dat 'er in de boffchen van *Canada* wilde druiven groeiën, die, fchoon ze eenen goeden fmaak, echter geenen goeden wijn geeven.

næs genoemd. (*) Zijne medgezellen overwinterden in *Wijnland* en keerden met de lente van het volgende jaar weder naar Groenland.

In het zelfde jaar begaf zich *Thorſtein*, derde zoon van *Erich Raude*, verzeld van zijne vrouwe *Gudrid*, benevens zijne kinderen en huisgenooten, te ſaamen vijf en twintig perzoonen uitmaakende, op de reize naar Wijnland met dat oogmerk voornaamelijk, om het lijk van zijnen broeder af te haalen: door ſtorm werdt hij echter op eene van de Noorweegſche wooningen verre afgeleegene kuſte van weſt-Groenland geworpen, waar ter plaatſe hij den geheele winter blijven, en met zommigen van zijn gevolg aan eene heerſchende krankheid ſterven moeſt. Zijne vrouwe nam in 't voorjaar zijn lijk met zich en keerde te rugge.

Thans begon men met meer ernſt aan het ſtichten eener *Colonie* of volkplanting op Wijnland te denken. Een aanzienelijk IJslander, *Thorfin* genoemd, trouwde *Gudrid*, weduwe van *Thorſtein*, en kreeg met haar het recht op Wijnland. Deze voer, nevens zijne vrouwe, zeſtig mansen vijf vrouws-perzoonen derwaard, nam allerlei zoorten van vee, als ook verſcheiden werktuigen mede, en ſloeg zich daar neder. De *Skrællingers* namen haaſt de gelegenheid waar, om hun pelswerk aan de aangelanden te verkoopen, en zouden daarvoor liefſt eenige wapenen geruild hebben, welke ruilinge echter door *Thorfin* ten ſtrikſten verboden werdt. Een dezer ontſtal den aangelanden nogtans eenen bijl, en beproefde deszelfs kracht op een zijner mede gezellen, die 'er ſtraks door gedood werdt; een ander, dit ziende, nam den bijl, beſchouwde hem eenige oogenblikken, en wierp hem ten laatſten in de zee.

Na verloop van drie jaaren keerde *Thorfin* weder naar Groenland, en wekte in veele luiden, door 't vertoonen der mede gebragte koſtelijke goederen, eenen luſt, om hun ge-

(*) Hieruit is ligtelijk te zien, dat *Thorwald* zo wel als zijn broeder een kriſten geweeſt zij. De overige Groenlanders, IJslanders en in 't bijzonder Noorwegers, die van tijd tot tijd, naar wijnland trokken, zijn nog heidenen geweeſt, die liever een vreemd land bewoonen wilden, dan den kriſtelijke Godsdienſt, dien *Olaus Tryggeſon* geweldiger wijze uitbreidde, aanneemen.

geluk in Wijnland te beproeven. Hij zelfs reisde naar IJsland en bouwde zich aldaar eene prachtige wooninge. Na 't overlijden van *Thorfin* ondernam *Gudrid*, deszelfs weduwe, eene reize naar Rome, en ſtierf naderhand in een klooſter in IJsland, 't welk haar zoon *Snorro*, in Wijnland geboren, hadt laaten bouwen.

Ondertuſſchen hadden twee IJslanders, *Helgo* en *Finbog*, ieder voor zich zelven, een ſchip met dertig mannen voorzien naar Wijnland uitgeruſt, en eene dochter van *Erich Raude*, *Freidis* genoemd, mede genomen. Deze maakte in de nieuwe *Colonie* een oproer, waarin dertig perzoonen, en onder dezelven *Helgo* en *Finbog* het leeven verlooren. *Freidis* ging naar Groenland te rug, alwaar zij, van elk veracht, in elende het leeven eindigde: de overige leden der volkplantinge verſpreidden zich door het geheele land, waarſchijnlijk uit vreeze voor wraak en ſtraffe; ten minſten vindt men, van dien tijd af, geen aan een geſchakeld bericht meer van deze volkplantinge, uitgezonderd dat in het jaar 1121, en dus eene eeuwe na de ontdekkinge, een Biſſchop uit Groenland, *Erich* genoemd, derwaard eene reize zou ondernomen hebben, om zijne verdwaalde landgenooten, die meeſt nog heidenen waren, te bekeeren, uit welken, naar alle waarſchijnelijkheid, de tegenswoordige Wilden bij *Terreneuve*, die in gedaante, en wijze van leeven zeer van andere Americaanen onderſcheiden zijn, afſtammen.

§. 8.

Dit baant mij den weg, om het een en ander nopens de afkomſte der thans leevende Groenlanderen, die bij de ouden den naam van *Skrællingers* (*) voeren, te melden. Ik vind nergens eenig bewijs, om te bepaalen, dat Groenland, voor de aankomſte der Noormannen, zij bewoond geweeſt. De meermaal genoemde *Deenſche Chronijk* in vaerſen, verhaalt wel, dat de eerſte bewooners eenige *Arme-*

(*) De Groenlanders zeggen, dat zij van de oude kriſtelijke inwooneren *Karallit* genoemd zijn geworden, welke benoeminge, naar hunnen tong-val, doordien zij de te ſaamen gevoegde medeklinkers deelen, met die van *Skralling* overeenkomt.

meniers geweeſt waren, die, door ſtorm daarheen gedreeven, vandaar America en Noorwegen bevolkt hadden: doch deze ſchrijver diſcht ons veele onwaarheden en ongereimdheden op, die men hem, als dichter, moet ten goede houden. *Torfæus* verhaalt ons, uit de oudſte IJslandſche ſchrijveren, waar onder eenigen, als *Sæmund Frode*, *Arius Polybiſtor*, en *Snorro Sturleſen*, reeds in de twaalfde eeuwe, en gevolgelijk kort na de ontdekkinge van het land, geſchreeven hebben, dat men wel aan het ſtrand der zee nu en dan eenige ſtukken van gebroken roei-riemen gevonden, echter, hoe hoog men ook de bergen beklom, om het land van rondomme te bezichtigen, noch aan de ooſtzijde noch weſtzijde menſchen gezien hebbe. De eerſte *Skrællingers* heeft *Thorwald* in zijn nieuw ontdekt *Wijnland* gevonden en eenige daarvan vermoord. Men giſt, dat dit Wijnland het hedendaagſche *Terreneuve* of wel *Canada* zij. In *Groenland* hebben deze *Skrællingers* in de veertiende eeuwe zich plotſelijk vertoond, waar men zegt dat ze aan de weſtzijde achtien Noormannen gedood en twee jongens gevangen wechgevoerd hebben. De boven genoemde Groenlandſche rechter, *Ivar Beer*, werdt door den Biſſchop derwaard gezonden, om de *Skrællingers*, volgens het zelfde verhaal, te verdrijven: doch vondt, bij zijne komſte zo min kriſtenen als heidenen, maar wel veele osſen en ſchaapen, van welken hij 'er zo veele ſlachtte, als zijne ſchepen gevoegelijk laaden konden, en keerde, daar mede te rugge. Dit meent *Torfæus*, dat in den jaare 1349 geſchied zij, van welken tijd af men nopens de *Skrællingers* niets meer leeſt, en de berichten van Groenland loopen nevens dezen, even ſchielijk en afgebroken ten einde.

Peyrere haalt de gedachten van den geleerden *Worm* hierover aan, dat naamelijk de *Skrællingers* aan het ſtrand ten noorden van de *Kindils-Fiörde*, zijnde de laatſte bogt, welke de Noormannen aan de weſtzijde bezaten, zich vertoond hadden; dat eenige ſtoute Noormannen over denzelven gevaaren waren, en, volgens hunne gewoone wijze van handelen, de verachtelijke *Skrællingers* beledigd en getergd hadden, (*) welken moedwil zij met het verlies

(*) Deze giſſinge ſtemt met de Groenlandſche overleveringe nopens den oorſprong van de *Kablunæt* en derzelver ſtrijd met de *Innuit* volkomen overeen. Zie B. III. §. 38.

lies van 't leeven hadden moeten betaalen ; dat eindelijk deze Wilden, zo dra zij de ſcheepen van *Ivar Beer* gezien hadden, op de bergen en in de kluften gevlucht waren, waarom men geene menſchen, echter veel vee gevonden hadde.

Het waarſchijnelijkſte is alzo, dat de hedendaagſche Groenlanders eerſt in de veertiende eeuwe naar Groenland, en niet van het ooſten, uit Europa, maar van het weſten, uit America, gekomen zijn. Waren zij uit Europa gekomen, zo moeſt men vooronderſtellen, dat zij (gelijk *Hallur Geit*, die, gelijk men beuzelt, uit Groenland eene reize te voet naar Noorwegen gedaan heeft, met een Geit, van welkers melk hij leefde, waardoor hij den bijnaam van *Geit* verkreeg) (*) over *Nova Zembla* en *Spitsbergen* derwaard gegaan waren; ('t welk te vermoeden, ſedert de ontdekkingen in de ijs-zee, waaruit men weet, dat deze landen noch met Rusland noch met Groenland verknocht zijn, geheel geen plaats heeft) of dat zij in hunne ſlechte booten over zulk eene wijde zee, en door zo veel ijs belemmerd, zouden gevaaren zijn, 't geen bijna onmooglijk is; of eindelijk, dat zij (gelijk *Arngrim* van zekere *Heigo* verhaalt, die op eenen grooten ijs-ſchots uit Noorwegen naar Groenland zou gedreeven zijn) over het ijs daarheen gereisd hadden, 't geen insgelijks niet het minſte geloof verdient. De weg, door de ijs-zee genomen, ſchijnt wel de naaſte, echter is dezelve van zo veele zwaarigheden verzeld, dat men het trekken over dezelve zich niet wel waarſchijnlijk kan voorſtellen.

In zo verre de berichten van de Noordſche volkeren mij bekend zijn, vinde ik bij de *Laplanderen*, *Samojeden* en *Oſtiaken*, die noord en noordweſt aan de ijs-zee woonen weiniger overeen komſte met onze Groenlanderen, als bij de *Kallmukken*, (†) *Jakuten*, *Tunguſen* en *Kamſchadalen*,

(*) Verelius apud Torfæum. pag. 25.

(†) Of liever *Kallmak*, zo als zij zich zelven noemen, welke naam ſaamengeſteld is uit *kall*, blijven zitten, en *umak* een geſlacht. Zo noemen de Groenlanders hunnen ſtamvader *Kalluk*; *Umiak* betekent bij hen een groote boot, waarin het geheele huisgezin vaart, een vrouwen-boot. *Strahlenberg* verhaalt in zijne *beſchrijvinge van het noord- en ooſtelijke deel van Aſiën*, uit den Tartaarſchen ſchrijver *Abulgaſi Chan*, dat *Og* of *Ogus Chan*, die

len, die de noord-ooſtelijke landſtreeken van groot Tartarije, tuſſchen de ijs-zee en *Mongalien*, bewoonen. Dezen weg moeten onze Groenlanders genomen hebben, toen zij, bij de groote verſtroijinge der volkeren, eerſt in Tartarije gekomen en door heerſchzuchtige, ten minſten machtigere, navolgeren telkens verder tot eindelijk in den uiterſten noord-ooſtelijken hoek van Tartarije, naar Kamſchatka, gedreeven zijn. En wanneer zij ook hier in geene ruſte blijven konden, hebben zij zich naar America moeten begeeven. Hieruit wil ik niet beſluiten, dat door hen, het eerſt en voornaamelijk, America zij bevolkt geworden. Daar zijn meer wegen, langs welken dit groote Waereld-deel lange te vooren heeft kunnen bevolkt worden. De meeſte Americanen verſchillen ook zo veel van onze Groenlanderen, dat ik dezelven niet met hen van een en den zelfden ſtam kan afleiden. Alleen zeg ik, dat de Groenlanders in den noordelijkſten landſtreek van America gekomen zijn. Dan wat over het geheel de noord-americaanſche volkeren betreffe, veele geleerden hebben immers tuſſchen dezen en veele Siberiſche volkeren eene groote gelijkheid ten aanzien van levensaart, voedzel, kleedinge, ja in alle gewoontens en zeden, den godsdienſt zelfs niet uitgeſlooten, gevonden, 't welk hun gelooven deedt, dat de eerſten van de laatſten afkomſtig zijn. Dien de groote zee tuſſchen Aſia en America afſchrikt, die kan alleen de kaarte, vervaerdigd na de nieuwe ontdekkingen van den Hoogleeraar *de l'Iſle de la Croyere*, doorzien en in de *aardbeſchrijvinge van Buſching* leezen, dat de Ruſſiſche Zee-Capiteinen, *Beering*, *Spangenberg*, en *Tſchirikow*, met

lange voor de geboorte van Kriſtus over Tartarije geheerſcht heeft, eenen inval op de Aſiatiſche landen ten zuiden gedaan, en aldaar eenige volkeren, die hem, een diepen ſneeuw gevallen zijnde, niet volgen konden, achter gelaaten hadt, welke achter gebleeven, ten ſpot *Kall-atzi* of ook *Karlik* zijn genoemd geworden. En dit *Karlik*, in 't meervoudige *Karalit*, is de naam, dien zich de Groenlanders zelven geeven. Ook vinde ik zo veele overeenkomſte tuſſchen dezen en de *Kallmukken*, zo wel in hun gelaat en zeden als in verſcheiden geſlacht naamen, die de Groenlanders, ſchoon der betekeniſſe onkundig, behouden hebben, dat men deze beide Natien onder de Aſiatiſche volkeren het naaſt met elkanderen vermaagſchapt ſtellen mag.

met welken laatsten de Hoogleeraar *de l'Isle* gevaaren is, op hunne reize, tusschen de jaaren 1725 en 1740, niet alleen veele ijlanden in de zelfde zee, en op die ijlanden menschen aangetroffen, die dezelfde kleedinge, booten en wijze van leeven hadden als onze Groenlanders, maar ook gevonden hebben, dat zich America dermaaten na tegen Kamschatka voege, dat men in den 66sten graad, zo niet eenen zaamenhang tusschen America en Asia, ten minsten eene zeer kleine zee-engte stellen kon. (*)

Voor deze ontdekkinge vermoedde men reeds, dat 'er een vaste of nauwe saamengrenzing ware, doordien men anders niet begrijpen konde, hoe verscheiden dieren uit de oude in de nieuwe waereld zouden gekomen zijn. Hierom geloofden de oude IJslanders, dat Groenland met Lapland te saamenhinge. *Charlevoix* verhaalt, in zijne *dissertation* over den oorsprong der Americaanen, dat de Jesuit *Grellon*, op zijne Chineessche bezendinge naar *Tartarije*, eene *Huronnische* vrouwe, die hij op zijne voorgaande reize in *Canade* gedoopt had, aantrof, die in den krijg gevangen en van het een naar het ander land en eindelijk in *Tartarije* gevoerd was. Insgelijks verhaalt hij, dat een ander Jesuit eene Spaansche vrouwe, uit *Florida*, in *China* gevonden hadt, die, door de Wilden gevangen en wechgevoerd zijnde, door zeer koude landen tot in Tartarijen gekomen, en daar aan eenen Tartarisschen zoldaad gehuuwd was. (†)

Nadat zich alzo onze wilden, om hunnen vervolgeren te ontgaan, over deze zee-engte, of door de ijlanden, naar

(*) Breedvoeriger schrijft hier over de Hoogleeraar *Muller* in deszelfs *versaamelinge der Russische geschiedenisse* 3de Deel. p. 214. De inwooners der Americaansche kuste kwamen in kleine booten, van gedaante gelijk de kajaks der Groenlanderen, aan boord; zij verstonden de *Tschuktschi*, die de Russen als tolken van Kamschatke hadden mede genomen, wel niet, echter ontvingen zij ze wegens derzelver gelijkende ligchaams-gestalte als landgenooten. Deze *Tschuktschi* zelfs hebben wel geene kleine booten, als de kajakken, maar groote, die zij *Baidaren* noemen en dertig tot veertig mannen draagen, die echter met zee-honden-leder overtrokken, en van binnen met houten latten, of walvisch-beendren, uitgespannen zijn. Zie *Strahlenbergs beschrijving* pag. 437.

(†) *Journal d'un Voyage* &c. pag. 45.

naar America begeeven hadden, konden zij zich in die landen, die in den beginne nog onbewoond waren, zuid-ooft-waard, om de *Hudfonsbaije*, of door *Canada* tot aan de noord-zee, onverhinderd uitbreiden. En hier werden zij in de elfde eeuwe door de Noormannen in derzelver zo genoemd *Wijnland* voor het eerft gevonden. Toen echter ook deze ftreek lands door grootere, fterkere en meer ftrijdbaare Indiaanen, uit *Florida* afgezakt, bezet is geworden, hebben zij zich andermaal genoodzaakt gezien, om verder tegen het noorden tot over den 60ften graad te trekken. Hier trof *Ellis* op zijne reize naar *Hudfonsbaije* de *Eskimaux*, (*) die met onze Groenlanderen eenerlei gedaante, kleedinge, vaartuigen, jagt-gereedfchappen, wooningen, zeden en gewoontens hebben. Indien hij meer van hunne fpraake verftaan of opgefchreeven hadt, dan alleen het woord *Tukto*, dat een rendier betekent, zo zou men miffchien bevinden, dat zij ook eenerlei fpraake hebben. Dan ik errinnere mij, dat in het jaar 1752 een fchipper, die meer dan eens in Groenland geweeft was, en een goed getal woorden opgefchreeven hadt, van Londen naar *Terra Labrador* voer, en zich den daar zijnde Wilden, die hij, fchoon eniger maate grooter en woester dan de Groenlanders, dezen echter zeer gelijk vondt, tamelijk kon doen verftaan, door het bezigen der opgefchreeven woorden. (†)

Voorts

(*) Dezen naam leidt *Charlevoix* af van het Indiaanfche woord in de fpraak der *Abenaquis Eskimantfik*, 't welk *rauw eeten* betekent; gelijk zij dan de viffchen ook dadelijk rauw eeten.

(†) Dit alles is nu volkomen beweezen, zedert een uit onze Broederen, der Groenlandfche fpraake machtig, in den jaare 1764, met goedkeuring en hulpe van den *Gouverneur* van *Terreneuve*, Heer *Hugh Pallifer*, eene reize naar *Labrador* ondernomen en op den 4den September bij de twee honderd wilden aangetroffen heeft; de eerfte, dien hij van verre heeft toegeroepen, heeft zich in den beginne wel woeft en bevreesd getoond, doch, den toeroeper op zijne wijze gekleed ziende en in zijne fpraake hoorende fpreeken, eindelijk luid keels als in opgetoogen vreugde uitgeroepen: *onze vriend is gekomen.* Met herhaaling van deze woorden riep hij zijne makkers, die zo dan onzen Broeder bij de hunnen op het land bragten, waar zij hem, daar anders geen Europeër alleen zich bij hen veilig oordeelt te zijn, allerlei vriendfchap beweezen, en zich verheugden,

Voorts merkt *Ellis* (*) aan, dat deze *Eskimaux* door de Indiaanen, die aan den zuidelijken en weſtelijken oever der *Hudſonsbaije*, rontom de Engelſche *Factorijen* woonen, en van hen in alle opzichten zeer verſchillende zijn, zeer dikwerf vervolgd, overvallen, gevangen en gedood worden, doordien zij hun de ſchuld geven, wanneer ze op hunne jagt niet gelukkig zijn. Hierom hebben deze vluchtelingen zo verre naar het noorden moeten wijken, en zijn voor een gedeelte, naar alle waarſchijnelijkheid in de veertiende eeuwe, of in hunne booten van het *voorgebergte Walſingham* in den 66ſten graad over de *Straate Davis*, die daar naulijks dertig mijlen breed kan zijn, naar de *Zuidbaije* in Groenland overgevaaren; of ook boven om de *Baffinsbaije*, alwaar, volgens het verhaal der Groenlanderen, hier en daar opgerichte ſteenen met armen, op die wijze als bij ons de wegwijzers, ſtaan, naar beneden gekomen, en hebben dus de ſtreeken, weleer door de Noormannen bewoond, eerſt aan de weſtzijde en naderhand aan de ooſtzijde, ingenomen.

§. 9.

Dan, hoe toch zouden deze elendige *Skrælingers*, die voor den zwakſten vijand vluchten, —— die zich liever in het barre en woeſte noorden verſchuilen, dan dat zij met Indiaanen, zo ongewapend als zij, vechten, —— die heden nog zo vreesachtig en van alle middelen, om zich te ver-

den, toen de Broeder hun hoope gaf, dat hij, ſchoon hij nu weêr vertrekken moeſt, echter in het volgende jaar tot hen zoude wederkeeren. Hij heeft opgemerkt, dat het onderſcheid tuſſchen hunne en de Groenlandſche ſpraake niet grooter zij, dan dat tuſſchen de taale der zuidelijke en noordelijke Groenlanderen, welk verſchil geringer is, als tuſſchen hoog- en platduitſch. Zij noemen zich, gelijk de Groenlanders, *Innuit* of *Karalit*, en de Europeäanen *Kablunæt*. Hun geſtalte en gelaat, hun leevens-aart en zeden, hunne kleedingen, tenten, pijlen en vaartuigen zijn dezelfden, uitgezonderd, dat zij wat ſlechter en niet zo net zijn, door gebrek aan behoorlijk gereedſchap.

(*) Pag. 188.

verdedigen, onkundig zijn —— hoe toch zouden dezen in ſtaat geweeſt zijn, om de moedige Noormannen, afſtammelingen van overwinnaaren, in hunne ſterk bewoonde volkplantingen, tuſſchen ſteile klippen, met den oorlog te overvallen en dermaaten uit te roeijen, dat'er geen het minſte overblijfſel meer van gevonden wordt? Dit houde ik geenszins ſtaande, neen, ik achte zulks van alle waarſchijnelijkheid ontbloot te zijn. De ouden gewaagen ook van geenen anderen ſtrijd, dan dat achtien Noormannen op de weſtzijde zijn verſlagen geworden. De peſt alleen en haare akelige gevolgen hebben, ten voornaamſten deele, deze talrijke volkplantingen verwoeſt, die zo dan door de Wilden te ligter konden ten eenemaal verdelgt worden. Deze peſt, die zij den *zwarten dood* noemen, woedde omtrent het jaar 1350 en breidde zich zodanig over geheel Europa uit, dat niet alleen de meeſte menſchen en het vee ſtierven, maar ook de wortelen der boomen, der kruiden en van het gras, op veele plaatſen verdorden en geheele ſtreeken lands woeſt en ledig wierden. In 't bijzonder toonde deze peſt haare woede in de noord-landen. Wat kan men hier uit toch anders vermoeden, dan dat Groenland, waarop uit Noorwegen ſterken handel gedreeven werdt, mede aangeſtoken zij? de zeeluiden verminderden over het geheel; bij de Groenlanders was weinig meer te haalen, doordien het vee mede uitgeſtorven was; dit veroorzaakte, dat het land niet zo ſterk als in voorgaande tijden bezocht werdt; de Wilden breidden zich telkens verder uit; en de verzwakte Noormannen trokken, uit vreeze voor de wilden, eerſt van de weſtnaar de ooſtzijde, en, naar maate zij minder in getal werden, al digter bij elkanderen. Weshalven *Ivar Beer* dus zijn verhaal van Groenland beſluit: *thans echter bezitten de Skrællingers de geheele weſtzijde.*

Na het uitwoeden van de peſt, zonden eenige kooplui-den hunne ſcheepen naar Groenland. Dezen trok de Koninginne Margaretha, in het jaar 1389, in een rechtsgeding, om dat zij, zonder haare toeſtemminge, derwaard koophandel gedreeven hadden, en zij zulks niet vermogten, doordien *Tsland*, *Ferœ* en *Finmarken* tot de Koninglijke *Domeinen* of tafel-goederen behoorden. (*) De koninnin-

(*) *Pontanus apud Torfæum* pag. 24.

ninginne en haare opvolgers hielden niet meer hunnen heerfchappelijken zetel in Noorwegen, en hadden, door de *Calmarifche* vereeniginge der drie Noordfche rijken, zo veel arrebeid en onruft, dat zij aan de verlaaten Groenlanders niet meer denken konden. Ten zelfden tijde werden 'er veele fcheepen door ftorm verflonden, waardoor de koopman des te meer van zijne eerfte oogmerken werdt afgetrokken, en de fcheepvaart naar Groenland eindelijk ten eenemaale verwaarloosd. (*) De verlaaten Noormannen konden dus, zonder veele moeite, door de Wilden ingefloten, door honger bedwongen, en gedood worden, (†) of moeften zich in de armen hunner vijanden werpen, zich met dezelven vermengen, en hunne leevens wijze aanneemen. Eindelijk werdt 'er eens weder aan Groenland gedacht, en men zondt in den jaare 1406 den Noormannen eenen Biffchop, *Andreas* genoemd. Doch men vernam zedert dien tijd niets noch van zijne aankomfte noch van de Noormannen met eenige zekerheid, en men weet tot nog toe niet, of zij allen door de peft geftorven en door de aanvallen der Wilden gefneuveld, dan of 'er nog zommigen overgebleeven zijn, die zich tuffchen de bergen en klippen geborgen hebben, welk laatfte veelen vermoeden.

Immers men vindt van hun nog langen tijd daarna eenige fpooren. Omtrent het jaar 1530 zegt men, dat zeker Biffchop, *Amund*, van *Skalholt* in IJsland, op zijne terugreize uit Noorwegen door ftorm zo na aan de Groenlandfche kuft bij *Herjolfs-næs* gedreeven zij, dat hij duidelijk het volk, hun vee weidende, zien kon. Doch hij kwam niet aan land, doordien 'er op dat oogenblik een goede

(*) *Lyfcander apud Torfæum* pag. 25.

(†) In *Bals-Rivier* is 'er een ftreek, die *Piffikfarbik*, dat is, eene plaatfe, waar men met pijlen fchiet, of flag-veld genoemd wordt. Men gelooft, dat de *Skrællingers* daar ter plaatfe flag geleverd, en met de Noormannen gevochten hebben. Aan de overzijde van het water, dat men in den tijd van een half uur kan overvaaren, ftaan nog eenige overblijffels, en de Groenlanders verhaalen, dat die plaatfe haaren naam ontleent van het pijlfchieten, alzo men hier eertijds, met pijlen op elkanderen gefchoten hadt.

goede wind opſtak, die het ſchip den nacht door naar IJsland bragt. De IJslander *Biœrn* van *Skardſa*, van wien ik dit verhaal ontleene, gewaagt vervolgens van een Hamburger ſchipper, *Jon Groenlander*, die driemaal op de Groenlandſche ijlanden door ſtorm gedreeven zou zijn, en aldaar de viſſchers-hutten, om viſch te droogen, gelijk in IJsland, echter geene menſchen, gezien hebben; insgelijks, dat van tijd tot tijd ſtukken van verbrijzelde booten, en in het jaar 1625 een geheele boot, door ſenuwen en houten nagelen aan een gehecht en met zee-honden ſpekals bepikt, in IJsland aangedreeven waren; en nog laater een roeiriem, waarop met *Runiſche* letteren geſchreeven ſtondt: *oft var ek daſa, dur ek dro thik*, dat is, *dikwijls was ik moede, wanneer ik u trok.* Een Hoogduitſch ſchrijver, *Dithmar Blefken* verhaalt, dat hij in het jaar 1546 in IJsland met een dominicaaner Munnik uit het *Groenlandſche St. Thomas Klooſter* geſproken hadt, die, het jaar te vooren met zijnen Biſſchop uit Groenland naar Noorwegen gereisd zijnde, namaals zich in IJsland hadt nedergezet. Deze Munnik zegt hij, dat hem de geſteldheid van het St. Thomas klooſter hadde afgemaald. Schoon nu dit zonder verband verhaald, en 'er door veelen zeer aan getwijfeld wordt: zo vinde ik echter in het *uittrekſel aller reizen door Cæſar Longinus*, (*) dat een Engelſch ſchipper, *Jacob Hall*, die in Deenſchen dienſt verſcheiden maalen naar IJsland en Groenland gevaaren en de wilde Groenlanderen meer als anderen naukeurig en naar waarheid beſchreeven heeft, zich ook in IJsland, in tegenwoordigheid van den Stedehouder, met denzelven Munnik over de geſteldheid van Groenland in geſprek begeeven hadt. Deze Munnik hadt den ſchipper verhaald „ dat 'er in het *St.* „ *Thomas Klooſter* gevonden werdt eene bron van heet wa- „ ter, 't welk alle vertrekken en kamers, door middel van „ pijpen, die door dezelven geleid zijn, verwarme; dat „ in die zelfde bronne alle ſpeizen, die 'er ingebragt „ wierden, zodra aan 't kooken raakten, als in een pot bo- „ ven het vuur; dat verder de muuren des gemelden „ klooſters uit enkel puimſteen gemaakt waren; en dat, zo „ men van dat warm water op deze ſteenen goot, dezelven „ ge-

(*) Tom. II. pag. 147.

„ geheel week en kleverig wierden en uit dien hoofde ook „ als lijm konden gebruikt worden ".

De *Deensche Chronijk* gewaagt ook van dit Groenlandsche klooster, en plaatst nog bij hetzelve eenen tuin, door welken een arm uit de warme bron heen vloeide, die dezen tuin vruchtbaar maakte, dat 'er de schoonste bloemen en vruchten in groeiden. Doch de oudste IJslandsche berichten doen van dit klooster zo wel als de stad *Alba* in *Groenland* niet de minste melding. Ook wil men, dat die zelfde Munnik aan *Jacob Hall* eene beschrijvinge van het land en de Wilden, die hij *Pygmeër* noemt, zou gegeeven hebben, doch welke zo min met den tegenswoordigen toestand, als met *Jacob Halls* eigene berichten van Groenland, overeenstemt. (*)

Ik laat alzo alles, wat men van de *oostzijde* van Groenland verhaalt, op zijn plaats gesteld zijn: en 't geen men van tijd tot tijd, ter weder-ontdekkinge van dezelve ondernomen heeft, zal ik bij 't vervolg dezer geschiedenisse aanroeren.

§. 10.

Voor dat ik echter geheel van de oostzijde des lands afstappe, wil ik het een en ander, nopens de tegenswoordige gesteldheid des lands, den leezer mededeelen, in zo verre men 'er uit de Groenlanderen, die in den jaare 1752 eenigen hunner bloedvrienden in Nieuw-Herrnhut bezochten, kundschap van hebbe kunnen krijgen.

„ Een dezer vreemdelingen, dus schrijven de Broeders in hun dag-verhaal, *Kojaken* genoemd, die van *Onartok* of de warme bron nog vijf dagen tot aan zijne woonplaatse te reizen heeft, en dus dertig mijlen op de oostzijde woonte, verhaalde, dat hij in den voorigen winter twee mannen geherbergd hadt, die, volgens hun verhaal, met eenen derden in een vrouwen-boot eene reize van drie jaaren op de oostzijde gedaan hadden. Het vaderland of de woonplaatse dezer luiden wist hij niet nader te bepaalen, dan dat dezelve, verre van hem af, tegen 't noordoosten zij. Den eersten winter bragten dezen, volgens hun eigen ver-

(*) *Longinus* l. c. pag. 137.

verhaal, al reizende door, en voeren het volgende jaar al verder op, tot hun de voortgang door het ijs belet werdt. In het derde jaar keerden zij te rugge. Echter waren zij op de ooſtzijde zo hoog geweeſt, dat de zonne niet geheel ondergegaan zij, maar te middernacht nog tegens de bergen geſcheenen hebbe, 't welk in den 66ſten graad geſchiedt. Onderweg moeſten zij nu en dan hun tent en boot op eene ſleede zetten en door honden over het ijs laaten vervoeren. Zij zijn geſtadig langs het land en nooit verre in zee gevaaren, uit hoofde van het veelvuldig ijs: want ſchoon 'er bij het land insgelijks ijs is, ſmelt en ſcheidt zich hetzelve echter, door de hitte der zonne en den ſtroom, daar ſchielijker dan in de zee. Zij verhaalden, dat de menſchen, die op de ooſtzijde woonen, veel grooter zijn, dan de bewooners van de weſtzijde, dat zij zwarte hairen en groote baarden hebben, zijnde voor 't overige bruin van aangezicht gelijk de andere Groenlanders. De ſpraake derzelven kome met hunne ſpraake meeſt overeen, uitgezonderd dat zij ze op eenen zingenden toon hadden hooren ſpreeken. Boomen en gras hadden zij niet vernomen, gelijk ook geene rendieren of haazen, doordien zij niet op het vaſte land gekomen, maar in de IJlanden gebleeven zijn. Daar en tegen hadden zij veele zee-honden, in 't bijzonder geſprenkelden, en dat zoort, dat men hier *Klapmutzen* (*) noemt, gezien, als ook veele walviſſchen, rootviſſchen, ſchollen, eidervogels, rijpen, beeren en voſſen. In dezen beſtondt het voedzel der inwooneren van dat land, die zij zeer talrijk en vriendelijk in den omgang vonden: ook hadden zij eene ſchoone *Fiörde* vernomen, echter waren zij in dezelven niet ingevaaren uit vreeze voor de menſchen-eeters, die zich naar hunne gedachten in die ſtreek ophouden. Alle Groenlanders vreezen voor deze menſchen-eeters van ouds af. Na het gevoelen van deze reizigers zouden deze luiden in voorgaande tijden uit nood menſchen gegeeten hebben, doordien zij eens bij grooten hongersnood in den winter niet anders te eeten hadden: en, ſmaak in hetzelve gevonden hebbende, hadden zij nu de gewoonte om van hunne dooden *mikkiak* te maaken, dat is, dezelve in een kuil bij ander vleeſch te bewaaren en daarna raauw, half verrot, en bevrooren te eeten. Luiden in hun-

(*) Zie II. Boek §. 25.

hunne beſte jaaren ſlagten zij, ook in tijd van nood, zeer zelden, maar ſlechts de ouden en de verlaaten kinderen; echter ſpaaren zij dan hunne honden van wegens den nuttigen dienſt, dien zij van dezelven hebben, en ſchlagten liever eenen menſch, die hun van weinig nut is. Hunne huizen bouwen zij, even als onze Groenlanders, van ſteen en leggen ſparren daarop: doch is het hout daar zeer ſchaars. De kleedinge is ook met die van onze Groenlanderen gelijk, echter grover te ſaamen gehecht, doordien het ijzer en in 't bijzonder de naai-naalden daar zeer ſchaars zijn. 't Is hun eene groote vreugde derhalven, wanneer zij in het hout, dat uit zee aandrijft, eenen ſpijker vinden. Scheepen hadden onze reizigers in 't geheel niet ontdekt. Voor 't overige waren de vrouwe-booten, kajakken, en pijlen der inwooneren, gelijk die van onze Groenlanderen. Nopens den godsdienſt dezer volken, wiſten zij niets te verhaalen, doch daar waren ook *Angekoks* en tovenaaren. Ook gaven zij van het weder en den wind in dit geweſt eenig berigt. Men trof 'er zulken nevel niet aan, als in de *Straate Davis*, doch viel 'er ongelijk meer ſneuw en meeſt bij het wajen van eenen zuide-wind." Tot dus verre deze naricht.

Een zeker koopman meldt mij onder andere zeldzaamheden, nopens de geſteldheid der ooſtzijde, dit volgende: „ In het jaar 1757 overwinterde hier bij de *Colonie* een Zuidlander, en verhaalde, hoe hij van eenige Groenlanderen, die van de ooſtzijde gekomen waren, vernomen hadt, dat aldaar in eene *Fiörde* tuſſchen de bergen menſchen woonen, die meeſt alle jaaren in de lente, ſterk in getale, van daar naar den zee kant afzakken. De Groenlanders vlieden dan, uit vreeze voor deze menſchen, die zeer ijszelijk en te gelijk zeer fabelachtig beſchreeven worden, zo ras 't hun mogelijk is in hunnen booten naar de ijlanden, werwaard zij door hunne vijanden, dien 't aan vaartuigen mangelt, niet gevolgd, maar alleen met pijlen konnen beſchooten worden, welke dezelven in kokers op hunne rugge met zich voeren. Zij verwoeſten dan de wooningen der vluchtelingen, neemen alles meede, dat zij gebruikbaar achten, en keeren voorts in de bergen te rug."

Wanneer dit op grond ſtondt, zo zou men vermoeden kunnen, dat deze menſchen en de eerſt genoemde menſchen-eeters, zich in eene zekere *Fiörde* van de ooſtzijde op-

ophoudende, één volk waren, afstammelingen der oude Noormannen, die zich voor de Wilden in de bergen begeeven hadden, en, om wraake te oeffenen wegens het verdelgen hunner voorouderen, in het voorjaar, als het hun aan leevens-middelen gebreekt, de Wilden beroven, wordende door dezen, bevangen met groote vreeze voor menschen-eeters, als zodanigen aangezien en fabelachtig beschreeven. Men errinnere zich hierbij uit het voorgaande boek §. 40, wat de Groenlandsche vrouwen hunnen kinderen van zekere berg-geesten, die voor een gedeelte twaalf voeten en gedeeltelijk slechts eenen voet groot zijn, en van welken de Europeäanen hunne loosheid en bedreevenheid geleerd hebben, als ook van de *Erkiglit* voorbeuzelen, die alleen op de oostzijde des lands woonen, en door de Groenlanderen zo beschreeven worden, als (volgens de aanmerkinge van den Hoogleeraar *Egede*) zeker Italiaansch schrijver de Noorwegeren, die hij, naar vermoeden, nimmer gezien hadt, beschrijft, namelijk dat zij vijanden der menschen zijn, en een hoofd als dat van een hond hebben.

§. 11.

Een ander koopman, die alle moeite aanwendt, om de vreemde Groenlanderen naar de gesteldheid van hun land te vragen en hunne ongewisse en wel ook tegenstrijdige verhaalen naar de waarschijnelijkheid op te maaken, heeft mij de volgende gedachten hier over mede gedeeld: „ Vier of zes dagen brengen zij, aan de westzijde vaarende, in hunne booten door, voor dat zij de zonne uit zee zien opgaan, dat is, eer zij, *Statenboek* voorbij, op de oostzijde des lands gekomen zijn. Dan kunnen zij nog eenige dagreizen afleggen, voor dat zij aan eenen sterken ijs-gang komen, den welken zij, uit hoofde van den geweldigen stroom en het drijf-ijs, dat zich verre in de zee uitstrekt, niet durven voorbij vaaren. Meer dan eene oorzaake hebbe ik om te gelooven, dat deze driftige ijs-gang uit de *Frobisherstraate* kome, die, volgens mijne voormaals opgegeeven gedachten, voortijds kon bevaaren worden, maar zedert eenen zeer langen tijd door het drijf-ijs is verstopt geworden. Zo verre ik nu de dagreizen der Groenlanderen kan narekenen, moet het van de westzijde tot aan de-

zen

zen ijs-gang tusschen de vijftig en zestig mijlen verre zijn. In de hollandsche kaarten vindt men dit stuk lands op de oostzijde zonder fiörden en bogten aangetekend. Op die zelfde wijze beschrijven het ook de Groenlanders. Daarom vinden zij ook daar ter plaatse geene kleine visschen, *Ulken* uitgezonderd, en zijn derhalven genoodzaakt, jaarlijks naar *Onartok* aan de westzijde te vaaren, om 'er de *Angmarset*, als hun dagelijks brood, te scheppen. Aldaar vindt men zo min gras als struiken, uit welken hoofde men 'er ook geene rendieren verneemt, maar alleenelijk vossen. (*) Echter woonen hier veele Groenlanders, doordien ze hier eene menigte zee honden, bijzonder *Klapmutzen*, vangen kunnen. Reeds lange is ons dit oostelijk land van *Statenboek* af tot aan den gemelden ijs-gang bekend geweest, doordien de Groenlanders ook van daar in menigte herwaard en tot aan *Diskobogt* trekken. Van het land echter, dat van dezen ijs gang, of van de *Frobisherstraate*, verder op ten oosten en noorden ligt, 't welk men eigelijk *Osterbygd* of het verlooren, in voorgaanden tijd zo sterk door de Noormannen bewoond, Groenland noemt, daar van wisten de Groenlanders voor het jaar 1752 niets anders te zeggen, dan dat zich aldaar zo veele menschen ophielden, dat een groote walvisch denzelven nauwlijks genoeg zij voor ééne maaltijd, en dat dezelven zeer wreed en menschen-eeters waren. In het jaar 1751 zijn twee mannen, volgens hun voorgeeven, van geene zijde des ijsgangs gekomen, die van hunne reize op de oostzijde veelerlei verteld hebben. (†) In de jaaren 1756, 58, 60 en 61, zijn wederom eenigen van de *Oosterbygd* tot aan *Staatenboek* gekomen, om daar met de Groenlanderen te handelen. Die luiden zijn omtrent het einde der maand Julij, na eene reize van drie maanden, in twee vrouwen-booten en veele Kajakken daar aangekomen, en, nadat zij zich van het nodige voorzien hadden, na 't verloopen van eenige dagen weder vertrokken. Deze vreemdelingen hebbe ik voorheen altijd voor bewooners van de land-streek tusschen den ijsgang

gang

(*) Men kan zich uit den 4den §. te binnen brengen, dat de oude IJslandsche berichten van eene woestenije tusschen *oost-* en *west-bygd* gewaagen, om welke om te vaaren men te water zes dagen nodig heeft.

(†) Hunne verhaalen vindt men in de voorgaande §.

gang en Statenhoek gehouden, echter wordt mij nu door de Groenlanderen, die met deze laatſten gehandeld hebben, en die tegenwoordig (1762) toebereidzels maaken, om deze winter in Kangek te woonen, verzekerd, dat zij alle in die ſtreeke woonende Groenlanderen zeer wel kenden, en daarom wel wiſten, dat deze vreemdelingen zeer verre van het noordooſten gekomen waren. Zij noemen hierom deze vreemden ook niet *Zuidlanderen*, gelijk zij zich zelven noemen, maar, ter onderſcheidinge, *Noordlanderen*. Zij maalen dezelven af als een eenvoudig vreesachtig en onbeſchaafd volk: (op die wijze oordeelen de Zuidlanders, die van ons voor de domſte en ongeſchikſte Groenlanders gehouden worden) zij zijn groot en ſterk van ledemaaten, hebben zwarte hairen en geen baart, ſpreeken Groenlandſch, echter met een onderſcheiden tongval, die veel over een komt met de uitſpraake der Groenlanderen, die zich in *Disko-bogt* ophouden (*) Zij zijn op dezelfde wijze, als onze Groenlanders gekleed, echter ſchijnen zij andere *modens* te hebben, gelijk ik dan ook, hiertoe ten bewijze, bij den Groenlander, die mij het medegedeelde verhaald heeft, een darm-kleed gezien heb, dat hij van hen gekocht hadt, welk kleed nog eenen langer ſlip, als die van de hier woonende vrouwen, van agteren en vooren hadt met veele ſieraaden, echter grof. Nopens de oude Noormannen, derzelver wooningen en kerkelijke gebouwen, weeten zij niets te verhaalen: doch zij hebben honden, die zeer veel van die der Groenlanderen verſchillen, en naar die der IJslanderen gelijken. Ook kunnen zij niet veel van de Noorweegſche gebouwen weeten, doordien zij ſlechts de ijlanden bewoonen, om dat niet alleen de fiörden van het vaſte land met ijs geheel verſtopt zijn, maar ook het ijs dermaaten over het land heen tot aan het water, volgens hun verhaal, hangt, dat het zich gelijk een geheel ijs-veld vertoont. In de zee blijft het

(*) Uit deze kenmerken zou men beſluiten, dat dezen van de oude Noormannen niet afſtammen. Wanneer 't echter waar ware, 't geen ik wel gehoord hebbe, dat onze Groenlanders dit volk, wanneer het onder zich zelven in 't geheim ſpreeken wil, niet verſtaan; zo kon men het tegendeel vermoeden, ten minſten zo veel gelooven, dat zij uit eene vermenginge der oude Noormannen met de Groenlanderen zijn afgeſtamd.

het ijs insgelijks zeer lange liggen. Zo lang de zee met ijs bedekt is, moeten zij zich met een zoort van zwarte *Heilbotten* geneeren, welkers vet zij, in ftee van thraan, in hunne lampen gebruiken. Maar wanneer het ijs weg drijft, vangen zij veele zee-honden. In de laatfte drie of vier jaaren hebben zij in 't geheel geene drift van ijs gehad, waar over zij zich zo zeer verwonderen, als wij, dat we 'er, zedert 1756, en dus zeven jaren, van zijn bevrijd geweeft. Staande dien gelukkigen en kalmen tijd bragt hun de zee buiten gewoon veel hout aan. Hun voornaamfte gebrek beftaat in het miffen van ijzer en been. Om dit gebrek te vervullen, ondernamen zij eerft federt tien jaaren de gevaarelijke reizen naar onze Groenlanderen. Zij voeren voffen- en zeehonden-vellen, roei-riemen en ketelen uit weekfteen gehouwen mede, leggen hunne waaren neder, en zijn te vreeden met flechte naalden en ftompe meffen, die men hun daar voor geeft. Zij toonen zich ten uiterften verwonderd over het zien van linnen- en wolle ftoffen en zoortgelijke uitlandfche goederen, echter fchijnen zij tot dezelven geene begeerte te hebben. "

§. 12.

Ik biede den leezer deze berichten van de tegenswoordige gefteldheid der ooftzijde, voorheen zo vruchtbaar en bevolkt, aan, gelijk ik dezelve ontvangen heb, en behoeve aan derzelver echtheid minder te twijffelen, naar maate zij met de gefteldheid der weftzijde, die dagelijks waargenomen wordt, overeenftemmen. Thans zal ik nog kortelijk verhaalen, hoe veele moeite men aangewend hebbe, om dat verlooren land weder te vinden.

Omtrent eene eeuwe verliep 'er dat men onder de vier opvolgeren der groote Monarchin *Margaretha*, *Erich* uit *Pommeren*, *Chriftoph* uit *Beijeren*, *Chriftian* de eerfte, en *Hans*, niet meer veel aan Groenland dacht; doch de ontdekkinge van *Weft-indiën* verwekte luft om Groenland weder te zoeken. De *Portugeezen* hadden, niet lange geleeden, den weg naar het rijk *Ooft-indiën* om het voorgebergte der *Goede-Hoop* gevonden, deszelfs fchatten zich toegeëigend, en een vrijheids-brief van den *Paus* verkreegen, om alle landen, die zij ten ooften zouden ont-

dekken, met uitfluitinge der overige zee-magten, alleen te bezitten, toen *Chriftophorus Columbus* begon te denken, dat het den *Spanjaarden* vrij ftondt, den weg tegen 't westen derwaard te zoeken, en in de rijkdommen van Ooftindiën met de Portugeezen te deelen. In den jaare 1492 bezeilde hij dezen zee-weg, en ontdekte die ijlanden, die tot heden toe onder den naam van *Weft-indiën* bekend zijn, en kort daarna het vafte land,'t welk een zijner navolgers, *Americus Vefputius*, onverdiend, naar zijnen naame *America* noemde. De *Engelfchen* wilden niet langer enkele aanfchouwers van deze groote ondekkingen zijn. *Hendrik de VIIde* zondt eenen *Sebaftiaan Cabot* in den jaare 1497 uit, om den weg naar Ooft-indiën noord-weftwaard om America te zoeken. Deze ontdekte de geheele kuft van *Noord-America* en *Terreneuve*, 't welk zich de engelfchen toeëigenden, en met veele volkrijke Colonien voorzagen, die, door den landbouw en den koophandel, der kroone eene duurzamer magt en onuitputtelijker rijkdommen, als de Bergwerken van *Mexico* en *Peru*, verfchaft hebben. Men wil ook, dat *Cabot* tot in den 67ften graad zou gekomen en de Straate Davis het allereerft ontdekt hebben. Voorts verhaalen de gefchiedeniffen, dat reeds eene eeuwe te vooren, te weeten in den jaare 1380, twee voornaame Venetiaanen *Nicolaus* en *Anthonius Zeni*, op derzelver reize van de Irlandfche kuft, door ftorm in de *Deucaledonifche* zee zouden gedreeven zijn, en tuffchen IJs- en Groenland in den 58ften graad een groot ijland, door kriftenen bewoond, van honderd fteden en dorpen voorzien, ontdekt hebben, 't welk *Weft-Friesland* genoemd werdt. Men heeft, zederd dien tijd, niets van dat land vernomen, en dit verhaal voor een louter verdichtzel aangemerkt. *Frobisher* heeft, op zijne derde reize, aldaar geland, en de inwooneren in allen opzichten overeenkomftig met de Groenlanderen gevonden, waarom hij dit land voor een gedeelte van Groenland gehouden heeft. (*) Echter gelooven zommigen, dat het door eene aardbeevinge wech gezonken zij, en daar geleegen hebbe, waar in de kaart *het verzonken land van Bus* aangeweezen wordt, 't welk de zee-luiden, ten wille des ondiepen gronds en der barning van de golven, zorgvuldig mijden.

De

(*) *Recueil des Voyages au Nord Tom. V. pag.* 54. 80.

De lust, om nieuwe landen te ontdekken, begon nu overäl te heerschen, doordien men zich vleide, dat in alle nieuwe ontdekte landen goud- en zilver-mijnen te vinden waren. Men twijffelde niet of dezelven waren ook in de onbekende Noordlanden opgeslooten. Wanneer in het jaar 1271 een sterke Noorde-wind, eene menigte ijs en hout met eenige witte beeren naar IJsland dreef, geloofden de IJslanders, dat over Groenland heen nog meer land zou te vinden zijn, 't welk, naar hun vermoeden, geen ander dan dat zijn kon, waaruit de *Frieslandsche* schepen, ten tijde des Konings *Olaus*, eenen grooten rijkdom aan goud, zilver en edele steenen mede voerden, welke schatten echter, gelijk zij droomden, door Saturnus en deszelfs booze geesten of door verschrikkelijke Wilden bewaard wierden. Derhalven wendden zij alle hunne poogingen aan, om dit land op te zoeken: dan 't veelvuldig ijs verijdelde hunne verwachtinge. (*) In Groenland besloot men, uit *Job* XXXVII: 22. *uit het Noorden komt het goud*, dat ook goud zijn zou, en dit stelde men des te zekerer, om dat *Theophrastus Paracelsus* voorzegt hadt, dat aldaar rijker goud-groeven dan in het oosten te vinden zouden zijn. De eerste, die, onder de heerschappije van Koning *Christiaan* den IIde, gedachten kreeg om de vaart derwaard te vernieuwen, en de verlaaten kristenen aldaar van leeraaren te voorzien, was *Erich Walkendorf*, Aartsbisschop te *Drontheim*: hij doorlas alle schriften, waarin hij iets van Groenland geschreeven vondt, onderzocht bij alle zee- en koopluiden, wat zij in de Noordsche gewesten opgemerkt hadden, bragt eene zee-kaarte in orde, waarop hij den weg derwaard aanwees, huurde luiden, die derwaard ten koophandel en om eene *Colonie* op te richten, zouden gaan, en schreef hun eenige regelen voor, naar welken zij zich daarin gedraagen moesten. Doch, in de ongenade des Konings vervallen, 1521 uit den lande naar Rome gereist, en aldaar gestorven zijnde, stierven met dezen Bisschop alle zijne goede oogmerken tevens. Onder de regeeringe van *Frederik*, den eersten, dacht men wel weder aan Groenland, doch vruchteloos. *Christiaan*, de derde, trok het verbod der Koninginne *Margaretha* ten

(*) *Peyrere* l. c. pag. 128.

ten opzichte van den handel naar Groenland in, en gaf elk eenen vrijheid derwaard te vaaren, zondt ook zelf scheepen in zee, om dat verlooren land weder te zoeken; echter werdt hetzelve niet gevonden. *Frederik*, de tweede, zondt in den jaare 1578 den beroemden zee-man *Magnus Henningsen* derwaard. Deze trof, na 't uitstaan van veelvuldigen storm en van veel gevaar in het ijs, het geluk, dat hij het land zag, echter was hij genoodzaakt weder te keeren, doordien, volgens zijn verhaal, het schip, bij den voordeeligsten wind en eene onpeilbaare diepte, eensklaps stil gestaan en niet verder hadt kunnen voort zeilen: 't welk hij toeschreef aan eenen verhoolen magnetischen klip, schoon het anderen den visch *Remora* weeten, die het schip, volgens hunne gedachten, met de tanden te rugge zou gehouden hebben. Doch de vreeze voor het ijs, of een magneet in 't vaderland, mag wel de voorgewende belemmeringe hebben te wege gebragt.

Twee jaaren te vooren was *Martin Frobisher* door de Koninginne *Elisabeth* van *Engeland* uitgezonden, om een doorvaart, ten noordwesten, naar *China* te zoeken. Op deze reize ontdekte hij Groenland, 't welk hij *meta incognita* noemde. In 't bijzonder bestempelde hij aldus de straate naar hem genoemd, en handelde daar met de Wilden, die hem eenen boot met vijf mannen ontroofden. Deze derhalven is de eerste, die deze kust bezeild heeft. Het vinden van eenen zwarten steen, waaruit men veel goud trok, wekte de begeerte nog meer op, om zich derwaard te begeeven. Het jaar, hierop volgende, voer hij weder derwaard, in hoope, dat hij zijne verlooren matrozen weeder vinden zou, vondt echter dezelven niet, maar nam twee Wilden, en eene goede laadinge van zwarte steenen in zijn schip, en keerde, daar mede belaaden, naar zijn vaderland te rugge. In het jaar 1578 zondt hem de gemelde Koninginne andermaal derwaard heen met eenen kleinen vloot en voegde hem honderd mannen toe, tevens beveelende, dat hij aldaar eene volkplantinge aanleggen, en, na dat werkstellig gemaakt te hebben, verder, ter ontdekkinge van een noordwestelijke doorvaart, zoude voortvaaren. Doch hij verloor het schip, met de bouwgereedschappen belaaden, op die reize, en kon de zogenaamde *Frobisherstraate* niet weder vinden, liep eene andere zeeengte in, alwaar hij ook eene menigte zwarte steenen inlaad-

laadde, en naar Engeland te rugge keerde. Men kan uit zijne befchrijvinge niet duidelijk befluiten of hij in *Groenland*, of *Labrador*, of bij de *Hudfonsbaije* beland zij, doordien noch de hoogte noch de *cours* juift bepaald worden.

Al 't geen hij van de gefteldheid des lands, der inwooneren en den handel, dien hij met hen dreef, verhaalt, komt in alle deelen met de gefteldheid van Groenland overeen. Wanneer men 'er echter bij voegt, dat 'er zeer geregelde inwooners gevonden zijn geworden, welkers Koning, *Cakiunge* genoemd, met ftukken van goud en edele fteenen zij verfierd geweeft; zo wordt men duidelijk gewaar, of, dat de matroofen door dit fprookje hebben getracht te voldoen aan den fmaak des volks van dien tijd, 't welk geene reize, om landen te ontdekken, der moeite waardig keurde, ten zij men het vleide, dat aldaar goud- en zilver mijnen, prachtige paleizen en hofhoudingen, en vooräl veele wonderbaarlijke en vervaarlijke gedrochten, gevonden waren: of dat anderen uit de ouden helden-dichten en ftraatliederen de waare reisbefchrijvinge dezes zee-mans, waarin naar waarfchijnlijkheid geen woord deswegens ftaat, vermeerderd en verbeterd hebben.

Met een en het zelfde oogmerk volgde hem *John Davis*, die in den jaare 1585 het eerfte tot op den 64ften graad 15 minuuten, dat is, tot in Bals-rivier gezeild, aldaar geland en met de Wilden, die hij als een vreedfaam en aardig volk befchrijft, gehandeld heeft. Hierop en in 't loopen der twee volgende jaaren heeft hij de kuft van *America* tot over de 70 graaden ontdekt, der *Straate Davis* zijnen naam gegeeven en goede hoope, om daar eenen doorvaart te vinden, nagelaten, welke van dien tijd door verfcheiden Engelfche zeeluiden, in 't bijzonder door *Button*, *Hudfon* en *Baffin*, naar welken zommige zee-boezemen hunne naamen voeren, nogtans tot in het jaar 1747 vergeeffch, is gezocht geweeft.

§. 13.

Door deze ontdekkingen kreegen de Deenen nieuwen luſt, om het verlooren Groenland weder op te zoeken, en niemand wakkerde dien luſt kloeker op dan Koning *Christiaan* de IVde, hij zondt in het jaar 1605 den Engelſchen zee-man *John Knight*, bekend in de Groenlandſche gewesten, en, den Deenſchen Admiraal *Godske Lindenow* met drie ſcheepen derwaard. De Admiraal landde met zijn ſchip op de ooſtzijde, durfde echter niet aan land gaan, maar handelde alleenelijk, drie dagen achter een, met de Wilden, om hun pelswerk voor allerlei ijzer, voor ſpiegels en zoortgelijke waaren, te ruilen, en nam eindelijk twee mannen gevangen, met welken hij zich op den vierden dag zijner aanlandige op de te rugge reize begaf. De Engelſche zee-man zeilde met de twee andere ſcheepen naar de weſtzijde in de *Straate Davis*, vondt de inwooneren diens landſtreeks veel woeſter dan die, welken zich op de ooſtzijde ophielden, en zondt eenige gewaapende luiden aan land, die zeer veele ſchoone groene landen ontdekten. Hij vervaerdigde over deze kuſt eene kaarte. Uit den rook, die uit den grond opſteeg, beſlooten zij, dat aldaar zwavel-mijnen zijn moeſten, vonden ook ſteenen, waarvan de honderd ponden, volgens het verhaal, zes en twintig onzen zilver uitleverden. Eindelijk vingen zij ook vier wilde mannen, waarvan zij 'er een moeſten ombrengen, ten einde de anderen, ten uiterſten gramſtoorig, door de vreeze des doods te beteugelen. Deze Wilden, verhaalt men, dat geene de minſte overeenkomſte hadden met die, welken zij van de ooſtzijde hadden mede genomen, zo min in ſpraake en kleedinge als in gebruiken.

De Koning werdt door deze nieuwe ontdekkinge dermaate opgewekt, dat hij het jaar daar aan volgende, den Admiraal andermaal met vijf ſcheepen derwaard zondt, en de drie mede gebragte Groenlanderen voor Tolken mede gaf. Den 8ſten Maij 1606 zeilden zij uit en voeren in de *Straate Davis*, waar zij den 3den Auguſtus aan land ſtapten, echter durfden zich de wilden met hen niet inlaaten; aan een en ander oort ſcheenen zij zelfs zich te wil-

willen verdedigen; en aan eenen derden komende, daar de wilden met hen ook niet wilden handelen, waagde zich een der bedienden van *Lindenow* aan land, in hoope, dat hij de Wilden door geſchenken zou lokken. Zij greepen hem echter, voor dat men hem konde te hulpe komen, ſneeden hem met hunne beenen meſſen in kleine ſtukken, en oeffenden dus wraake over 't geweld, dat men in het voorleden jaar aan zommigen hunner landgenooten, gepleegd hadt. Dus voeren de ſchepen, onverrichter zaake, weder te rugge.

Nopens het bedroefde lot der zes Groenlanderen, die men, op de eerſte reize, naar *Denemarken* voerde, heeft men aangemerkt, (*) dat zij, ongevoelig voor alle blijken van vriendſchap en goede bezorginge met ſtokviſch en thraan, niet nalieten, met ſchreiende oogen en onder jammerlijke verzuchtigingen, naar het noorden, hun vaderland, heen te zien, en eindelijk in hunne kajakken gevlucht zijn, wordende echter door een geweldigen wind op den oever van *Schoonen* geworpen en van daar naar *Coppenhagen* te rugge gevoerd, waarop 'er twee, van droefheid overmeeſterd, ſtierven. Van de overigen zijn 'er twee wederom gevlucht, waarvan 'er maar een weder gekreegen is, die, een kind ziende hangen aan den halze van deszelfs moeder, bitterlijk weende, waaruit men beſloot, dat hij man en vader moet geweeſt zijn. Want met hen ſpreeken kon men niet, 't welk ook de redé was, waarom men dezelven niet kon ten doop bereiden. De twee laatſten leefden tien of twaalf jaaren in *Denemarken* en zijn bij *Coldingen* voor paerlen-viſſchers gebruikt, doch, zelfs in de winter, dermaate ſterk aan 't arbeiden gezet geworden, dat de een 'er van geſtorven, de ander weder gevlucht, en eerſt dertig of veertig mijlen verre van het land ingehaald is, waarna hij ook van droefheid geſtorven is.

Na dezen tijd zondt de Koning weder twee ſcheepen, onder bevel van Capitein *Carſten Richardſen*, naar Groenland, echter konden dezen, door het ijs verhinderd, niet aan land komen. Hierop ſtondt de Koning wel van zijn uitzicht op Groenland af: echter zondt hij in den jaare 1619, nadat in het voorgaande jaar de bezittinge te *Trankenbar*, op de kuſte van *Coromandel*, geveſtigd ware, den Capi-

(*) Peyrere l. c. pag. 150.

Capitein *Jens Munk*, met twee scheepen heenen, om den noord-westelijken doorvaart, tusschen Groenland en America, naar Oost-Indiën te ontdekken: welke reize, gelijk alle de vorigen, vruchteloos afliep. Of deze toen eerst op de westzijde van Groenland geland zij, dan of het geene hij van de Groenlanderen meldt, 't welk in 't algemeen met de onzen zeer wel overeen komt, eigelijk van de Americaanen in *Hudsonsbaije* te verstaan zij, kan men uit zijne beschrijvinge niet duidelijk waarneemen.

Niet tegenstaande deze vruchtelooze onderneemingen vergat men Groenland niet geheel en al: want in het jaar 1636 zondt een genootschap van koopluiden in *Coppenhagen*, onder de bescherming van den Cancelier *Christiaan Friis*, twee scheepen naar de *Straate Davis*, die ook met de Wilden handel deeden. Een der scheepsluiden ontdekte aan het strand zeker glinsterend zand, 't welk aan zijne verwe het goud geleek en zeer zwaar was. Dit deedt hun waanen, dat zij een ander *Ophir* of *Peru* gevonden hadden, des zij hunne scheepen met dit zand belaadeden. Wanneer men echter, bij de te rugge komste in *Coppenhagen*, dat zand ter toetse bragt, was en bleef het zand. De Cancelier liet derhalven al dit zand in zee werpen. Toen echter, eenigen tijd hier na, een vreemd kunstenaar uit zeker zand, in Noorwegen opgeraapt, en het in zee gestorte zeer gelijkende, goed goud hadt weeten te haalen, hadt men berouw, dat men met den Groenlandschen buit zo onachtzaam en met zo weinig overleg hadde omgegaan: de schipper was ondertusschen uit verdriet gestorven, en men kon de plaatse, daar 't zand geworpen was, niet weeder vinden. Op deze reize hadden zij ook twee Groenlanderen gevangen en mede genomen, welken, te midden in zee, op het dek gelaaten zijnde, uit zucht voor hun vaderland in zee gesprongen, en, naar vermoeden, verdronken zijn. De scheepsluiden bragten ook tanden en hoornen der Eenhoorn-visschen, toen nog zeer onbekend, mede, welke te *Coppenhagen*, in dien tijd, stuk voor stuk, op zes duizend daalders geschat en in Rusland voor hoornen van land-Eenhoor-beesten tot hooge prijzen zijn verkocht geworden. (*)

Onder

(*) *Peyrere* l. c. pag. 160.

Onder de heerfchappije van *Fredrik, den Derden*, zondt een koopman, *Henrich Muller*, in het jaar 1654, een fchip onder 't beftuur van *David Nelles* naar Groenland. Dat fchip bragt drie vrouwen van de weftzijde te rugge. Dit geval heugde den Groenlanderen nog, toen 'er de eerfte *Miffionaris* aan landde. De naamen der vrouwen waren *Kunelik*, *Kabelau*, en *Sigokou*.

De laatfte vruchtelooze reize viel voor in het jaar 1670, door Capitein *Otto Axelfön* op bevel van Koning *Chriftiaan den Vijfden* ondernomen. Men heeft van die reize geen bepaald bericht. En in het jaar 1674 rufte de Commercie-raad *Tormœblen* te *Bergen* een fchip uit, niet alleenelijk om het land te ontdekken, maar in 't bijzonder, om daar vaften voet te zetten, waartoe het fchip van alle noodruftigheden voorzien was. Doch het wierd van de Kaapers weggenomen en te *Duinkerken* opgebragt.

Ten laatften kwam het zo verre, dat haaft niemand meer gelooven wilde, dat 'er een Groenland, door kriftelijke Noormannen bewoond, in de waereld geweeft zij, en men zou 'er ten huidigen dage nog aan twijfelen, ten ware de overblijfzels der oude kerken en gebouwen de zekerheid hiervan buiten kijf ftelden.

TWEEDE AFDEELING

Geschiedenisse van Godhaab.

§. 14.

Door zodanigen lust waren de Deenen en Noorwegers, onder de heerschappijen van zeven Koningen, ingenomen, om het verlooren land hunner oude landgenoten weder te vinden, en te bevolken. Echter gelukte het hen eerst, onder de regeeringe van *Frederik den Vierden*, niet alleen om zijne wijsheid, maar ook om zijnen moed in alle zijne onderneemingen beroemd, eenen vasten stand in Groenland, schoon alleenelijk op de westzijde, te verkrijgen. De man, dien God ten dezen einde geroepen, en, inderdaad op eene bijzondere wijze, geschikt hadt, was Heer *Hans Egede*, Priester in de gemeente te *Vogen*, in het noordelijk gedeelte van Noorwegen. De aanleidingen daartoe zo wel, als de tijd, moeite en middelen, die deze onvermoeide man, onder veele bespottingen en bestrijdingen, aangewend heeft, om zijn oogmerk te bereiken, zijn zo ongemeen en opmerkenswaerdig, dat ik dezelven uit zijn eigene *Relation von der Groenlændischen Mission anfang und fortsetzung*, ten gevalle van de geenen, die 's mans boek niet bezitten, eenigermaaten uitvoerig dien voor te draagen.

Deze vroome man errinnerde zich in den jaare 1708, zijn amt een weinig langer dan een jaar bekleed hebbende, eens te hebben geleezen, dat in vroegere tijden, in Groenland kristelijke inwooners waren, van welken men toen niets meer wist. Nieuwsgierigheid alleen (gelijk hij meende) dreef hem aan, om zich bij een zijner vrienden te *Bergen*, die meermalen ter walvisch-vangste naar Groenland hadt gevaaren, te begeeven, ten einde hij eenig bericht van den jongsten toestand van Groenland ontvinge. Het antwoord zijns vriends verwekte in zijn gemoed een teder mededoogen met de Noorwegeren, die, naar zijne gedachten, overgebleeven doch door gebrek van Leeraars tot het woeste heidendom vervallen waren. 't Was, dacht hij, de plicht van een rechtschapen Noorman, deszelfs

ver-

verlooren landgenooten op te zoeken, en hun het Evangelie te verkondigen. Hij ploegde met alle middelen, om toch dit heilzaam oogmerk werkſtellig te maaken. Eindelijk nam hem het verlangen in, om zelf de hand aan het werk te ſlaan. Doch hiertoe dacht hij zo min vrijheid te hebben als bekwaam te zijn, doordien hij reeds eene bedieninge bekleedde, en daarenboven voor vrouw en kind, benevens verſcheiden naaſtbeſtaanden, te zorgen hadt. Derhalven zocht hij dit oogmerk uit zijnen geeſt te jaagen, doch werdt 'er zo ongeruſt over, dat hij zich niet wiſt te vreeden te ſtellen. Aan den eenen kant vondt hij eenen hevigen drang in zijne ziele, om zich derwaard te begeeven: aan den anderen kant zag hij niet alleen, met hoe veel gevaar en moeite zijne onderneeminge, wen hij die werkſtellig maakte, zou gepaard zijn, maar tevens ſchrikte hem eene teedere bekommering, om toch niet al te vermetel en ſtout te zijn, daar van af.

Dit verlangen en deze vreeze dacht hij dus te bemiddelen, indien hij naamelijk een zeer ootmoedigen voorſlag aan de regeeringe deedt, om eenige perzoonen ter bekeeringen der Groenlanderen af te zenden. Zijnen voorſlag grondde hij op de Profetiën van de bekeering der heidenen, op het bevel van Kriſtus, op het voorbeeld der eerſte kerke en op de godvruchtige wenſchen van veele geleerde mannen. Niet tegenſtaande 'er zich nu deze bedenkelijkheden bij hem vertoonden, dat naamelijk de voorſlag tot zulk eene gewigtige onderneeminge, door zulk een geringen, als hij zich achtte, voorgeſteld, wel zoude onaangemerkt blijven, en bij den nog heerſchenden oorlog met *Zweeden* en 't algemeen gebrek aan geld niet uitgevoerd worden: liet hij echter niet na dezen zijnen voorſlag in den jaare 1710 over te geeven, verzeld van een nederig ſmeekſchrift, aan den Biſſchop *Randulf* te *Bergen* (als van waar op Groenland gehandeld werdt) gelijk ook aan den Biſſchop *Krog* te *Drontheim*, onder wiens kerk-gebied hij behoorde, om toch de voorgeſtelde zaake, ter bekeeringe der Groenlanderen, zo veel zij konden, ten hove te bevorderen en krachtdaadig te onderſtutten. Beide Biſſchoppen antwoorden hem in den jaare 1711, preezen zijn kriſtelijk voorneemen, beloofden hunne vermogens ten dien einde aan te wenden, en ſtelden hem op de eene zijde wel de zwaarigheden, doch op de andere ook het voordeel voor oogen, 't welk vooräl hunne landgenooten uit Groenland zich belooven konde.

§. 15.

Tot dus verre was de zaake alleen bij hem in overweeginge. Doch toen zij door deze brieven-wisselinge allengs ruchtbaarer werdt dan hij wel wenschte, werdt hij niet alleen door zijne vrienden sterk bestreeden, maar ook zijne vrouwe en huisgenooten zelfs werden opgeruit, om hem van zulk een dwaas voorneemen, gelijk zij 't noemden, af te trekken. De voorstellingen en traanen, waarmede hij bevochten werdt, werkten wel zo veel op zijn gemoed uit, dat hij zich zijnes oogmerks poogde te ontslaan, denkende, dat hij, alles wat in zijne vermogens was, reeds aangewend hebbende niet tegens den stroom zwemmen konde. De uitdrukkingen echter van den zaligmaaker *Matt.* X. *die vader of moeder liever heeft dan mij, is mijns niet waerdig*; bragt hem op nieuws der maate in overdenkingen, dat hij dagen en nachten in onrust doorbragt en door niemand kon getroost worden. Ondertusschen schikte het God, door allerlei verdrietelijkheden en kleine vervolgingen, dat zijne vrouwe verdrietig werdt, om in *Vogen* langer te blijven. Hier, dacht hij, moest men 't ijzer smeeden, daar het heet was, en vermaande haar, de zaake ernstig en niet slechts oppervlakkig te beschouwen, doordien God waarschijnelijk zo veel over hen beiden liet komen, dewijl zij nog geen besluit konden neemen, om den wille van God alles te verlochenen. De vrouwe volgde zijnen raad, droeg de zaake Gode in den gebede voor, en werdt verzekerd, dat zij haaren man in zijn zo zeer vreemd schijnend oogmerk niet alleen niet moest hinderen, maar hem zelven op de reize derwaard verzellen. Wie kon nu verheugder zijn dan de Heer *Egede?* Thans dacht hij alle zwaarigheden te boven te zijn, zondt daadelijk aan het hooglosselijk *Missions-Collegie*, een smeek-schrift, en verzocht de Bisschoppen te *Bergen* en te *Drontheim* op het ootmoedigste, dat zij zijn verlangen toch wilden ondersteunen. Dezen echter rieden hem geduldig te zijn, en de vrede en betere tijden af te wachten.

Op deze wijze werdt zijn voorneemen niet alleen van jaare tot jaare verschooven, maar ook door allerleie oordeelen gelaakt. Dus vondt hij zich in het jaar 1715 genood-

noodzaakt eene verdediging van zijn oogmerk te ſchrijven, onder den tijtel: *Schriftmæſige und vernüftige Reſolution und Erklærung über die objectionen und verhinderungen, den vorſatz, die heidniſchen Grœnlander zu bekehren, betreffend.* Behalven dat men hem zocht te doen begrijpen de ongemakken van een ruuw koud land, en het gevaar, dat zo wel de reize daarheen en het verblijf aldaar verzelde; ook hem de dwaasheid voorſtelde, van eene zekere broodwinninge voor eene onzekere te verlaaten, en daardoor vrouwe en kinderen onverantwoordelijk in elende te ſtorten: zo poogde men hem ook van zijn voorneemen af te brengen, door hem te beſchuldigen van aardſche oogmerken, als hadt hij voor, om, onder 't voorwenden van Gods eere, eigelijk zich zelven eenen grooten naam te maaken, of, daar het hem in zijn vaderland niet naar wenſch ginge, zijne uiterlijke omſtandigheden elders te verbeteren.

Doch doordien hem de tijd reeds te lange viel en hij reden hadt, om te denken, dat zijn ſmeek-ſchrift niet gelijk het behoorde, onderſteund werdt, beſloot hij ter rechter plaatſe zijne bedoelde zaake voort te zetten. Derhalven ſchreef hij aan zijnen Biſſchop, dat hij zijne bedieninge wilde nederleggen, doch een gedeelte van derzelver inkomſten zo lang verzocht te genieten, tot dat hij of in Groenland of elders van eene andere bedieninge voorzien ware. Daar nu niemand op deze voorwaarde hem zijne bedieninge wilde afneemen, leide hij dezelve, met mede weeten van zijnen Biſſchop, in het jaar 1718 evenwel neder. En daar het hem zwaar viel, van eene gemeente, die hem lief hadt, van veele goede vrienden en naaſtbeſtaanden te ſcheiden, moeſt nu zijne vrouwe, in plaatſe van zelf wankelbaar te worden, hem opbeuren en in zijn voorneemen verſterken.

Ondertuſſchen liep 'er een gerucht, dat een ſchip, van *Bergen* uitgevaren, aan de Groenlandſche kuſte in het ijs verongelukt en de luiden, die zich in de booten op het land geborgen hadden, door de Wilden dood geſlagen en opgegeeten waren. Door dit verſchrikkende gerucht ('t geen echter niet geheel gegrond was) liet zich de kloekmoedige vrouwe zo min als haar man afſchrikken, om, met vier kleine kinderen de reize naar *Bergen* voort te zetten, en van daar naar een land, zo verſchrikkelijk afgemaald, zich te begeeven.

§. 16.

§. 16.

Hier werdt hij van ieder een met oogen van verwonderinge aangezien. De meeſten hielden hem voor eenen zot, die droomen of openbaaringen moeſte gehad hebben, om dat hij zijn ordentelijk beroep vaaren liet, en als een doolend Ridder door de waereld kruiſſen wilde. Eenige verſtandige mannen hoorden zijnen voorſlag, om den Groenlandſchen handel in gang te brengen met eenigen ernſt aan. Doch, doordien de handel van *Bergen* op *Groenland* door voorkominge van zo veele natien verdorven was, zo was niemand beluſt, ten minſten niet zo lange de oorlog met *Zweden* duurde, denzelven weder te vernieuwen. Toen 'er nu door 't onverwacht affterven van den Zweedſchen Koning *Karel den XII.* in het jaar 1718 eene hoope tot vremaakinge opwakkerde, begaf hij zich naar *Coppenhagen*, gaf een ſmeekſchrift nevens verſcheiden ontwerpen, daartoe betrekkelijk, aan het *Miſſions-Collegie* over, en verkreeg niet alleen het verblijdend antwoord, dat de Koning, om zulk een gewijd oogmerk te bevorderen, op middelen ten dien einde zou bedacht zijn; maar hij verwierf ook die genade, dat de Koning zelf zich met hem in geſprek begaf en zijnen voorſlag aanhoorde. Vergenoegd derhalven keerde hij te rugge naar *Bergen*.

Ondertuſſchen ontfing de Magiſtraat te Bergen op den 17den November 1719 een koninglijk bevel, dat zij alle handelaars, die in de *Straate Davis* geweeſt waren, naar den Groenlandſchen handel ondervraagen, derzelver gedachten over het oprichten eener *Colonie* ter dier plaatſe peilen, en tevens berichten zou, welke voorrechten de onderneemers begeerden. Dan niemand werdt 'er gevonden, die tot dezen togt luſt hadt: ook beſchreef men de reize dermaaten gevaarelijk en het land zo ſlecht, dat de goede Heer *Egede* door zijne voorſlagen haaſt in een ſlechten naam zou gekomen zijn. Doch 't geen hij, door middel van het koninglijk bevel en de hulpe der grooten, niet konde uitvoeren, poogde hij door zich zelven bij koopluiden werkſtellig te maaken. Het gelukte hem in zo verre, dat zich zommigen overreeden lieten, eene ſomme gelds op te ſchieten, te meer daar zich een aanzienelijk

koop-

koopman in *Hamburg* aanboodt, om, door het bijbrengen van een grootere fomme gelds, met de overigen ingenootfchap te treeden. Doch, doordien deze van dit befluit fchielijk afkeerde, en de begeerde voorrechten door den Koning niet konden worden toegeftaan; zo ftopte ieder voor het verzoek, om zich met Groenland te bemoeijen, zijne ooren, en de goede Heer *Egede*, droeg, ten loon van zijne moeite, fpot en lafter te rugge.

Vruchteloos derhalven liep dit jaar weder ten einde. Echter liet hij, bij alle zwaarigheden, aanvechtingen en tegenftribbelingen, den moed niet zakken, hielt ook niet op, onderdaanige fmeek-fchriften den Koning, en voorflagen het *Miffions-Collegie* toe te zenden, en de koopluiden tot eene onderneeminge aan te zetten. Eindelijk was hij zo gelukkig, dat hij eenige brave mannen, dien zijn onverkoelbaare ijver ter harte ging, tot eene faamenkomfte beweegde, en door veele voorflagen, gebeden en fmeekingen, om toch Gods eere, en zo wel hun voordeel als dat des Vaderlands te behartigen, overhaalde, dat ieder eene hoofdfomme van twee honderd rijksdaalers opfchoot. Hij zelf voegde 'er drie honderd bij, en vervaardigde aanftonds, aangaande de geheele fchikking, een opftel, dat hij den Biffchop en allen Stadt-predikanten als ook verfcheiden koopluiden toezondt, waarop elk nog een fommetje, ten gedachten einde befteedde. Op deze wijze bragt hij ten laatften eene fomme van tuffchen de negen en tien duizend Rijksdaalers bijeen. Van deze, hoe wel niet toereikende fom werdt daadelijk een fchip, de *Hoop* genoemd, gekocht, dat hen naar Groenland brengen en aldaar overwinteren zou. Nog twee fcheepen werden 'er toegeruft, het een ter walvifch-vangfte en het tweede om van de nieuwe *Colonie* eenig bericht over te brengen. Ondertuffchen kwam met de lente van 1721 de blijde tijdinge van het *Miffions-Collegie*, dat de Koning de onderneeming zeer genadig goed gekeurd en den Heer *Egede* aangefteld hadt tot Priefter der nieuwe Colonie, en *Miffionaris*, met eene jaarwedde van drie honderd en eene gifte van twee honderd Rijksdaalers om zich uit te ruften.

Dus verkreeg eindelijk deze onvermoeide man, tot zijne groote blijdfchap, dat geene, waar na hij, tien jaaren lange, met zo grooten ijver en onder 't juk van zo veele wederwaerdigheden, gezocht hadt, namelijk het befwaar-

lijk

lijke amt van *Miſſionaris* onder de heidenen; en hier door poogde hij geenzints eene voordeeliger en aanzienelijker bedieninge te verwerven (die toch hadt hij te vooren bekleed) maar beſloot vaſtelijk zijn leven daarbij op te offeren.

§. 17.

Op den 4den Maij 1721 begaf hij zich met zijne vrouw en vier kleine kinderen aan boort van het ſchip de *Hoope*, alwaar hij het manſchap, ten getale van veertig, als hoofd dezer *Colonie* werdt voorgeſteld, en ſtak den 12den Maij in zee. Den 4den Junij voeren zij *Staatenhoek* voorbij, hadden echter hierna geweldigen ſtorm en zo veel ijs, dat zij geen einde aan hetzelve konden zien, 't welk den ſchipper ſchier beweegde, om te rugge te keeren. Den 24ſten Junij zagen zij in 't verſchiet eene openinge in het ijs en waagden zich in dezelve, echter bevonden zij wel haaſt, dat zich het ijs, zonder verdere opening, ten lande toe uitſtrekte. Dus wilden zij weder uit het ijs vaaren, doch de wind tegenſtreevig en geweldig wordende, belette hun zulks: en het mede vaarende ſchip ſtiet aan het ijs en kreeg een gat, 't welk echter met kleederen toegeſtopt werdt. Niemand kon andere gedachten hebben, dan dat beide de ſcheepen, door eenen toeneemende ſtorm aangevallen, in het ijs zouden verbrijzeld worden, en de ſchipper gaf zijn volk te kennen, dat het tijd ware, om zich tot ſterven te bereiden. Bij dit gevaar kwam nog, dat 'er den geheelen dag, tot op den midder-nagt toe, een dikke nevel hinge, die hun het vooruit zien belette. Echter werden zij niet zonder verwonderinge gewaar, dat het ſchip, hoe langer hoe meer ruimte bekwam en zo dra omtrent midder-nacht de nevel verdunde en verdween, zagen zij zo weinig ijs, dat zij bezwaarelijk gelooven konden, in eenig groot gevaar geweeſt te zijn. De ſtorm zelfs, die hun den ondergang voorſpelde, hadt hun, zonder dat zij het, bij den dikken nevel, hadden kunnen gewaar worden, van het ijs bevrijd en den weg gebaand.

Ten laatſten kwaamen zij 'er den derden Julij in *Bals-Rivier*, op den 64ſten graad, aan land, en bouwden op een ijland bij *Kangek*, dat zij naar het ſchip, *Haabets Oe*, het

het ijland van Hoope, noemden, een huis van fteen en aarde met vellen bekleed, welke wooninge op den 31ften Auguftus, na 't verrichten eener Dank-predikatie uit *Pfalm* CXVII, betrokken werdt. Het fchip, dat ter walvifch-vangfte beftemd was, was voor hen van *Bergen* in zee geftoken, doch bij *Staatenboek*, daar een geweldige ftroom en veel ftorm woedt, omvergeflagen. Het werdt echter, zonder dat het iemand der fcheepluiden 't leeven kofte, weder omgekeerd, en, door eenen goeden wind begunftigd, fchoon zonder maft, gelukkig naar Noorwegen gedreeven.

§. 18.

De Groenlanders toonden zich, in den beginne, zeer minzaam jegens hunne nieuwe gaften, en waren in 't bijzonder verwonderd, dat men vrouwe en kinderen op dien togt gewaagd hadt. Doch, uit het bouwen der aangelanden, ziende dat zij niet voor een korten tijd, ten bezoeke of koophandel, maar om 'er voor altijd te blijven, gekomen waren, verlieten zij uit vreeze die landftreek, en wilden den Europeaänen, wanneer zij bij hen kwaamen, geene herbergfaamheid verleenen. Echter lieten zij zich van tijd tot tijd door vriendelijke bejegeningen en giften beweegen, die geenen, die hen kwamen bezoeken, te ontfangen; nogtans gunden zij denzelven geenen ingang in hunne woningen, maar ruimden hun een huis alleen in, en bezorgden het dien nacht door wachten.

Ten laatften dan waagden zij het, om deze vreemdelingen ook in hunne huizen te ontvangen, en dezelven nu en dan weder te bezoeken. De Heer *Egede* nam alle gelegenheden waar, om hunne fpraake te leeren, en na dat hij het woord *Kina*? dat is, *wat is dat*? verftondt, vraagde hij hen alles, wat hem in den zin viel en fchreef het op. Gemerkt hebbende dat zeker Groenlander, *Arok* genoemd, zeer veele liefde voor eenen der zijnen, die *Aaron* heette, om de gelijkheid en overeenkomft dezer beide naamen, betoonde, liet hij eens dezen *Aaron* als bij geval, echter met deszelfs toeftemminge, onder de Groenlanders en voornaamelijk bij *Arok* terug, ten einde dezelve gelegenheid hebbe, om de taale te leeren, en de gefteldheid des lands zich bekend te maaken.

Zij

Zij riepen hem wel toe en gaven te verſtaan, dat hem een man ontweeken was: echter deedt hij, als of hij zulks niet begreep. Na verloop van eenige dagen kwamen de Wilden den Heere *Egede* aanzeggen, dat *Aaron* gezond was, doch dat zij verzochten, dat hij hem wilde te rugge haalen, om dat het verblijf van dien man onder hen hun eenig kwaad vermoeden inboezemde. Dan door het geeven van eenige geſchenken lieten zij zich beweegen, hem bij zich te houden, geduurende den winter. Doordien deze echter, door de Wilden getergd en beroofd wordende, zich weerde, behandelden zij hem zonder mededoogen en ſloegen hem wonden. Ook beroofden zij hem van zijnen ſnaphaan, opdat hij zich daar mede niet wreeken zoude; doch, na dit gepleegd te hebben, behandelden zij hem minzaamer, en baden hem, dat hij toch vooräl den Priester niets van hun bedrijf melden zou, op dat zij geene ſtraffe ondergaan mogten. De Heer *Egede* betoonde zich ook dier zaake onkundig te zijn, en liet, toen zij hem andermaale een bezoek gaven, nog een man met hen reizen

Voor dezen tweeden reisgenoot vreesden zij ten uiterſten, en veele *Angekoks* werden ontbooden, om over beiden te toveren, ten einde een ongeluk over hen te brengen, en ze daardoor te noodzaaken om te vertrekken.

Doch toen deze gochelarije van geene gewenſchte uitwerkinge was, wendden de *Angekoks* voor, dat de Priester zelf een groote, echter goede *Angekok* ware, die geenzints de ſchade der Groenlanderen bedoelde. Dit voorſtel der *Angekoks* vondt zo veel te ſneller ingang, doordien zij zich errinnerden, hoe zij hem voor zijn volk hadden hooren prediken, met welken eerbied hij dat werk verrichtte, en hoe nederig hij van het volk bejegend werdt. 's Mans luſt begon hoe langer hoe meer op te wakkeren, om met dit arm volk van Goddeljke dingen te ſpreeken, echter vondt hij hierin zeer veele belemmeringen. Om dit hinder zo veel mogelijk te vergoeden liet hij door zijnen oudſten zoone eenige bijbelſche gebeurteniſſen aftekenen en die aan het volk vertoonen, op dat zij daardoor niet alleen zijne meeninge ligter begrijpen, maar hem ook, door 't vraagen naar de betekeniſſe van het afgetekende, geleegenheid geeven zouden, om zo wel hunne ſpraake te leeren, als hen te onderwijzen in de grondleere des Kriſtelijken Godsdienſts. Niets ſcheen ruimer hunne gemoederen in

in te neemen, dan de aftekening van de opſtandinge der dooden, en der wonder-werken van Kriſtus in kranken te heelen en dooden op te wekken. En doordien zij hem voor een afgezant van eenen zo machtigen en goeden God aanzagen, begeerden zij, dat hij, gelijk hunne *Angekoks*, hunne kranken aanblaazen en dus herſtellen zou. Van deze en andere blijken hunner hoogachtinge was hij genoodzaakt zich te bedienen, om het arme volk te onderwijzen, en tot God, den geever alles goeds, op te leiden. 's Mans bemoeijingen vonden ook, in zo verre zij zich van beide zijden verſtaan konden, ſchielijk ingang. Telkens deeden zich 'er al meer op, die nieuwsgierig waren, om van Hem, die hemel en aarde geſchapen hadt, en zo veele wonder-werken en goede dingen verrichten kon, te hooren ſpreeken: en wanneer hij reisde, om het land te bezien, werdt hij, met groote genegenheid van het volk, in de wooningen genomen en aangehoord: in 't bijzonder zedert dat 'er eenige kranken herſteld werden, over wien hij, na vermaaninge om den waaren God te leeren kennen en aan te roepen, gebeden hadt.

§. 19.

De koophandel vondt in den beginne geenen of zeer geringen opgang. De Groenlanders hadden niets, en 't geen zij den winter door over gehouden hadden, wilden zij den Deenen niet venten, doordien zij, zints veele jaaren, gewend waren met de Hollanderen te handelen, die reeds wiſten, wat den Groenlanderen aangenaam zij, en alles voor geringeren prijze geeven konden. In de lente van het jaar 1722 zeilden veele Hollandſche ſchepen de *Colonie* voorbij, en de Deenen moeſten met verdriet aanſchouwen, hoe de luiden van een ſchip, dat bij hen inliep, in den tijd van een half uur, meer uitwerken konden in den handel, dan zij in den ganſchen winter hadden kunnen verrichten.

Thans begon het ook aan noodig leevens-onderhoud te mangelen. Zij hadden zich voordeeliger gedachten van de Groenlandſche viſſcherije en jagt gevormd, dan zij dezen in der daad bevonden, en hadden zich daarom van weinig viſch en vleeſch voorzien. Doordien zij 't land nog weinig kenden, de rendiren en haazen ſchuw, en de vis-

schen met hunne gereedschappen niet te vangen waren, raakten zij, eer 't jaar nog ten einde was, in groot gebrek aan noodig voedsel, en veelen der scheepsluiden werden door scheurbuik overvallen. Het volk begon tegens den Priester, als hunnen leidsman, te morren, en, doordien het proviant-schip in de lente, langer dan men gedacht hadde, wech bleef, wilden zij allen met het schip, dat bij hen overwinterd hadt weder te rugge keeren. Hier over raakte de Heer *Egede* in groote verlegenheid. Hij konde, volgens zijn geweeten, geen land zo ligt en onachtzaam verlaaten, dat hij, ten kosten van zo veelvuldigen arrebeid en zwaare moeite ter bekeeringe der heidenen, die van zich goede hoope gaven, gezocht en gevonden hadt. Echter kon hij daar niet met zijne vrouwe en vier kinderen alleen blijven, en hunnen gewissen ondergang inwachten. Al wat hij op zijn volk verkrijgen kon, was, dat zij tot in Junij, op de komste van het verwacht wordend schip zouden wachten, en dat, wanneer zij dan, het schip nog niet verscheenen zijnde, vertrokken, zij hem een gedeelte van hunnen proviant zouden achter laaten. Ook haalde hij ses menschen over, om ook op dit geval bij hem te blijven.

Toen dezen echter zagen, dat de proviant, die de anderen zouden overlaaten, te nauwer nood, een half jaar zou kunnen uithouden, gaven zij niet onduidelijk te kennen, dat ze, zo de nood aan den man kwame, zich ter sluik op een Hollandsch schip zouden begeeven en te rugge vaaren. Dit deedt eindelijk den Heer *Egede* besluiten, om, met bedrukten gemoede, op het zelfde schip, dat hem hadt overgevoerd, te rugge te keeren: maar zijne vrouwe wederstreefde dit zijn voorneemen zo kloekmoedig, dat hij 'er met schaamte over zijn klein geloove van af zag. Zij pakte van haare goederen niet alleen niets voor de reize in, maar vermaande ook de overigen, die reeds bezig waren in het sloopen hunner woningen, dat zij toch geene vergeefsche moeite zouden doen, doordien zij vastelijk vertrouwde, dat 'er een schip afgezonden was, en wel haast gelukkiglijk zou aanlanden. Schoon nu de anderen deze voorzeggerin uitlachten, werden zij echter, bij het aankomen van het schip op den 27 Junij, beschaamd en verheugd: ook ontving de Heer *Egede* genoegelijke berichten zo wel van de koopluiden te *Bergen*, die hem verzekerden, dat zij, niet tegenstaande den hachelijken toestand der

der onderneeminge, niet zouden nalaaten hun begonnen oogmerk voort te zetten; als ook van het hoog loffelijk *Miffions-Collegie*, dat hem verwittigde, hoe de Koning de bezendinge op alle wijzen zou zoeken te onderfteunen. Om deze pooginge werkftellig te maaken, werdt eene loterije, ten voordeele der Groenlandfche bezendinge, goedgekeurd; en, als deze niet konde tot ftand gebragt worden, eene kleine oplage gemaakt op de onderdaanen der beide rijken, Denemarken en Noorwegen, onder den naam van *Groenlandfche Schattinge*, welke eene aanzienelijke fom gelds opbragt. (*)

§. 20.

Door deze verzekeringen werdt de Heer *Egede* als op nieuwe opgewekt, om geenen arrebeid of eenige moeite te fpaaren, ten einde de bekeeringe der heidenen, mitsgaders de ontdekkinge en bevolkinge des lands zo veel moogelijk te verhaaften. Hierom hielt hij zich den volgenden winter van het jaar 1722, met zijne twee jonge zoonen, eenen tijd lang onder de Groenlanderen op, (fchoon hem, in den beginne, de ftank en het ongedierte, bij deze luiden zo fterk en menigvuldig, bijna ondraagelijk was) op dat hij meer onderrichtinge nopens het land verkrijgen, en zijne kinders, door den omgang met die der Groenlanderen, de fpraake machtig mogten worden.

Twee verlaaten jongens der Groenlanderen lieten zich door gefchenken overreden, om voor altijd bij hem te blijven woonen. Ook trof hij in den winter een huisgezin, uit zes perzoonen beftaande, aan, dat verzocht zich bij hem te mogen ophouden. Schoon hij nu terftond wel zag, dat deze luiden uit armoede alleelijk tot hem kwamen: fchoon zijne wooninge zeer bekrompen was, en veele Groenlanders hem door hunne bezoeken laftig vielen, doordien zij telkens alles zien wilden en veele gefchenken begeerden: nam hij toch deze luiden aan, in hoope, dat hij derzelver kinderen voordeelig zou kunnen opvoeden en hunne fpraake leeren. Dan zo ras de fterkfte winter voorbij en de gelegen-

(*) *Holbergs Dannemarks og Norges geiftliche og Verdflige Staat.* pag. 351.

legenheid gekomen was, om op de zee het een of ander te vangen, vertrokken ze weder; en de twee jongens, die beloofd hadden voor altoos bij hem te zullen blijven, namen, de een na den ander, de vlucht, zo dat 's Mans hoope, moeite en koſte, aan dezen verſpild, vruchteloos waren. Hij hadt deze jonge luiden gaerne van het omzwerven af- en tot eenen bezadigden leevens-aart gewend, om hen in den kriſtelijken Godsdienſt als ook leezen en ſchrijven te onderwijzen: echter bemerkte hij wel haaſt, dat hij, om hen te vreeden te houden, zo ras hun het voorgaande leeven te binnen kwam, toelaaten moeſt, dat zij of op de zee of om Wilden te bezoeken mogten uitvaaren. En wat het onderwijzen betreffe; zij lieten zich in den beginne, zo 't ſcheen, met grooten ijver onderrichten, doordien zij voor elken letter, dien zij leerden kennen, een viſch-haak of ander zoort van gifte ontvingen. Doch het leedt niet lange of zij werden dit onderwijs moede: „ Zij „ wiſten niet, dus drukten zij zich dikwijls uit, van welk „ nutte het zijn zoude, eenen geheelen dag ſtille te zit- „ ten, op een ſtuk papiers te ſtaaren en uit te roepen, „ a. b. c. enz. Hij, de Prieſter en de koopman, waren „ luiden, nergens toe bekwaam, dan den geheelen dag ſtil „ te zitten, in een boek te leezen en met een ſchrijf-ve- „ der te ſpeelen; daar in tegendeel de Groenlanders braa- „ ve mannen waaren, zee-honden vangen en vogelen ſchie- „ ten konden, waaruit nuttigheid en genoegen voortvloei- „ de. " en zo voorts. De Heer *Egede* deedt zijn beſt wel om hun de nuttigheid der lees- en ſchrijf-kunſte te doen begrijpen, als bij voorbeeld, dat men daardoor eenen afwezigen vriend zijne gedachten mededeelen, maar in 't bijzonder uit den Bijbel den wille Gods kon leeren kennen. Dit echter bedoelden zij minder dan uitwendige winſten en giften, en nadat ze dezer zo veelen verkreegen hadden, als zij wenſchten, namen zij ter ſluik de vlucht.

§. 21.

Hij hadt ondertuſſchen niet nagelaaten, van den beginne af aan alles aan te wenden om het land te leeren kennen, en daarom op verſcheiden tijden niet alleen zijn onder hebbend manſchap uitgezonden, om de jagt en viſſcherije der Groenlanderen bij te woonen en daarin zich

zich te oeffenen, ten welken opzichte zij dan ook van tijd tot tijd bedreevener werden; maar zich zelven der moeite getrooſt, om op het vaſte land eene betere plaatſe voor de *Colonie*, waar iet gezaaid en geplant kon worden, op te zoeken. Hij vondt eene ſchoone *fiörde*, waarbij veel gras en een zoort van boſſchaadje groeide, ook een zalm-riviertje was, en goede gelegenheid ter vee-kweekinge zich opdeedt. Deze *fiörde* noemde men de *Prieſter-fiörde* en begon daar, met ſteenen te breeken ter opbouwinge der *Colonie* te arrebeiden. Doch doordien de ſchippers den invaart zo verre en zo zeer gevaarelijk vonden, moeſt men dit oogmerk laaten ſteeken.

In den jaare 1723 ondernam hij twee togten in de *Amaralik-fiörde*, zo wel om de overblijfzelen der oude Noorweegſche gebouwen te zien, als om eene betere plaatſe voor de *Colonie* op te ſpooren. Ten dien einde onderzocht hij ook alle bogten in 't nabuurig land, en voer twee maalen *Bals-Rivier* op, om te onderzoeken, of men daar, volgens opgave der Groenlanderen, zee honden op het ijs zou vinden liggen, die men, gelijk bij *Spitsbergen*, dikwijls ten getale van honderd zou kunnen dooden. Hij vondt 'er veelen op het ijs liggen, doch men kon niet éénen vangen. Op de tweede reize in *Bals-Rivier*, vondt hij in eene zeer aangenaame valeie een vervallen vierkant gebouw van vlakke ſteenen, omtrent achtien voeten lang en breed en nog twaalf voeten hoog, met eene deure voorzien. Dit gebouw zag hij aan voor een vervallen kerketoren: want niet verre van den zelven lag een puinhoop van ſteenen, ſes en negentig voeten lang en twee en zeventig voeten breed, echter maar nog twee voeten hoog, zijnde de platte grond daar van volſtrektelijk tegen de bouw orde der Groenlanderen te ſaamen geſteld, 't welk alzo, naar alle gedachten, de kerke zal geweeſt zijn. Behalven dit vondt hij daar nog veele kleinere huizen van aarde, de grond echter was overäl met gras en boſſchaadje van berken-, wilgen-, elzen- en geneverbeſien-boomen overdekt. Zo aangenaam zich deze valeije vertoonde, zo akelig en verſchrikkelijk vertoonde zich het ijsveld op de andere zijde, 't welk zich, zo verre men zien konde, landwaard in uitſtrekte.

§. 22.

In dit jaar werden 'er drie ſchepen naar Groenland af gezonden, waarvan het een met proviant naar de *Colonie* belaaden was, met welk ſchip de Heer *Egedé* niet alleen verblijdende berichten nopens de voortzettinge van het ondernomen werk, maar ook eenen amtgenoot Heere *Albert Top* ontving. Het tweede ſchip, ter walviſch-vangſte uitgeruſt, keerde het volgende jaar, met omtrent honderd en twintig tonnen ſpek, éénen walviſch afgehaald, belaaden naar *Bergen* te rugge. De waarde van den thraan en de walviſch-baarden beliep op twee duizend zeven honderd rijksdaalers. (*) Het derde ſchip was afgezonden, om de kuſt der *Straate Davis* te onderzoeken, kwam echter noch aan noch terug, en is naar alle waarſchijnelijkheid bij *Statenhoek*, alwaar de ſchepen door ſtorm van elkanderen geſcheiden werden, verongelukt: 't zelfde lot trof kort te vooren een Hollands ſchip, wiens manſchap, zich in twee ſloepen geborgen hebbende, half uitgehongerd op de *Colonie* aankwam.

De Miſſionaris hadt te gelijk bevel ontvangen, om door kloekmoedige zeeluiden de ooſtzijde van Groenland te laaten onderzoeken. Op dat dit oogmerk des te getrouwer zou worden uitgevoerd, begaf hij zich zelf, den 9den Auguſtus, met twee ſloepen op deze bezwaarelijke en gevaarelijke reize, niet tegenſtaande de beſte zomertijd verſtreeken was, in hoope om de *Frobisher-ſtraate* te vinden en door dezelve den weg naar de ooſtzijde te verkorten.

Volgens zijne beſchrijvinge, vonden zij, omtrent in den 62ſten graad, alwaar zommige Kaarten de *Frobisher-ſtraate* aantoonen en plaatſen, eene *fiörde*, die twee mijlen breed was, dermaaten door eenen noorden wind met drijf-ijs verſtopt, dat zij, zo verre zij ook in de ruime zee zagen, evenwel het einde van het ijs niet zien konden. Zij wilden zich aldaar derhalven ophouden, tot dat het ijs in zee zou vlot geworden zijn en eene openinge gemaakt hebben, waardoor zij de *Straate* konden zoeken. Doordien zij echter

(*) Holb. l. c. pag. 352.

ter door de Groenlanderen, voor zo verre zij die verftaan konden, onderricht werden; dat het ijs niet van het oosten in de zee, maar uit de zee landwaard ingedreeven werdt; zo gaven zij den moed verlooren, om eenen doorvaart te vinden. Derhalven voeren zij, na dat de wind eene kleine openinge in de zee gemaakt hadt, met veel gevaar het ijs door, zeilden *Caap Comfort* voorbij, en werden door hunnen Groenlandfchen loots in den 61ften graad, vier mijlen tuffchen klippen en ijlanden heen, in eenen zond geleid, door welken zij den doorgang dachten te vinden. Deze zond ging echter weder zuid-weftwaard in zee. Tot in den 60ften graad, en dus digt bij *Statenhoek*, zochten zij vruchteloos den doorvaart. De *Miffionaris* was moedig genoeg, om den zond, die *Caap Vaar-wel* den vaften lande affnijdt, door en op de ooftzijde te vaaren. Doch doordien hem de Groenlanders de lengte van den zee-weg, de hevige ftorm-winden, den fterken ftroom, die daar vooräl tegens den winter gaat, het menigvuldig ijs, en de gruwzaamheid der inwooneren op de ooftzijde voor oogen ftelden; zo moeft hij, ten gevalle van zijn bijzijnd volk, dat op zodanig overwinteren niet beluft was, op het wederkeeren bedacht zijn. Deeze meer dan feftig mijlen zeilden zij op hunnen uittogt in vijftien, maar op hunne wederkomfte eerft in negentien dagen af.

Zo wel op de heen- als de te rugge-reize toonden de Groenlanders hun veele *förden*, alwaar zij verhaalden, dat nog eenige overblijfzels der oude Noorwegeren, en verfcheiden fchoone plaatfen, met gras en laag hout begroeid, zouden te vinden zijn. Echter hadden zij niet tijds genoeg, om dat alles te bezichtigen. Tuffchen den 60ften en 61ften graad vonden zij op een plaats, die de Groenlanders *Kakoktok* noemden, eene vervallen kerke, die van binnen vijftig voeten lang en twintig breed was, en welkers muuren omtrent zes voeten dik waren, zijnde in dezelve twee deuren ten zuiden en eene groote deure ten weften. Deeze kerke hadt ten noorden flechts een, maar ten zuiden vier groote venfters. De muuren waren kunftig, doch zonder beeldwerken, opgehaald. De muur van het kerkhof ftondt 'er insgelijks nog, daar naaft een groot huis met eene deure, benevens veele andere kleine huizen. In de kerke liet de Heer *Egede* eenige fteenen, op hoope om 'er eenige Noorweegfche aloudheden te vinden, opdelven, 't welk de Groenlanders in den beginne niet gehengen wilden,

den, uit vreeze, dat de zielen der afgeſtorven uitlanderen, ter dier plaatſe begraaven, geſtoord mogten worden en hun eenige ſchaade toebrengen. Echter kon hij, uit gebrek aan noodige gereedſchappen, niets anders te zien krijgen, dan eenige koolen, beenderen, en ſtukken van lijm-potten.

Op de terugge reize, vonden zij op een ijland, acht mijlen van *Godbaab* gelegen, eene geele aarde, met roode vermiljoen-aderen doorſtreept, waarvan de Heer *Egede* iets naar *Bergen* zondt. Toen hem gemeld werdt, dat men iets van waarde daaruit kon maaken, en hij eene geheele laadinge naar *Bergen* zenden zoude, deedt hij wel zijn beſt om het ijland weder te zoeken, doch kon het, in zo veele ijlanden verdoold, niet weder vinden.

In het begin dezer reize wilden de Groenlanders de *Deenen* in 't minſten niet betrouwen en ſtelden zich tegens hen te weer. Doch toen zij door den Groenlandſchen loots onderrecht werden, dat zich bij deze *Deenen* de Prieſter of gelijk zij hem noemden, de groote *Angekok* der *Kablunakke* bevondt, namen zij hem, zingende en juichende in, geleidden hem, werwaard hij wilde, en hoorden hem gaerne van den ſchepper des heel-als ſpreeken. Ja hun vertrouwen ging ten laatſten zo verre, dat zij den *Miſſionaris* eens bij een graf bragten, en hem baden, dat hij den ontſlaapen zoude opwekken, doordien zij zo veel van de wonderwerken, door Gods zoon verricht en het opſtaan der dooden, gehoord hadden. Zij twijffelden ook niet of zijne aanſpraake aan kranken, en het gebed tot Gode voor de zelven, waren onfeilbaare middelen ter herſtellinge: en eens bragten zij eenen blinden tot hem, op dat hij denzelven, door aanraakinge, zoude ziende maaken. Na den lijder aangeſproken en vermaand te hebben, dat hij in den zoone Gods gelooven zoude, wreef hij hem de oogen met franſchen brandewijn, en ging zijnes wegs. Dertien jaaren na dit geval kwam deze zelfde man op de *Colonie* en bedankte den *Miſſionaris*, dat deze hem, na van harte in zijne woorden geloofd te hebben, de oogen hadde geopend.

§. 23.

§. 23.

Niet zeer lange na deze ontdekkings-reize voer hij in November naar *Piſſubik*, zeven mijlen ten noorden van de *Colonie* gelegen, om te onderzoeken, of men aldaar walviſſchen zou kunnen vangen; echter bevondt hij, dat zich aldaar alleenelijk vin-viſſchen ophielden, die gevaerelijk te vangen zijn en weinig ſpek afgeeven. Doch door de Groenlanderen onderrecht wordende, dat vijftig mijlen ten noorden van de *Colonie* zich de walviſſchen in Februarij en Maart vertoonden, ondernam hij zelf in Februarij 1724, met twee ſloepen, derwaard eene reize, niet tegenſtaande de meeſten van zijn volk geloofden, dat het niet wel mogelijk ware, ter dier plaatſe in zulk een vroeg en bar zaizoen te kunnen komen. Zij drongen het ijs door tot in den 65ſten graad, 56 minuuten, en waaren toen ſlechts twaalf of veertien mijlen van de plaatſe, daar zij heen wilden, *Nepiſene* genoemd. Hier van daan moeſten zij, na dat zij eenige dagen vergeefſch op eenen wind, die het ijs ſcheuren zoude, gewacht hadden, te rugge keeren, en God danken, dat zij na eenen harden arrebeid, dien zij vier weeken, in zwaare koude, hadden uitgehouden, onbeſchadigd waren weder gekeerd. Want op hunne te rugge reize konden zij, door ijs belemmerd, niet door den zond tuſſchen de ijlanden en het vaſte land heen vaaren, maar moeſten om de ijlanden heen in volle zee ſteeken, waarin ook zo veel ijs lag, dat zij deszelfs einde door het oog niet vinden konden. De Groenlanders ſtelden hun de onmogelijkheid, om door het ijs te ſtevenen, voor oogen; echter waren zij gedwongen, dien kans te wagen, namen hunnen loots, die uit vreeze weigerde mede te gaan, geweldiger wijze, in hunnen ſloep, en worſtelden, in onvermoeide poogingen, door het ijs gelukkiglijk heenen. Dit echter hadden zij ontdekt, dat van Februarij af tot in Maart zich veele walviſſchen in *Nepiſene* ophouden, die in April verder ten noorden naar *Disko* en dan ten weſten naar de *Americaanſche* kuſten heen trekken.

Dit jaar kwamen 'er twee ſcheepen uit Noorwegen. Het een was gezonden, om langs de kuſt tot bij *Disko* koophandel te drijven, echter kon het alleenelijk op

twee plaatſen aanlanden, en vergaderde weinig, doordien de Hollanders het beſte reeds hadden opgekocht. Het tweede ſchip was beſtemd, om de *Americaanſche* kuſt tuſſchen den 66ſten en 67ſten graad, daar de ſtraate 't engſte toeloopt, te bezeilen, en hout ter opbouwinge van eene nieuwe *Colonie* naar Groenland te voeren. Echter kwam het in Julij weder, en hadt, door belemmeringe van het drijf-ijs, niet kunnen landen. Op de te rugge reize onderzocht de Capitein de ſtreeke bij *Nepiſene* naauwkeurig, waarheen hij, met bouw-ſtoffen bevracht, haaſt weder zeilde, en den *Miſſionaris Top*, nevens twintig perzoonen en eenen Groenlandſchen jongen, bragt, welken aldaar de tweede volkplantinge oprichtten. Behalven deze twee ſcheepen, zondt de Compagnie, op koninglijk bevel, een ſchip af, om de ooſtzijde van Groenland, IJsland tegen over, op te zoeken. Echter keerde men, door het ijs en door de ſtormwinden verhinderd, onverrichter zaake te rugge.

Voor het overige liet de koopman in de *Amaralik-fiörde* eenen klip ſpringen, in hoope, dat hij daar eenig *Metaal-Ertz* zou opdelven; doch hij vondt niets dan zwavelaarde. De Prieſter liet in die ſtreeke en bij de *Prieſter-fiörde*, in de maand Maij, na dat men het oude gras afgebrand en daardoor den bevrozen grond ontdoid hadt, eenig koren, ter proeve, zaiën. Het kwam gunſtig op, tot het in de airen zwol, doch in September moeſt men het zelve, wegens de felle koude in de nachten, onrijp inoogſten.

Uit dit alles kan men zien, hoe werkzaam de Heer *Egede* geweeſt zij, om het welzijn der *Colonie*, welkers beſtieringe door de Compagnie hem was opgedraagen, te bevorderen. Dit wikkelde hem, volgens 's Mans eigen getuigeniſſe, in verſcheiden zaaken, die hem, als een geeſtelijken, niet in alle opzichten voegden. Dit voerde hem op zo veele bezwaarelijke en gevaarelijke reizen, ten einde hij een ieder door zijn voorbeeld leeren mogte, alles te doen wat tot hunnen plicht behoorde, en ten einde hij zelfs nauwkeurig mogte onderzoeken, waar en op welke wijze het beſte der Compagnie bevorderd konde worden, terwijl hij wel wiſt, dat het geeſtelijk oogmerk, de bekeeringe naamelijk der Groenlanderen, die hem zo zeer ter harte ging, zonder het aanwenden zijner poogingen,

om

om ook der Compagnie uitwendige voordeelen te bezorgen, niet kon bereikt worden.

§. 24.

Dit geestelijk oogmerk betreffende, begon hij in dit jaar, eenen Amtgenoot verkreegen hebbende, alles aan te wenden, om de Groenlanderen te onderwijzen. Hij hadt, zo goed en kwaad hij in deze moeijelijke taale konde, eenige korte vraagen en antwoorden nopens de scheppinge van 't heeläl, den val der eerste menschen, de verlossinge uit den zelven, de opstandinge der dooden en het oordeel, opgesteld, als ook eenige gebeden en liederen vertolkt, die zij beiden, hij en zijn Amtgenoot, den heidenen zo lange voorlasen, tot dat dezelven, door 't geduurig aanhooren van het voorgezeide, antwoorden en verdere onderrechtinge dien aangaande begeeren konden. In den beginne scheenen de Groenlanders zeer ijverig te zijn in het aanhooren; doch in 't vervolg vertraagden zij in dezen ijver, bijzonder wanneer zij lust kreegen, om op zee te vaaren, of eene vrolijkheid bij te woonen, en daar mede vertoeven moesten, tot dat leezen en zingen geëindigd was. Kwam 'er een *Angekok* bij, die voor hadt te gochelen, zo was volstrekt niet de minste aandacht in hen te verwekken: en wilden dan de *Missionarissen* hun evenwel, 't een of ander voorleezen, bespotteden zij dezelven, en maakten derzelver gebaerden op eene belagchelijke wijze na, beschuldigden ze ook, dat ze jokten, bijzonder ten opzichte van het articul des jongsten oordeels, doordien de *Angekoks*, die zij geloofden in den hemel geweest te zijn, daar niets van Gods Zoon vernomen, noch ook den hemel zo bouwvallig bevonden hadden, als de *Missionarissen* denzelven in hun verhaal van den jongsten dag beschreeven. Men poogde derhalven zich zelven achting te maaken, dreef den *Angekok* met stok-slagen wech, plaatste de zee-luiden, geduurende de onderwijzinge, onder de Groenlanderen, om deze in goede orde te houden, en, toen dit niet helpen wilde, dreigde men hun, dat 'er gewapende mannen komen zouden, om hunne *Angekoks*, als bedriegers en verleiders aan het leeven te straffen, en hen allen in orde te brengen.

Langs dezen weg, door middel van vriendelijke woorden

den en bedreigingen, bragt men het ten laatſten met veel moeite zo verre, dat zij het voorleezen geduldig aanhoorden, ten minſten ſpotternijen en moedwillige boosheid onder hetzelve nalieten, ook het gezang door hun getrommel niet meer vergezelden. Wanneer zij ook bij eene groote vergaderinge, om vrolijk te zijn, de leeraaren ter onderwijzinge zagen aankomen, liepen zij (bij aldien men ze in hunne vrolijkheid maar niet geheel ſtoorde) doch niet, gelijk voor heen, ſtraks wech, maar luiſterden eenen tijd lang toe; ja zommigen betuigden ten laatſten, dat zij nu alles gelooven konden, wat men hun nopens God gezeid hadt, omdat zij ondervonden hadden, dat zij in 't vangen van zee-honden, na dat zij God ten dien einde om zegen hadden aangeroepen, gelukkig geweeſt waren. Wanneer zij in nood kwamen, of op het ziekbedde geworpen werden, ontbooden zij ook dikwijls den Heere *Egede* en baden hem, dat hij voor den kranken bidden en denzelven herſtellen wilde. Eens liet hem ten dezen einde zelfs een *Angekok* roepen. De Heer *Egede* beſtrafte den *Angekok* over zijne bedriegerije en verzekerde denzelven, dat zijn kind (want het worſtelde reeds met den dood) ſterven zou, doch dat het in den hemel konde komen, indien hij als vader met hem God aanriep, en toeſtondt, dat hetzelve gedoopt werdt. De vader willigde in alles in, en badt met hevigen drifte, dat hij het kind toch doopen zou, 't welk hij ook, na dat hij Gode plechtig hadde aangebeden, verrichtte. Toen nu dit kind, kort na de bedieninge des Sacraments, den geeſt gaf, en de huisgenooten, volgens gewoonte, eenen tijd lang, geweend hadden, moeſt Heer *Egede* het lijk ook zelf ter groeve brengen, doordien de vader niemand dan hem hiertoe waardig genoeg keurde. Zelfs begeerde deze man, nadat het kind begraaven was, dat ook hem en zijnen huisgenooten het zegel des doops mogte toegediend worden; doch de Heer *Egede* ſloeg zulks hun af, te kennen geevende, dat zij, tot jaaren van onderſcheidinge gekomen zijnde, eerſt in de geboden en inzettingen Gods moeſten onderwezen worden, voor dat men hen konde doopen.

Op zijne terugge reize van *Nepiſene* trof hij een man aan, die hem treurig verhaalde, dat een *Angekok* voorzeid hadt, hoe hij, eer de zomer geëindigd was, ſterven zoude. Toen nu de *Miſſionaris* dezen bevreesden overtuigde, dat de waarzeggerij niet anders dan bedrog ware, werdt hij zeer

vro-

vrolijk, en hoorde met groote opmerkzaamheid alles aan, wat hem van Gode en de eigenlijke geſteldheid des hemels verhaald werdt: ook verzocht hij, dat men hem een denkbeeld hiervan met krijt op eenen plank zoude aftekenen, op dat hij 'er dikwijls aan-gedenken en ook anderen daarvan onderrichting geeven konde.

Gaerne hoorden de Groenlanders, dat de ziele niet tevens met het ligchaam ſterven, maar ten geenen dag met het zelve verrijzen, dan geene ziekten meer onderworpen, maar gezond en volmaakt haare bekenden en bloedvrienden weder zien zoude. Naar al 't geen men hun nopens geestelijke onderwerpen voorhieldt, toonden zij zeer nieuwsgierig te zijn, 't geen de *Miſſionaris* op hunne bekeeringe deedt hoopen. Wanneer hij echter eene en de zelfde zaak meer dan eens, vertellender wijze, ophelderde, en zij dezelve nogtans met hunne ſtompe en aardſch gezinde gedachten niet begrijpen konden, toonden zij zich zeer verdrietig, en taalden naar een nieuw vertelzel, voorwendende, dat ze immers alles geloovden, wat hij hun verhaald hadt. Kwam 'er ſlecht weder op, waren zij niet minder verdrietig en zochten de oorzaake daarvan in het geſtadig leezen of bidden, om dat, naar hunne meening, de lucht daardoor vertoord wierd. Ook vreesden zij dikwijls, of het ſlecht weder niet te wijten ware aan het geloof-geeven aan den *Zendeling*, en het verzuimen der voorſchriften hunner *Angekoks*, de onthoudinge van zommige ſpijzen en arrebeid betreffende. Derhalven wilden zij hem op geenen anderen voet verder eenig geloof geeven, ten zij hij door zijne gebeden goed weder en een overvloed aan viſſchen, vogelen en zee-honden, en de herſtellinge hunner zieken, te wege bragt. Vermaande de Zendeling hen, om zelven te bidden, zo zeiden zij: wij doen het immers, maar het is vruchteloos. Gaf hij hun te verſtaan, dat zij God voornaamelijk om geeſtelijke gaaven en de zaligheid des eeuwigen leevens moeſten aanroepen, zo gaven zij ten antwoorde: „ daarvan weeten wij niet, ook gebruiken wij „ dat niet, liever willen wij rappe leden en zee-honden „ hebben, om te eeten; de *Angekoks* weeten middelen, „ om ons die te bezorgen. ” Schetſte hij hun het jongſte oordeel en de altoos duurende ſtraffe der helle af, zo ſtopten zij voor zijne taale hunne ooren, of antwoordden: „ hunne *Angekoks* kenden de helle beter; ware al eens „ dezelve zo heet, zo hadden zij zee-water genoeg, om „ de

„ de hitte te maatigen, en voor hen verdraagelijk te maa„ ken. Ook konden zij aldaar de koude, die ze op de „ waereld hadden uitgeſtaan, vergoeden door het genieten „ dier warmte. ” Wanneer hij alle moeite in 't werk ſtelde, om hun te doen begrijpen, dat zij nimmer eenen *Angekok* naar den hemel of ter helle hadden zien vaaren, doordien die bedriegers hun gochel-ſpel altijd in de donkerheid uitvoerden, vraagden zij hem: of hij dan dien God, van wien hij zo veel wiſt te ſpreeken, gezien hadt? Het viel hem ten uiterſten moeijelijk, deze volken uit hun misverſtand te rukken, wanneer zij eens eene waarheid, bij voorbeeld, dat God overälomtegenwoordig, almachtig en geneegen is, om die geene, die hem in bange tijden aanroepen, uit den nood te redden, alleenelijk naar de inſpraake hunner vatbaarlooze zinnelijkheden kromden, en ter verkrijginge van ligchaamelijke voordeelen uitleidden. Van de verregaande verdorvenheid der zielen en derzelver herſtellinge ſcheenen zij in 't geheel niets te kunnen begrijpen.

§. 25.

Twee huisgezinnen hadden op de *Colonie* overwinterd. Deze luiden hadden wel eenige deelen van de kriſtelijke leere begreepen, konden ook op deze en geene vraagen, die hun werden voorgehouden, antwoorden, en zouden zich ook wel hebben laaten doopen, indien de Heer *Egede* luiden gezocht hadt, die zich ter verkrijginge van pillegiften of uitwendig voordeel den doop onderwerpen, welken zij zo min begrijpen als tot hun nutte aanneemen. Dan hij kon in deze luiden geene veranderinge des harten zo min als eenige beweeginge of een verlangen ten dien einde bemerken: derhalven was hij genoodzaakt, dezelven zo ongevoelig en onveranderd, als zij gekomen waren, te zien vertrekken. Nogthans overreedde hij twee jongens, om bij hem te blijven, welken met het ſchip naar *Coppenhagen* gezonden werden, opdat zij, wederkeerende, hunnen landgenooten een voordeeliger begrip van *Denemarken* maaken zouden, dan zij zich tot nog toe, uit den omgang met de vreemdelingen, gevormd hadden.

In het volgende jaar 1725 kwam een van deze Groenlanderen, *Poëk* genoemd, van *Coppenhagen* terug. Zijn medgezel

gezel was, op de te rugge reize, te *Bergen* overleeden. 't Geen hij den Groenlanderen nopens het Deensche Rijk, het koninglijk huis, waar aan hij vertoond was, den hofstoet, de kerken en andere prachtige gebouwen, als ook de bewijzen van genade en mildaadigheid, die hij genoten hadt, verhaalde, verwekte in veelen eene verregaande verwonderinge, en de geschenken, die hij mede bragt, maakten bij een nog grooter getal de begeerte gaande, om insgelijks zulk eene reize te onderneemen. 't Geen hij hun van de hoogheid en het gezag des Konings meldde, baarde bij deze luiden, die dien voor den voornaamsten en rijksten houden, die het vaerdigste is ter zee-honden-vangste, een bijzonder gewigtig nadenken, waaruit zij zich eenig, schoon vreeselijk en geducht, denkbeeld van God als den Opperheer van alle Koningen, maakten, vooräl toen zij tevens hoorden, dat de koning, te midden in zijnen praal en voortreffelijk vermogen, echter de stemme der Priesteren, zijner onderdaanen, hoorde, wanneer zij hem den wille van God verkondigden. (*)

Niet tegenstaande al het genoegen, dat *Poëk* in Europa ontmoet hadt, bekroop hem toch weder zeer ras de lust, om zijnen voorigen levensaart na te volgen, en wilde met eene vrouws-perzoon van de *Colonie* wech en naar het zuiden vertrekken. Men hadt ongelooffelijk veele moeite, om hem tot blijven te overreeden, en aan eene Groenlanderinne, die op de *Colonie* woonde, uit te huwelijken, welke Groenlanderin echter niet weinig zwaarigheid maakte in het trouwen van eenen man, die door uitlandsche gewoontens en eenen vreemden leevens-aart zich zelven verlaagd hadde. (†)

Met groote moeite hadt ondertusschen de *Missionaris* nog twee jongens van de Groenlanderen in zijne handen gekreegen, en bij zich behouden, nadat hij de ouderen, die, bijna geenen dag, zonder hunne kinderen kunnende leeven, dezelven straks weder afhaalen wilden, door geschen-

ken

(*) De Hoogleeraar *Egede* heeft sommige dezer begrippen in een Groenlandsch gesprek tusschen *Poëk* en zijne landgenooten vervat, en hetzelve, nevens eene saamenspraake tusschen eenen *Missionaris* en *Angekok*, zijne Groenlandsche *Grammatica* of spraakkunst bijgevoegd.

(†) Zie *Andersons berichten van Groenland* bladz. 275.

ken en vriendelijke voorstelling, dat hunne kinderen eerst deegelijk moesten onderweezen worden, zouden zij anderen onderwijzen, te vreden gesteld hadt. Een dier jongens werdt even voor zijn afsterven gedoopt; en de *Missionaris Top* doopte den anderen, dien hij naar *Nepisene* mede genomen hadt, en noemde hem *Frederik Christiaan*, nadat hij eenige vraagen, de kristelijke leere betreffende, hadt kunnen beantwoorden.

De spraake stribbelde niet minder tegens de oogmerken van den Heer *Egede*, doordien hij dikwijls ten eenemaal weder verwerpen moest, wat hij, eene weeke van te vooren, wel meende gevat te hebben. Echter bragt hij het, door hulpe zijner kinderen, die in den omgang met de kinderen der Groenlanderen, bijzonder in de uitspraake, alles gemakkelijker en grondiger hadden begreepen, en hem, gevraagd zijnde, licht geeven konden, ten laatsten zo verre, dat hij een begin maakte om eene Groenlandsche spraak-kunste of *Grammatica* op te stellen, ook eenige evangelische afdeelingen, die gewoonelijk op zondag verhandeld worden, met bijgevoegde toepassende vraagen en verklaaringen, vertolkte. Insgelijks liet hij zijn oudsten zoon de Groenlanderen onderwijzen, doordien zij dezen niet alleen zeer genegen waren, maar hem ook beter begrijpen konden.

§. 26.

Door het aankomen van twee scheepen uit *Bergen* ontving men niet alleen het gunstige bericht, dat men het begonnen werk bleef voortzetten, maar dat het zelve ook krachtdaadiger ondersteund werdt, door vijftig duizend rijksdaalers, die de *Groenlandsche schatting*, daar wij boven van gewaagden, opgebragt hadt. Het eene schip was afgezonden, met oogmerk, om op de terugge reize in het zuiden eenigen handel te drijven, en het ander, om naar het noorden tot de nieuwe *Colonie* bij *Nepisene* te gaan. Derwaard hadt reeds de Heer *Egede* in de voorgaande maand April eene reize ondernomen, en de daar zijnde *Colonisten* in goeden welstand gevonden, schoon zij, door de strenge koude bestreeden, zo min als de Groenlanders in de walvisch-vangste iet van gewigt hadden kunnen uitvoeren. Des te meer onverwacht en smartelijk was het

hem, toen hij niet alleen het fchip, dat in Junij derwaard vertrokken was, met het fchip, dat aldaar overwinterd hadt, maar ook alle de *Coloniften*, zag terugge keeren, welken verklaarden, dat zij aldaar niet langer blijven konden, doordien de voorraad aan leevens-middelen te kort fchoot voor een geheel jaar. Dus bleeven daar de woningen, waaraan zo veele koften verfpild waren, ledig ftaan, en men werdt niet lange daarna onderrecht, dat zij door vreemde koopluiden waren verbrand geworden.

De Heer *Egede* hadt ook, acht of tien mijlen verre ten noorden van *Godhaab*, eene betere en bekwaamer plaatfe ter viffcherije en jagt gevonden, waarheen hij de *Colonie* van *Bals-Rivier* dacht te verplaatfen; reifde zelf tweemaal derwaard, en liet door het breeken van fteenen een begin ter bouwinge van huizen- en woonplaatfen maaken. Doordien het hout echter niet ten gelijken tijde derwaard kon gezonden worden, zo verfchoof men dit voorneemen, dat ten laatften geheel verijdelde.

Op deze reize bejeegende hem eene verdrietige ontmoetinge van eenen Groenlander, die zich in het voorige jaar, toen men zijn kind de *Amuleta* (*) afgenomen hadt, in eene hevige woorden-wiffelinge ingelaaten en ftaande gehouden hadt, dat de *Torngarfuk* der Groenlanderen, op verre na, zulk een laftige duivel niet ware, dan de Zendelingen hem hadden afgemaald, maar in tegendeel een goede geeft, en hij zelf niet gelooven zoude, dat 'er een God in den hemel ware, voor dat men hem dien vertoonde. Deze man poogde zich nu door 't uitbraakzel van zijn ongefnoerden mond te wreeken: dan hij werdt hierover door het volk van den Heer *Egede* ftrengelijk geftraft, en zich willende verdedigen, moeft hij nog zwaarer ftraffe geduldig verdraagen.

Den koopman echter zou een zodanige handel bijna ten uiterften kwalijk bekomen zijn. Want toen hij, op zijne reize naar het zuiden, eenen *Angekok*, die hij waande, dat hem en zijn volk betoveren wilde, in 't bij zijn van veel volk, dat om handel te drijven te faamen gevloeid was, eenen flag in 't aangezicht gaf; greep de *Angekok* naar boog en pijlen, en de koopman moeft zich gelukkig achten, dat hij, door eenen fnaphaan op te neemen, die doch ongelaa-

(*) Zie hier van III. Boek §. 43.

laaden was, de Groenlanderen zodanig konde doen schrikken, dat zij zelven den *Angekok*, die over de hem wedervaaren behandelinge als raazende geworden was, terug hielden van geweld aan den koopman te pleegen. Doch hier mede waïde de onrust niet over. 't Is eenen Groenlander eigen, zijn wraakzucht meesterlijk te verbergen, maar kan denzelven niet ligt vergeeten. Een ander *Angekok* had eenen moorddaadigen aanslag gesmeed, en den zijnen voorgesteld, dat de Groenlanders in het zuiden toeleiden om den *Adsistent* van den koopman, zo dra hij, om koophandel te drijven, derwaard gekomen ware, om te brengen. Doordien nu de koopman zelf met het meeste volk naar 't noorden vertrokken was, sloeg hij voor, dat het gepaste tijd-stip verscheenen zij, om den Priester, en die nog bij den zelven waren, te overvallen, den koopman bij zijne wederkomste insgelijks te dooden, en dan alle de goederen, die ze op de *Colonie* vinden zouden, onder elkanderen te deelen. Deze aanslag werdt den Heere *Egede* ontdekt door eenen Groenlandschen jongen, die, van hem wechgeloopen zijnde, uit vreeze, dat hij mogt opgezogt, met geweld gehaald en gestraft worden, goedwillig weder keerde. Dus liet deze heer een oog in 't zeil houden, tot dat de koopman terugge kwam, voer dan naar de luiden, die hem zochten om te brengen, en liet den voorsteller diens verfoeijelijken toelegs gevangen neemen: echter stelde hij hem, op lang bidden en smeeken der overige Groenlanderen, wederom op vrije voeten, nadat ze allen plechtig beloofd hadden, van zich in 't vervolg gerust en stille te houden. Dan het lang wechblijven van den *Adsistent* verwekte bij hem geene geringe ongerustheid. Ten laatsten kwam toch ook deze schaadeloos terugge en berichtte, dat de Groenlanders, bij welken hij geweest was, hem gewaarschuwd hadden, om zich wel in acht te neemen voor de Groenlanderen, die verder ten zuiden woonden.

§. 27.

Doch deze gevallen veroorzaakten den Heer *Egede* en den zijnen eene nog al spoedig voorbijgaande vreeze. Eene andere omstandigheid verwekte hun meer bekommeringe en ontroeringe. In het begin van Junij 1726, ondertusschen 'er zeer veel ijs in de zee dreef, vertoonde zich een gestrand en verbrijzeld schip. Doordien zij nu niet anders dachten, dan dat dit het schip zij, 't geen ze uit *Noorweegen* verwachtten, en zij, bij gevolg, voor dit jaar op geenen proviant moesten staat maaken; zo besloot Heer *Egede*, om met twee sloepen vijftig mijlen ten noorden naar de Zuidbaije te vaaren, alwaar de *Hollandsche* scheepen, ter walvisch-vangste uitgezonden, gewoonelijk bijeen komen, ten einde om van de schippers eenigen voorraad te koopen. Om nu niet te laat te komen, moest hij zijne reize bij dage en nachte doorzetten, en kwam 'er, na verloop van vijf dagen, gelukkig aan; echter kon hij zeer weinig voorraad van deze luiden verkrijgen, doordien de scheepen niet daadelijk naar het vaderland keeren, maar eerst op de *Americaansche* kusten ter walvisch-vangste vaaren zouden. Doch kwam hij met een der schippers overeen, om den koopman, benevens negen mannen, naar Europa over te voeren, en, wederkeerende van *America*, bij de *Colonie* in te loopen, en eenige goederen over te neemen. Ondertusschen behielp men zich op de *Colonie* zo spaarzaam, als men met mogelijkheid doen kon. Nu bleeven 'er nog een en twintig menschen en voor dezen niet meer over, met al 't geene zij van de Hollandsche schippers gekocht hadden, dan drie tonnen erwten, drie tonnen grutte, elf tonnen mout en zeventien honderd scheepsbeschuiten. Schieten konden zij niets, doordien ze noch kruid noch lood hadden, en de visscherij gaf ook zeer weinig. Dus besloten zij, om zee-honden van de Groenlanderen te koopen, het vleesch daarvan met eenige grutte te saamen te kooken en aan de visschen, in stee van boter, *Sperma Ceti* te doen. Doch zij konden van de Groenlanders weinige zee-honden bekomen; want het is hun eigen, aarzelende te zijn, om den medemensch uit den nood te redden. 't Kwam zo verre, dat zich de *Colonisten* met een gedeelte broods, voortijds ten gebruike van eenen, nu

onder acht menſchen moeſten deelen. Hunne benauwdheden werden verdubbeld, toen hun de Groenlanders, uit loosheid zekerlijk, verhaalden, dat zij een geſtrand ſchip bijna onder water in het ijs hadden zien drijven, en de ſcheepsluiden tot over de knieën in het water ſtaan, jammerlijk ſchreiende en zeer ſterk om den Prieſter roepende, naar vermoeden, zo zij voorgaven, om den Groenlanderen te kennen te geeven, dat zij van den Prieſter eenige ſloepen zouden haalen, om hen te redden. Doch zij hadden ſchip en alles met het ijs in de zee drijven gezien, en ten laatſten uit het oog verlooren. Dit verhaal kreeg meer klem door het wech blijven van het verwacht wordend Hollandſch ſchip. En op den 15den Julij zagen zij den koopman met de zijnen, die zich op het Hollandſch ſchip, ter wederkeeringe in hun Vaderland, begeeven hadden, in eenen boot alleen aankomen. Men wiſt niet, wat men hier van denken zoude, echter verſtondt men met groote vreugde, dat zij onderweegs het Noorweegſche ſchip, dat verwacht werdt, ontmoet en zich op hetzelve begeeven, doch het, op tien mijlen ten noorden van de *Colonie* af, verlaaten hadden, doordien het, wegens het menigvuldig ijs, hier niet kon inloopen. Na verloop van drie dagen werdt het echter gelukkig in den haven gebragt. Zo zeer deze hulpe den Heer *Egede* en den zijnen tot vreugde ſtrekte, zo zeer bedroefde hij zich, dat het voorgaande ſchip, in de lente afgezonden, verongelukt was, en het behouden aangelande ſchip, door ijs bezet, in de maand van Auguſtus de te rugge reize niet durfde onderneemen, maar bij de *Colonie* te overwinteren genoodzaakt was, 't welk, zo als men ligt bevroeden kon, noodzaakelijk zeer nadeelige werkingen op de *Compagnie* te *Bergen* hebben moeſt.

§. 28.

Dit vermoeden werdt bewaarheid. Want toen 'er in het volgende jaar 1727 twee ſcheepen aankwamen, vernam men, dat de *Compagnie* te *Bergen* zich geheel ontſlagen hadt van den koophandel op Groenland, doordien ze daarbij geen 't minſte voordeel gezien hadde, en niemand

aan

aan denzelven iet meer waagen wilde: niet tegenſtaande de Koning, uit bijzonderen ijver voor den opgang des koophandels en der bezendinge, deze *Compagnie* meer dan eens en bijzonder door de *Groenlandſche Schattinge* nadrukkelijk onderſtut hadde. In gevolg hiervan nam de Koning het beſluit, om den koophandel, zo ſlecht ook de vooruitzichten zijn mogten, zelf te doen voortzetten. Met dit ſchip kwam ook daadelijk een koninglijke Commiſſaris over, om te onderzoeken op bevel des Konings, op welk eene wijze men uit den Groenlandſchen koophandel ſlechts eenig voordeel met reden verwachten kon.

Men hadt reeds voor de aankomſte der ſcheepen beſlooten, dat Heer *Albert Top*, die vier jaaren lang met vlijt en trouwe aan de bekeeringe der heidenen gearrebeid hadt, doch door zijne ligchaams-zwakheid in het koude land niet leeven konde, met eenen Groenlandſchen jongen naar het vaderland te rugge keeren, den ſlechten toeſtand der zendinge voorſtellen, en om ſpoedigen bijſtand ſmeeken zoude.

De Heer *Egede* geene hoope meer hebbende, dat zich de koophandel zo gunſtig zou voortzetten, dat 'er de bezendinge van zou kunnen onderhouden worden, zocht derhalven een middel uit te vinden, om niet alleen de bezendinge voor zich zelve te doen beſtaan, maar dezelve ook daar en boven nog den koophandel te doen voordeelig worden. Hij verhaalt breedvoerig, in zijne *Relation* van bladz. 212 tot 220, welke *operatien* in de *Alchymie* en poogingen, om goud te maaken, hij in 't werk geſteld hadt, die echter allen mislukten. Hij moeſt dan, op het uiterſte gebragt zijnde, zich daar mede trooſten, en te vreeden ſtellen, dat de almachtige God, gelijk hij zich uitdrukt, door andere, hem nog onbekende en naar alle gedachten onaanzienelijke middelen, zijne eere in de bekeeringe der blinde Groenlanderen zou weeten te redden, welke hij door alle zijne tot hiertoe aangewende koſtbaare, maar vergeefſche poogingen en onderneemingen eenig en alleen bedoeld hadt.

§. 29.

Ondertuſſchen hadt hij niet nagelaaten de Groenlanderen getrouw te bezoeken, en, ten tijde van eenen hongersnood, een huisgezin, dat hem om bijſtand gebeden hadt, laaten afhaalen, in welke afhaalinge niet ſlechts de boot verongelukte, door het woeden van eenen hevigen ſtorm, maar ook de Groenlandſche vrouwe met haar kind elendig omkwam, en de koopman, die dezen helpen wilden, het grootſt gevaar liep en ter nauwer nood gered werdt. En doordien zij eenige nachten in de felſte koude ('t was even na nieuw jaar) onder den blauwen hemel doorbrengen moeſten, eer men ze vinden kon, was men genoodzaakt, om eenigen de dood gevroren teenen der voeten af te zetten.

Thans beſpeurde de Heer *Egede* wel grootere bereidwilligheid bij de Groenlanderen, om hem aan te hooren, ontdekte ook bij de ſtervenden eenige aandacht en een verlangen, om naar eene goede plaatſe hierna te komen: die gezond waren, namen, zo zij zeiden, al meer in het geloove toe, om dat zij, dus verklaarden zij zich, reeds dikwerf ondervonden hadden, dat God hun gebed verhoore, wanneer zij, in leevens-gevaar zijnde of niets om te eeten hebbende, tot Hem riepen. Zommigen der Groenlanderen booden zich ook aan, om bij hem te blijven: ja hij hadde, zoo 't hem om eenen hoop van gedoopte heidenen te doen ware geweeſt, zeer gereedelijk eene menigte kunnen doopen. Want, in zijne onderwijzing eens over den doop ſpreekende, kwamen zij allen tot hem en baden, dat hij hen deze bedieninge wilde doen ondergaan, zelfs verwonderden zij zich, dat hij aan de oprechtheid van hun geloof en hunner liefde jegens Gode twijffelde. Echter hadt hij, om hieraan te twijfelen, zeer gegronde oorzaaken, doordien hij naamelijk in de grootſte hitte hunner verzekeringen, dat zij alles, wat hij hun zeide, vaſtelijk geloofden en nog meer hooren en gelooven wilden, geene de minſte veranderingen in hun gedrag, zelfs niet eens eenig begrip en gevoel van den verdorven toeſtand hunner zielen, en gevolgelijk geen zorge, geen nadenken of verlangen naar eenen zaliger toeſtand, dan

waar-

waarin zij zich nu bevonden, gewaar werdt. Dat ook hunne bereidwilligheid of uit vreeze, of uit gewinzucht voortkwam, en slechts huichelen ware, vernam hij meer dan eens met zeer groote droefheid, nademaal hij niet alleen door de Groenlandsche jongens, die hij onderhieldt, maar ook door de koopluiden onderrecht werdt, dat juist die Groenlanders, die voorgaven alle zijne woorden te gelooven, achter zijnen rugge met zijne gebeden en zangen den ligtvaerdigsten spot dreeven, en, daarover bestraft zijnde, zich des te aandachtiger wisten te vertoonen.

Zijne hoope, omtrent jonge luiden en kinderen, scheen gegronder en gunstiger. Onder dezen vleidde hij zich de leere van het Evangelie op eene betamelijke en vruchtbaare wijze te zullen uitbreiden en voortplanten. Doch ook hierin naar wensch te slaagen, scheen bijkans onmoogelijk te zijn, doordien hij deze jonge gemoederen, met hunne ouderen geduurig rondom zwervende, niet genoeg onderwijzen, van den bodem der verleidinge aftrekken en behoorlijk verzorgen kon: weshalven hij in het jaar 1726 slechts eenen zieken jongeling, dien hij van te vooren onderweezen hadt; in dit loopende jaar het kind van den meergemelden *Poëk*; en dan eindelijk in het jaar hier op volgende de Ouderen des kinds doopte.

§. 30.

Zo droevig het ook tot dus verre om koophandel en bekeeringe der heidenen gesteld was, in diervoege dat zelfs de Heere *Egede*, die heldhafte en onvermoeide Man, allen moed, om beiden langer voort te zetten, bijna opgaf: zo groote schikkingen werden echter in het jaar 1728 gemaakt, om koophandel en bezendinge niet alleen krachtdaadig te onderſteunen, maar ook uit te breiden en nieuwe volkplantingen ter bebouwinge van het land te stigten. Vier, zo niet vijf scheepen, waar onder een Oorlogsfregat was, kwamen uit het Vaderland aan, en bragten gereedschappen, bouw-stoffen, geschut en krijgs-behoeftens mede, tot aanlegginge van een *Casteel* en eene nieuwe *Colonie*, waren ook voorzien met manschap ter bezettinge, onder het bevel van den *Major Paars* als *Gouverneur*, en den *Capitein Landorph* als *Commandant*, om zo wel den

koophandel, als de Groenlanderen, die, door eenige vreemde ſcheepen van hunne walviſch-baerden en ſpek beroofd geworden zijnde, om beſcherming gebeden hadden te verdedigen. Daar kwamen ook van *Copenhagen* verſcheiden gehuwde luiden mede, waaronder metzelaars, timmerluiden en zoortgelijke handwerkers waren, die gedeeltelijk vrijwillig gegaan, gedeeltelijk uit het *Caſteel* en *Tuchthuis* genomen, getrouwd, en herwaard gebragt waren, om het land te bebouwen en te bevolken. De *Officiers* bragten paerden mede, op welken zij hoopten over de bergen te kunnen rijden en het verlooren Groenland te ontdekken. Ook zou ten gelijken tijde een der ſcheepen, op de te rugge reize, nog eens eene landinge op de ooſt-zijde onderneemen.

Met deze ſcheepen ontving de Heer *Egede* ook twee Amtgenooten, de Heeren *Ole Lange* en *Heinrich Milzoug*. De oudſte zoon van den Heer *Egede* keerde daar en tegen, om zijne ſtudien voort te zetten, naar *Coppenhagen* te rugge. Nevens dezen zoon werden ook, buiten *Poëk* en zijne vrouwe, *Chriſtiaan* en *Chriſtina* bij den doop genoemd, twee Groenlandſche jongens en een meisje overgezonden, nadat zij kort te vooren, in tegenwoordigheid der *Officieren* hunne geloofs-belijdeniſſe gedaan, en bij den doop de naamen van *Carel*, *Daniel* en *Sophia Magdalena* ontvangen hadden.

Men begon terſtond alles in gereedheid te brengen, om de *Colonie* van het ijland de *Hoope* twee mijlen verder ten ooſten op het vaſte land te verplaatſen en met nodige gebouwen te vermeerderen. Doch eene beſmettelijke ziekte ontſtondt ſchielijk, welke ziekte de Heer *Egede* niet voor het gewoone ſcheurbuik aanzag, maar den ongeregelden leevensaart en het gebrek aan beweeginge toeſchreef, doordien de zeeluiden, als ook die reeds lange bij de *Colonie* geweeſt waren, en geſtadig genoeg arbeids hadden, weinig of niet door deze ziekte aangetaſt werden. De bekwaamſte luiden en handwerkers verlooren het leeven, en de paerden, niet naar derzelver behoefte opgepaſt wordende, ſtierven allen. Dus werdt niet alleen de reize over de bergen, (ſchoon het op zich zelven eene onmoogelijkheid is, daartoe paerden te gebruiken) maar ook de *Colonie*, ter landbouwinge geſchikt, grootelijks gedwarsboomd. 't Gevaarelijkſte van alles was, dat deze luiden van den beginne af aan, ziende, dat Groenland geen land

van

van belofte, en 'er weinig, om hunne gulzige zwelgerije te verzadigen, te vinden zij, ten hoogsten misnoegd en oneenig werden, welk ongenoegen ten laatsten eene muiterije onder de zoldaaten verwekte, waardoor het leeven van den *Gouverneur* en den *Missionaris*, welken zij de schuld van hunne naare omstanden in Groenland opleiden, in gevaar gesteld werdt. Dit verplichtte zelfs den Heer *Egede*, die, gelijk hij zich uitdrukt, in voorgaande tijden in de wooningen der Wilden veilig slapen konde, nu zich tegen zijne mede-kristenen, met een gelaaden snaphaan boven zijn bedde, te wapenen, en voor hunnen overval de wacht te houden. Dus was het min een ongeluk dan wel eene gunstige beschikkinge der voorzienigheid voor deze Heeren, dat eene besmettende ziekte deze luiden uit het leeven rukte, en voor de arme Groenlanderen was het eene groote weldaad, dat ze van een volk verlost werden, waarvan ze niet veel goeds zouden geleerd hebben.

§. 31.

Deze sterfziekte duurde tot in de lente van het jaar 1729, toen men de overige zieken naar de Groenlanderen vervoerde, met lepel-kruid, van onder den sneuw opgezocht, verfrischte, en daardoor toch nog eenigen uit de kaaken des doods scheurde. Hoe weinig manschap 'er nu ook nog maar overgebleeven ware, echter poogde de *Gouverneur*, ten einde hij aan 't bevel des Konings mogte voldoen, het land op de oostzijde te onderzoeken, en begaf zich den 25sten April met zijn *Luitenant* en den *Adsistent* van den koopman, in gezelschap van nog vijf mannen, door de *Amaralik-fiörde*, op reize, doch keerde op den 7den Maij onverrichter zaake te rugge, doordien hij het gansche land met ijs hadde bedekt gevonden, 't welk niet alleen zo glad en ongelijk, dat men 'er bezwaarelijk op staan kon, maar ook vol kleine en groote scheuren was, door welken veel waters met een geweldig bruissen doordrong.

Nu begon men de handen aan het werk te slaan, om de nieuwe *Colonie* en het *Casteel* bij *Nepisene* op te bouwen, en volhardde in dien arrebeid met veel ijver, schoon men met een Hollandsch schip de droevige tijdinge ontving,

dat 'er in *Coppenhagen* een zeer groote brand ontſtaan was, en men daarom aan volgende onderſteuninge reden hadt te wanhoopen. Dan men ontving ten gelijken tijde door de vaderlandſche ſcheepen niet alleen verzekeringe, dat het in Groenland begonnen werk vlijtig zou worden voortgezet, maar ook eenige bouw-ſtoffen, en een bevel aan den *Luitenant Richard*, om op de te rugge reize met het Oorlogs-fregat, dat hier overwinterd hadt, de ooſtzijde, zo 'er eenige mogelijkheid ware, aan te doen. Doch dit oogmerk werdt weder door het ijs en den ſtorm verijdeld.

§. 32.

De Groenlanders zagen deze ſterke vermeerderinge der uitlanderen, vooräl zo veele gewapende mannen, die zij vreesden, met geene vergenoegde oogen aan. Als nu dezen door beſmettelijke ziekte zo ſchielijk wech gerukt werden, geloofden zij vaſt, dat een beroemd *Angekok* dit zo berokkende, die de *Kablunaks* dood te toveren beloofd hadt. Doch ziende, dat deze vreemdelingen niet allen wech ſtierven, en vooräl de Prieſter, Heer *Egede*, dien zij voor 't opperhoofd hielden, in 't leeven bleef, vertrokken zij meeſt allen uit dien landſtreek naar *Disko-Bogt*. Dus ging de bezending in haar oogmerk, de bekeeringe der heidenen, door alle deze ſchikkingen meer agter- dan voor-uit.

Ondertuſſchen hieldt de Heer *Egede* met zijne Amtgenooten een geſprek, en gaf hun tevens door een ſchriftelijk opſtel te kennen: dat, doordien hij zag, hoe bij de volwaſſen Groenlanderen, door verzuim der rechte middelen, volſtrekt niets uitgewerkt werdt, ten minſten meer niet, dan dat zij koelzinnig het gepredikte woord beaamden, zonder eenige nagedachten over hunne elenden, zonder eenig verlangen naar de genade; en hij zelf zijnen tijd niet vruchteloos wilde doorbrengen; veel minder met goede oogen de onſchuldige kinderen der Groenlanderen ongedoopt kon zien ſterven: hij, om alle deze redenen, met God beſlooten hadt, de kinderen van zodanige ouderen, die den waaren Godsdienſt toeſtemmen,

te doopen, in hoope, dat de ouders daardoor zouden overgehaald worden, om in de nabuurſchap te blijven, en de kinderen in de kenniſſe en vreeze Gods te laaten onderwijzen, waartoe hij vertrouwe, dat altijd de vereiſchte bekwaame leermeeſters zouden gevonden worden.

Beide s' Mans Amtgenooten keurden dezen voorſlag goed, en Heer *Ole Lange* bekrachtigde denzelven door verſcheiden bewijzen, die hij in geſchrift ſtelde. Zij ontvingen ook in het volgende jaar hierover de goedkeuringe van het Hoogloffelijk *Bezendings-* of *Miſſions-Collegie*, echter onder de volgende voorwaarden: 1. dat de ouders hier toe niet zouden gelokt of gedwongen, maar vrijwillig gelaaten worden; 2. dat zij, de ouders, den doop hunner kinderen niet zouden toeſtaan uit een beginzel van bijgeloof, als of de doop ter herſtellinge van ligchaams-kwaalen of bevorderinge van krachten en gezondheid geſchikt ware: zo als ze eertijds, uit dat bijgeloof, den Prieſter tot het aanblaazen der kranken verzocht hadden; 3. Dat de ouders zich verbinden zouden, om hunne gedoopte kinderen te laaten onderwijzen: gelijk dan ook, dat de Zendelingen naauwkeurige aantekeningen zouden moeten houden van die kinderen, die gedoopt werden, waar dezelven heenen kwamen en thans leefden, om niet uit onweetendheid of dwaalinge dezelven te herdoopen. Volwaſſen zouden echter niet gedoopt worden, voor dat zij de noodige ſtukken van den kriſtelijken Godsdienſt kenden, en een beproefd verlangen toonden, om gedoopt te worden.

Heer *Egede* maakte derhalven op den 11 Februarij 1729 in de *Kokörnen* hier mede een begin door het doopen van zeſtien kinderen, welker ouders daar niet alleen niets tegen hadden, maar ook zelf begeerden gedoopt te worden. Hij ging in dit begonnen werk voort op de overige ijlanden, als ook op zijne eerſte woonplaatſe in *Kangek*, en verhaalt, dat 'er onder de doopelingen gevonden werden, die reeds op de voorgeſtelde vraagen antwoorden konken.

Om deze kinderen te onderwijzen moeſt hij den gedoopten Groenlandſchen jongeling *Frederik Chriſtiaan* aanſtellen, welken hij nu en dan naar de ijlanden zondt, om den kinderen en anderen eenige waarheden voor te leezen. Hij zelf hadt thans weinig tijd en geleegenheid om de heidenen te bezoeken. Want ſchoon 'er zo veele koſtbaare

en

en groote middelen in 't werk geſteld waren, om de bekeeringe van dit volk te bevorderen: waren thans toch de meeſten en de bekwaamſte luiden geſtorven, en de overigen, eenigen weinigen uitgezonderd, die met den koophandel werks genoeg hadden, waren, nevens de vaartuigen, naar *Nepiſene* overgevoerd.

§. 33.

Deze nieuwe *Colonie* hadt echter ook geene gunſtige gedaante. Het ſchip, dat om walviſſchen te vangen aldaar overwinterd hadt, deedt bijna niets en het koopvaardijſchip zeer weinig op, doordien de Groenlanders hunne beſte waaren voor de Deenen verborgen hielden, om dezelve aan andere ſchippers, van welken zij alles beter koop kreegen, te venten.

Door het lang achterblijven der ſcheepen uit het vaderland vervielen zij in den jaare 1730 andermaal, door gebrek aan voorraad, in groote verlegenheid, welke des te grooter werdt, doordien een ſloeppe, met voorraad belaaden, met verlies van een man verongelukte, en een boot, die de verongelukte ſloep zou zoeken te redden, ook door het ijs verbrijzeld werdt: uit een andere ſloep moeſt men meeſt allen voorraad in zee werpen, om de menſchen te redden. Eindelijk kwam op den 2den September een ſchip gelukkig op de reede van *Godhaab*, echter kon het, door het naderen van den winter, niet naar *Nepiſene* zeilen. Dit ſchip bragt allerleije bouwſtoffen mede, om in de valeiën, daar de Noorweegers wel eer gewoond hadden, huizen te bouwen, die men IJslandſchen huisgezinnen voorhadt in te ruimen.

§. 34.

Nu ſcheen de dood van den Koning *Frederik* den *IVden* alle deze onderneemingen, met zo veel ijver, moeite en onkoſten begonnen en voortgezet, te zullen vernietigen. Want toen de regeering onder *Chriſtiaan* den *VIden* niet bevroeden kon, op welke wijze de Groenlandſche koophandel de zedert zo veele jaaren verſpilde en nog vereiſchte onkoſten oit zoude kunnen goed maaken: ook zag

dat

dat de bemoeijingen ter bekeeringe der heidenen zedert den tijd van tien jaaren zo vruchteloos geweest waren; zo bragt het schip in den jaare 1731 een koninglijk bevel mede, om beide de *Colonien* te vernietigen en het daar zijnde volk weder naar het vaderland te zenden. Den Heere *Egede* werdt wel vrijheid vergunt, om te blijven, zo hij wilde: ook, nevens voorraad voor een jaar, zo veelen bij zich te houden, als bij hem te blijven gewillig waren; echter werdt hem nadrukkelijk te kennen gegeeven, dat hij geene hulpe nog bijstand uit het vaderland meer te wachten hadt.

Dan niemand konde besluiten, om bij den Heere *Egede* te blijven. De zoldaaten, die men hem wilde overlaaten, begeerde hij niet, en de matrozen, die hem van nut zijn konden, wilde men hem niet toestaan. Nu zou hij genoodzaakt geweest zijn, om met een benauwd en bezwaard harte een land, met zo veel moeite gezocht, en onder zo harde beproevingen tien jaaren bewoond, nevens honderd en vijftig kinderen, die hij gedoopt hadt te verlaaten, indien niet, ten allen gelukke, de scheepen te klein geweest waren, om beide de *Colonien* en derzelver goederen in te neemen. Om nu deze goederen als ook de wooningen niet ten proie aan de Groenlanderen of vreemde schippers over te laaten, zo wist de Heer *Egede* het door zijne voorstellingen zo verre te brengen, dat men hem tien matroozen en eenen genoegzaamen voorraad, om een jaar te kunnen leeven, toestondt, onder dit beding echter, dat hij de Capiteinen zoude te vreede stellen, indien 'er eenigen van die geenen, die achter bleeven, schade zouden komen te lijden. Ja hij ondernam den koophandel door zijnen tweeden zoon op zijn eigen *risico* voort te zetten, en zo 'er al in het volgende jaar geen schip mogt gezonden worden, waarom hij echter zeer ernstig verzocht, dachte hij de opgekogte goederen met vreemde scheepen over te zenden.

Zo standvastig was deze ijverige Man, om toch dat werk, 't geen hij in den geloove ondernomen hadt, onder de ongeloovigen voort te zetten, niet teegenstaande zijn arrebeid tot noch toe zeer schaarsche vruchten hadde voort gebragt, en hij daarenboven, reeds over een jaar, tusschen hoope en vreeze zweefde, of hij ooit wel eenig verder bezoek, eenige verdere ondersteuning, uit het vader-

derland zoude ontvangen, dan geheel verlaaten worden. Zijne twee Amtgenooten gingen met den *Gouverneur*, den *Commandant*, en het overige volk, benevens zes Groenlanderen, die de *Officiers* hadden aangenoomen, naar het vaderland. En het wijlde niet lange, of de Heer *Egede* ontving door de Groenlanders de onäangenaame tijdinge, dat de *Colonie* bij *Nepiſene* op nieuw door vreemde ſcheepsluiden verwoeſt, en al wat daar nog goed ſcheen verbrand was.

§. 35.

Bij zulke drukkende onheilen, die den volſtrekten ondergang aan de bezendinge en het werk der bekeeringe van de Groenlanderen dreigden, was de Heer *Egede* genoodzaakt het doopen der Groenlandſche kinderen te ſtaaken: niet alleen, om dat hij onzeker was, hoe lange hij zou kunnen blijven, en voor de kriſtelijke opvoedinge dier kinderen zorgen, maar voornaamelijk, om dat hij, hoe langer hoe meer, beſpeurde, dat hij met de ouderen in 't geheel geen land beſchieten kon. Want, toen hij dezelven nog voor deze bedroefde omwenteling der zaaken verzocht, dat ze hem eenige kinderen op de *Colonie* in zijne verzorging eene maand lang geeven zouden, ten einde hij één hoopje derzelven na het andere konde onderwijzen, ſloegen zij hem dit verzoek volſtrekt af; en wanneer hij hen kwam bezoeken, verſtaken zij de kinderen, uit vreeze, dat hij hun dezelven zou poogen te ontneemen en bij zich te houden, 't welk hem belette zelfs ten huize der ouderen de kinderen te kunnen onderwijzen. Zij betuigden wel, dat zij den aftogt der Europeäanen met droevige oogen aanzagen, en konden de waare oorzaake daarvan, dat naamelijk zo veele luiden hier meer koſtten, dan zij winnen konden, niet begrijpen, doordien zij meenden, of dat een zo rijk Heer, in wiens land zo veel brood en vleeſch is, wel meer luiden, dan die zij gezien hadden, onderhouden kon, of dat ze ten minſten, bij gebrek aan onderhoud uit hun vaderland, op de wijze der Groenlanderen konden leeven. En toen men hun voorſtelde, dat het te rugge roepen der afgetrokken luiden voortvloeide uit hunnen geringen luſt om naar God en zijn woord te

vraa-

vraagen en zich te bekeeren, beklaagden zij zich grootelijks, dat men hun bij den Koning eenen kwaaden naam gemaakt hadt, en betuigden, dat zij immers gaerne hoorden en alles geloofden, wat hun van den Priefter gezeid werdt: gelijk zij dan ook, ten bewijze, hoe zij den Koning eerden, hem zo veele tonnen met fpek, toen hij fchattinge vorderde, gefchonken hadden. Dan hoe weinig de Heer *Egede* op hunne betuiging van naar het woord Gods te verlangen, ftaat konde maaken, befpeurde hij wel haaft, als de meeften, welkers kinderen gedoopt waren, en die beloofd hadden, dezelven te laaten onderwijzen, en dus in de nabuurfchap te blijven, zo verre wech trokken, dat niemand hun volgen kon, en hem alzo alle hoope, zo wel om de ouderen te winnen, als derzelver kinderen onder zijne tucht te brengen, ten eenemaal ontvloog.

Hij was ook dermaaten door arrebeid, verdriet en kommer, afgemat, en met benauwdheid op de borft overvallen, dat hij bezwaarelijk de heidenen bezoeken konde, en ten voornaamften deele zijnen zoon, die den fpekhandel op zich genomen hadt, ook het werk der onderwijzinge, zo zich hem daartoe eene gelegenheid opdeedt, moeft overlaaten.

§. 36.

Schoon der *Colonie* geene verdere hulpe beloofd was, zo nam de Koning nogtans de medelijden-verwekkende voorftellingen van den Heer *Egede* ter harte en zondt hem in het jaar 1732 den noodigen leeftogt, echter zonder verzekeringe van verderen toevloed. Ondertuffchen was zijn volk in den fpekhandel redelijk gelukkig geweeft, en kon veel gewigtiger laadinge het aangekomen fchip mede geeven, dan 'er zo lange de *Colonie* geftaan hadt, zelfs in derzelver beften bloei, naar het vaderland gezonden was. Ja zij zouden thans alle de onkoften van een geheel jaar hebben kunnen goed maaken, indien ze niet in den afgeweeken herfft, toen de koophandel 't voordeeligfte was, twee hunner grootfte vaartuigen door onweder verlooren hadden, welk verlies hun belette, in het

het voorjaar uit te vaaren, zo dat ze den koophandel aan vreemde ſcheepsluiden moeſten overlaaten.

Met het ſchip kwaamen ook weder twee mannen over, die nog eens den doorvaart naar de *ooſtzijde*, en in de Groenlandſche bergen *Mineraliën*, zoeken zouden. Zij ondernamen in het volgende jaar de reize in twee vaartuigen en van tien mannen vergezeld, echter kwaamen zij alleenelijk tot in den 61ſten graad, en moeſten door het ijs belemmerd, wederkeeren. Van berg-ſtoffen ontdekten zij verder niets dan eene rood-geele verw-aarde en lood-*ertz.*

§. 37.

Eindelijk werdt de Heer *Egede*, na dat hij twee volle jaaren tuſſchen hoope en vreeze gedobberd hadt, den 20ſten Maij 1733 bij de aankomſte van het ſchip tevens door de verzekering ten allerhoogſten verblijd, dat de Groenlandſche koophandel op nieuwe weder begonnen en het werk der bekeeringe der heidenen hervat zoude worden, om het welk te onderſteunen de Koning jaarelijks twee duizend rijksdaalers beſtemd hadt.

Met dit ſchip kwamen ook de drie eerſte *Heiden-Boden van Herrnhut*, te weeten, *Chriſtian David*, *Matthæus Stacn* en *Chriſtian Stach.* Doordien ik nu eigelijk *de Geſchiedeniſſe van de door de Moraviſche Broederen ondernomene bezending ter bekeeringe van de Groenlanderen* te beſchrijven heb, zo zal ik de hiſtorie van den Deenſchen handel en hunner bezendinge hier eindigen; overlaatende, alzo het mij aan noodige berichten dien aangaande mangelt, de verdere voortzetting daarvan aan anderen, welken zulks eigelijk toekomt, en die de hiertoe vereiſchte hulpmiddelen verkrijgen kunnen. Wat ter weder-opbeuring en levendigmaaking dezer bezending, die, als het ware, den laatſten adem-togt deedt, geleegenheid gegeeven heeft, zal nevens het geene den Heere *Egede* tot op zijne afreize uit het land in den jaare 1736 wedervaaren is, in het volgende Boek den leezer hoofdzaakelijk mede gedeeld worden.

HET

